

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

М. Руденко, В. Глущенко

СОЦІОЛЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Слов'янськ – Дніпро 2024

УДК 811.161.2'276"18/20"(07)

Р 83

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 4 від 21.12.2023 р.)*

Рецензенти:

Біличенко О. Л. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Рижкова С. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

За загальною редакцією доктора філологічних наук, проф. В. Глуценка

Руденко М., Глуценко В.

Р 83 Соціолекти української мови : навчальний посібник. Слов'янськ ; Дніпро, 2024. 395 с.

У навчальному посібнику подано загальну характеристику соціолектів, розкрито сутність, походження, характерні особливості арго, жаргону, сленгу в історичному розвитку, соціофункціональні аспекти сучасних соціолектів в українській мові, що передбачено програмою курсів «Вступ до мовознавства» та «Загальне мовознавство» на філологічних факультетах закладів вищої освіти України. Посібник може бути корисним не тільки студентам, а й викладачам-словесникам, а також усім, хто цікавиться проблемами соціальної діалектології.

УДК 811.161.2'276"18/20"(07)
© М. Руденко,
В. Глуценко, 2024.

ЗМІСТ

Передмова	7
1. Соціолекти української мови як лінгвальні феномени	11
Висновки та узагальнення до першого розділу	25
Тестові завдання до першого розділу	28
Список рекомендованої літератури до першого розділу	31
2. Арго в українській мові	35
2.1. Українські арго: термінологічно-поняттєва парадигма	36
2.2. Походження арго в Україні	48
2.3. Соціально- корпоративний устрій та психологічні аспекти життєдіяльності носіїв арго	59
2.3.1. Сліпці- жебраки і кобзарі	59
2.3.2. Ремісники	64
2.3.3. Лаборі	66
2.4. Засади виникнення та закономірності функціонування арго	67
2.4.1. Арго лірників	67
2.4.2. Арго ремісників	73
2.4.3. Арго лаборів	77
2.5. Джерела формування арготичного словника	78
2.5.1. Іншомовні запозичення	78
2.5.2. Способи творення арготизмів	85

2.6. Лексичні елементи арготичного словника в пізніших соціолектах	89
2.6.1. Елементи лірницького арго в західноукраїнському кримінальному жаргоні	89
2.6.2. Елементи лірницького арго в південно-східних соціолектах та львівському сленгу	90
2.6.3. Арго злодіїв, тюремників, каторжан та вуличників	92
2.6.4. Арго школярів, студентів, міської вулиці, бездомних	98
2.6.5. Арго як органічний елемент повсякденної української мови	101
Висновки та узагальнення до другого розділу	105
Тестові завдання до другого розділу	110
Список рекомендованої літератури до другого розділу	114
3. Жаргон в українській мові	119
3.1. Український жаргон: термінологічно-поняттєва парадигма	120
3.2. Бурсацько-семінарський жаргон XIX століття	131
3.2.1. Історичні зауваги	131
3.2.2. Джерела вивчення бурсацько-семінарського жаргону	133

3.2.3. Соціопсихологічні аспекти мовної діяльності учнів духовних шкіл	134
3.2.4. Людина і картина світу в бурсацько-семінарському жаргоні	136
3.2.5. Лексичні джерела бурсацько-семінарського жаргону	142
3.2.6. Способи творення бурсацько-семінарського жаргону	144
3.2.7. Динаміка лексичного складу бурсацько-семінарського соціолекту	148
3.3. Сучасний український жаргон	153
Висновки та узагальнення до третього розділу	165
Тестові завдання до третього розділу	168
Список рекомендованої літератури до третього розділу	172
4. Сленг в українській мові	176
4.1. Український сленг: термінологічно-поняттєва парадигма	176
4.2. Сучасний український сленг	187
Висновки та узагальнення до четвертого розділу	198
Тестові завдання до четвертого розділу	201
Список рекомендованої літератури до четвертого розділу	204
5. Соціофункціональні аспекти сучасних соціолектів	206
5.1. Кримінальний жаргон	207
5.1.1. Історичні зауваги	207
5.1.2. Соціокомунікативні, психологічні та лінгвістичні засади виникнення і побутування кримінального жаргону	210
5.1.3. Людина і картина світу в кримінальному жаргоні	219
5.1.4. Способи творення кримінального жаргону	225
5.2. Молодіжні соціолекти	227

5.2.1. Загальна характеристика молодіжного сленгу	227
5.2.2. Історичний лінгвокультурний коментар	233
5.2.3. Структура молодіжного сленгу	236
5.2.4. Картина світу в лексиці та фразеології молодіжного сленгу	243
5.2.5. Джерела формування молодіжного сленгу	259
5.2.6. Кримінальний жаргон і молодіжний сленг	265
5.2.7. Способи творення молодіжного сленгу	272
5.2.8. Шкільний і студентський жаргон	277
5.3. Професійні соціолекти	284
5.4. Жаргонна лексика в системі урбаністичних форм комунікації	302
5.4.1. Проблеми й аспекти вивчення урбаністичних форм мовної комунікації під кутом зору жаргонізованих стилів спілкування	302
5.4.2. Жаргонна лексика в системі урбаністичних форм мовної комунікації. Місто як соціально- мовний конгломерат	307
5.4.3. Міський сленг	313
5.4.4. Суржик і міський сленг	320
Висновки та узагальнення до п'ятого розділу	322
Тестові завдання до п'ятого розділу	328
Список рекомендованої літератури до п'ятого розділу	335
Бібліографічний список	342
Показчик імен	377
Предметний показчик	382

ПЕРЕДМОВА

Соціальна природа мови, її суспільні функції давно привертають увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників, ставши об'єктом вивчення наукових студій. Саме проблеми, пов'язані зі зв'язком мовної системи й соціальних процесів, впливом соціальних чинників на мову, лягли в основу соціолінгвістики – одного з напрямків мовознавства, що відзначається багатством досліджуваної тематики й різноаспектністю її осмислення. Серед таких аспектів особливо значущим є вивчення соціолектів, які є органічною, важливою і необхідною частиною мовлення, збагачують мову, роблять її яскравою, соковитою, барвистою, образною, незвичайною для сприйняття.

Упродовж свого існування соціальні діалекти еволюціонують і розвиваються. Особливо активно проявляють себе з другої половини ХХ ст.: функціонують у більшості розвинених мов світу, охоплюють різні сфери (професійні, корпоративні, вікові, територіальні, національні), поглиблюється їх диференціація, користуються все більшою популярністю в молоді. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. стрімко проникають у різні мови відносно нові й новітні соціолекти: комп'ютерних технологій, Інтернету, користувачів мобільними телефонами, фанатів, представників нетрадиційних сексуальних орієнтацій, наркоманів тощо. Відповідно змінюються погляди лінгвістів: піддається трансформації класифікація соціальних діалектів, досліджуються їх нові різновиди, по-новому трактується понятійна сутність, функції.

Соціальна діалектологія – порівняно маловивчена галузь українського мовознавства. Дослідження соціолектів є надзвичайно важливим як для розвитку мовознавчої науки, так і для прикладних, насамперед лінгводидактичних, цілей. Важливо зазначити, що проблеми вивчення соціальних діалектів не обмежуються власне лінгвальним аспектом, а мають вагому соціолінгвістичну перспективу: співвіднесення з парадигмою культурного, духовного та власне мовного існування українського етносу;

сутнісні рецепції в площині мовної ситуації та стратегії комунікативної потужності української мови в сучасній Україні. Відповідно українська соціолектологія належить до пріоритетних і перспективних галузей мовознавства: про це свідчить інтерес вітчизняних науковців до проблем соціальної діалектології, що неухильно зростає впродовж останніх трьох десятиліть. Про це пишуть у періодиці, присвячують дисертації, наукові статті. Але треба визнати, що з боку мовознавців зусилля в царині української жаргонології на цей час недостатні: бракує досліджень з тематики арго, жаргону, сленгу, словників субстандарту, які фіксували б соціальне розмаїття зниженої лексики в її територіально-регіональному побутуванні; у мовознавстві відсутній сталий погляд на класифікацію, диференціацію, трансформацію арго, жаргону, сленгу й їх аналогів; недостатньо уваги приділяється питанням дослідження типологічного зіставлення, диференціації, еволюційного й історичного розвитку соціальних діалектів у різних мовах; не краща ситуація і з теоретичним осмисленням українських соціолектних систем; існує низка дискусійних питань, що не лише значно утруднює вивчення арго-жаргонових явищ, а й уповільнює всебічне осмислення національної мовної системи загалом. Перелічені й інші проблеми потребують глибокого вивчення й вирішення.

Метою роботи є розкриття поглядів соціолінгвістів на класифікацію, різновиди, характеристику та особливості арго, жаргону, сленгу, соціофункціональні аспекти сучасних соціолектів в українській мові в процесі історичного й еволюційного розвитку.

Завдання цього посібника полягає в теоретичній і практичній підготовці студентів-філологів з курсів «Вступ до мовознавства» та «Загальне мовознавство», поглибленні знань про соціальні діалекти в українській мові в історичному й еволюційному розвитку. Знайомство з посібником допоможе студентам усвідомити характерні риси, особливості, класифікацію, різновиди, історію розвитку й дослідження соціальних діалектів. Це дуже актуально й корисно, бо розвиток соціолектів нерозривно

зв'язаний зі змінами в мові, суспільстві. На соціальні діалекти впливають лінгвістичні, історичні, політичні й соціальні фактори. Знання названих вище питань формує в студентів інтерес до поглиблення свого кругозору в царині мовознавства.

Актуальність роботи зумовлена тим, що дослідження соціальних діалектів в історичному, еволюційному розвитку надзвичайно важливе для розвитку лінгвістичної науки та може бути успішним лише за умови послідовного й всебічного вивчення проблем соціальної діалектології в лінгвоісторіографічному аспекті.

Матеріали дослідження склали положення з наукових робіт, присвячених вивченню соціальних діалектів: монографії, дисертації й автореферати, лекційні університетські курси, статті, авторами яких є українські, польські, французькі, німецькі та інші мовознавці XIX – XXI ст. Методологія дослідження ґрунтується на принципі історизму. Намічені в роботі завдання розкриті за допомогою актуалістичного методу, без якого неможливе існування історіографії будь-якої науки, у тому числі й історіографії лінгвістики. Операційний компонент актуалістичного методу може бути експлікований як сукупність таких прийомів і процедур, як аналіз джерел (мовознавчих текстів) і синтез одержаних даних, порівняння, абстрагування та історико-наукова реконструкція. Використано й описовий та порівняльно-історичний методи.

Посібник складається з п'яти розділів, в яких розглянуті питання щодо соціолектів як лінгвальних феноменів; арго, жаргону, сленгу в українській мові, соціофункціональних аспектів сучасних соціолектів.

Наприкінці кожного підрозділу надані питання для самоконтролю, розділи завершуються висновками й узагальненнями, тестовими завданнями, списком рекомендованої літератури.

У посібнику наведені: 1) бібліографічний список, що містить основну й рекомендовану літературу, 2) покажчик імен, 3) предметний покажчик.

Концептуальне трактування розвитку, характерних рис, особливостей функціонування арго, жаргону, сленгу в мові важливо для кожного, хто прагне глибоко засвоїти курси «Вступ до мовознавства» та «Загальне мовознавство», осягнути взаємодію літературної, народно-розмовної мови та соціальних діалектів, розібратися в характеристиці, тонкощах існування соціолектів, їх ролі в житті людини й суспільства. Отже, перед студентом відкривається важлива й багатогранна сторінка лінгвістичних знань, необхідних філологу; він отримує змогу прилучитися як в історичному, так і в сучасному плані до корисних і цікавих знань з проблематики соціальних діалектів української мови, ознайомитися з найбільш уживаними сленговими словами й виразами, розширити свій мовний кругозір. Посібник може бути корисним і викладачам-словесникам, а також усім, хто цікавиться проблемою дослідження соціальних діалектів української мови.

1. СОЦІОЛЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЛІНГВАЛЬНІ ФЕНОМЕНИ

Спираючись на матеріал першого розділу, наукову літературу, студент має змогу поглибити і розширити свої знання з курсів «Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство»; питань і проблем історії появи, функціонування, дослідження соціальних діалектів, їх еволюційного розвитку; всебічної характеристики й особливостей арго, жаргону, сленгу, професійної лексики, жаргонізованої розмовної мови; структури, класифікації, термінологічної диференціації, понятійної сутності соціальних діалектів; ознайомитися з окремими прикладами сленгових термінів. Цей матеріал сприяє розширенню кругозору студентів, розумінню особливостей, значущості соціальних діалектів української мови.

Окрім основного текстового матеріалу, у розділі наведені питання для самоконтролю, тестові завдання, висновки й узагальнення, список рекомендованої літератури.

Паралельно з територіальними в мові існують соціальні діалекти, що становлять об'єкт вивчення соціальної лінгвістики. Соціальні діалекти – структурний компонент національної мови. Як свідчать лексикографічні й інші джерела, елементи й ознаки їх помітні в українській мові вже в XVI – XVII ст. (зокрема, з найдавніших масмо таємне арго кобзарів, бандуристів, сліпців-лірників, жебраків, кожухарів, школярське й бурсацько-семінарське арго тощо) (Карпець, 2006; Масенко, 2010).

Уперше українські арго задокументовані в польській інтермедії 1602 року: арго вуличника-злодія (Горбач, 2006). Письмові згадки про існування «професійної лебійської» мови, як конспіративного засобу спілкування між собою членів лірницьких і кобзарських об'єднань, знаходимо в “Peregrynacyi dziadowskiej” («Подорож жебрака», Польща, 1614) (Трембіцький, 2008).

Записи арго в слов'янських народів датуються XVIII – XIX ст. Із-поміж сусідів записи українських арготизмів найпізніші, бо починаються з 40-х рр. XIX ст. у вигляді етнографічних зацікавлень деякими групами населення та їхнім побутом. Етнографічні записи початкового періоду розкривають мовний побут контактних, охоплених арговживанням професій, зокрема професійних жебраків («старці», «діди», «хрестовники», «лірники»).

Спеціальні дослідження, присвячені збиранню та вивченню соціальних діалектів української мови, були розпочаті в основному в другій половині XIX ст. Увагу дослідників привертала особливості мови жебраків, сліпців-жебраків і кобзарів, лірників, лаборів, злочинців, військових, ремісників і робітників, а також молоді. Проте, такі дослідження були поодинокими і мали звичайно вигляд окремих, часто дуже коротких, заміток і розвідок, виконаних в історичному плані. Починаючи з 60-х рр. XIX ст., зрідка з'являються дослідження, присвячені мовному аналізу лексики соціальних діалектів (арго, жаргонів), хоч вони носили, як правило, описовий характер. Це, зокрема, студії, що стосувалися вивчення мовлення українських злодіїв (К. Естрейхер (1867, 1903)), жебраків (К. Студинський (1894), В. Гнатюк (1896)), молоді (К. Широцький (1998а, 1998б), В. Щепотьєв (1927)) тощо.

Активне вивчення особливостей соціальних діалектів розпочинається з другої половини XX ст. і набуває значного поширення наприкінці століття. У 60 – 90-х рр. XX ст. тему субстандартних мов наполегливо розробляли О. Горбач (1957, 1963, 1964–1966, 1983, 1993а, 1993б, 2006) та Й. Дзендзелівський (1996а, 1996б, 1996в, 1996г, 1996г, 1996д, 1996е, 1998). На цей же час припадають і перші теоретичні роботи, присвячені проблемі тлумачення термінів *арго*, *жаргон* і *сленг*. Пізніше значний внесок у вирішення проблеми зробили В. Балабін (2002), В. Винник (2004а, 2004б, 2004в, 2004г), П. Грабовий (2009а, 2009б, 2010), Ю. Л. Мосенкіс (2007, 2009), С. Пиркало (1998, 2000), Л. Ставицька (1999, 2000а, 2000б, 2001, 2002, 2003, 2005а, 2005б, 2008) та ін. Ґрунтовні теоретичні засади щодо функціонування

українського субстандарту містяться в монографії Л. О. Ставицької (2005а). Автор розглядає динаміку соціолектів української мови впродовж ХІХ – початку ХХІ ст. Значний масив субстандартної лексики української мови (близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень) зібрано в словнику «Український жаргон», укладеному Л. О. Ставицькою (2005б). Вона також є автором низки публікацій, присвячених функціонуванню сленгу в сучасній українській мові, та упорядником словника нецензурної лексики та її відповідників «Українська мова без табу» (2008). Лінгвіст наголошує, що «безапеляційне заперечення існування українського сленгу є помилковим і поверхневим» (Ставицька, 2002). Найбільшу увагу дослідників привертає молодіжний сленг. Виділяються праці, в яких розглянуті окремі аспекти функціонування та існування цього феномену: П. М. Грабового (2009а, 2009б, 2010), Т. Друм (1998), С. Мартос (2001), С. Пиркало (1998), Л. О. Ставицької (2005а) тощо. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. вводить у коло наукових студій проблему вивчення особливостей функціонування комп'ютерного сленгу української мови (Щур, 2006).

Отже, в багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідженнях спостерігається підвищення уваги до сленгу, жаргону, арго, професійних діалектів. Концепція, згідно з якою соціальні діалекти необґрунтовано вважались «відгалуженням» від загальнонародної національної мови, насправді вилучала з мовознавчої практики проблему їх вивчення, що неминуче призводило до перекручення справжньої картини розвитку мови та її сучасного стану (Третяк, 2009). Однак і на сьогодні єдиної думки щодо понять *арго*, *жаргон* і *сленг*, характеристики та особливостей соціальних діалектів не вироблено. Наприклад, аналіз праць, присвячених функціонуванню сленгу в українській мові показав, що незважаючи на активне розроблення питань сленгу та жаргонології в Україні, проблеми функціонування субстандартного лексикону ще залишаються в полі зору лише окремих вузькоспеціалізованих досліджень.

Соціальна (соціально- професійна) диференціація суспільства, а отже, і його мови залежить від рівня розвитку продуктивних сил. Тому коли територіально- діалектичні відмінності в межах національної мови поступово нівелюються, то соціально- діалектні зберігаються (Винник, 2004г). Соціальні різновиди мови – явище історично зумовлене й цілком закономірне. А. Мес (1926) вважав, що «всередині даної мови... насправді існує стільки особливих словників, скільки існує соціальних груп, які володіють автономією в межах суспільства, яке говорить цією мовою». Мова такої групи (*соціолект*), є для неї повсякденним основним засобом комунікації. Адже потреба в особливій мові групи з'являється там, де починається колективна діяльність її членів.

Соціальні діалекти відрізняються від місцевих, територіальних, як своїм функціонуванням, так і структурою. У той час як територіальні діалекти служать засобом спілкування немалої частини етносу на певній (здебільшого традиційній) території, соціальні діалекти виступають як засіб спілкування лише окремої, замкненої, але не обмеженої територіально суспільної групи людей і тільки в спеціальних умовах; для звичайного ж, повсякденного спілкування носії соціальних діалектів, як і всі представники певного народу, користуються загальнонаціональною мовою, усною літературною чи якимось із її місцевих говорів (Сердега, Сагаровський, 2011).

В. О. Винник (2004г) звертає увагу, що соціальні діалекти певною мірою можуть перехрещуватися з територіальними (у добу феодалізму останні – одночасно і селянські), проте, на відміну від територіальних, вони не охоплюють фонетичної системи та граматичної будови.

Не викликає жодних сумнівів етнічна заангажованість соціальних діалектів для певної національної мови. Етнічні ознаки носіїв мови найяскравіше проявлені в народнорозмовній мові, просторіччі, мові- піджин, креольській мові, територіальних та соціальних діалектах. Лексикон соціальних діалектів актуалізується у сферах спілкування і саме в них найбільше виявляються ідіоетнічні особливості мови. Це сфери побуту,

художньої літератури, масової комунікації, естетичного впливу, усної народної творчості та особистого листування. Ідіоетнічні особливості нівелюються в тих сферах, що в принципі несприйнятливі для активного функціонування соціальних діалектів: сфера суспільно-політичної діяльності, організованого навчання, науки, діловодства, релігійного культу (Ставицька, 2005а).

Якщо спробувати спроектувати потенційне використання соціальних діалектів у середовищі спілкування, то виявиться, що ідіоетнічні риси яскраво виявляються у: сімейному спілкуванні; спілкуванні всередині виробничого колективу; спілкуванні всередині соціальної групи; спілкуванні всередині населеного пункту чи обмеженого регіону; спілкуванні всередині усього народу незалежно від його чисельності. Як і в попередньому випадку, ідіоетнічні риси нівелюються в тих середовищах, що не є продуцентами соціальних діалектів і в принципі несприйнятливі для їх активного побутування: спілкування в тимчасово організованій спільноті людей; міжнаціональне спілкування; загальнолюдське спілкування (Ставицька, 2005а).

Існують різні думки щодо структури соціальних діалектів. Наприклад, І. Матвіяс (1990) структурує соціальні діалекти так: «Під соціальними діалектами розуміються професійні говори і жаргони або арго». Автор уживає замість «професійна мова» термін *професійний говір*, об'єднуючи цим поняттям професійну мову та професійний жаргон.

Р. Л. Сердега та А. А. Сагаровський (2011) соціальні діалекти поділяють на професійні, жаргони (звичайні) й таємні (арго). Поряд із цими термінами вживається ще й (поняття) *сленг*.

В. О. Винник (2004г) серед різновидів соціальних діалектів виділяє професійні й групові жаргони, арго, різновиди таємних засобів спілкування. Явища диференціації мови з ширшою соціальною базою характеризує як просторіччя та сленг.

Л. А. Карпець (2006) наголошує, що в сучасному мовознавстві й мовознавстві минулого (зокрема в лексикографічних працях різних шкіл) у вивченні соціальних діалектів переважає традиція використовувати термінологічний синонімічний ряд – *жаргон*, *арго*, *сленг*, – складники якого тлумачаться однаково або ж із певними відмінностями. Різотлумачення цих термінів виявляється в працях авторів різних країн і шкіл, стосується як окремих деталей, нюансів, так і суттєвих ознак. І все ж можемо визначити спільні засади щодо визначення місця цього явища в контексті мовознавчих пошуків за такими ознаками: ненормативність, стилістична маркованість, емоційна забарвленість. В основу поділу лексичного матеріалу на групи покладено позалінгвальні чинники: а) використання одиниць у певному колективі (професійному чи соціальному), звідси виділення жаргону професійного (лікарів, військовиків, правоохоронців, водіїв, журналістів, спортсменів та ін.) і соціального (злочинців, наркоманів, «фанів», студентів, учнів тощо); б) територіальний критерій.

На думку Л. О. Ставицької (2005а), найприйнятнішою є така термінологічно-поняттєва парадигма соціальних діалектів: *арго*, *жаргон*, професійний жаргон, *сленг*.

Існує дуже багато дефініцій понять *арго*, *жаргон*, *сленг*, *професійний жаргон* різних авторів. Наведемо лише деякі.

Арго – це умовна мова, яку спеціально створює певна соціальна група для таємного спілкування та відособлення себе від інших. Ця мова покликана бути одним із засобів, що мусять забезпечити таємність спілкування, тому для неї характерні умовність і штучність. Арго організується за принципом антимови, щоб бути незрозумілим для необізнаних; використовується з метою ідентифікації групової належності співрозмовника. Як тільки арготизм стає відомим за межами арготуючої групи, він підлягає заміні в мовленні осіб, які належать до цієї групи (Щур, 2006). Також арго означає особливу мову (або особливу лексику) кримінального світу.

Жаргон – абсолютний синонім англomовного терміна *сленг*. Колишне зневажливе забарвлення слова в сучасній мові не відчувається. Жаргон виробляється і вживається в групах людей, поєднаних соціально або професійно (родом занять, спільними інтересами, захопленнями). Ці групи є відносно відкритими, тобто такими, що не прагнуть відмежуватися від решти людей (Щур, 2006).

Професійний жаргон – цей термін уживають звичайно на позначення образно-експресивних, лаконічних слів та висловів, що мають нейтральні відповідники і побутують переважно в усному мовленні людей певної професії чи роду занять, об'єднаних спільністю інтересів, звичок, соціального стану. Розмовне мовлення будь-якого професійного середовища завжди включає певну кількість емоційно забарвлених слів вузького вжитку, що відбивають професійну спеціалізацію носіїв мови (Ставицька, 2005а).

Термін *сленг*, що широко вживається в зарубіжному мовознавстві в значенні розмовного варіанта мови тієї чи іншої професійної або соціальної групи, ще не так давно (друга половина ХХ ст.) в українському мовознавстві вживався дуже рідко. Широко використовувався термін *жаргон* на означення явищ диференціації мови, що мають вужчу соціальну базу (військовий жаргон, жаргон моряків, студентський, молодіжний тощо).

І. І. Щур (2006) погляди лінгвістів на питання «сленг» узагальнює наступним чином: 1) це нелітературна (інтердіалектна, напівдіалектна, неформальна, субстандартна, професійна) лексика, тобто та, яка є за межами літературної мови; 2) це явище переважно усного розмовного мовлення; 3) це фамільярний стиль мови в певній галузі; 4) це розмовний варіант професійного мовлення; жаргон; 5) це групова говірка; 6) це варіант лексичних норм; 7) це нелітературна/субстандартна емоційно забарвлена лексика; 8) сленг характеризується прозорістю своїх меж, здатністю приймати і пропускати крізь себе величезну кількість мовних одиниць, збагачуючи тим самим словниковий склад мови новими експресивно забарвленими лексемами, незвичайними в плані семантики і комбінаторики.

Як видно з наведеної вище структури соціальних діалектів, дефініції понять «арго – жаргон – сленг» вимагають уточнення, оскільки межі між цими мовними стратами досить ефемерні й дифузні, а термінологічна плутанина нищівно позначається на загальній лінгвістичній культурі суспільства та теоретичному рівні лінгвістичних студій. А тому й не випадково в сучасній лінгвістиці намітилася тенденція до термінологічної універсалізації соціально маркованої лексики, що полягає в заклик до обмежитися двома термінами: *соціолект* і *соціолектизм* (Ставицька, 2005а).

Термін *соціальні діалекти* узвичаївся в слов'янському мовознавстві, хоча власне дефініція «діалект» викликає інколи заперечення: «Відповідні різновиди мови не є діалектами в прямому розумінні і діалектами вони називаються лише умовно» (Матвіяс, 1990).

Соціолекти не представляють собою цілісних систем комунікації. Це особливості мовлення – у вигляді слів, словосполучень, синтаксичних конструкцій (Столярчук, 2015).

На думку Р. Л. Сердеги та А. А. Сагаровського (2011), під соціальними діалектами розуміють різновид загальнонародної мови, яким говорить обмежена кількість людей, об'єднаних соціальним станом, однією і тією ж віковою категорією, професією, родом занять, спільністю інтересів тощо.

В. О. Винник (2004г) визначає соціальний діалект як відгалуження загальнонародної мови, уживане в середовищі окремих соціальних, професійних, вікових та ін. груп населення. Характеризується специфічними особливостями у формуванні, доборі й використанні певної частини лексичних та фразеологічних засобів (у граматичній структурі такі особливості не спостерігаються). Обсяг словника таких груп зумовлюється ступенем їхньої відособленості від решти носіїв мови і включає в себе певну кількість специфічних повнозначних слів – іменників, прикметників, дієслів, прислівників, рідше – числівників і займенників (останні засвідчуються тільки в таємних соціально-діалектних системах) чи загальнонародних слів у специфічних значеннях (решта лексичних засобів – загальнонародні слова).

Варіювання в користуванні лексичними засобами залежить від середовища і сфери вживання. Є, наприклад, вікові особливості: мова дітей (передусім раннього віку) відрізняється від мови дорослих особливим словником (*панка* «хліб», *биця* «теля», *паця* «свиня», *льоля* «сорочка» і т. ін.); специфічними для української мови дієслівними утвореннями: *їстки*, *їстоньки*, *купоньки*, *питоньки*, *спатоньки*, *ходитоньки* тощо. Диференціація в користуванні лексичними засобами мови залежить від загальноосвітнього рівня носіїв мови, їх суспільного становища, роду занять, кола інтересів, середовища, до якого належить носій мови і т. ін. Чинники, які зумовлюють соціально-діалектичну диференціацію мови, настільки різноманітні, що їх не завжди можна визначити. До того ж нерідко вони діють одночасно, що призводить до інтеграції різних соціально-діалектичних відгалужень від загальнонародної мови.

О. О. Селіванова (2008) наводить своє тлумачення терміна *соціолект*. Він уведений в обіг соціолінгвістики з метою уникнути багатозначності термінів *жаргон*, *арго*, *сленг*, *соціальний діалект*. Соціолект розглядається як жаргон у первинному розумінні цього терміна, тобто додаткова лексична система для певних форм мовного існування, що представляє паралельну експресивно-оцінну, найчастіше стилістично знижену синонімію позначень загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі (професійній, віковій, статевій). Соціолект не є формою існування мови, оскільки не має власної специфіки фонетичного та граматичного рівнів і ґрунтується на закономірностях національної мови. Соціолект – динамічна лексична система, вона характеризується нетривкістю в часі й може проникати до літературної мови. Дослідники вважають шляхом такого проникнення низку переходів від корпоративного жаргону до інтержаргону, далі – до просторіччя, розмовної лексики й до літературної мови. Засобами проникнення корпоративного жаргону до інтержаргону є масова комунікація, тексти художньої літератури. Жаргонізацію літературних джерел пов'язують

з утратою високого стилю, який був властивий літературі ще на початку ХХ ст.

Наведені та інші відомі означення соціолекту несуперечливі і зводяться до розуміння його як феномена, співвіднесеного з арготично-жаргонною формою мовного існування соціуму: 1) Соціолект – сукупність особливостей мови соціальної групи, соціальний діалект із характерним слововживанням, способами вираження і стилістики, рідше – професійний діалект; 2) Соціальні діалекти (соціолекти) – соціально-обумовлені та соціально-детерміновані різновиди однієї національно-етнічної мови, які відображають неоднорідність соціальної структури суспільства. Це лексико-семантичні «субсистеми», які вживаються певною соціальною або професійною групою в певному соціально-культурному контексті, тобто обмежені у функціонально-стилістичному вживанні соціальним середовищем (субкультурою); 3) Соціолект – це автономна, напівавтономна або неавтономна форма існування загальнонародної мови національного періоду, функціонально закріплена за певним професійно-корпоративним соціумом, яка володіє специфічною лексичною системою та варіативним за якістю й кількістю інвентарем граматичних і фонетичних особливостей, обумовлених соціолінгвістичними характеристиками його носіїв. Додамо, що: а) призначення соціолекту – не тільки підтримувати спілкування, а й сприяти самоідентифікації членів соціуму; б) закріпленість за соціумом передбачає включення в понятійний обсяг терміна супровідні розмовні, інвективні та обценні мовні коди. Позитивний бік таких термінологічних інновацій безсумнівний. На думку багатьох дослідників, уніфікована термінологія, по-перше, нейтралізує оцінний план традиційних термінів і, по-друге, зводить до спільного знаменника однотипні за своєю суттю соціальні диференціації словникового складу мови, тобто спрощує наукову комунікацію. Утилітарна мета термінологічної уніфікації, проте, має також серйозне лінгвістичне підґрунтя, адже спільною рисою всіх мовних утворень, охоплених категорією «соціальний діалект» є обмеженість їхньої соціальної

основи: вони виступають засобом спілкування окремих соціально-станових, виробничо-професійних груп і вікових колективів (Ставицька, 2005а).

Отже, соціальні діалекти – це різновид мови, уживаний як засіб спілкування між людьми, пов'язаними тісною соціальною або професійною спільністю, тобто це мова певної соціальної групи. Найістотнішим чинником, що обумовлює виникнення соціальних діалектів, є соціальна неоднорідність суспільства, яке має різноманітні виробничо-професійні, а також вікові групи. Причиною появи соціальних діалектів може бути й соціально-класова неоднорідність суспільства.

Широко відоме поняття *жаргонізована розмовна мова*. Для адекватного розуміння цього поняття суттєво зауважити: коли ми зустрічаємося із жаргонізмами (сленгізмами) не в словнику, а в живій мові, дискурсі, це не є жаргонна, а лише жаргонізована мова; це – окремі включення сленгізмів на тлі нейтральної або фамільярної лексики.

Деякі дослідники схильні звужувати цей термін, закріплюючи за ним уявлення про неформальне усне спілкування молоді, оскільки в жаргонізованій розмовній мові спостерігається своєрідне переплетіння загальноновживаних і жаргонних слів. Проте, навряд чи таке звуження є правомірним, оскільки жаргонізовані стилі спілкування властиві різним віковим групам.

Беручи до уваги розширене вживання поняття *жаргонна лексика*, слід зважати на термінологічну модифікацію: жаргонізована лексика тяжіє до розмовно-просторічного стилю, до «низького» стилю, до «низького» шару ужитково-розмовної лексики. Власне, у цьому пункті руйнування групової замкненості маємо говорити про формування сленгу, коли виникає код, спільний для певної, просторово розосередженої спільноти (молодіжний, професійний сленг), міський сленг у структурі регіонального койне. Зрозуміло, що демаркаційні межі в суто термінологічному плані між наведеними стратами провести важко, та й не конче необхідно. Варто лише

точно визначити соціальну стратифікацію того слова, яке «родом із групового соціолекту», якщо йому судилося цей соціолект перерости.

Для позначення динаміки жаргону в напрямі розширеного слововживання, максимально широкої інтеграції жаргону до загальнонародної комунікації цілком прийнятним є термін *жаргонізована розмовна мова*. Він видається вдалим з огляду і на власну термінологічну специфіку терміна *просторіччя*, де жаргону відведено дуже й дуже периферійне місце, і на певну дражливість терміна *просторіччя* в українському мовознавстві. Термін *жаргонізована розмовна мова* вказує на соціальну детермінованість зниженого розмовного лексикону.

Суттєво зауважити, що поняття *жаргонізована розмовна мова* включає у свій поняттєвий обсяг характеристику загального жаргону, а також фіксує наявність слова в розмовно-ужитковій мові, якщо відповідне вживання семантично пов'язане з початковим жаргонним вокабулярієм або зі структурою жаргонної підсистеми в цілому. Таке розширене розуміння терміна робить його надзвичайно зручним для опису розширеного жаргоновживання (Ставицька, 2005а).

У мовознавстві побутують й інші терміни на позначення розширеного функціонування жаргонної лексики: *загальний сленг*, *загальний жаргон (міста)* (Ставицька, 2005а).

Існує також інтержаргонна (інтерсоціолектна) лексика. Термін *інтержаргон* традиційно вживається в кількох значеннях.

1. Знижений стиль спілкування, переважно в середовищі молоді.
2. Деякі дослідники вживають термін *інтержаргон* на позначення загального мовного простору, в якому екзистують декласовані елементи.
3. Цим терміном позначається загальнопобутова і певна частина професійної лексики різних жаргонів (соціальних діалектів), які переходять у «дифузну зону» міжжаргонного вживання, але не асимілюються просторіччям. Наведене значення мабуть найточніше. Адже не тільки жаргонний вокабулярій злочинців, а всі соціальні діалекти в принципі, за

своєю природою становлять своєрідні перетини кількох, неоднакових кількісно і якісно, мовних підсистем, що існують у межах цілісної мовної єдності (Ставицька, 2005а).

О. О. Селіванова (2008) відмічає, що *інтержаргон* формується на межі різноманітних жаргонів. Його також можна віднести до соціолекту як загальний жаргон, що в масовій свідомості значно послабив зв'язки з первинними сферами вживання, однак не втратив своєї стилістично зниженої маркованості. Інтержаргон поширений у засобах масової комунікації (газетах, журналах, радіо, телебаченні, Інтернеті) або в художній літературі та претендує на статус загальнолітературної лексики. Він характеризується стилістичною зниженістю, може не містити вказівки на сферу вживання, служить для характеристики мовлення персонажів, створення гумористичного ефекту тощо. Інтержаргон є одним із джерел переходу жаргонізмів до літературної мови за умови позбавлення культурних, функціонально-стилістичних, оцінно-емотивних конотацій, можливо, зміни денотативного значення.

У процесі колективної діяльності носіїв певного соціолекту виявляється природна потреба в номінації предметів, понять, дій, з якими стикаються члени даної соціальної групи людей. Одним із джерел номінації в такому разі є інтержаргонна (інтерсоціолектна) лексика, запозичена з інших соціолектів. У лінгвістичній літературі не раз відзначалося, що в процесі такого запозичення носії соціолекту досить прискіпливо (іноді несвідомо) аналізують запозичену лексему. Кожному соціолектові притаманне досить уважне і ретельне ставлення і до вибору слів, і до відбору тих мотивованих ознак, які беруться за основу номінації того чи іншого поняття реальної дійсності для успішного виконання ними функцій комунікації між членами суспільства.

Інтерсоціолектними, або інтержаргонними, вважаються слова, які трапляються принаймні в двох соціолектах. Слово втрачає свою соціальну та професійну замкнутість і потрапляє в інтерсоціолектну лексику, де

накопичується вокабулярій із різних джерел; це слово постає сполучною ланкою між старими й новими соціолектами. Формування інтерсоціолектної лексики відбувається головню за рахунок нейтралізованих у розширеному вживанні, так чи інакше трансформованих соціолектизмів, бо саме в межах інтержаргону відбувається «нейтралізація» – професійна окремішність при збереженні соціальної маркованості.

Творення інтержаргонного вокабулярію генетично може бути пов'язане з біжаргонним полем, сутність якого спостерігаємо в аспекті поширення жаргону декласованих елементів на мову решти соціуму: декласовані, контактуючи з іншими соціумами, не тільки поширюють серед них арготизми, але й запозичують їхні слова. Утворюється своєрідна дифузна зона соціолектизмів; іноді неможливо визначити, кому первісно належало те чи інше слово. Соціодіалектизми тих груп населення, які змушені спілкуватися з декласованими елементами, утворюють разом з арготизмами біжаргонне поле. Типові біжаргонні поля такого типу: молодь, злочинці; правоохоронні органи і злочинці: *гастролер* «злочинець, який здійснив пограбування в різних містах»; музиканти і злочинці: *лабух*, *лабати*; тюремний соціум, армія: *стати на лижі* «здійснити втечу з місць ув'язнення, з військової частини».

Нерідко спеціалізовані кримінальні арготизми «перехрещуються» з жаргонізмами за інтересами і захопленнями людей: арго крадіїв антикварних виробів із жаргоном колекціонерів чи арго шулерів із жаргоном картярів.

Прискіпливість в аспекті запозичення соціолектизмів однієї групи від іншої, про яку йшлося вище, цілком спрацьовує й у засвоєнні кримінального арготизму іншим соціолектом: однією з умов існування арготизму в іншій лексичній системі є визнання його певним соціумом – носієм даної системи – «своїм» словом. Не менш важливим чинником у виникненні міжжаргонної дифузії є те, щоб носії арго перестали вважати певний арготизм «своїм» словом. Важливо, щоб відбулася «відкріпленість» цього слова від спільноти декласованих елементів, які не усвідомлювали би походження лексем з

їхнього середовища, як, наприклад, тепер не вважають «своїми» арготизмами *чувак* «хлопець», *очковтиратель* – первісно «шулер, який замазує особливою речовиною очки на гральних картах чи, навпаки, “проявляє” їх шляхом видалення цієї речовини». Хоча така «відкріпленість» притаманна не всім арготизмам, що перейшли до інших шарів.

За основну базу загального інтержаргонного шару лексики правлять переважно молодіжні жаргони.

Взаємопроникнення сленгів різних груп відбувається тим інтенсивніше, чим більше ті групи мають спільного в способі життя, мисленні, інтересах. Скажімо, привабливість і прагнення в радянський період до західного способу життя робило привабливим для частки студентства і взагалі частини молоді сленг хіпі, художників, музикантів.

Вважаючи на природу інтержаргонного вокабулярю, слід звернути увагу не тільки на взаємопроникнення соціолектів, а й на жаргонну дифузю територіально-регіонального плану принаймні в межах різних регіонів країни: часто те саме сленгове слово побутує в середовищі і одеських підлітків, і київських студентів та школярів, і львівських музикантів (Ставицька, 2005а).

Висновки та узагальнення до першого розділу

Аналіз питання «Соціолекти української мови як лінгвальні феномени» дає підстави стверджувати, що українськими вченими проведено значну роботу з дослідження зазначеної проблеми, а саме: створено низку фундаментальних різнобічних теоретичних робіт, накопичено багатий теоретичний та емпіричний матеріал із всебічного та глибокого аналізу арго, жаргону, сленгу, професійної лексики, жаргонізованої розмовної мови, інтержаргонної лексики; зроблено багато важливих узагальнень та висновків щодо класифікації та диференціації соціальних діалектів.

Соціолекти української мови мають не настільки багату історію, порівняно із західноєвропейськими, але, все ж таки, елементи й ознаки їх помітні в українській мові вже в XVI – XVII ст. Спеціальні дослідження, присвячені збиранню та вивченню соціальних діалектів української мови, були розпочаті в XIX столітті. Але такі дослідження були поодинокими і мали звичайно вигляд окремих, часто дуже коротких, заміток і розвідок, виконаних в історичному плані. З 60-х рр. XIX ст. почали з'являтися більш ґрунтовні роботи. Активне вивчення соціальних діалектів розпочинається з другої половини XX ст. і набуває значного поширення наприкінці століття. У теперішні часи спостерігається підвищення уваги до сленгу, жаргону, аргю, професійної лексики. Але, на жаль, проблеми функціонування субстандартного лексикону ще залишаються в полі зору лише окремих вузькоспеціалізованих досліджень.

Питання класифікації соціальних діалектів української мови дискусійне, оскільки вони неоднорідні, мають суттєві відмінності, знаходяться в постійному розвитку. Українські мовознавці запропонували велику кількість різних концепцій класифікації, але загальноприйнятого варіанта немає. Погляди дослідників з цієї проблеми розходяться. В узагальненому вигляді на сучасному етапі найпоширенішими соціолектами визнані *арго*, *жаргон*, *сленг*. Багато авторів виділяють також *професійну лексику*. Набуває широкого поширення *інтержаргон* – сплав різних жаргонів. Популярна *жаргонізована розмовна мова* – окремі включення сленгізмів на тлі нейтральної або фамільярної лексики. Найбільш структурна та чітка класифікація соціальних діалектів належить Л. О. Ставицькій (2005а): *арго*, *жаргон*, *професійний жаргон*, *сленг*.

Загальноприйняті розбіжності в розумінні соціальних діалектів такі: *сленг* позначає нестандартну, неформальну лексику загального вживання, а також спеціальну лексику підгруп та субкультур. Під терміном *жаргон* розуміють слова та висловлювання, характерні для тієї або іншої професії чи виду заняття. Термін *арго* закріпився за тими соціолектами, головною

функцією яких є засекречування; також він означає особливу мову (або особливу лексику) кримінального світу. Проте, дефініції понять «арго – жаргон – сленг» вимагають уточнення, оскільки межі між цими мовними стратами досить ефемерні й дифузні, а термінологічна плутанина нищівно позначається на загальній лінгвістичній культурі суспільства та теоретичному рівні лінгвістичних студій. А тому й не випадково в сучасній лінгвістиці намітилися тенденція до термінологічної універсалізації соціально маркованої лексики, що полягає в заклик до обмежитися двома термінами: *соціолект* і *соціолектизм*. Соціальні діалекти – це різновид мови, уживаний як засіб спілкування між людьми, пов'язаними тісною соціальною або професійною спільністю, тобто це мова певної соціальної групи.

1. *Коли в українській мові з'явилися елементи й ознаки соціальних діалектів?*
2. *Коли були розпочаті спеціальні дослідження, присвячені збиранню та вивченню соціальних діалектів української мови?*
3. *Назвіть науковців, які в 60 – 90-х рр. ХХ ст. наполегливо розробляли тему субстандартних діалектів української мови.*
4. *Назвіть науковців, які наприкінці ХХ – у ХХІ ст. активно вивчали та вивчають український молодіжний сленг.*
5. *Назвіть відмінності між соціальними та територіальними діалектами.*
6. *Охарактеризуйте погляди українських авторів щодо структури соціальних діалектів. До якої структури схиляється Л. О. Ставицька?*
7. *Наведіть дефініції понять «арго», «жаргон», «професійний жаргон», «сленг».*
8. *Охарактеризуйте погляди Л. О. Ставицької щодо терміна «соціальний діалект» («соціолект»).*
9. *Охарактеризуйте поняття «жаргонізована розмовна мова».*

10. Що означає термін «інтержаргон»?

Тестові завдання до першого розділу

1. Елементи й ознаки соціальних діалектів з'явилися в українській мові в
 - а) XIX ст.;
 - б) XVII ст.;
 - в) XVIII ст.;
 - г) XVI ст.
2. Спеціальні дослідження, присвячені збиранню та вивченню соціальних діалектів української мови були розпочаті в
 - а) XX ст.;
 - б) XIX ст.;
 - в) XVIII ст.;
 - г) XVII ст.
3. Активне вивчення особливостей соціальних діалектів розпочинається
 - а) з першої половини XX ст.;
 - б) з другої половини XIX ст.;
 - в) на початку XX ст.;
 - г) з другої половини XX ст.
4. У 60 – 90-х рр. XX ст. тему субстандартних мов наполегливо розробляли
 - а) О. Горбач та Й. Дзендзелівський;
 - б) Ю. Л. Мосенкіс та П. Грабовий;
 - в) Л. О. Ставицька та С. Пиркало;
 - г) В. Винник та В. Балабін.
5. Автор словника «Український жаргон» (2005)
 - а) О. Горбач;
 - б) Й. Дзендзелівський;
 - в) О. О. Селіванова;
 - г) Л. О. Ставицька.
6. Твердження: «безапеляційне заперечення існування українського сленгу є помилковим і поверхневим» належить

- а) І. Щур;
- б) Л. Масенко;
- в) Л. О. Ставицькій;
- г) Н. В. Третяк.

7. Твердження: «всередині даної мови... насправді існує стільки особливих словників, скільки існує соціальних груп, які володіють автономією в межах суспільства, яке говорить цією мовою» належить

- а) А. Мее;
- б) К. Студинському;
- в) В. Гнатюку;
- г) К. Естрейхеру.

8. Твердження: «Під соціальними діалектами розуміються професійні говори і жаргони або арго» належить

- а) В. О. Виннику;
- б) І. Матвіясу;
- в) Л. А. Карпець;
- г) О. В. Столярчук.

9. Л. О. Ставицька вважає найприйнятнішою термінологічно-поняттєву парадигму соціальних діалектів

- а) професійні, жаргони (звичайні) й таємні (арго), сленг;
- б) професійні й групові жаргони, арго, різновиди таємних засобів спілкування, просторіччя та сленг;
- в) жаргон, арго, сленг;
- г) арго, жаргон, професійний жаргон, сленг.

10. Відзначає соціальний діалект як відгалуження загальнонародної мови, уживане в середовищі окремих соціальних, професійних, вікових та інших груп населення

- а) В. О. Винник;
- б) І. Матвіяс;
- в) І. Щур;

г) Т. Друм.

11. Жаргонізована розмовна мова це

а) груба, емоційна лексика;

б) лексика, яку вживають злочинці;

в) таємна мова підлітків;

г) окремі включення сленгізмів на тлі нейтральної або фамільярної лексики.

12. Твердження: «інтержаргон формується на межі різноманітних жаргонів» належить

а) С. Мартос;

б) В. Щепотьєву;

в) О. О. Селівановій;

г) К. В. Широцькому.

Список рекомендованої літератури до першого розділу

(Примітка: У списку рекомендованої літератури до першого розділу цифра в дужках (поряд із порядковим номером) позначає порядковий номер джерела в бібліографічному списку).

1.(10). Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу. Київ : Логос, 2002. 315 с.

2.(20). Винник В. О. Соціальний діалект. *Українська мова* : енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2004г. С. 146.

3.(26). Гнатюк В. Лірники. Лірницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. п. про лірників повіту Бучацького : етнографічний збірник. 1896. Вип. 2. С. 1–76.

4.(27). Горбач О. Арго українських лірників. Мюнхен, 1957. 44 с.

5.(30). Горбач О. Львівські проступницько-тюремні арготизми (до 1930-их років). *Науковий Збірник Українського Вільного Університету*. Мюнхен, 1983. Т. 10. С. 296–326.

6.(31). Горбач О. Арго на Україні : зібрані статті. Мюнхен : Logos, 1993а. 359 с.

7.(32). Горбач О. Арго. *Енциклопедія Українознавства*. Перевидання в Україні. Львів : Молоде Життя, 1993б. Т. 1. С. 57–58.

8.(33). Горбач О. Т. Арго в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 688 с.

9.(34). Грабовий П. Український молодіжний сленг та молодіжна культура: минуле й сучасність. *Мова та історія*. 2009а. Вип. 95. С. 96–101.

10.(35). Грабовий П. Соціокультурні особливості сленгового лексикону. *Мова та історія*. 2009б. Вип. 98. С. 95–100.

11.(36). Грабовий П. М. Український молодіжний сленг: сучасна картина світу. Київ : ПП Жовтий, 2010. 220 с.

- 12.(43). Дзензелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996а. 520 с.
- 13.(50). Дзензелівський Й. Дослідження К. В. Широцьким жаргону учнів Кам'янець-Подільської духовної семінарії. Збірник Харківського історикофілологічного товариства. Нова серія. Харків, 1998. Т. 6. С. 167–174.
- 14.(52). Друм Т. Сленг: погляд зсередини. *Дивослово*. 1998. № 12. С. 59–60.
- 15.(60). Карпець Л. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2006. 19 с.
- 16.(77). Мартос С. Студентський сленг як соціолект української мови. *Система і структура східнослов'янських мов*. Збірник наукових праць. Київ, 2001. С. 169–176.
- 17.(83). Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики : посібник. Київ : Києво-Могилянська академія, 2010. 243 с.
- 18.(84). Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наукова думка, 1990. 168 с.
- 19.(90). Мосенкіс Ю. Український молодіжний сленг. *Дивослово*. 2007. 12(609). С. 32–35.
- 20.(91). Мосенкіс Ю. Л., Грабовий П. М., Фурса О. С. Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти). Київ; Умань : ПП Жовтий, 2009. 220 с.
- 21.(95). Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу. Київ : Віпол, 1998. 83 с.
- 22.(96). Пиркало С. Сленг: ненормативно, але нормально. *Урок Української*. Київ : Києво-Могилянська Академія, 2000. № 4. С. 26–28.
- 23.(107). Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
- 24.(109). Сердега Р. Л., Сагаровський А. А. Українська діалектологія : навчальний посібник. Харків, 2011. 156 с.

- 25.(120). Ставицька Л. Національно-мовна специфіка сучасного українського сленгу. *Південний архів : філологічні науки*. Херсон : Видавництво Херсонського державного університету, 2002. Вип. 14. С. 115–121.
- 26.(122). Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005а. 464 с.
- 27.(123). Ставицька Л. Український жаргон = A Dictionary of Ukrainian Slang : словник. Київ : Критика, 2005б. 494 с.
- 28.(124). Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ : Критика, 2008. 454 с.
- 29.(127). Столярчук О. В. Молодіжний сленг: функціональний, лексико-семантичний та структурний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2015. 223 с.
- 30.(128). Студинський К. Лірники. Львів : Зорі, 1894. 56 с.
- 31.(133). Трембіцькій А. М. Арго носіїв українського (незрячого) мандрівного епічного мистецтва: стан наукової розробки проблеми. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2008. С. 110–148.
- 32.(135). Третяк Н. В. Місце жаргонної лексики у структурі соціальних діалектів української мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 18. С. 49–52.
- 33.(152). Широцький К. В. Бурсацький жаргон української мови на Поділю. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998а. Т. 6. С. 175–180.
- 34.(158). Щепотьєв В. Мова наших школярів. *Етнографічний вісник*. Київ, 1927. Кн. 3. С. 76–81.

35.(161). Щур І. І. Українськомовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006. 23 с.

36.(166). Estreicher K. Gwara zloczyncow. Warszawa : Druk. Gazety Polskiej, 1867. 149 s.

37.(167). Estreicher K. Szwargot wiezienny. Kraków : Nakł. Księgarni D. E. Friedleina; Warszawa : E. Wende i Spółka, 1903. 2, 4, 177 s.

38.(174). Meillet A. Linguistique historique et linguistique generale. Paris : Honore Champion, 1926. 350 p.

2. АРГО В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Спираючись на матеріал другого розділу, наукову та навчальну літературу, студент має можливість поглибити та розширити свої знання, розуміння з курсів «Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство»; опанувати і засвоїти питання і проблеми термінології, різновидів, характеристики, походження арго в Україні; особливостей життєдіяльності носіїв арго та їх мови; засвоїти джерела формування арготичного словника, шлях еволюційного розвитку арго; ознайомитись з відповідними численними прикладами; зрозуміти значення, практичну необхідність вивчення цього важливого питання в українській мові, розширити мовний кругозір; глибоко дізнатись про творчість авторів, які досліджували та досліджують арго. Цей розділ надасть теоретичну та практичну допомогу студентам в освоєнні програмного матеріалу.

Розділ складається з шести підрозділів: 2.1. Українські арго: термінологічно-поняттєва парадигма; 2.2. Походження арго в Україні; 2.3. Соціально-корпоративний устрій та психологічні аспекти життєдіяльності носіїв арго; 2.4. Засади виникнення та закономірності функціонування арго; 2.5. Джерела формування арготичного словника; 2.6. Лексичні елементи арготичного словника в пізніших соціолектах. Третій підрозділ складається з трьох параграфів: 2.3.1. Сліпці-жебраки і кобзарі; 2.3.2. Ремісники; 2.3.3. Лаборі. Четвертий підрозділ складається з трьох параграфів: 2.4.1. Арго лірників; 2.4.2. Арго ремісників; 2.4.3. Арго лаборів. П'ятий підрозділ складається з двох параграфів: 2.5.1. Іншомовні запозичення; 2.5.2. Способи творення арготизмів. Шостий підрозділ складається з п'яти параграфів: 2.6.1. Елементи лірницького арго в західноукраїнському кримінальному жаргоні; 2.6.2. Елементи лірницького арго в південно-східних соціолектах та львівському сленгу; 2.6.3. Арго злодіїв, тюремників, каторжан та вуличників; 2.6.4. Арго школярів, студентів,

міської вулиці, бездомних; 2.6.5. Арго як органічний елемент повсякденної української мови.

У розділі проаналізовано, розкрито різновиди, еволюційний розвиток, характеристику арго в Україні на протязі XVI – XXI ст. Відображено лінгвістичні особливості носіїв арго на протязі аналізованого періоду, зв'язок з сьогоденням, наведено численні приклади.

Окрім основного текстового матеріалу, у розділі наведено питання для самоконтролю, тестові завдання, висновки та узагальнення, список рекомендованої літератури.

2.1. Українські арго: термінологічно- поняттєва парадигма

Арго має багатовікову історію і багатогранну традицію наукового вивчення. Проте в різних мовах і країнах цей лінгвістичний феномен відрізняється своїми особливостями й інтерпретується неоднозначно. У лінгвістиці натепер відсутній сформований погляд на зазначене питання (Руденко, 2020).

У лінгвістичній літературі здавна відомі два діаметрально протилежні погляди на характер і призначення арго: одні дослідники вважали, що основне призначення арго – це приховати зміст розмови від сторонніх людей; на думку інших, воно має не криптологічний, а розважальний характер. Очевидно, той погляд, що арго створювалося і функціонувало як криптологічна система, призначенням якої було передавати один одному нескладну інформацію при сторонніх, що їм знати про її зміст з різних причин уважалося небажаним, має більше підстав. Проте незаперечний факт, що арго використовувалося також і в ролі своєрідного емоційно-експресивного засобу, як своєрідний засіб мовного розважання. Цим воно істотно відрізняється від таємного коду, з одного боку, і від чисто експресивних жаргонів (шкільного, студентського тощо) – з другого (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Прикладом використання лірницького аргю в художній літературі як засобу розважання, експресії може бути оповідання Г. Хоткевича «Сліпець» (1966), в якому передана розмова оповідача зі своїм товаришем-жебраком: «Розказував, як він попав раз на вечорниці...– А там самі *терпелюки* та *каравони* (парубки та дівчата). *Покурдав* (пограв) я їм, що знав, іду вже з хати, коли якась *скелиха* (сука) й обзивається: “Чи не дати, вам, діду, мукиці?”... “Оце, – думаю, – *клево* (добре)!” Годі *сухмаї кусморити* (сухарі гризти), хоч *ставреників накурляю* (вареників наварю)...».

У художній літературі письменники використовують арготизми з певною стилістичною настановою, звичайно для створення колориту відповідного соціального середовища. В українській дожовтневій літературі арготизми трапляються в творах І. Франка, А. Тесленка, С. Васильченка тощо. Іноді арготизми накладаються на «макаронічну мову», характерну для декласованих елементів: «Е, що то ви, молоді, *яндруси* (зłodії) говорите!» (І. Франко).

«– Вийдеш на волю, прийду в гості до тебе. Ти *тябричив скамейки* (крав коні)?

– Ні, – всміхнувся Омелько.

– Ну, то тепер, дурень, будеш, як і дивитимишся на їх...

Стяпав – ньо!...» (А. Тесленко); «*Шармач* (дрібний зłodій, що краде з кишень) я і раз був на *грубому ділі* (вдала крадіжка)...» (С. Васильченко).

За радянських часів з українських письменників арготизми використовував у своїх творах про життя безпритульних І. Микитенко («Вуркагани», «Ранок») (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Слова і вислови з аргю, уживані в загальнонародній мові, називаються арготизмами. За незначними винятками, вони стоять поза межами літературного вжитку і можуть бути виправдані лише в мові персонажів художнього твору, якщо це зумовлюється його темою й стилістичними настановами (зразками такого їх використання є деякі твори І. Франка,

В. Винниченка, А. Тесленка, Г. Хоткевича, С. Васильченка, І. Микитенка та ін.), або в перекладах для передачі аргю інших мов (Винник, 2004а).

До аргю зараховують також школярські й бурсацькі аргю, які пов'язані, насамперед із розважальним характером комунікації та побудовані на свідомому поєднанні несполучуваних частин різних слів (*На моторошні засердчить* – На серці стає моторошно), додаванні до кожного слова своєрідних закінчень на зразок латини (*вечорнитентус* – вечорниці) тощо (Винник, 2004а). Проте така (традиційна, далеко не нова) кваліфікація школярського аргю викликає справедливе заперечення. Треба відмежувати аргю від словесної гри. У тій формі, в якій існували українські бурсацько-семінарські аргю, вони, по суті, є молодіжним жаргоном, що ввібрав риси тогочасної жаргонізованої розмовної мови. Власне, К. Широцький (1998а), один із дослідників цього соціолекту, називає його жаргоном, а інший дослідник, О. Горбач (2006), уживає термін *арго*. Л. О. Ставицька (2005а) зазначає, що з огляду на термінологічну дефініцію аргю, якої вона додержується, та власне мовну специфіку бурсацької субмови, стосовно неї точнішим є термін *жаргон*.

Українська аргологія, незважаючи на сьогоденну безперечну популярність сленгу, усе ж таки має певні здобутки, в осмисленні яких важливу роль відіграли лінгвістичні розвідки Г. Аркушина (1996, 2002), О. Горбача (1957, 1983, 1993а, 1993б, 2006), Й. Дзендзелівського (1996а), Л. Ставицької (2005а), етнографічні студії В. Гнатюка (1896), К. Студинського (1894), К. Широцького (1998а, 1998б), В. Щепотьєва (1927) та ін. У цих роботах зібрано досить обсяжний субстандартний матеріал, простежено низку арготичних етимологій і вибірково досліджено морфологічні риси окремих аргю, однак ще й досі залишаються питання, що потребують подальшого дослідження.

Звернемося до розуміння аргю різними авторами. Сучасний французький лінгвіст Луї-Жан Кальве, автор книжки «Арго за 20 занять» (Calvet, 1993), уважає, що арго – це образна усна мова, яка рясніє

недовговічними авторськими неологізмами, частина яких постійно переходить до розмовної мови. Лінгвіст зазначає, що, оволодівши базовою метафорою для певного семантичного поля, людина зможе зрозуміти будь-який незнайомий або створити новий арготизм, значення якого зрозуміють й інші. Отже, у дослідженні Л.-Ж. Кальве арго постає як певна схема словотворчості. Подібної думки дотримуються й деякі інші дослідники.

О. О. Селіванова (2008) вважає, що арго (фр. *argot* – жаргон, початкове значення – жебрацтво) є різновидом соціолекту, лексиконом відносно замкнених професійних (ремісників, торгівців) і соціальних груп (сезонних робітників), у тому числі декласованих (зłodіїв, злочинців, жебраків, картярів тощо), призначений для конспіративних (езотеричних, криптофорних) потреб відокремлення групи від суспільного загалу, а також для збереження таємниць ремесла, роду занять, власної безпеки і т. ін.

Р. Л. Сердега та А. А. Сагаровський (2011) бачать в арго особливе мовлення певної відокремленої професійної чи соціальної групи, яке складається з видозмінених елементів однієї або двох природних комунікативних систем. Це таємні словесні одиниці, які використовують зłodії, жебраки, бомжі, а раніше використовували мандрівні музиканти – лірники, кобзарі тощо. Тобто, арго – це умовне говірне утворення, що застосовується як засіб приховування предмета комунікації, взаємного розпізнавання або відмежування його носіїв. Приклади: *рижуха* «золото», *замочити* «вбити», *помити* «обікрасти».

Є. О. Редько (2016) зазначає, що арго є історичним різновидом соціальних діалектів, який складається з розрізнених лексико-фразеологічних елементів, уживаних у закритій соціальній групі насамперед з метою ідентифікації та репрезентації. Аналізоване явище позбавлене статусу мови, адже не має окремої граматичної системи (соціолекти використовують загальномовну морфологічну й синтаксичну основи). На функційному рівні арго пов'язано передусім з ідентифікацією чи самоідентифікацією мовця в соціальному середовищі, репрезентацією його

як представника окремої групи, і саме ці номінативні інтекції є основними (допоміжними арготичними функціями є конспіративна, експресивна, світоглядна, ігрова тощо). За таких умов до українських арго відносимо всі професійні та корпоративні соціальні діалекти, що функціонували в українській мові в минулому (лірницьке, ремісниче, школярське (бурсацько-семінарське), кримінальне та вуличне арго, а також арго жебраків та прохачів і вояків).

В. О. Винник (2004а) наголошує, що арго – один з різновидів соціальних діалектів, штучно створювана умовна говірка якої-небудь вузької замкненої соціальної або професійної групи, незрозумілої для сторонніх. Іноді термін *арго* вживається на позначення певного соціального чи професійного відгалуження від загальнонародної мови (наприклад, арго артистів, музикантів, спортсменів, військовослужбовців та ін.), тобто в тому ж значенні, що й термін *жаргон*. У вулчому розумінні арго – мова «соціального дна», декласованих та антисоціальних елементів (рекетирів, злодіїв, жебраків, бомжів, картярів шулерів тощо).

Л. О. Ставицька (2005а) зазначає, що деякі дослідники небезпідставно вважають принципово важливим провести грань між арго і жаргоном. У цьому випадку вони, як правило, дотримуються думки, що ці терміни відрізняються ступенем відкритості. Арго – це таємна мова, якою користуються члени закритої групи, низи суспільства, а жаргон – атрибут негерметичної групи; це соціальний діалект певної вікової спільноти чи професійної корпорації. Побутує думка, що оскільки сучасні кримінальні угруповання використовують скоріше вульгарну, ніж езотеричну лексику, то арго зовсім припинило своє існування. На думку дослідниці, чи не єдина поняттєва сфера, де сміливо, не турбуючись про виникнення термінологічної дифузії, можна використовувати термін *арго*, – це позначення умовних, таємних мов насамперед в історичній ретроспекції цього поняття.

Найбільш ґрунтовним вважаємо розуміння арго Л. О. Ставицькою (2005а): арго – (від франц. *argot* – жаргон, англ. *cant*) це особлива мова певної

відокремленої професійної чи соціальної групи, яка складається з видозмінених елементів однієї або двох природних мов. Це умовна мова, що застосовується як засіб приховання предмета комунікації, взаємного розпізнавання або відмежування її носіїв. У вузькому розумінні термін позначає спосіб спілкування декласованих елементів, поширений у середовищі злочинного світу (злочинське арго), а також мову осіб мандрівних професій, жебраків та ін. У будь-якому разі для багатьох учених значення терміна *арго* пов'язане з герметизацією словесного спілкування.

Виходячи з вищенаведеного зрозуміло, що поняття сутність арго в мовознавстві назагал є досить розмитою і дифузною. Вважаємо, що термін *арго*, дотримуючись традиційної диференціації, варто застосувати до таємної мови, яка передбачає:

1) паралельний словесно-смісловий ряд на рівні дискурсу, а не окремих лексичних вкраплень, напр.: *гавритка клеветна до альма* «корова добра на молоко» (арго волинських лірників); *яка хилка, така швилка* «яка їжа, така робота» (арго нововишківських кожухарів); розуміння ж жаргонного дискурсу передбачає знання окремих лексичних вкраплень. Пор. бурсацько-семінарський дискурс: *«Спасибі! Натє ж вам кому на живицю (горілку), кому дудку (горло) прополоскати. Та й я коло вас зогріюсь. – І дав півкарбованця». «– А хіба ще це не живиця? – каже скрипач. – Ще й правдива живиця: хоч кого оживить! – озвався басиста»* (А. Свидницький, «Люборацькі», 1958);

2) штучний, таємний характер номінацій (як у лірницьких і професійних арго ХІХ ст.): *антубити* «латати, ремонтувати», *атира* «земля», *бивон* «він». Такий само характер номінацій відзначається в мові декласованих елементів, злодіїв.

Отже, арго – це закрита лексична підсистема спеціальних номінацій, які обслуговують вузькі соціально-групові інтереси, частіше за все професійні. Арготизми – раціональні номінації, які використовують у практичних інтересах професії, ремесла, справи. З погляду на сучасні

соціолекти арготизмами є елементи професійних, студентських, школярських, підліткових, армійських субмов, що є невідомими для непосвячених (Ставицька, 2005а).

В основі арго звичайно лежить загальнонародна мова та її граматична система, проте вони істотно відрізняються від неї словниковим складом. Так, у найдослідженому в українському мовознавстві лірницькому арго найуживаніші в загальнонародній мові слова мають свої специфічні відповідники. Серед них є незначна частина утворень від іншомовних коренів, наприклад, *гальомий* «великий» (пор. болг. голям), *дикона* «десять», *метроніль* «земля», *мікрій* «малий». Решта ж слів є утвореннями від загальнонародних слів з прозорою чи не зовсім ясною внутрішньою формою і своєрідною будовою, невідомими в загальнонародній мові (*висюлька* «яблуко», пор. висіти; *котинь* «віз», пор. котити; *скрипота*, *скрепи* «двері», пор. скрипіти; *ботняк* «буряк», пор. ботвина) або деформованими шляхом заміни звуків, додавання, усічення чи перестановки складів тощо словами загальнонародної мови (*батузник* «мотуз», *кідро* «відро», *лоботи* «чоботи», *пасорити* «пасти», *ставреник* «вареник», *кудень* «день», *кузавтра* «завтра», *бимій* «мій») (Винник, 2004а).

Словозміна і утворення префіксованих форм відбуваються за законами загальнонародної мови. Прикладом лірницького арго є недавні (1960-х рр.) записи Й. Дзєндзелівського на Волині (1996г): «*В битебе клева буштирака, скелиха не вкушморить*» («В тебе добра палиця, собака не вкусить»); «*Закапшуй шкребета, щоб ніконто не припнав, яківнись климус*» («Зачини двері, щоб ніхто не прийшов, якийсь злодій») (Винник, 2004а).

Арго використовувалися не лише для таємного спілкування, а й як засіб своєрідної мовної гри, розваги. Такими, зокрема, були школярські та бурсацькі арго, побудовані на свідомому поєднанні несполучуваних частин різних слів (*На моторошні засердчить* «На серці стане моторошно»), додаванні до кожного слова своєрідних закінчень на зразок лат. (*вишневентус* «вишнівка», *вечорнитентус* «вечорниці»), зразки яких

зустрічаються у творчості І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка та ін. письменників (Винник, 2004а).

Палкі філологічні дискусії ведуться про природу арго в аспекті його таємничості, експресивності тощо. Багато хто стверджує про таємний характер арго. Проте О. Горбач (1993б) висловив сумніви щодо криптологічної функції арго: учений послідовно дотримувався думки про арго «як засіб взаємного розпізнавання або відмежування назовні її носіїв». У студії «Арго українських лірників» (Горбач, 1957) він конкретизував цю думку: «...Не йдеться тут ні про порозуміння в присутності того, кого збираються обікрати (“фраєра”), ні того, кого хочуть обманути, продаючи товар. Навпаки, зі своїм арго лірники беруться в приявності сторонніх, а то й карають за зрадження... Йдеться тут єдино про арго як про зовнішню ознаку групової приналежності до лірницької професійно-соціальної спільноти – до “цеху” лірників, до соціальної групи із особливою мораллю й особливими завданнями групи, що виконує свою професію розпорошено серед маси сторонніх. То ж відсутність тієї зовнішньої ознаки – незнання арготичного звичаю – зраджує непричасність іншої зустрітої особи – лірника до власної соціальної (“цехової”) групи. Звідси то й зрозуміле таке оберігання власної групової таємниці – арго».

Сучасні лінгвісти схильні заперечувати таїну арго. Прийнято вважати, що створення штучної мови – надзвичайно велика праця навіть для спеціаліста, тому зловмисники спілкуються на звичайному вульгарному наріччі, позбавленому мовної гри. Однак навряд чи можна заперечувати експресивність злодійського арго як свята вербальної свободи, своєрідної театральної дії. У формуванні таких діалектів певне місце посідає свідомо творчість, проте, на відміну від штучних або планових мов типу есперанто, жаргони або арго є продуктом колективної і, певною мірою, стихійної творчості. Життя таких говорів протікає в основному за природними законами, які мало піддаються свідомому регулюванню.

Арго не позбавлене також розважальної функції, пов'язаної зі статусом арго як елемента групової таємниці (Сучасна українська літературна мова, 1973). Розважальний характер арго виявляється тією мірою, якою вони стають надбанням ширших мовних спільнот, або ж залежить від прагматичної потреби учасників спілкування. Пор.: «[До використання окремих арготизмів, а то й цілих речень та розмов вдаються старші нововивживці] при ситуаціях, коли дорослі, розмовляючи в присутності дітей, хочуть від останніх приховати зміст своїх розмов, а при суперечках та ін. – нецензурні слова та вислови; коли є потреба зберегти якусь таємницю від чужих сторонніх осіб (дома чи в час перебування десь у від'їзді), інколи при жартах тощо. Розповідають, що траплялися випадки уживання арго для передачі деяких відомостей рідним та близьким при листуванні» (Дзендзелівський, 1996б).

У потоці розмовного мовлення арготичні елементи, фрази, конструкції можуть «вклинюватися» в індивідуальний дискурс із прагматичною метою виокремити, підкреслити той зміст, який вони вербалізують. Наприклад, у поемі М. Бажана «Сліпці»:

Торкнулось лица, як уміють торкати

Тільки допитливі руки сліпого.

– Хто це, питаю?...

Та хто це, питаю?

Товариш?...

На біса товариш мені!

Нехай він деінде...

Бо тут назитаю

Я сам на гертиху та кунсо хобні...

Останні два рядки перекладаються так: *бо тут нажебраю і сам на горілку та хліб грошей.*

Цікаву й інформативну стилізацію лірницької мовної комунікації зустрічаємо в оповіданні Г. Хоткевича «Лірник». Це одне з небагатьох

прозових джерел, придатних для лінгвістичного вивчення лірницького соціуму із середини.

Ще одна проблема, із якою доводиться стрінутися під час аналізу міського злодійського чи вуличного арго на території України, – це його зв'язки зі спорідненими слов'янськими мовами – російською на території колишньої підросійської України (найважливіші центри – Одеса, Київ, Харків, Вінниця, Дніпропетровськ) та з польською на території колишніх підпольських земель (Львів, Тернопіль, Дрогобич та Станіславів). Майже в кожному випадкові населення цих міст володіє обома мовами – українською та російською чи українською та польською. Частині бодай злодійсько-вуличного світу притаманне мандрування до інших більших або менших міських центрів якогось адміністративно-політичного простору, зазвичай держави. І тільки в деяких випадках члени цього світу постійно опиняються за межами своєї держави.

Ці обставини сприяли витворенню на території Східної України злодійського койне, майже ідентичного із загальноросійським, а на території Західної України – словникового койне, дуже наближеного до іншоміських польських койне Кракова та Варшави.

Водночас на вулиці постала й окрема фонетично-морфологічно-синтаксична канва – койне, в яку вплітаються деякі лексичні арготизми у Львові – переважно польськомовна, а по східноукраїнських містах – переважно російськомовна.

Є приклади вживання лексичних арготизмів як серед вуличників у львівській тюрмі (1939 р.), так і їх вплітання в українськомовну канву. Подібне було характерне для Одеської вулиці 1932 – 1934 рр.

На передмістях львівської «вулиці» поряд з українськомовною панувала польськомовна канва арготизмів із перевагою загалом польської.

Серед учнів Львова та інших міст Галичини (Тернопіль, Дрогобич, Станіславів, Перемишль) залежно від національного середовища ті самі арготизми впліталися в польську або ж в українськомовну систему. Так само

й у студентському Львові. Друга половина 1930-х рр. у Львові позначилася, зокрема, поширенням українськомовної канви арготизмів і на позашкільну міську молодь – ремісничу й робітничу; це пов'язано було із напливом підміського, українського з походження, елемента до міста.

Зростання в нові часи значущості міста, високий рівень цивілізації порівняно з відсталим селом викликали у представників міста, зокрема міських «низів», під час зустрічі з безпорадними на великоміській вулиці й базарі селянами відчуття власної вищості. Арго міської вулиці стало одним із найважливіших контрастових засобів існування групи з міської вулиці у стосунках із зайшлими селянами. Арго відкрито демонструвало: цей мовець – не селюх, який «не видав світа поза своїм селом», а «тертий калач», «цваняк». Ця охота покозиряти такою «бувалістю» становить одну з найважливіших причин, чому арго міської вулиці трансформувалося у сленг – відповідний бурсацький стиль молоді.

Принесене з вулиці до школи, арго помалу стало добром набагато ширших прошарків міського населення. Почерез фабрику, тюрму і головно військо, де зустрічалися міщухи із селянами, арго стало ширитися і на позаміський терен – на підміську та сільську вулицю. Деякі арготизми переростають у колоквіалізми якнайширших верств населення (Горбач, 2006).

Характерно, що, поширюючись територіально, звичайні міські арготизми як своєрідне семантичне перетворення в лексиці не спиняються на одній мові, а захоплюють споріднені мови, які функціонують на одному терені. Таке явище можемо заважити на прикладі міських арго в Україні: через білінгвальність мовців (у Львові – українсько-польська, у містах Східної України – українсько-російська) такі арготизми дуже легко влітаються в українсько- й неукраїнськомовну канву, часами у відповідно пристосованій фонетичній формі або ж із перенесеною зі сусідньої мови фонетикою. Зокрема у львівському українськомовному сленгові маємо перенесене з польського арго слово *gosc* «чолов'яга» (узятє з мови купців, де воно означає «клієнт») у польськомовній фонетичній формі як *госць* і в

українськомовному фонетичному вигляді – як *гісьць* із тим самим значенням «чолов'яга», «фраєр» (Горбач, 2006).

Зчаста засвідчуємо тотожність образів у метафоричному творенні арготизмів у далеких від себе арго (пор.: фр. *oignon*, нім. *Zwiebel*, пол. *cebula*, укр. *цибуля*, рос. *луковица* «годинник»). Дехто з-поміж дослідників арго навіть твердив про ідентичні умови, в яких опинилися ці «здекласовані» навіть у віддалених територіально від себе суспільствах, та про те, що ці ідентичні умови були причиною виникнення ідентичної «ідеології», ідентичного ставлення до подібних явищ, і це виявилось в появі однакових метафор.

Якщо, однак, детально дослідити час появи таких арготизмів, то виявиться, що в багатьох із наведених на підтвердження цього погляду прикладах ідеться про звичайні кальки. Деякі дослідники вважають такі схожості позиченнями. Це підтверджують і поліційні свідчення про міжнародні виступи «головки» злочинського світу, що зазвичай переїздить із міста до міста, тікаючи перед гончими листами карного розшуку та мимоволі стаючи таким чином поширювачами арготизмів і творцями кальок. А скільки важить авторитет такого міжнародного «гастролера» серед локальної босячні, говорити не треба. Він допомагає принесеному запозиченню чи кальці знайти право громадянства в словнику загального арго міської вулиці (Горбач, 2006).

1. Назвіть два діаметрально протилежні погляди на характер і призначення арго.

2. З якою метою письменники використовують арготизми в художній літературі?

3. Що розуміється під терміном „арготизм“?

4. Назвіть українських авторів, які зробили значний внесок у дослідження арго.

5. *Як розуміє арго французький лінгвіст Луї-Жан Кальве?*
6. *Охарактеризуйте розуміння арго Л. О. Ставицькою.*
7. *Погляд О. Горбача щодо криптологічної функції арго.*
8. *Ваша думка щодо розважальної функції арго.*

2.2. Походження арго в Україні

Арго сягає своїм корінням у далеке минуле. Виникнення арго пов'язане з тим періодом історії мови – доби феодалізму, коли існували замкнені корпорації ремісників, бродячих торговців, жебраків та ін., які з метою самозахисту та відособленості від решти суспільства і збереження своїх професійних таємниць створювали спеціальні мовні коди (Винник, 2004а). На думку О. Горбача (2006), наші арго виникли з первісної лексики різних професійно-суспільних груп. Слідів цієї лексики, знаної на нашій території, можна б шукати в офень, які свого арго не вживали в розмові із жінками вдома, а тільки в розмові зі співтоваришами в дорозі. Живили арго і соціальні умови минулих часів, особливо існування значної маси декласованих елементів. У ХХ ст. соціальна база для існування старих та виникнення нових арго значно зменшилася, тому арго української мови є вже фактом не сучасного стану її розвитку, а минулого. Лише окремі арготизми, утративши свої давні функції, перейшли до лексичних систем деяких сьогочасних жаргонів, наприклад молодіжних (школярських, студентських), злочинців, і виконують у них швидше не комунікативні функції, а розважальні.

Із давніх містично-магічних функцій того роду спеціальних мов, особливо ж лексики, нове міське арго зберегло тільки свою соціологічно-психологічну функцію: свідчити про групову приналежність мовця, зокрема про його зв'язок зі світом «блатних», зі світом міської вулиці. Почуття цивілізаційної вищості міського елемента над селом викликало в першого потребу вирізнити себе в мові. Зростання чисельності міського пролетаріату і спрямування в ХХ ст. загального зацікавлення і вслід за тим

«мода» на міський низ, «вулицю» промостили шлях арготизмам почерез школу (шкільну дітвору), військо, базар, тюрму в усі суспільні прошарки міста. Арготизми стали своєрідною характеристичною ціхою стилю міських низів, згодом і молоді всіх типів шкіл великоміського центру та створили великоміський сленг (Горбач, 2006).

В українській мові здавна відомі арго сліпих кобзарів і лірників – так звана лебійська або шлепецька (сліпецька) мова, лаборів (збирачів церковних пожертв), а також дротарів, кушнірів, кожухарів, шаповалів, рашевців (бродячих торгівців), що становлять синтез власне професійних мов і таємних, злочинців тощо. Арго цих соціальних груп у цілому мають спільні риси з незначними місцевими чи професійними відмінностями (Винник, 2004а; Трембіцький, 2008; Сучасна українська літературна мова, 1973).

Спільним в екстралінгвістичних причинах, що зумовлюють виникнення арго різних соціальних груп, є те, що його носії прагнуть приховати характер своєї діяльності від людей, які не належать до їх кола. Спільність в арго різних замкнених суспільних груп виявляється і в наборі його лексичних засобів.

У характері занять різних соціальних груп, серед яких виникають арго, спостерігаються, звичайно, певні відмінності. Для антисоціальних елементів важливо приховати свої наміри від решти членів суспільства, для чого ними й створюється спеціальний мовний код. Для ремісників важливо приховати від сторонніх не лише зміст своїх розмов, але й свої виробничі секрети. Збереженню виробничих секретів дрібних власників певною мірою сприяла і їх таємна мова, арго (Сучасна українська літературна мова, 1973).

А. М. Трембіцький (2008) стверджує, що важливим елементом усієї багатотомової української культури є лірники і кобзарі – «народні професіонали», які відігравали особливо важливу роль у творенні й виконанні народної поезії в XV – XVII ст. В Україні в XVI ст., констатує Л. Масенко (2010), зафіксовано таємну мову мандрівних старців-музикантів (кобзарів, бандуристів і лірників).

Досить значний вплив на організацію соціально-замкнених корпоративних із своєю спеціальною мовою кобзарських братств на Україні, мав виданий Б. Хмельницьким у 1652 р. універсал про утворення музикантського цеху, що призвело до професіоналізації творчості українських «незрячих» мандрівних епічних співців у період розвитку й піднесення ролі Запорізької Січі.

Л. Ставицька (2005а) відзначає в XVII–XIX ст. наявність аргіко лїрників, лаборів (збирачів пожертв на церкву), жебраків, представників бродячих професій, ремісників, школярів тощо. Наприклад, словник колківського (на Волині) кравецького аргіко нараховує близько 525 одиниць, на жаль вдалося зафіксувати лише понад 150 аргікозмів.

Вже з XVI ст. починає чітко відрізнятися основна соціальна тріада носіїв аргіко: злодіїв, жебраків і дрібних бродячих торгівців. Усе ширше використовується професійне аргіко.

У другій половині XIX – на початку XX ст. аргікозми широко проникають у розмовну мову всіх шарів суспільства.

У першій половині XX ст. поширюється аргіко злочинного світу. У 1930 – 1950-і рр. в ньому трапились значні трансформації: розширюється і оновлюється словник; до аргіко долучаються, крім кримінальних елементів, політичні в'язні сталінських таборів і в'язниць (Руденко, 2020).

В Україні, за свідченнями Й. Дзендзелівського (1996г), Г. Аркушина (1996), залишки лїрницького, жебрацького, професійного аргіко зберігалися до 40 – 60-х рр. XX ст. (Руденко, 2020).

У другій половині XX – на початку XXI ст. особливо помітна трансформація аргіко. Сплеск використання аргіко в розмовній мові, засобах масової інформації, художній літературі, спричинений процесами перебудови в Радянському Союзі, стався, починаючи з другої половини 1980-х років. Це було вже інше, не цілісне аргіко. В основному використовуються лише елементи аргіко – лексичні й фразеологічні. Ось приклади аргікочних лексем: з жаргону наркоманів: *косяк, шмаль, дудка,*

зелене; з кримінального жаргону: *штука, базар, бакс, геморой, вила* (Руденко, 2020).

Перші письмові згадки про існування «професійної лебійської» мови, як конспіративного засобу спілкування між собою членів лірницьких і кобзарських об'єднань, знаходимо в “*Peregrynacyi dziadowskiej*” («Подорож жебрака», Польща, 1614) (Трембіцький, 2008).

Історіографія наукових історико-етнографічних, соціально-побутових, соціолінгвістичних та соціокомунікативних досліджень виникнення, розвитку і функціонування арго – таємної (дідівської, жебрацької, калепівської, каліпницької, лабурської, лебійської, лепітінської, липетинської, лірницької, лобурської, любецької, невльської, офенської, сліпецької, старецької, старицької, шлепецької тощо) мови та лайки лірницько-кобзарської панібратії, носіїв українського «незрячого» мандрівного епічного мистецтва, охоплює досить тривалий відрізок часу – з 40-х рр. ХІХ і до початку ХХІ ст. (Трембіцький, 2008).

О. Горбач (1983, 2006) наводить факти появи і фіксування арго в Україні.

1) Уперше українські арго задокументовані в польській інтермедії 1602 року: арго вуличника-злодія.

2) Арго користувалися й кобзарі за часів Б. Хмельницького (ХVІІ ст.) для порозуміння поміж собою під час підготовки повстання.

3) Арго поширене серед українських школярів, студентів-прошаків (бродячих студентів) (ХVІІ – ХVІІІ ст.).

4) Розбійницьке арго в Україні (ХVІ – ХІХ ст.) поширене на Поділлі, Волині, Карпатах.

5) Арготизми приносили з собою і поширювали в Україні висулженці-солдати (ХVІІІ – ХІХ ст.).

6) Арготизми українського підпільного руху на Галичині до першої світової війни (*бібула* «підпільна література»; *екс* «експропріаційний акт», «напад на державну касу»; *хата* «підпільна домівка»).

У роки першої світової війни арго поширене в мові вояцтва, а там і серед населення.

7) Після революцій 1917 р. та громадянської війни (початок ХХ ст.) на східноукраїнських землях активізувалося робітництво, а з ними й міське арго, яке отримало назву «блатна музика» (арго «блатних»).

8) Надалі (до другої світової війни) арго у формі сленгу поширюється серед нижчих верств населення та студентів, шкільної дітвори (*диркач* «директор», *цваєр сінгель* «двійка», *універок* «університет»). Цьому сприяють ті, хто повертається з таборів.

Багато цікавого і корисного знаходимо під час аналізу праць авторів, які дослідили, описали, проаналізували мову носіїв арго в Україні.

Відомостям про словник арго прошаків-лірників та шаповалів завдячуємо етнографам, які на них натрапили, цікавлячись пісенним репертуаром лірників чи то самою професією. На жаль, етнографами подано неповні записи словників їхніх арго.

Початкові відомості про словник злочинців маємо із записів поліціантів, яких теж не цікавили особливості мови. Ось причини, чому багато із важливих сторінок арго вже на наших очах майже затерлося.

Записи арго злодіїв, міської вулиці й тюрми робили здебільшого поліційні урядники, які не надавали ніякої ваги правильній передачі фонетичного аспекту арготизмів, а навпаки, підганяли їх під фонетику російської мови й офіційного правопису (на Східній Україні) чи то під фонетику польської мови (у Галичині). Ось чому зазначені арготизми не завжди відповідали оригіналу.

Немає записів з української території арго офень та прасолів, хоча багато є доказів на користь їхніх мандрів із крамом по всій українській території, а також поселення на ній.

Перші записи українського арго – це словничок мови харківських прошаків – «невлів» та згодом галицьких лірників із кінця ХІХ ст., якщо не

зачисляти деяких заміток у польській пресі про мову львівських злодіїв із половини ХІХ ст. (Горбач, 2006).

Із-поміж сусідів записи українських арготизмів найпізніші, бо починаються, в основному, з останньої чвертини ХІХ ст. у вигляді етнографічних зацікавлень деякими групами населення та їхнім побутом (записи К. Студинського (1894) та ін. авторів). Лексичний матеріал львівського вуличного арго наводить у своєму словнику польський дослідник арго К. Estreicher (1867). На початку ХХ ст. з'являються поліцейські словники злодійських арготизмів: на Галичині польською мовою, а на підросійській Україні – російською (Горбач, 2006).

Л. О. Ставицька (2005а) дослідила українські арго ХІХ – ХХ ст. Наводить джерела вивчення арго лірників, ремісників, жебраків, лаборів. Найінтенсивніший розвиток лірницького ремесла в Україні припадає на середину ХІХ ст., а дослідження мови лірників – на період до другої половини 1880-х рр. Генеалогічні першовитоки лірницького арго вчені пов'язують із діяльністю прощацьких «цехів» північної України й Білорусі, а також – якогось «цеху» мандрівних торговців південної України, де був живий стик із торговцями-греками, з арго офень, «коробійників».

У короткій етнографічно-побутовій замітці «Дідівська (жебрацька) мова» про лірників на Тернопольщині Кость Викторин (К. Студинський) подав «Словарець дідівської мови» (1886), записаний з уст сліпого лірника Павла Білецького, родом із с. Кип'ячка (біля Тернополя). Замітку про мову лірників подаємо без змін за чиним правописом.

«Молитов на своїй мові діди не мають. Моляться по-нашому, а тільки перед кожною молитвою додають по-своєму: “О, Фез комуніський, до тебе кизітаю” (“О, Боже ласкавий, до тебе молюся”). Пісень на їх мові складаних також нема; деякі “дідівські” пісні, зложені на нашій мові, вони під веселу хвилю співають по-своєму, нераз і на іншу нуту. Ось одна із таких пісень:

Коби мені хлібець святий,
А до хліба трошки сира,

А до сира склянка пива

І дівчина чорнобрива.

А по- дідівськи:

Коби мені кумса сяна,

А до кумси ще й тирина,

І бутельбух вовчаку,

Каравона чорнобрива.

Співають, буває, по- своєму, аж тут котрий з них зочить кого і крикне: “Гаврії пнають!” – значить “Пани ідуть”. І вже тоді або молитву говорять, або яку побожну пісню співають.

До спису слів додаю ще сю увагу, що відмінні слова відміняються цілком на лад звичайний. Отже: *корх* “ксьондз”, *корха*, *корхова* і т. д., *клюса* “церква”, *клюси*, *клюсі* і т. д.; *кулати* “бити”, *кулаю*, *кулаєш*, *я кулав*; *бетлю* “буду” *кулати*, *закулати*, *прокулати* і т. д.» (Горбач, 2006).

У 1894 р. Кирило Студинський видав книжку «Лірники». Ця праця базується здебільшого на етнографічних матеріалах, зібраних від лірника Захарка Головатого з Германова в Галичині, – зокрема про лірницькі школи, про дідівську організацію. Цю інформацію доповнюють давнішні матеріали етнографів (П. Єфименка, П. Куліша) про прошаків Східної України, записи інших дослідників про лірників на Східному Поділлі, а також неопубліковані відомості Г. Фельштинського про організацію львівських злодіїв. Окрім цього, для порівняння автор залучив інформацію дослідників про цеховий побут новоропських шаповалів та про побут офенів Суздальщини. К. Студинський також наводить слова, що їх він записав у с. Кип’ячці недалеко від Тернополя, розглядає концепцію досліджуваного соціолекту. Зазначає, що мова лірників у Галичині називається *липетинською* (жебрацькою) від *липетень* (дід, жебрак) (Горбач, 2006).

К. Студинський (1894) фіксує лексичну типологію арготичних систем галицьких та українських лірників, шаповалів, офенів та галицьких злодіїв. Окремо подано міні-словники «Говір шаповалів», «Говір офенів», «Говір

босанський» – мову галицьких злодіїв, яка отримала назву від імені варшавського бандита Босана, який, як зазначає автор, «мав бути творцем сего говору і організатором злодіїв. ... Говір злодіїв називається також лембергським від німецької назви міста Львова». У книжці наведено «Словарець злодіїв сторін Домброви гірної» (37 слів), передрукований із журналу “Wista”.

Праця В. Гнатюка «Лірники» (1896) – обширна етнографічно- побутова студія про лірників Буцацького повіту, в якій подано пісенний репертуар та словник їхньої мови. Словник містить більш як 500 арготизмів мови галицьких лірників, які автор записав від лірника Якова Златарського (прізвище Москвина) у Жижномирі Буцацького повіту. Про лірницьку мову В. Гнатюк зазначав, що «мову свою лірники звать либійською. Вони винайшли її на те, щоби могли порозуміватися в присутності чужої особи, а не бути зрозумілими для неї. Мова та огранічається немногими словами, і не знаю, чи ще з раз прийшло б ся в ній тільки слів, кілько є записаних. Крім лірників, говорять нею ще діди вчені і дротарі вандрівні. Вандрівні шевці мають також свою потайну мову, але вона різниться зовсім від лебійської так, що лірник не потрафить її зрозуміти. Все, що до лірників відноситься, укривають вони глибоко перед звичайними людьми. Тому і трудно докладно їх розпитати, вивідати. То, що тут я подаю, оповідав мені лірник жижномирський доперва за посередництвом третьої особи, що його здавна знала» (Горбач, 2006).

Соціально-мовну характеристику арготичного словника українських лірників подає О. Горбач у збірнику статей «Арго на Україні» (1993а).

Й. Дзендзелівський у розвідці «Арго волинських лірників» (1996г) фіксує словниковий склад мови волинських лірників, установлює хронологічні рамки побутування цього соціолекту: «Як можна судити з розповідей старожилів та деяких друкованих джерел, ... на Волині, ще не так давно, навіть у 20 – 40-х роках нашого століття, лірники й лірництво в основному в такому вигляді, як вони описані авторами другої половини ХІХ

– початку ХХ ст. в інших районах України, були досить поширеним явищем». Дослідник відзначає типологічну спільність лірницького арго на Волині та в інших регіонах України, що функціонували паралельно: «К. Хоснович (інформатор) розповідав, що під час поїздки на Полтавщину він зустрічався з місцевими лірниками і міг з ними взагалі вільно розмовляти... Описане нами арго своїм складом близьке, з одного боку, до відомих українських лірницьких арго Галичини, Поділля, Чернігівщини, Слобожанщини тощо, а з другого значною мірою до білоруських жебрацьких арго».

Самі носії арго волинських лірників називають його *шлепецькою* (*сліпецькою*) мовою. Лексично вона строго диференціюється на території Волині й, попри вказану подібність до суміжних арготичних систем, має специфічні ознаки: «...Якась певна назва – арготизм уживається лише в районі Любомля і Ковеля, а в районі Луцька та ін. їй відповідає інший арготизм і т. ін. ...Супроти названих українських та білоруських арго шлепецька мова волинських лірників має значну кількість специфічних назв, тому її слід вважати окремою арготичною системою, власне, окремим волинським варіантом лірницького арго» (Дзендзелівський, 1996г). Словник арго волинських лірників, укладений Й. Дзендзелівським, нараховує 1700 лексем.

У 1970 – 80-х рр. з'являються публікації Й. Дзендзелівського про арго ремісників волинського регіону. У публікації вченого «Про арго спиських дротарів» (Дзендзелівський, 1996г) зафіксовано 28 арготизмів (виявлено понад 50 арготизмів), уживаних списькими дротарями.

Наукова розвідка «Арго нововижвівських кожухарів на Волині» (Дзендзелівський, 1996б) розкриває досить багату систему арго українських заробітчанин-кожухарів та кравців, зафіксованого в селі Нова Вижва на Західній Волині (Старовижвівський район Волинської області).

У 1986 р. Й. Дзендзелівський опублікував наукову розвідку про колківське кравецьке арго на Волині (селище Колки Маневицького району) (Дзендзелівський, 1996в).

У 1992 р. діалектологічна студентська експедиція з Луцька «вийшла на слід» жебрацького арго Західного Полісся, соціально-мовну характеристику якого подає Г. Аркушин у статті «"Старицька мова" (Арго сліпців-жебраків Західного Полісся)» (1996): «Жебрацьке ремесло найбільшого поширення на Західному Поліссі набуло в 20 – 30-ті рр. ХХ ст. («за Польщі») та в 50 – 60-ті роки, тоді ж старці широко користувалися своєю таємною мовою...». На позначення мови сліпців-жебраків уживаються терміни *старицька*, *сліпецька*, *каліпницька* (від *каліп* – «сліпець») мова. Як зазначає дослідник, лірницьке арго, записане Й. Дзендзелівським, та старицька мова – одна і та ж мова, яка має певну кількість лексичних відмінностей.

У 2002 р. Г. Аркушин опублікував наукову розвідку про арго лаборів. Лаборі – це своєрідний соціум, що існував на Західному Поліссі і заняттям якого було *лабурство*, поширене серед місцевих жителів-чоловіків: збирання пожертв на будівництво нових православних церков та на ремонт наявних. Розквіт цього ремесла припадає на кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.

Значний внесок у соціолінгвістичні та соціокомунікативні дослідження арго українських епічних мандрівних співців зробила доктор філологічних наук, професор Леся Ставицька, яка в своїх працях «"Блатна музика" української мови» (1999), «Кровозмісне дитя двомовності» (2001), у словнику «Український жаргон» (2005б) та монографії «Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови» (2005а) розглядає динаміку соціолектів української мови впродовж ХІХ – початку ХХІ ст. і небезпідставно вважає принципово важливим провести грань саме між термінами *арго* і *жаргон*, які відрізняються між собою за ступенем відкритості.

Феноменом арго українських жебраків, лірників і кобзарів у різні часи цікавились історики, етнографи, культурологи, лінгвісти, письменники тощо. Їхні публікації сприяли глибшому дослідженню природи й побутування українського лірницько-кобзарського арго. Відгороджені від мирського світу незрячістю і найнижчим суспільним щаблем – жебраків, українські «незрячі»

епічні співці витворили свою культуру, глибину й значимість якої й досі важко досягнути багатьом українським науковцям. Адже, незважаючи на соціальну спорідненість жебраків і лірників, варто все ж виокремлювати серед них риси соціально-психологічної специфіки епічних співців. Поряд з ідеалізацією та романтизацією українського лірництва і кобзарства, виразно проступають риси їхньої асоціальної, аморальної суспільної та побутової поведінки, яка і досі залишається «темним місцем в історії української культури» (Трембіцький, 2008).

Слід зазначити, що всі згадані вище джерела містять не тільки вокабулярій відповідних соціолектів, а й відомості про життєвий устрій, психологію та характер соціалізації корпоративної групи – носія арго, і для дослідника соціокультурних та соціолінгвальних аспектів життєдіяльності творців і носіїв арготичних систем це становить неабиякий інтерес. Феномен українського лірництва-жебрацтва в різні часи зацікавлював істориків, етнографів, культурологів, письменників, і їхні публікації сприяли глибшому проникненню в природу й побутування українських арго.

У праці «Арго в Україні» О. Горбач (2006) також описує та наводить арготизми представників різних професій, станів першої половини ХХ ст. Наприклад, звертає увагу на арготизми музикантів Вінниці другої половини 1930-х рр. Інформатором послужив у 1949 році при еміграції в Мюнхені тридцятирічний П. М., вінничанин родом, який у 1932 – 1933 роках під час голоду побував в Одесі, згодом служив у військовому оркестрі в Червоній Армії. Повернувшись з Червоної Армії до Вінниці, працював у міському оркестрі, де й уживали ці арготизми. Коли 1938 року загостив до Вінниці одеський театр, П. М. зі здивуванням почув, що цими арготизмами послуговувалися й одещани. Хто ці арготизми приніс у середовище вінницького оркестру, П. М. пояснити не зміг: *абармот* «ненажера», *барать* «здійснювати статевий акт», *канать* «іти», *чувайя* «дівчина, жінка» тощо.

Завдяки вищенаведеним та іншим працям є певний позитивний теоретичний результат вивчення арго в Україні. Разом із тим, аналіз свідчить,

що на цей час тематика арго в науковій літературі відображена не досить широко, також існують певні розбіжності та недоліки в дослідженнях: багато теоретичних питань, пов'язаних з арго, ще чекають своїх авторів; різняться розуміння арго, відсутній сталий погляд на його диференціацію, поки що арго досліджується у вузькому колі мов тощо (Руденко, 2020).

- 1. З яким періодом історії мови пов'язане виникнення арго?*
- 2. З якої лексики виникли українські арго?*
- 3. Які арго відомі здавна в українській мові?*
- 4. На думку Л. Масенко, таємна мова яких носіїв зафіксована в Україні в XVI ст.?*
- 5. Л. О. Ставицька відзначає наявність у XVII – XIX ст. арго яких носіїв?*
- 6. Коли в Україні сталася особливо помітна трансформація арго?*
- 7. Охарактеризуйте факти появи і фіксування арго в Україні, наведені О. Горбачем.*
- 8. На думку Л. О. Ставицької, на який період припадає найінтенсивніше дослідження мови лірників?*

2.3. Соціально-корпоративний устрій та психологічні аспекти життєдіяльності носіїв арго

2.3.1. Сліпці-жебраки і кобзарі

Поділ носіїв арго на два соціуми – сліпці-жебраки і кобзарі – можна вважати дещо умовним, адже і засади життєдіяльності, і аспекти їх соціальної організації були дуже подібними. Слід погодитися з М. Гримич (1992), яка стверджує: «Кобзарі та лірники, в першу чергу, були жebraками, а

вже потім – мандрівними співцями, і аж ніяк не навпаки. Старцювання – це була їхня професія, спосіб до виживання, ба, навіть ... шлях до особистісного самоутвердження, оскільки в деяких випадках незрячий ступав на шлях жебрацтва не через матеріальну скруту (діти сліпли і в заможних сім'ях), а через принизливе становище “дармоїда”, через бажання мати зароблений власним трудом шматок хліба». Феномен кобзарства-лірництва – важливий елемент усієї української культури: «У творенні й особливо виконанні народної поезії важливу роль відігравали “народні професіонали”... В XV – XVII ст. це були лірники і кобзарі, а також каліки, зокрема перехожі. Користувались вони двома інструментами – бандурою і лірою. ...Кобзарі й лірники продовжували ще дуже старі традиції співців язичницького часу, були знахарями, уміли лікувати. Часто це були сліпці або люди, скалічені в турецькій неволі. Особливо пов'язані були з напів'язичницькою старовиною каліки, тому вони й піддавались у Росії жорстоким переслідуванням, супроводжуваним знищенням їх[ніх] інструментів. В Україні влада церкви взагалі не була такою сильною, а сама церква – такою консервативною, і об'єднання музикантів почували себе вільніше» (Попович, 1999).

Стійкий інтерес до феномену українського жебручого люду спостерігається з середини XIX ст., свідченням чого є низка публікацій, які висвітлюють соціопсихологічні засади життєдіяльності цього соціального різновиду людності. К. Студинський у праці «Лірники» (1894) зазначає, що точніше мову жебручого люду називати мовою лірників, а не дідівською, бо саме лірники нею володіють краще, ніж жебручі діди. І це ще раз доводить соціально-мовну ідентичність лірників і жебраків.

Вдача і поведінка жебручого люду мали, як свідчать джерела, антисоціальні риси. Вони часто спілкувалися із злочинцями і самі були небезпечними для народу. Одяг їх був нужденний, щоб пробуджувати милосердя, голос жалібний, вигляд покірний, під котрим укривалася хитрість, гострий розум, добра пам'ять. Вони знали молитви та вміли співати набожні пісні, чим уміло користувалися. Свій правдивий стан, душевний і фізичний,

жебраки відкривали насамперед у шинках, при чарці, де можна було побачити їх хитрість, справжні звички й вподобання.

Дослідники лірницько-жебрацького побуту в Україні відзначають високий ступінь соціальної організованості й підпорядкованості класу жебрацтва, чітку структурованість та ієрархічність стосунків усередині нього. Скажімо, М. Попович у праці «Нарис історії культури України» (1999) пише про лірників, кобзарів, калік (перехожих) як про фахівців, організованих по-цеховому, у братства. Відомо, що «діди жебручі» мали свої школи. У них були свої ватаги і свої отамани, свої соцькі і десяцькі, які обиралися на сході.

Л. Ревуцький у книзі «Українські думи та пісні історичні» (1919) торкається проблеми соціально-побутового устрою лірницьких братств та цехів: «Старець, що має право ходити по трьох повітах, належить до “братії” трьох повітів, а той, хто одержав право на один повіт, вважається “братчиком нижчої братії” одного повіту... Мешканець повіту, що вчився в своєму ж повіті, має право ходити тільки по своєму повіті. Хто не додержується цього правила, тих “братія” б’є». В організації лірницьких цехів автор убачає неабияку силу й живучість самого інституту цеху.

Міські жебраки мали свої розписи, книги, писарів, старшин, казну наглядців, які строго спостерігали, щоб сторонні жебраки не відбирали хліба у міських. Цей клас жив своїм особливим корпоративним життям, проникнути в яке сторонній людині було дуже важко. Власне, високий ступінь організованості й відрізняв лірників-жебраків від жебраків-канюк, просто жебраків.

К. Студинський (1894), дослідивши діяльність галицьких лірників, відзначав: «Учив дідів грати на лірі старий дід “лікорник” (учитель). Час науки у галицьків лірників тривав п’ять літ. В першій році навчається учень молитов, пісень і лірницької мови, а в другій році діставав до рук ліру. В початку науки вивчає учень, крім пісень, конечних для нього, ще одну (в Галичині звать її “клячанкою”), яку уживає спеціально, щоби випросити милостині, клякати в хаті. Клякати може тільки учень – правдивий лірник

цього не зробить. В кінці навчання учень отримує визвілку, [при якій] після пиру молоді лірники пускались в танець, що звався “*лебійська скакомка*” (дідівський танець) і нагадував нашого “*козачка*”».

Відомості про галицьких лірників, викладені в К. Студинського (1894), доповнює праця В. Гнатюка (1896). Автор пише, що в науку приймаються каліки між чотирма і тридцятьма роками життя: «12 літ – саме добрий, 25 – може ще вчити, під 30 – застарий. Як довго прийнятий має підіставати в науці, це залежить від угоди; приймають на три, чотири, п’ять, найбільше 6 літ. Як і кожне ремесло має “майстрів” і “учеників” або “хлопців”, так і в лірників є. Під час “термінації” хлопці називають свого шефа *газдою* або *майстром* і мусять його у всьому слухати. Учня майстер висилає на милостиню, де захоче і коли захоче; висилає звичайно двох разом, бо один мусить бути з них каліка (темний), а другий “*вуджій*”. Насамперед учиться молитов; потім просьби, далі пісень (найдовше триває), а в кінці грати на лірі. Перед самим відходом вчить, що має сказати, як другого здибле, як поздоровити. Хлопець мусить перебувати у науці аж до *визвілки*. Челядників, як при інших ремеслах, між лірниками нема; після визвілки кожний стає самостійним і може йти на власну руку просити».

У поемі М. Бажана «Сліпці» (1930–1931) подибуємо номінацію *одклинщини* у значенні «визвілок»: «Хочеш кобзарські одклинщини справить? Прийшов, щоб узяти тут визвілок наш?».

Неважко помітити, що етнографічні описи лірницького побуту містять досить об’ємний лексичний ряд на позначення елементів цього побуту, причому номінації варіюються у територіально-регіональному аспекті, напр., учитель: *дядько, пан, газда, майстер, лікорник*.

Як бачимо, навчання лірницького ремесла мало чотири основні складники: молитва, лірницька мова, гра на лірі, випрошування. Власне, найглибша соціалізація лірників спостерігається під час навчання, організаційні моменти якого помітно впливали на подальшу діяльність лірників.

В. Гнатюк (1896) висвітлює цікаві моменти етичної регламентації корпоративного життя галицьких лірників: «Визволеному зачинають викати, аж як оженився; коли не жениться, то не викають доти, доки не мине хоч 30 літ. Часом може й ліру самовільно хтось собі завісити, але, як він не має визвілки, то йому не дадуть просити; відберуть ліру, поламають її, навіть грошову кару на нього накладуть. Фальшивих лірників, що лиш вдають каліцтво, нема і бути не може, бо за таким слідкували б самі лірники і покарали б, “щоби не псував їм кавалок хліба”». Пор. «обривання торби у жебраків».

Соціально-корпоративний устрій життєдіяльності лірників передбачав міцні соціальні зв'язки усередині цього класу: «...Лірники в Україні були не лише знайомі поміж собою, але їх лучили ще певні зв'язки: поміж ними була певна карність, з якою можна вносити на ширшу організацію стану лірницького. ... Як пан про пана, так лірник про лірника знає!» (Студинський, 1894).

Високий ступінь соціальної організованості лірників, про який ішлося вище, примусив К. Студинського (1894) висловити припущення про тісні зв'язки цього класу із незаконослухняним контингентом: «...Поміж лірниками, з одного боку, і злодіями, з іншого, існували якісь зв'язки. Правда, що зносини з подібними елементами, могли б кинути лихе світло на ту чесноту і солідність, якими сливуть лірники, а однак хто знає, чи соціальні відносини не зневолювали лірників шукати собі в них союзників. Сліди колишньої організації лірників насправді не такі ясні, щоб з них можна зробити висновок про діяльність і значення лірників в нашій суспільності, а однак спитаю, чи потрібна була організація для лірників, котрих ціллю було лише нагадувати людям про добрі діла і Бога? ... Чи повага, з якою ставиться наш народ до лірників, виходить лише з того, що він уважає їх за божих старців, що оспівують людям муки угодників Божих і прославляють милосердя Всевишнього! Мені здається, що все це дає змогу підозрювати, що лірники відігравали в житті нашого народу якусь більш важливу соціальну

роль. Чи були месниками за кривди закріпаченого народу, чи роль їх була інша – це можуть з часом сказати дослідження на цій дільниці».

Діяльність лірників-жебраків, як і взагалі жebrучого люду, була пов'язана з мандрями, що й зумовлювало активну взаємодію різних територіальних груп жebraків: «Галицькі й українські лірники мали з собою зносини і не були для себе чужими» (Студинський, 1894). Рухливий характер життєдіяльності кобзарів і лірників поширюється також на зв'язки із зарубіжним професійним соціумом: «...Мандри були далекими, і музики ходили і в Валахію та Молдову, і далі в Туреччину, і в Польщу, і в німецькі землі» (Попович, 1999).

Для соціолінгвістичного дослідження феномена лірництва, соціокультурних та соціопсихологічних передумов життєдіяльності взагалі і мовної діяльності носіїв лірницького арго зокрема принципово важливими постають такі аспекти соціальної організації цього класу:

1. Братства лірників і кобзарів становили собою високоорганізовану ієрархічну структуру, що регулювала систему учнівства, іспитів-посвят, міжособистісних стосунків тощо.

2. Соціально-психологічні аспекти життєдіяльності лірників характеризують їх як (користуючись сучасною термінологією) соціальних маргіналів (любов до легкого життя, пияцтво) з вираженою асоціальністю поведінки, міжособистісних стосунків та зв'язками зі злочинним контингентом.

3. Лірники вели рухливий спосіб життя, а отже, залучали до свого соціолекту елементи різних мов, а також міських та сільських субмов (Ставицька, 2005а).

2.3.2. Ремісники

Українські ремісники цінилися як гарні фахівці. Проте, багато хто з них відзначався асоціальним характером поведінки. Наприклад, шаповали

(ремісники, які робили шапки, валянки, рукавиці та ін.) в місцях своїх мандрівок та на Батьківщині набули репутації досить спритних крадіїв.

Аналогічні соціально-психологічні ознаки простежуються також в інших носіїв ремісничих арго. Й. Дзендзеліський (1996б), аналізуючи арго нововижвівських кожухарів на Волині, зазначає: «Серед нововижвівських заробітчан-кожухарів ... були різні люди. Були й такі, які при нагоді могли вкрасти якусь дрібницю (великих крадіжок вони не робили), обманути когось та ін. Але переважна їх більшість, особливо кожухарі кращої кваліфікації, як розповідають, були чесними людьми. ... Досвідчений кожухар дорожив честю майстра, старався й надалі зберігати свою репутацію, щоб і в майбутньому можна було приходити в це село, щоб воно залишалось за ним. Тому такий кожухар старався чесно й добросовісно обходитися з господарями. Коли два чи три кожухарі працювали разом в одній хаті, то вони навіть стежили один за другим, щоби хтось із них нічого не взяв у хазяїна».

Нечесність і схильність до ошуканства уживалися в психології спиських дротарів – мандрівних ремісників, що лагодили череп'яний та металевий посуд, виробляли на продаж з дроту та бляхи різні господарські речі: «...Дротарі взагалі були чесними робітниками, кожен з них старався чесно виконати роботу, щоб замовник залишився задоволеним, бо від цього, зрештою, залежав обсяг його заробітку. Кожен дротар мав не лише свій маршрут, а й “свої” села, “свої” вулиці в місті, де його знали й навіть чекали, відмовляючи в роботі незнайомим дротарям. Дротар дорожив своєю репутацією майстра серед населення. Чесність, порядність та кмітливість дротарів часто підкреслюється і в спогадах та розповідях колишніх дротарів і в опублікованих описах дротарства. Проте, як і в інших мандрівних ремісників-заробітчан, основним все ж був заробіток. І в підхожих конкретних умовах вони не пропускали нагоди непомітно ошукати не зовсім розторопну чи здогадливу господиню або господаря» (Дзендзелівський, 1996г).

Деколи ремісники мандрівних професій зближались зі злодіями, або поводитися як злодії. Ремісники деяких професій пересувались по країні групами, оскільки їхня робота була пов'язана з певною порою року. Отож умови життя цих ремісників були схожі до умов життя банд, які характеризуються саме своїм колективним мандрівним життям.

Своєрідна палітра стосунків склалась у системі учнівства ремісників. Наприклад, «нововижвівські кожухарі спеціально учнів на якихось цілком певних умовах не брали. Просто кожухар брав з собою власного сина чи хлопця когось із своїх близьких, і він був учнем-помічником, який за свою роботу одержував певну плату» (Дзендзелівський, 1996б). Досліджуючи колківське кравецьке арго на Волині, Й. Дзендзелівський (1996в) зазначає, що у заможних кравців-євреїв учнями та підмайстрами, крім євреїв, були й українці: «Учень за певну плату (грішми чи натурою) вчився звичайно протягом року, після чого ставав підмайстром і за свою роботу уже одержував плату від майстра-господаря. ... своїх учнів майстер не спішив і не старався навчати кравецькому ремеслу, передавати свій досвід. Їм довго давались лише різні найпростіші роботи (пришивання гудзиків тощо), нерідко вони виконували певні господарські роботи. Розкрій та деякі інші складніші роботи майстер переважно робив десь в іншому приміщенні, не в присутності учнів».

2.3.3. Лаборі

За свідченням Г. Аркушина (2002), ті, хто хотів стати лабором, повинні були отримати спеціальний дозвіл, крім цього, їм у консисторії видавали прошнуровану із сургучною печаткою книгу, куди записували кількість дарованих грошей. Перед від'їздом лаборі відзначали *проводи*, на які запрошували родичів і сусідів. Опісля невеликими групами (2 – 3 чоловіки на одній підводі) обов'язково на ніч від'їжджали з містечка. Усю осінь, зиму та початок весни були в дорозі; є свідчення, що лаборі добиралися до

Прибалтики і навіть до Північного Кавказу. Поверталися перед Великоднем і теж обов'язково вночі. Така дорога забирала багато фізичних і моральних сил; бувало і так, що дехто й не повертався.

За матеріальним станом лаборі стояли вище від решти населення, бо мали додаткові прибутки: як правило, у книги, видані консисторією, записувалися тільки пожертви грішми, а дароване зерно, борошно, полотно, сукно тощо повністю належало лаборам. Тому жителі містечка від селян із навколишніх населених пунктів вирізнялися багатшим одягом.

За свідченням учасників лаборського руху, лаборі повинні мати природний розум. Хитрість та крутість теж мали місце в життєдіяльності лаборів: дозвіл на збирання пожертв мали тільки від православної консисторії, однак католикам доводило, що вони збирають пожертви саме на костели, і теж записували кількість дарованого в спеціальну книжку, підроблену за зразком православної.

Отже, носії українського арго становили собою відносно ізольовані корпоративні спільноти в соціальній інфраструктурі тодішнього суспільства. Соціально-психологічні аспекти такої життєдіяльності, певна опозиція до загальноприйнятих моральних і етичних норм, рухливий спосіб життя тощо створили ідеальне підґрунтя для виникнення й побутування умовних мов.

- 1. Коли спостерігається стійкий інтерес до феномену українського жебручого люду?*
- 2. Чим відрізнялись лірники-жебраки від жебраків-канюк, просто жебраків?*
- 3. Які чотири основні складники мало навчання лірницького ремесла?*
- 4. Яким характером поведінки відзначалися деякі українські ремісники?*
- 5. Що сприяло зближенню деяких ремісників мандрівних професій зі злодіями?*

6. Якою діяльністю займалися лаборі?

7. Які характерні риси були притаманні лаборам?

2.4. Засади виникнення та закономірності функціонування арго

2.4.1. Арго лірників

Неодмінним атрибутом класу жебраків і лірників та однією з головних ознак приналежності до об'єднання сліпців-жебраків була та особлива мова, яка в різних регіонах України називалася по-різному (*старицька, каліпницька, шлепецька*). Як зазначалося вище, навчання цієї мови та відповідні іспити постали обов'язковим елементом системи лірницько-жебрацького учнівства (Ставицька, 2005а).

Засекречуваний характер лірницького арго деякі дослідники пов'язують зі злочинними тенденціями життєдіяльності цього класу. К. Студинський з цього приводу в праці «Лірники» (1894) пише: «Про початок мови лірницької, а також про причини повстання сеї мови годі казати що-небудь позитивного. Павло Білецький, від котрого я записав значну частину словарця лірників, сказав мені, що лірники мстились в часи панщини за кривди, які терпіли бідні люди від недолюдків-панів, та й з метою тайного порозуміння поміж собою утворили ту мову».

К. Студинський (1894) називає дідівську мову жаргоном, який був ніби ключем порозуміння між членами організації; він зазначає, що лірники свою мову держать у великій таємниці, вона є ознакою класової приналежності і одночасно контактовстановним та ідентифікаційним чинником міжособистісного спілкування: «...Знання мови лірників або бодай значної частини її слів (з боку людини, що досліджує лірництво, спілкується з ним) є передумовою успішних студій, бо лірники набираються більшої сміливості і уважають того, хто знає їх мову, за свого чоловіка». Автор наводить приклад, коли його співрозмовник довго заперечував знання цієї мови, допоки сам

К. Студинський не заговорив до нього мовою лірників. «Пізніше він подав мені слова дуже радо, однак просив, щоб не розкривав іншим лірникам, звідки “списав сю мову”». Цікавими є зауваги дослідника щодо мовної поведінки носіїв арго: «Лірники уживають цю мову лише тоді, коли нікого нема коло них, або так тихо, щоб її ніхто не почув». Пор.: «Мало про що жебракам треба між собою поговорити, щоб чужі не знали – сказав мені один сліпий жебрак, колишній бухгалтер» (Сенгалевич, 1927).

Лірницька мова стоїть на першому місці навіть щодо гри на лірі й належить до числа великих лірницьких секретів. Лірницьку мову діди ревниво охороняли. Вони говорили нею, коли нікого не було поряд, або так тихо, щоб ніхто не почув.

Ревно оберігали у своєму середовищі свою таємну мову жебраки.

В. Гнатюк (1896) зазначає, що лебійську мову винайшли з метою порозуміння співрозмовників у присутності чужої особи, аби бути загадковою для неї. Пише він також про ревне оберігання лірницького корпоративного буття: «Все, що стосується до лірників, укривають вони глибоко перед звичайними людьми, тому й важко докладно їх розпитати, вивідати. Те, що тут я подаю [зразки усної та словарець], оповідав мені лірник ... за посередництва третьої особи, що його здавна знала».

Таємний характер мови сліпців-музикантів був зумовлений необхідністю боронитися перед «світом зрячих».

Аналогічні до згаданих засад мовної діяльності лірників наводить Й. Дзендзелівський (1996г): «Від оточуючого населення свою шлепецьку мову волинські, як і інші, лірники звичайно зберігали у великій таємниці. Користувалися вони нею лише в ситуаціях, коли була потреба щось сповістити, сказати чи запитати один другого так, щоб це залишилося невідомим для сторонніх людей. Та слід зауважити, що й при таких обставинах лірники цією мовою, як правило, розмовляли стиха, щоб не розголошувати самого факту її існування. Про ревне оберігання таємниці шлепецької мови свідчить й те, що про неї не знали чи рідко коли знали

навіть найближчі сусіди лірників. З обстежених нами волинських сіл виняток становить у цьому відношенні лише с. Глинянка, де багатьом звичайним людям відомо про існування шлепецької мови й де деякі знають більшу чи меншу кількість цього арго, а окремі можуть розмовляти».

Ревне оберігання жебрацької мови засвідчує і Г. Аркушин (1996): «...Найкращий знавець арго у розмові сказав, що цих слів нікому із зрячих не говоритиме, бо дав таку клятву».

Вище йшлося головню про лірницьку мову як засіб зовнішнього відмежування лірницького соціуму від решти спільноти. Але неабиякий інтерес становить також мовна екзистенція згаданого соціуму у внутрішньо-корпоративному, індивідуальному та міжособистісному аспектах комунікації, урахування яких дає змогу реконструювати мовну особистість лірника – носія арго.

Слід наголосити на комунікативно-прагматичній функції арго, про що свідчить, приміром, палітра міжособистісної комунікації «лірник – поводитир», як вона висвітлена в наведеній у Г. Аркушина байці «Сліпець і поводитир» (1996):

«Поводиреві одного сліпця дав хтось кільце ковбаси, який не захотів ділитися нею зі старцем, тому почав мовчки їсти. Але сліпець почув запах свинини і видер з рук хлопця тую смакоту. Поводир на разі промовчав, але, бажаючи помститися, коли далі рушили, направив сліпця на дуба, що стояв біля дороги. Незрячий вдарився лобом і почав клясти поводиря по-своєму. У цей час поводитир сказав: “А бач! Ковбасу почув, а дуба не почув!”. І ці слова стали приказкою».

«Клясти поводиря *по-своєму*» – лаятися, використовуючи слова жебрацького арго. Як запевняє О. Горбач (1993а), поводитирі теж добре знали цю таємну мову: цими словами вони попереджали про рівчак чи якусь іншу перешкоду, повідомляли в присутності господарів, що дала жебракам хазяйка (певно, щоб знати, як дякувати).

Слід окремо сказати про психічну організацію сліпих людей, яка детермінувала специфіку їхнього мовного світу. Сліпий виявляє схильність до мислення без образів; будь-яке слово є у сліпого насамперед звуковим образом. Слова *зелений, яскравий* мають для сліпого такий само характер, як *вічність, істина* та ін. Сліпий керується насамперед слуховими уявленнями. ... Чимало музичних сліпих стверджують, що їх уявлення про зовнішній світ є просто слуховими уявленнями. Тому не випадково, що саме в мові невлів з'явилося слово *лабати* (грати) як звукоімітація звучання струн музичного інструмента.

Треба наголосити на особливій духовній організації сліпих музикантів. Сліпота створює особливий внутрішній світ, де все з реального метафізично підсилене і своєрідно забарвлене. Через брак зору в екзистенції сліпих музикантів спостерігається своєрідна гіпертрофія вербальної орієнтації у світі та зосередженості сліпих на цій орієнтації. Гіпертрофія ідеального (фантастичного, метафізичного) у свідомості сліпця позначається на його мовній особистості посиленням асоціативного мислення, здатністю актуалізувати потенції образно-сміслового аспекту мовного самовираження.

Здатність до образного мислення сліпця-лірника виокремлює Г. Хоткевич в оповіданні «Лірник»: фізичне каліцтво (сліпоту) мовець порівнює з темною водою: «Темна вода підступила. – А що ж воно таке – “темна вода”? – А хто й зна...».

Торкаючись власне комунікативних аспектів мовної діяльності лірників, суттєво зауважити, що вони були білінгвами в сенсі володіння рідною мовою та арго. «Немає жодного сліпця, для якого б арго було рідною мовою, для них усіх рідною є їхня говірка (більшість літературної мови не знає)» (Аркушин 1996). Перемикання коду з первинної комунікативної системи на арго – питома ознака мовного самовираження лірників, як це принаймні постає в літературно-художніх стилізаціях.

Лірницько-арготична комунікація мала переважно профанний характер, бо стосувалась їжі, питва, житла, господарських будівель, речей хатнього

побуту, одягу, взуття, назви людей, тварин, рослин, розваг тощо. Сакральні елементи в життєдіяльності жебручого люди були відсутні. У лірницькому аргі вживалися, наприклад, такі слова, як *дулясник* «вогонь», *кеміть* «ніч», *курдиміль* «дядько» тощо.

Існували в ньому також відповідники до найуживаніших загальнонародних прикметників, дієслів, прислівників, числівників: *банити* «курити», *зітомити* «жити», *ліпно* «ясно» і т. д. Але займенники і службові слова ті самі в ньому, що й у загальнонародній мові, хоч до них звичайно додається який-небудь склад: *бимій* «мій», *бивін* «він».

За своїм походженням словник кожного аргі досить строкатий. У лірницькому аргі є кілька іншомовних слів: *мікрій* «малий» (від грецького), *дикона* «десять» (від грецького), *гальомий* «великий» (пор. болг. *голям*) та ін. Сліди грецької й інших мов у лірницькому аргі свідчать про можливу участь у його створенні бурсаків.

Частина слів у лірницькому аргі за походженням українські, але утворені від іншої кореневої основи і мають іншу внутрішню форму: *скрипота* «двері» (пор. *скрипіти*), *котинь* «віз» (пор. *котитися*), *трусник* «сито» (пор. *трусити*). Решта слів утворена шляхом зміни або перестановки звуків і звукосполучень та додавання окремих складів: *батузник* «віршовка» (пор. *мотуз*), *криксати* «кричати», *кудень* «день».

На відміну від різних професійних лексичних систем аргі звичайно вільні від вузької професійної спеціалізації. Так, у тому ж лірницькому аргі натрапляємо лише на кілька професіоналізмів, безпосередньо пов'язаних із заняттями лірників: *курга* «ліра», *курганити* «грати», *курашинк* «музика», *лебій* «дід-жебрак» тощо (Сучасна українська літературна мова, 1973).

У системі сімейної комунікації аргі лірників було мовою чоловічої частини, оскільки цю мову тримали в секреті від дружин. Цей факт переконливо доводить думку про сакральне лірницьке аргі (а також про інші тогочасні арготичні системи) як ознаку соціально-групової приналежності, засіб не тільки професійного відмежування, а й чоловічої корпоративності,

до певної міри відмежування чоловічого світу від жіночого. Пор.: «Свідчення про мову російських суздальських офень подають, що офені свого арго вживали тільки поза домом, а їхні жінки його не знали, “бо їм не треба, – вони й так нікуди не їдуть”» (Горбач, 1993а); стихійно ця мова могла стати надбанням жіночого сімейного мікросоціуму: «А. Ладан [інформантка] перейняла цю мову від свого чоловіка, отож такої клятви [не говорити цих слів нікому із зрячих] не давала» (Аркушин, 1996).

2.4.2. Арго ремісників

Арготичні системи українських ремісників у своєму виникненні та функціонуванні постають умотивованими власне специфікою професійної діяльності різних соціально- професійних груп.

Чернігівські шаповали, наприклад, на відміну від подільських лірників, не робили особливого секрету зі своєї мови. Лексикон мови шаповалів поповнював розмовно- ужиткову мову населення, серед якого вони мешкали. Про дифузність соціолекту чернігівських шаповалів переконливо свідчить той факт, що він проникав в інші соціолекти, носії яких проживали як на одній території з шаповалами, так і в інших регіонах.

У розвідці Й. Дзендзелівського про нововижвівських кожухарів (1996б) знаходимо відомості про соціокультурні та соціопсихологічні засади виникнення і функціонування професійного арготичного соціолекту. Цей різновид арго, який його носії називають *шнайдерською мовою* (від шнайдер – кожухар, кравець), почав зароджуватися десь наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., коли нововижвівські кожухарі- кравці стали займатися шиттям не лише вдома, а й виходити чи виїжджати в навколишні села. Він активно функціонував аж до 1939 р., тобто до початку другої світової війни.

З вересня до січня-лютого чоловіча частина нововижвівського населення розходилася невеликими групами по містах, містечках і селах

Польщі, Волині та Білорусі, де займалася шиттям та перепродажем кожухів, кожушанок, шапок, рукавиць, безрукавок, камізелок, сіряків, свит і подібних предметів.

Це ремесло зробило тамтешнє населення заможним і прослало в навколишніх містах і селах. Удосконалювати своє ремесло міщани їздили до Варшави, але на торги купці з Литви, Польщі, Словенії приїздили до Вижви. Оскільки замовники були різні, вирішили вижвівці, аби не розкривати своїх секретів і методів, вигадати незрозумілу для чужинців говірку. У розвідці вченого зафіксовано 1035 арготизмів. Уже в 1970 – 80-х рр. мало вже лишилося знавців цього арго, зрідка вживали тільки окремі слова. Нині ця мова – в пасивному запасі, багато слів уже втрачено. Скажімо, якщо на початку свого функціонування шнайдерська мова налічувала близько двох тисяч слів, то дотепер лишилося всього півтори сотні. Як розповіли (у травні 2002 р.) журналісти «Нового каналу» в репортажі з Вижви, тамтешні ентузіасти збирають цю мову по фразі, по окремому слівцю: вчителька заохочує учнів розпитувати у старших про шнайдерську мову, і завдяки урокам народознавства педагогові вдалося підняти хвилю інтересу до цієї мови. Нині підлітки навіть пишаються, що мова їхніх предків трималася у великій таємниці, передавалася з уст в уста.

Про мову цього професійного підкласу Й. Дзєндзелівський (1996б) зауважує: «...Порівняно невисока загальна фахова кваліфікація певної частини заробітчани-кожухарів, їх умови життя і праці змушували шукати такі засоби спілкування між собою, які б дозволили їм у присутності господарів та ін. зберегти в таємниці деякі моменти свого побуту: домовитися про вихід із становища при невдало виконаній роботі, вмовлятися про вищу плату за якусь роботу, обдурювати тощо, тобто переходити на арго. В умовах довоєнної Варшави чи Лодзі (та й інших подільських міст), де існувало чимало систем арго, це було явищем звичайним».

Професійне арго виробили спиські дротарі – мандрівні ремісники, які лагодили череп'яний та металевий посуд, виробляли на продаж із дроту та бляхи різні господарські речі. Носіями цього арго є лемки, що мешкають у селі Камйонка (округ Стара Любовня, Східна Словаччина). Як і в попередньому випадку, виникнення арготичної комунікації спричинили не надто моральні професійні звичаї, що траплялися в їхній діяльності: майстри не пропускали нагоди непомітно ошукати не надто тямущих чи здогадливих господиню або господаря: «...У дротарів узагалі часто складалися ситуації, коли потрібно було мати такий словесний засіб спілкування, який би залишався недоступним для присутніх сторонніх людей, тобто своя таємна мова, своє арго» (Дзендзелівський, 1996г).

Зазначимо, що лексика дротарства й дротарське арго вже майже п'ятдесят років перебуває в пасивному запасі старшого покоління.

Носіями колківського (м. Колки на Волині) кравецького арго були кравці даної місцевості, які ходили по селах Волині та суміжних районів і з матеріалу замовників у їхніх хатах шили різний одяг – свитки, піджаки тощо. Оскільки інформатори (роки народження 1896 – 1904) стверджують, що їхні батьки та діди користувалися цією таємною мовою, то можна припустити, що побутувала вона вже в 40-х рр. XIX ст., а продовжувала активно функціонувати аж до початку другої світової війни. Словник цього соціолекту нараховує близько 525 одиниць, але вдалося зафіксувати понад 150 арготизмів.

Поглиблення капіталістичних виробничих відносин «зумовлювало посилення класового розшарування, у тому числі й серед ремісників, спричиняло розширення відхожого промислу, зростання кількості відхідників- кравців, в яких з'явилася необхідність забезпечити свою замкнутість і засобом внутрішнього спілкування» (Дзендзелівський, 1996в).

За сорок років перебування арго в пасивному стані (без ужитку) навіть колишні кравці, які широко ним послуговувалися, більшість слів його забули (Ставицька, 2005а).

Природно, що арго було ідеальним засобом конспірації не тільки в гомогенному мовному середовищі, а й в іншомовному: «...За словами наших оповідачів, нововижвівські кожухарі виїжджали головним чином у польські міста, і тут у польському середовищі їх “шнайдерська мова” була цілком задовільним засобом конспірації» (Дзендзелівський, 1996б). Втім, у чужомовному середовищі функцію професійного арго з таким само успіхом могла виконувати й не арготична за своєю природою мовна система. Наприклад, для спиських дротарів арготичним засобом комунікації була лемківська говірка: «...Перебуваючи, скажімо, в Угорщині чи Австрії, Румунії, дротарі при потребі зберегти в таємниці якусь інформацію від присутніх осіб могли спілкуватися між собою рідкою лемківською говіркою» (Дзендзелівський 1996г).

Івритом як умовною мовою користувалися євреї-кравці, коли їм потрібно було сказати один одному щось таке, що мало залишатися невідомим для присутніх учнів та підмайстрів українського походження, адже в кравецькому арго була досить велика кількість слів з ідиш, та й мовою ідиш учні непогано володіли.

Як і в лірницькому арго, носіями умовно-професійних мов були переважно чоловіки. Це зумовлено, по-перше, характером чоловічих професій, в яких зароджувалися умовні мови, і, по-друге, ревним оберіганням професійних соціолектів не тільки як зосередження професійних таємниць, а й як (підсвідомо оцінюваних) «чоловічих» мов. Скажімо, спиські дротарі оберігали свою мову не лише перед чоловіками, що не ходили на дротарку, а й перед жінками, – зазначає Й. Дзендзелівський (1996г). Однак у праці про нововижвівське арго вчений зауважує, що хоча й виникло це арго серед чоловіків, але від чоловіків його засвоїла переважна частина й жіночого населення (Дзендзелівський, 1996б).

Мірою того, як професійне арго переходить до пасивного запасу старших мовців, утрачається його езотерична функція, воно стає органічним у сімейних мовах. Елементи нововижвівського арго, приміром, побутують у

розмовній комунікації, стають домашніми словами як елементами сімейного сленгу, засобом створення жартівливої експресії тощо, а його криптологічна функція модифікується відповідно до прагматичних потреб. Пор. зауваги щодо таємної мови жебраків-сліпців західного Полісся: «В останнє десятиліття жебраки майже не ходять селами. У базарні дні вони сидять біля ринку, а в свята стоять біля храмів у містах чи містечках, ... часто поїздка на базар чи до собору була викликана не так матеріальною скрутою, як бажанням побачитися з іншими сліпцями, поспілкуватися з ними» (Аркушин, 1996).

2.4.3. Арго лаборів

Визначальним для лаборів був не тільки багатший одяг, привілейоване становище, а й насамперед лабурська мова (*лідерська гавридня, лабурська гавридня*). Це була штучно створена таємна мова для спілкування визначеного кола людей, щоб їхнє мовлення не зрозуміли сторонні. Лексика лабурської мови майже повністю збігається з лексикою старицької мови та лірницьким арго західної частини (арго волинських лірників), також багато спільного вона має з арго російських ремісників і польськими арго.

Деякі слова арго лаборів уживаються до цього часу, напр., у чоловічій компанії, коли повідомляються якісь «непристойності» при сторонніх, або під час розмови старших, щоб їх не зрозуміли діти, або навіть із певною стилістичною метою. Деякі лексеми за свій довгий «вік» поступово змінюють семантику і вживаються з іншим значенням, напр.: *котен* – первісно «віз, підвода», тепер – «велосипед».

1. Як називалася особлива мова жебраків і лірників, сліпців-жебраків в різних регіонах України?
2. З чим пов'язують засекречуваний характер лірницького арго деякі дослідники?
3. Чим був зумовлений таємний характер мови сліпців-музикантів?
4. Яких аспектів переважно стосувалась лірницько-арготична комунікація?
5. Чому автори відзначають строкатість словника кожного арго за своїм походженням?
6. Чим характеризуються арготичні системи українських ремісників?
7. Коли вперше зафіксовано колківське кравецьке арго?
8. Чому носіями умовно-професійних мов були переважно чоловіки?
9. Охарактеризуйте лабурську мову.

2.5. Джерела формування арготичного словника

2.5.1. Іншомовні запозичення

Екстралінгвальні чинники формування арготичного словника соціумів лірників і ремісників пов'язані насамперед із мандрівним характером їхньої життєдіяльності, що уможлиблювало контакти цих соціумів з іншими народами і мовами.

Територія проживання, ареал «мандрів» представників різних соціально-професійних груп зумовлювали різнотипні контакти з чужомовним населенням, а відтак – різні за складом та кількістю чужомовні запозичення. Дослідники мови лірників указують на запозичення в ній із новогрецької мови, з мови південноукраїнських циган, із румунської, угорської, із тюркських мов; нараховують із десятків висловів старогрецького походження, з мови ідиш; є запозичення з церковнослов'янської, німецької, польської, шведської мов.

Наприклад, в арго спиських дротарів існує чимало запозичень із німецької, циганської, польської мов, а також із сербохорватської мови, зовсім не представленої в соціолекті лірників. В арго нововижвівських кожухарів питому вагу складають запозичення з ідиш та німецької. Порівняно велика кількість слів з ідиш фігурує в колківському кравецькому арго на Волині: «У заможних кравців учнями та підмайстрами, крім євреїв, були українці. ... Перебуваючи в єврейському оточенні, учні українського походження досить скоро порівняно добре вивчали розмовну мову і могли розмовляти на ідиш» (Дзендзелівський, 1996в).

Значну питому вагу в українських арго мають новогрецькі лексичні запозичення. Вони також визначають типологічну спільність українських арго з фондом грецизмів у східнослов'янських та польських арго.

Дошукуючи причин цього явища, можна говорити про запозичення грецизмів з офенської мови, про що свідчать численні джерела. Є підстави вважати, що всі східнослов'янські умовно-професійні арго мають спільне походження, беручи свій початок прямо чи опосередковано від протоофенського арготичного фонду, який склався, очевидно, ще за часів етнічної та мовної спільності східних слов'ян. Усі арго становлять своєрідні «діалекти» або місцеві «ізводи» колись відносно єдиної офенської мови. Вони успадкували від свого «праарго» основне ядро його лексики, включаючи і найдавніший фонд його іншомовних запозичень – грецизмів.

Очевидність грецького елемента проглядається в мові жебраків, калік-перехожих, старців. Припускається, що обидві мови, офенська і жебрацька, – залишки грецької мови, а зовсім не місцеве наріччя. У перших офень штучна мова могла з'явитися внаслідок стосунків із греками, з якими слов'яни стикалися або безпосередньо в самій Візантії, або на північному узбережжі Чорного моря, або в Болгарії, в придунайських містах. Інший аспект грецьких запозичень в арго жебраків пов'язаний із релігійним життям. Таємна мова жебраків – це залишки тієї розмовної мови, яку доводилося

вживати російським мандрівникам під час подорожей на південь, на Афон і до Палестини.

Учені не вважають думку про запозичення грецизмів з офенської мови категоричною. Є припущення, що на час XIV – XV ст. припадає виникнення офенської, любецької, лебійської умовних мов з одночасним включенням у ці системи основного фонду грецизмів.

Суттєвим чинником спільності грецизмів в арготичних системах постають жваві контакти між носіями арго. Рухливість носіїв арго, часті зустрічі їх сприяли взаємообмінові арготичною лексикою взагалі і грецизмами зокрема, що й зумовлювало виникнення ізолекс територіально суміжних регіонів. Не слід забувати також про фактор самостійного запозичення елементів російськими, білоруськими, українськими і польськими арго з одного джерела – новогрецької мови.

О. Горбач (1993а) у питанні про грецький питомий елемент в арго враховує два чинники: рухливий спосіб життя, контакти з носіями арго та власне протоофенську основу: «...Арготичний словник постав куди скоріш, ніж навіть “золота доба” лірництва – перша половина XIX ст.; він був частково перейнятий, мабуть, з арго якихсь подібних прохацьких “цехів” північної України й Білорусі, а з другої сторони, з арго якогось “цеху” мандрівних торговців південної України, де був живий стик з торговцями-греками, чи то врешті – з арго офень, “коробейників”. Характеристичне, що в кожному названому випадкові маємо тут до діла з мандрівними професіями... такі позичення попали в лірницьке арго не завжди безпосередньо з даних мов чи там з їх літературної відміни, але здебільша за посередництвом інших арго чи то з діалектів. Це зокрема стосується широкого струмка новогрецьких етранжизмів, що попали в лірницьке арго, мабуть, з мови наших причорноморських та приазовських греків – байдуже чи в безпосередній зустрічі з ними лірників чи за посередництвом інших арго, напр., хоча б мандрівних коробейників-офень». Учений диференціює джерела запозичення різних лексико-тематичних груп

грецизмів: церковно-релігійна лексика могла бути запозичена «при нагоді зустрічі з торговцями предметів релігійного вжитку, з греками-збирачами на віднову православних церков під турками (нерідко обманцями!) і ще при нагоді прощ на Афон, а назви предметів торгівлі – при взаєминах з купцями-греками південної України, де вони власне тримали в своїх руках торгівлю».

Усі новогрецькі запозичення в українських арго можна диференціювати за принципом їх типологічної спільності з іншими слов'янськими арготичними системами:

а) грецизми, спільні для українських, російських, білоруських, польських арго;

б) грецизми, наявні в арго трьох мов (українська, російська, білоруська; українська, російська, польська; українська, білоруська, польська);

в) грецизми, наявні в арго двох мов (російська, українська; білоруська, українська);

г) грецизми, наявні тільки в межах українського арго (Ставицька, 2005а).

У лексиці майже всіх умовних мов Європи та Азії наявні циганські елементи, що зумовлено існуванням тісних і тривалих контактів носіїв арго з циганським населенням, яке своїми соціально-побутовими умовами життя мало відрізнялося від «бродячих» торговців, мандрівних ремісників, а також декласованих груп. О. Горбач (1993а) фіксує близько 20 арготизмів з циганської мови в лірницькій мові: «гріш» *хобень*, *ховняк*, «дрібні гроші» *хобники*, «гроші» *лове*, «сажа» *калупня*, «чорний» *калупний*, «хлопець» (не циган) *ракло*, «чарка горілки» *жуклейка* та ін.

О. Горбач (1993а) зазначає, що запозичення з тюркських мов «до нас прийшли хоч за румунським посередництвом, хоч із мови кримсько-татарських мандрівних скуповувачів старовини, хоч таки за посередництвом арго офень». Однак із наведених автором арготизмів тюркського походження відповідників в офенській мові не виявлено. Отже,

скоріш за все, українські арго всотували тюркізми осібними, своїми шляхами (Ставицька, 2005а).

Наявність запозичень із румунської мови, на думку О. Горбача (1993а), – «обставина зрозуміла з огляду на живі зв'язки східно-подільських лірників із Буковиною. Здебільш ж ідеться тут про терміни з хліборобського та й огородницького побуту».

Аналізуючи запозичення з угорської мови, О. Горбач (1993а) зазначає, що стосуються вони «головно предметів торгівлі; вони могли потрапити або під час лірницьких мандрів на Закарпаття, або ж були занесені словацькими мандрівними торговцями, “олійкарями”, горшколотами (“дротарями”), каструвальниками (“валошойниками”) й продавцями полотен, що то почавши з кінця XVIII ст. геть аж до першої світової війни промандрували Польщу, Україну, Росію й Сибір геть аж по Далекий Схід». Українське арго є посередником засвоєння угорських запозичень російськими умовними мовами. Уся лексика угорського походження, крім *хаза* і *ловак*, потрапила в російське арго порівняно недавно, причому, очевидно, не прямо від угорців-торгівців, а через українські арго.

Приклади запозичень з угорської мови: «кінь» *лавак*, «кобила» *лавачка*, «хата» *хаза*, «ярмарок», «базар» *ошарник*, «віз» *гарда*, «конопляний» *кидровий*, «віз» *гарда*, «баран» *мерхлюд*, «рік» *киндик*, «тютюн» *баклун*, «клунок», «ранець» *батузник*.

Лексичні запозичення з іврити «до нас могли продістатися почерез німецьке злодійське й волоцюжницьке арго, що аж рясніє такими позичками» (Горбач, 1993а). Приклади староеврейських лексем у лірницькій мові: «лоша» *волотеня*, «осел» *волот*, «картопля» *терижник*, «задниця» *тухес*, «жіночий статевий орган» *туха*.

О. Горбач (1993а) зазначає, що «у волинсько-подільських містечках з їх перевагою жидівського ремісничо-купецького елементу і наявністю жидівських проступницьких банд запозичення з жидівського жаргону (ідиш) могли відбуватися самотійно, а не тільки почерез німецьке злодійське й

волоцюжницьке арго». Зрозуміло, що сказане насамперед стосується ремісничої лексики та відповідно – мовного побуту соціально-професійних прошарків населення, яке контактувало з єврейським населенням. Арготичні системи ремісників (насамперед ідеться про арго нововижвівських кожухарів та колківське кравецьке арго на Волині) увібрали в себе 12 основних лексико-тематичних груп запозичень з ідиш (1) городина, овочі, фрукти, 2) харчові продукти, напої, 3) тварини, 4) предмети побуту, 5) назви приладдя для кожухарської та кравецької діяльності, 6) назви грошових одиниць, 7) релігійні, містичні назви, 8) назви осіб за віком, національною приналежністю, професією, психічними ознаками, 9) одяг, взуття, 10) числа, 11) дієслова, 12) абстрактні поняття, 13) інші слова). Певна частина наведених слів, звісно, збігається з німецькими, але, зважаючи на опосередкованість їхнього впливу на єврейську мову (ідиш), ці лексеми не можна безпосередньо виводити з німецького джерела. Приклади: *мугін* «мак», *залц* «сіть», *кербило* «теля», *глизун* «чарка», *гивант* «сукно», *телт*, *телти* «гроші», *ойго* «Бог», *зунь* «дід», «дурень», *гитель* «шапка», *цвей* «два», *кишатися* «цілуватися», *гезунд* «розум», *керц* «короткий».

«Мабуть, почерез жидівський жаргон – докладніш почерез арго жидів-правопорушників – прийшли в лірницьке арго й деякі німецькі арготичні й не арготичні вислови»: «поліціант» *бецак*, «штани» *стига*, *стіги* (Горбач, 1993а). Запозичення з німецької мови наявні в арго нововижвівських кожухарів та в колківському кравецькому арго: *алт* (старий) «українець», «мужик», *бет* «ліжка», *кнайпа* «шинок», «корчма», «пивний бар», «буфет», «ресторан», *фіш* «риба», *шустер* «швець».

До лірницького, ремісничого арго потрапило багато запозичень з інших неслов'янських мов.

1. За посередництвом арго офень потрапило в лірницький словник зі скандинавських мов слово *стод* «Бог», *стотень* «багач», *нестодий* «бідний».

2. Латинізми: *гаква* «річка», *гаквина* «болото».

3. Старопруський за походженням арготизм *гейтка* «хліб», «жито».

4. З литовської мови до арго нововижвівських кожухарів потрапили слова: *кайриси* «яйця чоловічі», *скепа* «піч», «грубка», *гальомий*. Розвиток семантики слова «гальомий» міг проходити, на думку Й. Дзензелівського (1996б), так: «глибокий» – «високий» – «великий». О. Горбач (1993а) виводив етимологію цього арготизму з тверсько-костромського діалекту російської мови: *голямо* «багато, дуже». *Гальомий* «великий»; *галютний* «великий»; *галемий* «великий»; *гальомник*, *гальомничка* – як калька «більшовик» – «росіянин», «росіянка»; *гальобний* «великий», «високий», «сильний», «глибокий»; *гальобник* «староста села»; *гальомний* «великий», «високий»; *гальоуна* «тисяча». З литовського джерела учений виводив арготизми, похідні від *дуляс* «вогонь» – *дулясник*, *дулес*, *дуляс*, *дулик*; *дулясний*, *дулений* – «теплий»; *дулас*, *дулясник* «сірник»; *дулясити* «палити», «горіти»; *дулити* «палити»; *дуляс* «вогонь»; *дулясниця* «піч».

В українських арго питома вага запозичень зі слов'янських мов.

1. «Родом» з арго російських офень в українських умовних мовах такі лексеми: «степак» – «піч» – *стенур*, *степир*, «печи» *стенурити*; «печеня» *степурка*; «зварений» *стенураний*; «бухлянка» – «пляшка» – *буклейка*; «хруст» – карбованець – слово зафіксоване в мові чернігівських лірників.

Із власне російських запозичень слід відзначити лексему *шмон* «обшук», «донощик», «шпигун» – колківських кравців, етимологія якого сягає російського діалектного матеріалу: *шмонить* «підмовляти когось на крадіяство; шахрувати». Українські мовні елементи також проникали до мови офень, наприклад: *дробина* «драбина»; *дюпашиник* «стілець»; *карбованець* «карбованець»; *ракомок* «рік»; *скрындык* «скриня»; *спытмать* «спитати» (Горбач 1993а).

2. Лексичний склад полонізмів.

Маємо змогу виділити такі лірницькі полонізми (за О. Горбачем, 1993а):

Гриби (найгіршого гатунку) – “bedla” *баглаї*, *багол* «гриб» – через синонімічне *гриб-губа* – переносне значення: «губи» *баглайка*, *балайка*; «зуб» *баглай*.

«Кусень», «шмат» – “kęs”, “kasek” – «хліб» – *кунсо, кумса*; «хлібний» *кумсовий*.

«Шпихлір» – “łamus” – «в’язниця» – *лямос*.

«Коралі» (від чоток із кораликами відчислювати змовлені багато раз молитви «Отче наш»; польське “racierz” – «молитва») – “raciorki” – *патери*. Від польського утворилося слово *пацьореник* «молитва» в арго нововижвівських кожухарів.

«Кинути» – “rzucić” – «скинути» – *зрутити*; «кинути» *порутити*.

«Вінок» – “wianek” – «весілля» – *янига, яник*; «сватання» *яничиня*; «свататись» *яничитись*.

У деяких із досліджуваних арго засвідчене слово *лох*, яке вчені схильні виводити з польського арго – *loch, wloch* – «селянин»; «наївна, довірлива людина»; «жертва злочину» (Горбач, 1993а). Напр.: *лох* «мужик», «людина», «чоловік», «селянин»; *лахмі* «людина». У «старицькій мові» подибуємо виразно оцінні номінації *лохівня* «мужики»; «сама Україна».

Польські елементи мови злодіїв із Домброви Гірної, які побутовали в мові галицьких, подільських лірників, шаповалів: «чобіт» *лопух, каврій, таврій, копсати, пнати*; «пес» *скіц, скіцяга, скел*; «знати» *скумити*; «зад» *стил, стиз*.

Полонізми в арго нововижвівських кожухарів та колківському кравецькому арго на Волині (Дзендзелівський, 1996б, 1996в): *дзюрчик* (від *dziura*) «петелька на одязі»; *мацько* (від власного імені Масеї) «поляк»; *висята* (*wioska*) «село»; *генцьор* (від *gęslarz*) «гусак»; *шкутити* (з польських арго [*škut*] – “*smród*”) «смердіти».

2.5.2. Способи творення арготизмів

Арготичний словник ремісників і лірників формується також за рахунок власне української лексичної основи, яка трансформується відповідно до засекречувального спрямування словотвірних елементів.

1) Засекречувальні приставні склади

а) бі-: *бікута* «палиця» (себто «кована»); *біти* «ти»; *біви* «ви»; *біми* «ми»; *бінас* «нас»; *бівона* «вона»; *бівчора* «вчора»;

б) бу-: *буквасний* «квасний»; *букша* «кваша»;

в) ку- (ко-), ке-, кі: *кургати* «грати»; *кузад* «зад»; *кульбати* «любити»; *куруно* «рано»; *курук* «рік»; *ковісто* «тісто»; *кедро, кідро* «відро»;

г) ле-, ло-; *лекша* «каша»; *лопстирити* «пасти»;

ґ) (о)стро-: *остро комин* «комин»; *острокой* «покій»;

д) ску-, ске-: *скупіти* «уміти»; *скеретник* «урядник»;

е) су-: *сухечка* «гречка».

2) Засекречувальні суфікси

а) іменникові:

у мові лірників: *закус моранка*;

у мові нововиживівських кожухарів:

-елянко, -елянка: *бателянко* «батько»; *гостелянка* «гостя»; -ененко: *синененко* «син»; -еник: *гореник* «казан»; -ик: *вечорик* «вечір»; -ій: *расій* «піп»; -чак: *димчак* «дим»; -чик: *базарчик* «базар»;

-енус, -еус: *горленус* «горло», *бочеус* «бочка». «Латинський суфікс у засекречувальній функції, ймовірно, був перейнятий нововиживівцями з польського арго» (Дзендзеліський 1996б).

-иця: *землиця* «поле», «орна земля»; -иха: *вечориха* «вечір», «вечорниці»; -уха: *ревуха* «корова»; -ейда: *школейда* «школа»;

колківське кравецьке арго:

-ус, -еус (-еуса), -евус (-евуса), -енус, ернаус, -ернеус: *матіралус* «матеріал»; *вітреус* «вітер»; *качкеуса* «качка»; *цукреус* «цукор»; *вербевуса* «верба»; *каменус* «камінь»; *котернаус, котернеус* «кіт»;

-ейд, -ейдул: *носейд* «ніс»; *синеядул* «син»;

-чак, -чак: *мишчак* «миска»; *булчак* «булка»;

-иха: *землиха* «земля»;

б) прикметникові:

у мові лірників:

-івний, -імний: *босівний* «босий»; *чужівний* «чужий»;

-ітний: *цілітний* «цілий»;

у мові нововижвівських кожухарів:

прикметникові:

-ецький: *біднецький* «бідний»;

-охий: *босохий* «босий»;

-оший: *гуркоший* «гіркий»;

числівникові:

-і(ім)тра: *отімера* «вісім»;

займенникові:

-ко: *манько* «я»; *маньки* «ми»;

в) дієслівні:

-ичити: *стичити* «стояти», звідси *стичинь* «став»; *стичник* «стіжок»;

-(к)орити, -урати: *утухморити* «задушити»; *бугурати* «бігти»; -оляти: *бетляти* «бути»;

-омити: *задухомити* «задушити»; *скакомити* «скакати»; *слуханити* «слухати»; *трихомити* «трясти»; звідси – похідні –омник: *скакомник* – «танець»; -омниця: *трихомниця* «пропасниця», «гарячка»;

-омка: *слухомка* «вухо»;

-(м)онити, -унити: *дермонити* «дерти», «рвати»; *лубунитися* «сваритися»;

-ошити: *грівошити* «гріти»;

-(у)сати, -уськати – *злбуськати* «зловити».

О. Горбач (1993а) звернув увагу на наявність у деяких коренях інфікса –н-, що його було перейнято з давнього польського злодійського аргю XVI – XVII ст.: *вандзорити* «водити»; *пандикати* «падати».

-инати: *лежинати* «лежати»;

-ичити: *печичити* «пекти»;

-нарити: *купнарити* «купити»;

-овірити: *чековірити* «чекати»;

- охати: *крикохати* «кричати»;
- ошати: *знайдошити* «знайти»;
- ошити: *лякошити* «лякати»;
- ошити: *будьошити* «жити»;

г) прислівникові:

у мові нововиживівських козухарів:

- ец'ко: *дешевецько* «дешево»;
- 'охо: *раньохо* «рано»;
- ошо: *близькошо* «близько».

3) Субституція звуків

Субституція початкових звуків: *бабарник* «хабарник». На особливу увагу заслуговує шиплячий -ш- який заміщає будь-який звук. Напр.: *шім*, *шома* «домівка»; *шолото* «болото»; *шармарок* «ярмарок»; *шоловина* «половина»; *шалєко* «далєко»; *шарівник* «чарівник»; *шумати* «думати»; *шелекий* «далєкий»; *шарувати* «чарувати»; *шилостиня* «милостиня»; *шолє* «поле»; *шорниця* «горниця».

Звукосполучення -шв-, -шм-, -шу- теж задіяні у субститутній заміні: *шмурний* «дурний»; *шмурак* «дурак»; *шусто* «місто»; *шулиця* «поліція».

Серед фрикативних звуків-замінників за частотою вживання й «універсальності» замін виділяється шиплячий -ш-, надзвичайно поширений в різноманітних російських, білоруських, українських арго. Цікавим є велика кількість слів, які починаються на -шм, -шт, -шв, -шк. Гіпертрофію шиплячих звуків у жаргонному лексиконі можна пояснити їх негативно-оцінною символікою звучання; дослідники наголошують на стресогенній природі цих звуків, які використовуються, зокрема, у фідеїстичних контекстах (для наведення порчі) (Ковалевська, 2001). Функціонально проакцентованим в арготично-жаргонному вокабулярі є також глухий **к** у початковій позиції; це доводить переконлива питома частка одиниць на **к** у жаргонних словниках, а також матеріали вивчення тюремної

мови «зсередини» (Кав'юк, 2001), проте соціомаркований символізм цього звука потребує детальнішого вивчення.

Субституція середніх звуків: *схотранка* «схованка».

4) Метатези та звукові переінакшення: *жалити* «лежати»; *лапиво* «паливо»; *наси* «сани»; *нуско* «сукно»; *сивпа* «віспа»; *кипурня* «пекарня»; *тапчок* «початок»;

5) «Читання назад»: *рабах* «хабар»; *хун* «нюх»;

6) Метафоричні переосмислення загальнонародних слів: *сівер* «сніг»; *корабельня* «ложка»;

7) Утворення від різних частин мови.

Новотвір зберігає внутрішню форму початкового слова: *білуга* «редька» від *білий*; *веслюко* «яблуко» від *висіти*; *котинь* «віз» від *котитися*; *ходуха* «нога» від *ходити*; *крутило* «колесо» від *крутити*; *слихто* «вухо» від *слухати* (Ставицька, 2005а).

1. З чим, насамперед, пов'язані екстралінгвальні чинники формування арготичного словника соціумів лірників і ремісників?

2. Запозичення з яких мов існували в мові лірників?

3. Запозичення з яких мов існували в арго спиських дротарів?

4. Значну питому вагу в українських арго мають лексичні запозичення з якої мови?

5. Чому в українських арготичних системах було багато грецизмів?

6. За яким принципом можна диференціювати всі новогрецькі запозичення в українських арго?

7. Охарактеризуйте запозичення зі слов'янських мов в українських арго.

8. Охарактеризуйте формування арготичного словника ремісників і лірників за рахунок власне української лексичної основи.

2.6. Лексичні елементи арготичного словника в пізніших соціолектах

2.6.1. Елементи лірницького арго в західноукраїнському кримінальному жаргоні

Вокабуляр західноукраїнського кримінального жаргону до 1930 р., зафіксований О. Горбачем (1983) за матеріалами відповідних словників, а також «Словничком злодійської мови Львова» (Козицький, Білостоцький, 2001) дає досить багатий фактичний матеріал для типологічного зіставлення лексикону лірницького словника та хронологічно пізнішого словника злодійської мови (з відповідними звуковими та семантичними змінами, пристосованими до комунікативних потреб злодійського соціуму) на території Львова, Станіслава, Коломиї, Стрия, Володимира-Волинського та Холма (нині м. Хелм у Польщі).

До західноукраїнського кримінального жаргону 1930-х рр. увійшли такі одиниці лірницького словника:

андрус «злодій», ув'язнений»; *бікор* «кілок», «кий», «палиця»; *бікора* «ціпок»; *гавручка* «пані»; *гаврук* «пан»; *гара* «горілка»; *гомота* «кінь»; *кудлай* «жид»; *зітати* «говорити»; *кімати* «спати»; *кімка* «ніч», «сон»; *кірити*, *хірити* «пити»; *кірна* «шинок»; *кірний* «п'яний»; *кірус* «пияк»; *кляви* «гарний»; *кобзати* «бити»; «фотографувати»; *кобзанка* «фотографія»; *кобзач* «фотограф»; *криса* «м'ясо»; *кумати* «вміти»; *лахувати* «сміятися»; *ліпка* «око»; «вікно», «шиба»; *лопухи* «взуття з халявами»; *майхер* «ніж»; *майхрувати* «різати»; *манята* «сорочка»; *мікрій* «малий», *мікрус* «маленький»; *настиги* «штани»; *олувек* «пиво»; *пуляти* «продавати»; *свендер* «дитина» (лірницьке *свирит*); *скіла* «пес»; *стія* «сідниці»; *сумер* «хліб»; *троїти* «істи»; *філіха* «хустина»; *хора* «село».

2.6.2. Елементи лірницького арго в південно-східних соціолектах та львівському сленгу

«У новому нашому [переважно львівському] міському вуличному сленгу [елементів лірницького арго] небагато – їх число сягає ок. 40 коренів» (Горбач, 1993а). Однак спільний з лірницьким арго словник можна виділити не тільки у львівському сленгу, а й у східних, південних регіонах України: *буц* «лайка»; *буцать* «пити»; *буцигарня* «поліцейська тюрма»; *васер, гара* «горілка»; *гомота* «рід міжкелійної пошти в тюрмі». «Старогебрейське *agâlâh* “віз” дало поштовх для утворення німецького арготизму *Agole* “віз; шнурок поміж вікнами двох келій в тюрмі для пересилки недозволеної пошти” – і в останньому значенні львівське тюремне з 1930 рр. *гомота* або *кінь*; саме десь на тюремному ґрунті перенесено це *гомота* – “кінь” і в лірницьке арго» (Горбач, 1993а); *грипс* «лист»; *гаврук, гавручка* «пан», «пані»; *диха* «десятка» (банкнота); *дзякнути* «дати»; *дрек* «лайно, людський кал, те, що нічого не варте»; у кримінальному арго *дрек* «поганий» (про людину), «нікчемна людина», «погано». У сленгу деяких українських міст *дрек, дрековий* «поганий», «неякісний»; *єрик* (кримінальний жаргон) «літня людина»; *заюхтити* «вкрасти»; *зіврати* «говорити»; *кале* «вуличне донбаське зі Сталіна *кале!* від новогрецького *цїлюю, калтенус* перегукується з жаргонізмами *колотун, колотуха* «холод», що поповнили жаргонізовану розмовну мову; *кантувати* «обманювати»; *капило* «донощик», «виказувач» і *капати* «видавати», «доносити» – поширене в кримінальному жаргоні і молодіжному жаргоні; *капличка* «кнайпа»; *киряти* – слово з початковим -к- – поширене в південно-східних регіонах на відміну від початкового -х- – у львівському сленгу; *кімати* «спати»; *кльока* «церква» – фіксується як жаргонізм в'язнів Соловецьких таборів та Гулагу; *клявий* «добрий»; *кнайпа* «шинок», «корчма», «пивний бар», «буфет», «ресторан» – перейшло в сучасний міський сленг Львова та інших західноукраїнських регіонів; *княяти* «йти»; *кобзати* «бити»; *кудлай* «жид»; *кумати* «розуміти»; *куцатися*

«боятися»; *лахва* «щось добре, якась вигода, поширене в розмовній мові», *лове* «гроші» – поширилося в кримінальному жаргоні, молодіжному жаргоні; *лопухи* «чоботи»; *лохатись* мотивує львівські сленгізми *лахуватися*, *лаха дерти*, які перейшли в сучасний молодіжний сленг; *майхер* «ніж», *манатки* «речі» – функціонувало як кримінальний жаргонізм протягом 1927 – 1935 рр.; *мікрус* «хлопчак»; у російському кримінальному жаргоні – *микруха* «неповнолітній»; *міняти* «мати»; *олувок* «пиво»; *пуляти* «продавати»; у російському кримінальному жаргоні *пульнуть* «продати крадене», у молодіжному жаргоні «продати комусь щось»; *ракло* «вуличник»; пор. у кримінальному жаргоні *ракло* «босяк», «дурень», «хлопець»; *скіла* «собака»; пор. у російському кримінальному жаргоні *скиляга* «волоцюга»; *стія* «задниця»; *сумер* «хліб», у російському кримінальному жаргоні *сумак* «хліб»; *трусяти* «їсти»; *тухес* «зад» – у кримінальному жаргоні і молодіжному жаргоні; *хірити* «пити»; «пиячити»; *хірний* «п'яний»; *хаза* «злочинський притон» – слово з наголосом на першому складі (в арго – наголос на останньому) увійшло в кримінальний жаргон та молодіжний жаргон, жаргонізовану розмовну мову; *цюль* «лайка»; *хезати* «справляти велику нужду» – у кримінальному жаргоні та молодіжному жаргоні; *хезальник*, *хезник*, *хезтрест* (кримінальний жаргон) «туалет»; *хана* «кінець», «смерть»; *хруст* – *хрусти* у значенні «гроші» функціонує в кримінальному жаргоні та молодіжному жаргоні; *шмон* «обшук», «донощик», «шпигун»; у значенні «обшук» слово поширене в кримінальному жаргоні, жаргонізованій розмовній мові; *шпилити* «грати на музичному інструменті» – поширене в сучасному українському молодіжному сленгу; *яндрус* – у львівському сленгу зафіксував О. Горбач (1993а) у значенні «вуличник».

2.6.3. Арго злодіїв, тюремників, каторжан та вуличників

Серед групових мов, створених з метою втаємничення змісту розмов від оточення, особливе місце посідає арго злодіїв, тюремників, каторжан та

вуличників. Це арго носить інтернаціональний характер. На противагу професійним та шкільним арго, зв'язаним здебільш з якоюсь невеликою територією, розмежувати територіальну й національну приналежність таких арготизмів подекуди дуже важко, якщо взагалі можливо. Зв'язане це, зрештою, із тим, що злодії на свободі мандрували, вільно пересувалися великими міськими центрами імперії, або із тим, що тюремники, яких дорогою на каторгу переводили з тюрми в тюрму, привносили локальні елементи в загальноросійське арготичне койне. Легально чи нелегально повертаючись із тюрми чи з каторги, вони ширили згодом ці сприйняті лексичні елементи в місцях свого перебування. Не змінилося під тим оглядом нічого на території України за радянських часів, де осередками поширення арготизмів, окрім тюрем і таборів, були після революційних подій 1917 р. та громадянської війни безнаглядні, бездомні, деякі молоді люди тощо. Додамо, що в 1920-ті рр. в Україні жаргони й арго культивувались як «мова пролетаріату» на противагу «буржуазно-інтелігентській мові» (Кочерган, 2003). І тільки в 1930-х рр. уживанню арготизмів було оголошено війну.

Інакше склалося на західноукраїнських землях, де до першої світової війни Львів опинився в специфічних політико-адміністративних умовах, і його вулично-злочинське арго, хоч і в польській мовній одежі, куди більше відрізнялося, наприклад, від варшавського польського арго, аніж арго Києва, Харкова чи Одеси від арго Петербурга або ж Москви. Після першої світової війни нові політико-адміністративні межі причинилися до уніфікації (безперечно, неповної!) львівського арго із загальнопольським. В інших центрах українського життя в зазначені часи – на Буковині в Чернівцях та на Закарпатті в Ужгороді та Хусті – постали локальні арготизми, зокрема в мові школярів і студентів (Горбач, 2006).

На інтернаціональний характер арго звертає увагу О. Горбач (2006): «Ще одна проблема, із якою доводиться стрінутися під час аналізу міського злочинського та вуличного арго на території України, – це його зв'язки зі спорідненими слов'янськими мовами – російською на території колишньої

підросійської України (найважливіші центри – Одеса, Київ, Харків, Вінниця, Дніпропетровськ) та з польською на території колишніх підпольських земель (Львів, Тернопіль, Дрогобич та Станіславів). Майже в кожному випадкові населення цих міст володіє обома мовами – українською та російською чи українською та польською. Частині бодай злодійсько-вуличного світу притаманне мандрування до інших більших чи менших міських центрів якогось адміністративно-політичного простору, зазвичай держави... Ці обставини сприяли витворенню на території Східної України злодійського койне, майже ідентичного із загальноросійським, а на території Західної України – словникового койне, дуже наближеного до іншоміських польських койне Кракова та Варшави».

Деякі арготичні вислови створено в німецьких концентраційних таборах у часи другої світової війни та в середовищі українських емігрантів (Західна Європа) (Горбач, 2006).

Подаємо перегляд джерел для злодійських і тюремних арготизмів.

Праця віденського славіста В. Ягича «Таємні мови у слов'ян» (“Die Geheimsprachen bei den Slaven”) (1896) – це перша ґрунтовна порівняльна студія про таємні мови у слов'ян; властиво, перша частина цієї студії, бо другої частини – подальшого аналізу слов'янських арго – автор не написав. Серед східнослов'янських арго автор розглянув головно мови офень, прошаків, шерстобитів-шаповалів та лірників. Проаналізував також злодійські арго східних слов'ян.

Урядник львівської поліції А. Курка зібрав серед львівських злодіїв і видав “Słownik mowy złodziejskiej” (Kurka, 1899).

У третьому поширеному виданні львівського арготичного словника А. Курка (Kurka, 1907) подав близько 500 висловів «злодійсько-польських» та 205 «злодійсько-жидівських». Словничок поділяється на 4 частини, у першій наведено злодійські арготизми як відповідники до польських слів (С. 7–46), у другій – польські слова зі злодійськими відповідниками (С. 47–80), у третій – тексти злодійсько польських розмов (С. 81–89), та в четвертій

– тексти злодійсько-жидівських розмов (С. 90–93). Це видання, як і попередні, було пристосоване для практичної цілі – для потреб поліції.

Передрук словникового матеріалу з поширеного видання словника аргольвівських злодіїв А. Курки (Kurka, 1899) подав у своїй рецензії на цю книжечку віденський дослідник аргольвівського А. Ляндау (Landau, 1902).

Словник Й. Яворського «Говорити по-львівськи: Причинок до словника львівської говірки» (“Kumač po lembersku. Przyczynek do slownika lwowskiej gwary zlodziejskiej”) (Jaworski, 1901) був доступний тільки скорочено.

Арготизми міського дна Львова кінця ХІХ – початку ХХ ст. зафіксовані в прозових творах тюремного циклу Івана Франка. Дослідження злодійського аргольвівського, відображеного в мові персонажів Франкової прози, засвідчують наявність у ньому значної кількості запозичень з інших мов – германізмів (*бургер, цувакс, фраер, кумпан, яндрус* та ін.), полонізмів (*жолоб, парх, клапач, цюпа, лельом-полельом* та ін.), гебраїзмів (*бахурі, ганделес, капурес*), грецизмів (*кимати, шіврити, клявий, майхер*), а також запозичень з угорської та румунської мов. Ще одним джерелом поповнення лексичного складу цього аргольвівського є метафоричне та метонімічне переосмислення загальноживаних слів (Ціхоцький, 2004).

Павло Марійчин в оповіданні «Ліва кампа» (1929) із життя злодіїв львівської тюрми вжив кільканадцять арготичних висловів: *берзівник* «залізничний злодій», *деки дати* «побити», *китля* «блузка тюремника», *хатрак* «поліційний агент» тощо.

У 1936 р. в збірці оповідань «Вулиця» із життя львівських злодіїв та львівської вулиці, Б. Нижанківський широко використав львівське вуличне аргольвівське: *витрих* «відмичка», *куцатися* «боятися», *фест* «дуже», *шпїцель* «агент», «донощик» тощо (Нижанківський, 2016). Декілька львівських арготизмів Б. Нижанківський використав в оповіданні «Суперники» (1942) із життя львівської вулиці: *жлоб* «мужик, селяк», *кіндер* «великий, поважний пан», *мікрус* «хлопець, підліток», *сумер* «хліб».

Я. Рудницький у праці «Львівський український міський говір (Знесіння)» (“Lemberg ukrainische Stadtmundart (Znesinnja)”) (Rudnyćkyj, 1943) намагався подати діалектологічний опис говору Львова. Але ж оскільки під час обсервації й дослідження випустив з ока соціально-культурну диференційованість великого міста, то фактично описав говірку соціальних низів північно-східного передмістя Львова (Знесіння), зокрема фонетику та морфологію, а в лексиці (маємо на увазі текстові записи) змішав два стилі: арготично-емоційний і чуттєво-індеферентний. Інші ж суспільно-культурні прошарки, їхні фонетичні та головно лексичні особливості автор залишив поза полем уваги й обсервації. Для поданого польського львівського тексту характерні стилістичні засоби львівського вуличного арго: *áncuk (-ugu)* «чоловіче убрання, одяг», *avantura (-ry)* «пригода», *Báxur (-a)* «дитина», *bájaty* «брехати» (Горбач, 2006).

О. Данський, автор студії «Хочу жити! Образки з німецьких концентраційних таборів» (1946), змальовуючи життя в'язнів німецьких концентраційних таборів (Освенцім, Маутгаузен, Ебензее) у роки другої світової війни, навів низку арготизмів та жаргонізмів, якими послуговувалися в'язні-слов'яни – поляки, українці: *биківець* «нагай», *дурхфаль* «розлад шлунка», *кранкенбав* «шпиталь», *маківка* «голова», *файка* «папіроска».

Ю. Тис у праці «Діти львівської вулиці» (1950), окрім загального інформативного матеріалу про життя львівської вулиці, подав кілька львівських арготизмів: *грабе* «пальці», *лопух* «убрання», *чайся* «дивися», *чубарик* «радник» тощо.

Змальовуючи побут одеської вулиці 20-х рр. ХХ ст., І. Костецький (1950) навів низку (42 арг.) одеських арготизмів того часу: *бамбери* «годинник, годинники», *кнацаєш* «дивишся», *оголець* «хлопець-підліток», *скокар* «рід злодія», *тир!* «бери! кради!».

Як засіб мовної характеристики середовища міських низів арготизми вживались також у прозі А. Тесленка, В. Винниченка, І. Микитенка (Масенко, 2010).

Сучасний україномовний «Словник жаргону злочинців» О. І. Поповченка, виданий у 1996 р., у більшій своїй частині, очевидно, спільний з російським злочинським арготелем. Словник містить 5 тисяч слів і виразів. Найхарактернішою його рисою, властивою жаргонній лексиці загалом, є високий ступінь варіативності. В арготелі російських злочинців відомо близько 180 слів на позначення повії і понад 125 – із значенням «донощик». Велику за обсягом лексико-семантичну групу, представлену в словнику О. І. Поповченка, становить термінологія, яка позначає різні злочинські «спеціальності», наприклад: *скорохід* «злочинць, який швидко обкрадає квартиру (п'ятихвилинник)», *семафор* «група злочинців однієї спеціалізації», *фірмач* «спекулянт-валютник», *скрипаль* «той, хто викрадає речі з жіночих сумочок», *майданник* «вокзальний злочинць», *ширмач* «підсобник кишенькового злочинця», *ракло* «той, хто займається крадіжками; босяк» тощо (Масенко, 2010).

Розгалужену синонімію має в злочинському жаргоні дієслово «красти»: *торгувати, працювати, стирити, купити, збондити* тощо; дієслова на позначення невдалої крадіжки: *завалитися, засипатися* тощо.

Звичайно, багато назв має ця субмова на позначення своїх постійних ворогів – працівників міліції, карного розшуку, суду: *мент, мільтон, лягавий (лягаши)* «міліціонер», *пеленгатор* «співробітник ДАІ». Працівників московського карного розшуку кримінальний світ називає *мурками*, також *жабами, лягушками*. До речі, розмовне мовлення поповнюють і слова, що вживаються в міліцейському соціолекті, наприклад: *бомж* (з рос. «без определенного места жительства»), *беспредел* (рос. «беззаконня», «безправ'я»).

Лексиці злочинського жаргону властивий цинічний евфемізм (заміна грубого слова начебто нейтральним, пом'якшеним), що намагається приховати звичайними за зовнішньою формою словами різні кримінальні дії – замість «красти» злочинці кажуть *торгувати, працювати, купити*, замість «вдарити кого-небудь ножем» – *подряпати пером, крити ширму* означає

«займатися кишеньковою крадіжкою», *маслина* – це «куля, патрон», *балалайка* – «револьвер» тощо.

У цьому цинізмі відображається специфічна психологія людей кримінального світу, презирство до норм і правил людського співжиття, бравада і грубість.

До ще однієї характерної риси арготичного словника належить полісемія. Наприклад, одне з найчастотніших слів злочинського лексикона *фраєр* зафіксоване в праці О. І. Поповченка (1996) з шістьма значеннями – «потенційна жертва; інтелігент; недосвідчений злочин; стиляга; відповідальний працівник; помічник злочинця».

Як і арго минулих століть, сучасна субмова містить чимало іншомовних запозичень: *фатер* «батько», *паренти* «батьки», *прайс* «ціна, гроші», *бакси (гріни)* «долари», *бан* «вокзал» тощо. Походження деяких арготизмів засвідчує їхню ігрову, розважальну функцію: *парижанин* «той, хто приїхав з сільської місцевості»; *фігаро* «в'язничний перукар»; *шальян* «сирена» (Масенко, 2010).

2.6.4. Арго школярів, студентів, міської вулиці, бездомних

Як і професійні арго, мова школярів більше зв'язана з відповідною територією, місцевістю, інколи й з однією школою чи з бурсою-інтернатом. Але ж трапляється також, що мова школярів і студентів (зокрема якщо йдеться про великі міста, де учні не живуть відокремлено від «вулиці» і не пов'язані з її мовою щодня) нічим не відрізняється від мови «вулиці» конкретної місцевості. Розмовна мова школярів і студентів тоді більше чи менше переплетена з арготизмами «вулиці», доповненими шкільними арготизмами, які трапляються тільки в середовищі учнів; бо й не потрібні вони як окрема ділянка понять для «вулиці». Маємо на думці вислови, що означають такі вузькошколярні поняття, як, наприклад, «учитель», «школа»,

«директор» тощо. Саме таку арготичну лексику називаємо «мовою школярів». Інші ж арготизми в мові школярів, що не пов'язані безпосередньо зі школою, зараховуємо до вуличного арго (Горбач, 2006).

Виділяються арготизми та вульгаризми, які вживали вуличники, злодії та школярі із центральних та східноукраїнських земель України – в Одесі, Харкові, Дніпропетровську, Полтаві та Чернігові: *апах* «бандит», *бан* «залізнична станція», *банани* «жіночі груди», *барахло* «всякі одягові речі; нецінні речі», *башка* «голова», *буцать* «пиячити», *гепнуть* «упасти», *димок* «спирт-денатурат», *залиш фабрику!* «дай докурити!», *кльовий* «добрий», *кусать* «попоїсти», *мармиза* «пика, погане обличчя», *молочна ферма* «жіночі груди», *перо* «ніж», *рило* «лице, обличчя», *станок* «ліжка», *фармазон* «злодій-обманщик», *холодна* «тюрма», *шатїя* «своя братія, шайка», *сприснуть без шухера* «втекти незаміченим» тощо.

О. Горбач (2006) подає словничок арготизмів та вульгаризмів із мови учнів та вуличників Закарпаття, а саме з міст: Ужгорода, Хуста, Тячева: *бембати* «плакати», *бітанга* «авантюжник; неслухняний хлопець», *вгатити* «вдарити», *вийг* «недокурюк» тощо.

Цікавими є жаргонізми та вульгаризми із мови учнів та вуличників м. Чернівці (Буковина): *гральі* «пальці», *драбина* «висока на зріст людина», *кагал* «гурт, товариство», *молочарня* «жіночі груди», *сикса* «дівчина», *шкробнути* «вдарити».

Маємо приклади із словничка арготизмів та вульгаризмів із мови злодіїв, вуличників та учнів міст Львова, Дрогобича, Тернополя, Золочева, Станиславова й Коломиї: *амба* «кінець», *академус* «студент», *бадилы* «волосся», *байзель* «дім розпустити» тощо.

Школярі вдавалися до різних способів засекречування своєї мови. Наприклад, часто спостерігалось усічення складів, додавання і перестановка звукосполучень. Один із видів такого арго, уживаного серед бурсаків і побудованого на свідомому поєднанні несполучуваних частин різних слів, використав І. П. Котляревський у поемі «Енеїда»:

Борщів як три не *поденькуєш*,
На *моторошні засердчить*;
І зараз *тяжом закишкуєш*,
І в *буркоті закендюшить*.
Коли ж що *напхом з'язикаєш*
І в *тереб* добре зживотаєш,
То на *весіллі занутрить*... (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Відомі способи засекречування мови за допомогою приставки окремих складів чи то завдяки фонетичним перемінам. У першій половині ХХ ст. до подібного засекречування мови вдавалися сільські школярі в народних школах. Такою мовою вони користувалися, зокрема, під час ігор, бажаючи затаїти перед співтоваришами зміст розмови або ж почванитися перед співтоваришами і старшими своїм знанням такої незвичайної мови. Існувало кілька способів засекречування. Наприклад, слова поділялися на склади і перед кожним складом додавали ненаголошену приставку «кри-» або «ку-». Уживання подібної мови не перевелося і пізніше.

Українські автори не цуралися використовувати арготизми у своїх творах.

У споминах про шкільні та студентські роки на переломі ХІХ – ХХ ст. в Полтаві та згодом у Києві В. Андрієвський (1893) використав кілька висловів шкільної молоді Полтави того часу: *вивчити так, щоб од зубів одскакувало* «завчити добре напам'ять», *макан* «японець», *мармиза* «обличчя, пика», *шалонай* «пустун, лайдак» тощо.

В. Щепотьєв у статті «Мова наших школярів» (1927) проаналізував лексику арго полтавських школярів (203 арготизми).

І. Микитенко в 1928 р. рясно переплітає арготизмами оповідання «Вуркагани» із життя одеських безпритульних: *здрефонити* «злякатися», *раклюга* «вуличник», *ракленята* «малюки, бездоглядні», *роба* «одежа» (Микитенко, 2009).

І. Керницький в оповіданні «Грачі» (1934) вжив арготизми львівських школярів-гімназистів: *буда* «школа», *загнути* «не відповісти на запитання на іспиті», *фертік* «готово! кінець!», *штубачок* «учень початкових класів» тощо.

В оповіданні «З гімназійного життя» М. Угрин-Безгрішний (1938) подав такі арготизми: *куйон* «учень-зубрило» (Тернопіль, 1906), *стипендія* «побиття учня товаришами» (Перемишль, 1903).

Г. Брасюк в оповіданні «Безпутні» (1943) із життя бездомних навів 25 арготизмів: *загнати* «продати нелегально набуте», *масол* «дурень», *поюдити* «зрадити, видати», *шпалер* «револьвер», *шухер на бану* «тривога» тощо.

У споминах зі шкільних років у Кам'янець-Подільській духовній семінарії «Під сонцем Поділля» В. Приходько (1948) подав кілька жаргонізмів, які вживали семінаристи на переломі ХІХ – ХХ ст. в Кам'янець-Подільському: *білопідкладочник* «студент-елегант», *лоботряс* «семінарист-елегант», *сільський мудь* «мужик, простак», *ухажор* «джигун-залицяльник».

2.6.5. Арго як органічний елемент повсякденної української мови

У наші часи в деяких випадках арго спеціально шифрується, аби не розуміли інші. Проте воно швидко стає зрозумілим пересічним громадянам. Але певні кола популяризують його досить потужно.

Зі злодійського арго до повсякденної мови потрапляє одне певне значення – найчастіше етимологічно прозоре (*маякнути* «просигналізувати», *опустити* «пригнобити», *піднятися* «досягти матеріального успіху», *мерс* «Мерседес» і навіть *фуфло* «щось негативне, несправжнє») і закріплюється надовго, оскільки має відповідне «романтичне» минуле, яке повсякчас ставало модним.

Що ж стосується молодіжного аргю, то значну частину цього масиву можемо назвати *шифрризмами* – одиницями, що свідомо використовуються для порозуміння лише у своєму обмеженому середовищі, – аналогічно до «злодійських» арготизмів – «фені».

Наприклад, із середовища наркоманів сполуки *знати по вені, двигати рояль, грати горніста, забити трубу* (на позначення процесу приймання наркотиків) далі – у повсякденну мову – не пішли. Проте мовці доволі активно використовують чимало інших «наркоманських» арготизмів, що поділяються на два різновиди.

1. Одиниці, що зберегли семантичні зв'язки зі сферою наркоманії, але зрозумілі вже всім мовцям – представникам різних прошарків суспільства: *ширятись* (первісне значення від *ширяти* – «колупати, штовхати», вторинне – узвичаєне – «вводити наркотик шприцом» із похідними *ширка, ширнутий, ширево*); *доганятись* (наркоманське значення – «приймати наркотичну речовину вдруге, навздогін – щоб продовжити задоволення», нині з поширеним значенням – типу «доганятись пивом») тощо.

2. Одиниці, що втратили семантичні зв'язки зі сферою наркоманії, набувши інших значень, і відповідно також уже зрозумілі всім мовцям – представникам різних прошарків суспільства:

замутити (наркоманське значення – «підготувати наркотичний розчин», узвичаєне – «залагодити якусь справу»);

забити (багатозначний арготизм, який нині використовується в різних контекстуальних значеннях: *забити косяк* – «підготувати цигарку з наркотичним зіллям», *забити на щось* – «перестати цим цікавитись», *забити стрілку* – «організувати зустріч»; загальноновживане *забити* – «убити, побити»).

Останнім часом є чимало сполук, якими послуговуються бізнесові кола (*рубати капусту, лимон; ставити таксу; бомбити фірму* тощо) і які переважно залишаються в цьому середовищі. Щоправда, деякі виходять за

його межі, проте це саме похідні від злочинського арготизму (поставити на бабки, розвести на капусту, посадити на лічильник тощо).

Отже, найбільше новацій усе ж таки прийшло з «фені», і навіть інші групи мовців (ті ж таки бізнесмени) виробляють лексику, деривативно схожу на цю останню.

Треба також відзначити, що серед наведених і проаналізованих одиниць-арготизмів більшість має неіншомовне походження (хоча й не українське): *отмазка, криша, грузити, не слабо, гнати пургу, блін* тощо або досить сильно адаптована на ґрунті російської мови: *пофігіст, в натурі, фільтрувати базар, понтуватись*.

Із семантичного погляду незапозичені елементи цікаві в сенсі прозорості етимології. Наприклад:

ковбасити – сучасний новотвір зі значенням якогось зовнішнього впливу на нервову систему, відчуття певного дискомфорту, нервування (*мене вчора так ковбасило!*), похмільного синдрому (водночас і задоволення). Етимологію можна вивести таким чином: коли начиняють ковбаси, то кишка-напівфабрикат може набирати будь-якої форми й вигинатись у будь-який бік, тобто спонтанно деформуватись;

забуритись – один із нечисленних прикладів молодіжних арготизмів із прозорою етимологією. Зрозуміло, що семантика в цьому разі передбачає певне заглиблення в щось (*забурився в читання*). Проте ще не так давно цей арготизм означав негативну характеристику – нахабне, зверхнє поведіння: *буром попер, забурів*.

Щодо «феневого» походження, то слід нагадати, що значна кількість арготизмів побутує досить давно. Наприклад, відносно сучасне слово на позначення грошей – **бабки** – насправді існувало ще в 20-ті рр. ХХ ст.: *бабка* – «целковий» (карбованець).

Сучасні ж арготичні запозичення часто потрапляють до молодіжного мовлення з перекладів американських кінофільмів і тому набагато швидше й

ефективніше входять до повсякденної мови, засвоюючись представниками різних поколінь мовців.

Наведемо приклади із сучасного американського сленгу англійської мови, які мають певні рефлексії в нашому мовленні:

фішка – від англ. фразеологізму *to catch a fish* – «піймати рибку» («зрозуміти»). Можливо, саме з перших перекладів голлівудських фільмів запозичено більшість сленгізмів, які згодом стали звичними елементами загальнонародного мовлення. Як *облом*, запозичений школярами з російської літератури, так і *фішка* утворилася внаслідок логічного скорочення під час синхронного перекладу. Зрештою результат виявився і сам доволі метафоричним (присутня семантична ознака виділення);

старий – доволі давній сленгізм (70-ті рр. ХХ ст.), що його використовували як звертання між особами будь-якого віку. Нині молодь уживає це слово на позначення батьків (*мої старі*), воно відповідає американському *old man* (“father”).

Отже, як бачимо, арготична лексика, що ввійшла до повсякденної мови, має два основних джерела (з невеликим ще праслов'янським додатком): 1) молодіжне середовище (охоплює наркоманську та тусовочну лексику); 2) злочинне середовище («феня»). При цьому в кількісному відношенні активнішим є друге джерело, позаяк у часових параметрах перше – мінливіше. Саме тому одні одиниці вживаються у вузькому колі мовців (переважно за віком) тим часом інші зрозумілі всім.

Що ж до внутрішньої природи, то ця лексика утворилася переважно від переосмислення вже наявних лексем. Скажімо, тюркське *сарай* означало «палац» (*Караван-сарай, Бахчисарай, Галатасарай*), але зневага українців до завойовників спричинила зниження цього поняття до звичайної підсобної клуні.

Останнім часом активне входження елементів арго-«фені» в повсякденну мову стає тенденцією. Ці лексичні форми навіть кодифікуються через численні словники, де поряд із таємними («зашифрованими»)

одинацями типу *академік* «авторитет», *автомат* «авторучка» тощо існують слова, що стали загальноновживаними, а то й широконовживаними в мовленні. При цьому визнаємо, що поділ на загальноновживані та широконовживані досить умовний, оскільки цей процес нині надто швидкоплинний.

Отже, входження (кодифікації) арготизмів у загальнонародну мову відбувається таким чином: «феня» (таємне арго) – молодіжне арго – загальноновживана лексика (паралельно до «старіння» відповідного покоління носіїв) – широконовживана лексика (через засоби масової інформації та іншу кодифікацію – словники, мовлення відомих у державі людей тощо).

І все ж таки аналізована лексика в межах повсякденної мови попри свою вдавану «народність» переважно має іншомовне походження, зокрема з німецького арго (гіпотетично – ідишу). Це аргументується не лише зовнішньою формою слів, а й внутрішнім змістом:

шухер Schucker «поліцай» (тобто вигук про небезпеку: *поліцай!*);

фраєр Freier «жених», «клієнт проститутки».

Злодійське арго, таким чином, дало загальноновживану лексему, що у 80-ті рр. ХХ століття досягла майже літературного рівня.

Як бачимо, злочинне арго здебільшого запозичується з різних мов через носіїв, пов'язаних із кримінальним світом.

Отже, наведені арготизми, а також багато інших уже протягом кількох століть активно використовуються в українській повсякденній мові, чим доводять свою логічність і органічність, хочемо ми цього чи ні (Демченко, 2010).

1. Назвіть приклади одиниць лірницького словника, які увійшли до західноукраїнського кримінального жаргону 1930-х рр.

2. Назвіть приклади елементів лірницького арго в східних, південних регіонах України.

3. Охарактеризуйте арго злодіїв, тюремників, каторжан та вуличників.

4. Назвіть праці авторів, в яких висвітлюються злодійські та тюремні арготизми.

5. Як О. Горбач характеризує арго школярів і студентів?

6. Назвіть приклади арготизмів, які вживали вуличники, злодії та школярі із центральних та східноукраїнських земель України.

7. До яких способів засекречування мови вдавалися школярі?

8. На які різновиди поділяються «наркоманські» арготизми?

9. Назвіть приклади сполук (похідні від злодійського арго), якими послуговуються бізнесові кола.

10. Наведіть приклади із сучасного американського сленгу англійської мови, які мають певні рефлексії в українському мовленні.

11. Які два основних джерела має арготична лексика, що ввійшла до повсякденної мови?

Висновки та узагальнення до другого розділу

Арго має багатовікову історію і багатогранну традицію наукового вивчення. Воно створювалося і функціонувало як криптологічна система, щоб спілкуватися проміж собою при сторонніх. Також арго використовувалося в ролі своєрідного емоційно-експресивного засобу, як своєрідний засіб мовного розважання.

Арго – це особлива мова певної відокремленої професійної чи соціальної групи, яка складається з видозмінених елементів однієї або двох природних мов. Це умовна мова, що застосовується як засіб приховання предмета комунікації, взаємного розпізнавання або відмежування її носіїв. У вузькому розумінні термін позначає спосіб спілкування декласованих елементів, поширений у середовищі злочинного світу, а також мову осіб мандрівних професій, жебраків та ін.

Виникнення арго пов'язане з тим періодом історії мови – доби феодалізму, коли існували замкнені корпорації ремісників, бродячих торговців, жебраків та ін., які з метою самозахисту та відособленості від решти суспільства і збереження своїх професійних таємниць створювали спеціальні мовні коди.

В українській мові здавна відомі арго сліпих кобзарів і лірників – так звана лебійська або шлепецька (сліпецька) мова, лаборів (збирачів церковних пожертв), а також дротарів, кушнірів, кожухарів, шаповалів, рашевців (бродячих торговців), що становлять синтез власне професійних мов і таємних, злочинців тощо.

Уже з XVI ст. поступово починає вирізнятися основна соціальна тріада носіїв арго: злодіїв, жебраків і дрібних бродячих торговців. Усе ширше використовується професійне арго.

У другій половині XIX – на початку XX ст. арготизми широко проникають у розмовну мову всіх шарів суспільства.

В Україні залишки лірницького, жебрацького, професійного арго зберігалися до 40 – 60-х рр. XX ст.

У другій половині XX – на початку XXI ст. особливо помітна трансформація арго. Це є вже інше, не цілісне арго. В основному використовуються лише елементи арго – лексичні й фразеологічні.

Уперше українські арго задокументовані в XVII ст. Але загалом із-поміж сусідів записи українських арго найпізніші, бо починаються, в основному, з останньої чвертини XIX ст. у вигляді етнографічних зацікавлень деякими групами населення та їхнім побутом.

На цей час тематика арго в науковій літературі відображена не досить широко, також існують певні розбіжності та недоліки в дослідженнях: різниця розуміння арго, відсутній сталий погляд на його диференціацію, багато теоретичних питань, пов'язаних з арго, ще чекають дослідження.

Важливий елемент усієї української культури – феномен кобзарства-лірництва. Їх братства становили собою високоорганізовану

ієрархічну структуру, що регулювала систему учнівства, іспитів-посвят, міжособистісних стосунків тощо. Але треба визнати, що лірники були прихильні до асоціальної поведінки, зв'язків зі злочинним контингентом. Вони вели рухливий спосіб життя, а отже, залучали до свого соціолекту елементи різних мов, а також міських та сільських субмов. Українські ремісники цінилися як гарні фахівці. Проте багато хто з них відзначався асоціальним характером поведінки. Деколи ремісники мандрівних професій зближались зі злочинцями або поводитися як злочинці. Лаборі відзначалися природним розумом, але хитрість та крутість теж мали місце в їх життєдіяльності. Отже, носії українського арго становили собою відносно ізольовані корпоративні спільноти в соціальній інфраструктурі тодішнього суспільства. Аспекти їх життєдіяльності, певна опозиція до моралі і етики, рухливий спосіб життя створили ідеальне підґрунтя для виникнення й побутування умовних мов.

Жебраки і лірники мали свою особливу мову, яка в різних регіонах України називалася по-різному: старицька, каліпницька, шлепецька. Лірницьке арго носило засекречуваний характер, що пов'язує з злочинними тенденціями життєдіяльності цього класу. Подібне торкається й мови жебраків. Лірницько-арготична комунікація мала переважно профанний характер, бо стосувалась їжі, питва, господарських будівель, речей хатнього побуту, одягу, взуття, назви людей, тварин, рослин, розваг тощо.

Арготичні системи українських ремісників у своєму виникненні та функціонуванні постають умотивованими власне специфікою професійної діяльності різних соціально-професійних груп.

Своя, лабурська мова, була дуже важлива для лаборів. Це була штучно створена таємна мова для спілкування визначеного кола осіб. Лексика лабурської мови майже повністю збігається з лексикою старицької мови та лірницьким арго західної частини України, а також має багато спільного з арго російських ремісників і польськими арго.

Екстралінгвальні чинники формування арготичного словника соціумів лірників і ремісників пов'язані насамперед із мандрівним характером їхньої життєдіяльності, що уможлиблювало контакти цих соціумів з іншими народами і мовами. А відтак – різні за складом та кількістю чужомовні запозичення. Дослідники мови лірників указують на запозичення в ній із новогрецької мови, з мови південноукраїнських циган, із румунської, угорської, із тюркських мов; є вислови старогєбрейського походження, з мови ідиш; а також запозичення з церковнослов'янської, німецької, польської, шведської мов. В арго спиських дротарів існує чимало запозичень із німецької, циганської, польської мов, а також із сербохорватської, зовсім не представлені в соціолекті лірників. Значну питому вагу в українських арго мають новогрецькі лексичні запозичення, зі східнослов'янських мов.

Арготичний словник ремісників і лірників формується також за рахунок власне української лексичної основи, яка трансформується відповідно до засекречувального спрямування словотвірних елементів: засекречувальні приставні склади, засекречувальні суфікси, субституція звуків, читання назад, метафоричні переосмислення загальнонародних слів, утворення від різних частин мови.

Лексичні елементи арготичного словника яскраво проявляються в пізніших соціолектах. Зокрема елементи лірницького арго зустрічаємо в західноукраїнському кримінальному жаргоні, в південно-східних соціолектах та львівському сленгу.

Серед групових мов, створених з метою втаємничення змісту розмов від оточення, особливе місце посідає арго злодіїв, тюремників, каторжан та вуличників. Це арго носить інтернаціональний характер, містить чимало іншомовних запозичень. Походження деяких арготизмів засвідчує їхню ігрову, розважальну функцію.

Цікаві арго школярів, студентів, міської вулиці, бездомних. Мова школярів більше зв'язана з відповідною територією, місцевістю, інколи й з однією школою чи з бурсою-інтернатом. Це і є саме «мова школярів». Але ж

трапляється також, що мова школярів і студентів нічим не відрізняється від мови «вулиці» конкретної місцевості. Це є вуличне аргю.

У наші часи в деяких випадках аргю спеціально шифрується, аби не розуміли інші. Проте воно швидко стає зрозумілим пересічним громадянам. Арготична лексика, що увійшла до повсякденної мови, має два основних джерела: 1) молодіжне середовище (охоплює наркоманську та тусовочну лексику); 2) злочинне середовище («феня»). Водночас аналізована лексика значною мірою має іншомовне походження.

Тестові завдання до другого розділу

1. У лінгвістичній літературі здавна відомі два діаметрально протилежні погляди на характер і призначення арго:
 - а) 1) для ошукування людей, 2) арго сприяє спілкуванню і порозумінню;
 - б) 1) це мова злочинців, 2) арго використовується торгівцями;
 - в) 1) приховати зміст розмови від сторонніх людей, 2) арго має не криптологічний, а розважальний характер;
 - г) 1) мова малоосвічених, 2) арго застосовується селянами та робітниками.
2. Автором оповідання «Сліпець», в якому використовується лірницьке арго є
 - а) Г. Хоткевич;
 - б) Й. Дзендзелівський;
 - в) Б. Нижанківський;
 - г) В. Щепотьєв.
3. Уважає, що стосовно бурсацької субмови точнішим є термін не *арго*, а *жаргон*
 - а) О. Горбач;
 - б) О. О. Селіванова;
 - в) Ю. Тис;
 - г) Л. О. Ставицька.
4. У дослідженні якого автора арго постає як певна схема словотворчості?
 - а) Г. Аркушин;
 - б) В. Демченко;
 - в) Л.- Ж Кальве;
 - г) Л. Масенко.
5. Арго використовувалося не лише для таємного спілкування, а й як засіб
 - а) своєрідної мовної гри, розваги;
 - б) звернення до співрозмовника;
 - в) порозуміння з іншими людьми;

- г) здивувати співрозмовника.
6. Арго пов'язане з періодом історії мови доби
- а) рабовласництва;
 - б) капіталізму;
 - в) первісно-общинного;
 - г) феодалізму.
7. В українській мові здавна відомі арго
- а) ремісників, торгівців, кобзарів, злодіїв;
 - б) сліпих кобзарів і лірників, лаборів, а також дротарів, кушнірів, кожухарів, шаповалів, рашевців (бродячих торгівців), злочинців;
 - в) жебраків, сліпців, ремісників, плотогонів, злодіїв;
 - г) селян, робітників, військових, шахраїв.
8. В Україні, констатує Л. Масенко, зафіксовано таємну мову мандрівних старців-музикантів (кобзарів, бандуристів і лірників) у
- а) XV ст.;
 - б) XVII ст.;
 - в) XVIII ст.;
 - г) XVI ст.
9. Арготизми широко проникають у розмовну мову всіх шарів суспільства у
- а) другій половині XIX – на початку XX ст.;
 - б) першій половині XIX ст.;
 - в) першій половині XX ст.;
 - г) наприкінці XVIII ст.
10. Трансформація арго в Україні особливо помітна в
- а) першій половині XX ст.;
 - б) наприкінці XIX ст.;
 - в) другій половині XIX ст.;
 - г) другій половині XX – на початку XXI ст.
11. Відомостям про словник арго прошаків-лірників та шаповалів завдячуємо
- а) мовознавцям;

- б) етнографам;
 - в) письменникам;
 - г) журналістам.
12. Стійкий інтерес до феномену українського жебручого люду спостерігається з
- а) середини ХІХ ст.;
 - б) початку ХІХ ст.;
 - в) першої половини ХХ ст.;
 - г) початку ХХ ст.
13. Автором праці «Лірники. Лірницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. п. про лірників повіту Бучацького» є
- а) К. Студинський;
 - б) В. О. Винник;
 - в) А. Свидницький;
 - г) В. Гнатюк.
14. Для багатьох ремісників були характерні
- а) доброзичливість і ввічливість;
 - б) лагідність та чесність;
 - в) нетерпимість до негарних вчинків;
 - г) асоціальний характер поведінки.
15. Таємний характер мови сліпців-музикантів був зумовлений
- а) необхідністю боронитися перед «світом зрячих»;
 - б) тяжкою долею;
 - в) хитрістю;
 - г) підозрілістю та острахом.
16. Екстралінгвальні чинники формування арготичного словника соціумів лірників і ремісників пов'язані насамперед із
- а) звичками;
 - б) традицією;
 - в) мандрівним характером життєдіяльності;

г) мовними особливостями.

17. Значну питому вагу в українських арго мають лексичні запозичення

а) новогрецькі;

б) іспанські;

в) італійські;

г) норвезькі.

Список рекомендованої літератури до другого розділу

(Примітка: У списку рекомендованої літератури до другого розділу цифра в дужках (поряд із порядковим номером) позначає порядковий номер джерела в бібліографічному списку).

- 1.(1). Андрієвський В. Три громадяни. *Спомини*. Львів, 1893. Т. I. С. 74–97; Т. II. С. 27–37.
- 2.(6). Аркушин Г. Старицька мова (Арго сліпців-жебраків Західного Полісся). *Slavia orientalis*. 1996. Т. 14, № 2. С. 229–277.
- 3.(7). Аркушин Г. Арго лаборів. *Slavia orientalis*. 2002. Т. 41, № 3. С. 447–471.
- 4.(9). Бажан М. Сліпці. Київ : *Життя і революція*. 1930–1931. 1930 : № 7–9, 1931 : № 1–4.
- 5.(14). Брасюк Г. Безпутні. *По той бік греблі*. Львів, 1943.
- 6.(16). Викторин К. Дідівська (жебрацька) мова. *Зоря*. Львів, 1886. Р. VII, ч. 13–14. С. 237–239.
- 7.(17). Винник В. О. Арго. *Українська мова : енциклопедія / співгол.* : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004а. С. 31–32.
- 8.(26). Гнатюк В. Лірники. Лірницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. п. про лірників повіту Бучацького : етнографічний збірник. 1896. Вип. 2. С. 1–76.
- 9.(27). Горбач О. Арго українських лірників. Мюнхен, 1957. 44 с.
- 10.(30). Горбач О. Львівські проступницько-тюремні арготизми (до 1930-их років). *Науковий Збірник Українського Вільного Університету*. Мюнхен, 1983. Т. 10. С. 296–326.
- 11.(31). Горбач О. Арго на Україні : зібрані статті. Мюнхен : Logos, 1993а. 359 с.

- 12.(32). Горбач О. Арго. *Енциклопедія Українознавства*. Перевидання в Україні. Львів : Молоде Життя, 1993б. Т. 1. С. 57–58.
- 13.(33). Горбач О. Т. Арго в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 688 с.
- 14.(38). Гримич М. Виконавці українських дум. *Родовід*. 1992. № 3. С. 14–21.
- 15.(41). Данський О. Хочу жити! Образки з німецьких концентраційних таборів. Мюнхен : Українська Видавнича Спілка в Мюнхені, 1946. 163 с.
- 16.(42). Демченко В. Арго як органічний елемент повсякденної української мови. *Дивослово*. 2010. 5(638). С. 34–37.
- 17.(43). Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996а. 520 с.
- 18.(44). Дзендзелівський Й. Арго нововивіжівських кожухарів на Волині. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996б. С. 245–285.
- 19.(45). Дзендзелівський Й. Про арго українських ремісників (колківське кравецьке арго на Волині). *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996в. С. 286–305.
- 20.(46). Дзендзелівський Й. Про арго спиських дротарів. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996г. С. 307–309.
- 21.(47). Дзендзелівський Й. Арго волинських лірників. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996г. С. 310–348.
- 22.(58). Кав'юк В. Арго неповнолітніх засуджених Ковельської виховної колонії. *Філологічні студії*. Луцьк, 2001. № 3. С. 60–68.
- 23.(62). Керницький І. Грачі. *Керницький І. Святоіванські вогні*. Львів : Накладом Івана Тиктора, 1934.

- 24.(64). Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування : монографія. Одеса : Астропринт, 2001. 344 с.
- 25.(67). Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ старого Львова. Львів : Афіша, 2001. 228 с.
- 26.(70). Костецький І. Вивіт зеленої дреговини (З «блатної» Одеси). *Ми і світ*. Міттенвальд, 1950. I, ч. 3. С. 15–22.
- 27.(71). Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2003. 464 с.
- 28.(76). Марійчин П. Ліва кампа. *Літературно-науковий Вістник*. Львів, 1929. С. 846–850.
- 29.(83). Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики : посібник. Київ : Києво-Могилянська академія, 2010. 243 с.
- 30.(85). Микитенко І. Вуркагани та інші твори. Харків : Ранок, 2009. 320 с.
- 31.(92). Нижанківський Б. Суперники. *Дорога*. Львів, 1942.
- 32.(93). Нижанківський Б. «Вулиця» та інші твори. Львів : Піраміда, 2016. 236 с.
- 33.(99). Попович М. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 1999. 727 с.
- 34.(100). Поповченко О. І. Словник жаргону злочинців. Київ : Оверіг, 1996. 144 с.
- 35.(101). Приходько В. Під сонцем Поділля. Авгсбург, 1948.
- 36.(103). Ревуцький Л. Українські думи та пісні історичні. Київ : Час, 1919. 273, [3] с.
- 37.(104). Редько Є. О. Типи і способи номінування осіб в українських арготичних системах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2016. 22 с.
- 38.(105). Руденко М. Різновиди арго у процесі еволюційного розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2020. Вип. 27, том 4. С. 53–59.

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/27.203894>.

- 39.(106). Свидницький А. Люборацькі. *Твори*. Київ : Держлітвидав, 1958. 506 с.
- 40.(107). Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля- К, 2008. 712 с.
- 41.(108). Сенгалевич Ф. Кобзарі й лірники. *Етнографічний збірник*. 1927. № 3. С. 72–75.
- 42.(109). Сердега Р. Л., Сагаровський А. А. Українська діалектологія : навчальний посібник. Харків, 2011. 156 с.
- 43.(116). Ставицька Л. «Блатна музика» української мови. *День*. 1999. № 48(585).
- 44.(119). Ставицька Л. Кровозмісне дитя двомовності. *Критика*. 2001. Ч. 10(48). С. 20–24.
- 45.(122). Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005а. 464 с.
- 46.(123). Ставицька Л. Український жаргон = A Dictionary of Ukrainian Slang : словник. Київ : Критика, 2005б. 494 с.
- 47.(128). Студинський К. Лірники. Львів : Зорі, 1894. 56 с.
- 48.(129). Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 439 с.
- 49.(130). Тис Ю. (Тис- Крохмалюк Ю.). Діти львівської вулиці. *Овид*. – *Лютий*. Буенос- Айрес, 1950. С. 8–10.
- 50.(133). Трембіцькій А. М. Арго носіїв українського (незрячого) мандрівного епічного мистецтва: стан наукової розробки проблеми. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* : зб. наук. пр. Кам'янець- Подільський, 2008. С. 110–148.
- 51.(137). Угрин-Безгрішний М. З гімназійного життя : оповідання. Рогатин, 1938.
- 52.(145). Хоткевич Г. Сліпець. *Твори*: в 2- х т. Київ : Дніпро. 1966. Т. 1. С. 164–170.

- 53.(146). Ціхоцький І. Л. Мовна характеристика персонажів у прозі Івана Франка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Львів, 2004. 20 с.
- 54.(152). Широцький К. В. Бурсацький жаргон української мови на Поділю. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998а. Т. 6. С. 175–180.
- 55.(158). Щепотьєв В. Мова наших школярів. *Етнографічний вісник*. Київ, 1927. Кн. 3. С. 76–81.
- 56.(165). Calvet L.-J. L'Argot en 20 Leçons. Paris : Payot, 1993. 214 p.
- 57.(166). Estreicher K. Gwara zloczyncow. Warszawa : Druk. Gazety Polskiej, 1867. 149 s.
- 58.(169). Jagič V. Die Geheimsprachen bei den Slaven. *Sitzungsberichte d. Wiener Ak. d. Wiss., Phil.* Wien, 1896. Hist. Klasse, Bd. 133. S. 5–80.
- 59.(170). Jaworskij J. Kumač po lembersku. Przyczynek do slownika lwowskiej gwary zlodziejskiej. *Lud.* Lwów, 1901. Т. 7. S. 276–281.
- 60.(171). Kurka A. Słownik mowy zlodziejskiej. Lwów, 1899. Wyd. 2. 55 s.
- 61.(172). Kurka A. Słownik mowy zlodziejskiej, zebrał ... Lwów, 1907. Wyd. III, zmienione i rozszerzone. 321 s.
- 62.(173). Landau A. Zur polnischen Gaunersprache. *JA.* 1902. 24. [рец. на: Słownik mowy zlodziejskiej, zebrał Antoni Kurka, с. k oficjal Dyrekcji policji we Lwowie. Wyd. II. Lwów, 1899].
- 63.(175). Rudnyćkyj J. Lemberg ukrainische Stadtmundart (Znesinnja): Unter Benutzung von Schallplatten bearbeit von J. Rudnyćkyj. Berlin; Leipzig : Arbeiten aus dem Institut für Lautforschung an der Universität Berlin, 1943. № 11. 139 s.

3. ЖАРГОН В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Спираючись на матеріал третього розділу, наукову та навчальну літературу, студент має можливість поглибити та розширити свої знання з курсів «Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство»; опанувати питання і проблеми, що стосуються термінологічно-поняттєвої парадигми українського жаргону, бурсацько-семінарського жаргону ХІХ ст., динаміки його лексичного складу, сучасного українського жаргону; ознайомитись з відповідними численними прикладами; зрозуміти значення, практичну необхідність вивчення жаргону в українській мові, розширити мовний кругозір, поповнити свій жаргонний вокабулярій; глибоко дізнатись про творчість авторів, які досліджували та досліджують жаргон. Цей розділ надасть теоретичну та практичну допомогу студентам в освоєнні програмного матеріалу.

Розділ складається з трьох підрозділів: 3.1. Український жаргон: термінологічно-поняттєва парадигма; 3.2. Бурсацько-семінарський жаргон ХІХ століття; 3.3. Сучасний український жаргон. Другий підрозділ складається з семи параграфів: 3.2.1. Історичні зауваги; 3.2.2. Джерела вивчення бурсацько-семінарського жаргону; 3.2.3. Соціопсихологічні аспекти мовної діяльності учнів духовних шкіл; 3.2.4. Людина і картина світу в бурсацько-семінарському жаргоні; 3.2.5. Лексичні джерела бурсацько-семінарського жаргону; 3.2.6. Способи творення бурсацько-семінарського жаргону; 3.2.7. Динаміка лексичного складу бурсацько-семінарського соціолекту.

У розділі проаналізовано, розкрито різновиди, еволюційний розвиток, характеристику жаргону в Україні на протязі ХVІІ – ХХІ ст., відображено лінгвістичні особливості носіїв жаргону на протязі аналізованого періоду, зв'язок з сьогоденням, наведено численні приклади.

Окрім основного текстового матеріалу, у розділі наведено питання для самоконтролю, тестові завдання, висновки та узагальнення, список рекомендованої літератури.

3.1. Український жаргон: термінологічно-поняттєва парадигма

Передусім варто з'ясувати, що таке жаргон, адже наразі в сучасній соціолінгвістиці та україністиці відсутнє єдине визначення. Поняття *жаргон* має багато тлумачень.

Етимологія слова *жаргон* певною мірою розкриває його сутність та функціональне призначення. Походить воно з французького *jargon*, первісно «пташина мова, цвірінькання»; «незрозуміла мова» – від галло-романського *garrure* – базікати.

Відповідно до «Словника української мови» (1971, Т. 2), жаргон це – мова якоїсь соціальної чи професійної групи, що відрізняється від загальнонародної наявністю специфічних слів і виразів, властивих цій групі. Умовна, штучна говірка, зрозуміла лише в певному середовищі; арго.

В енциклопедії «Українська мова» (2004б, стаття В. О. Винника) зазначено, що жаргон — один з різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноновживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови. На відміну від арго жаргон має відкритий характер і виникає звичайно серед порівняно широких, переважно молодіжних груп носіїв мови, об'єднаних спільністю інтересів (насамперед професійних), однаковими захопленнями чи уподобаннями (театр та ін. види мистецтва, філателія, спорт, мисливство, рибальство тощо), тривалим перебуванням у певному середовищі (військова служба, навчання, виїзди на сезонні роботи, лікування в умовах стаціонару) тощо. Своєрідні жаргони виникають і в середовищі людей, об'єднаних спільністю інтересів та занять

негативного або антисоціального характеру (любителя хмільного, злодії, кримінальні злочинці).

Л. Т. Масенко (2009) відмічає, що жаргон — різновид мовлення, уживаного переважно в усному спілкуванні в середовищах окремих соціальних, професійних, вікових та інших груп населення; соціальний діалект. Термін *жаргон* уживався для позначення зіпсованої сторонніми впливами говірки; у сучасному термінологічному вжитку втратив знижене значення, хоча не має чіткої визначеності й послідовності у використанні; уживається і як синонім до арго, сленг.

На думку Т. В. Сердюкової (2010), під жаргоном розуміють різновид мови, що використовується переважно в усному спілкуванні окремою соціальною групою, яка об'єднує людей за ознакою професії, інтересів, звичок, занять, суспільного становища чи віку.

О. О. Селіванова (2008) розглядає жаргон як різновид соціолекту, позбавлений елементів інтержаргону, додаткову лексико-фразеологічну систему мови, яка містить паралельні найчастіше експресивно-оціночні, стилістично знижені позначення загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі. Психологічним підґрунтям виникнення жаргонів традиційно вважається прагнення певних соціальних груп до самоідентифікації, що реалізується в бажанні вразити співрозмовника дотепністю, неординарністю, новизною й експресивністю мовлення, а також у зневазі до усталених мовних норм. Тому жаргони здебільшого характеризуються стилістичною зниженістю, іронічно-жартівливою чи вульгарною конотативною забарвленістю як із позицій їх носіїв, так і сторонніх спостерігачів. На відміну від арго, жаргон зрозумілий пересічним мовцям, характеризується пейоративністю й не виконує функції утаємниченості, умовності, відмежування.

Р. Л. Сердега та А. А. Сагаровський (2011) вважають класичною дефініцією: жаргон – розмовне, експресивно забарвлене мовлення окремих соціальних груп людей, об'єднаних професійною, віковою ознакою чи

сферою інтересів, ситуацією тощо. І характеризують це поняття за кількома основними рисами: 1) жаргон належить до нелітературного усного розмовного мовлення; 2) виражає емоційне, гумористично-іронічне ставлення до предмета мовлення; 3) свідчить про соціальну приналежність мовця.

Л. А. Карпець (2006) розуміє жаргон як особливий некодифікований складник мови осіб певної соціальної, професійної чи вікової групи, який існує й функціонує в тісному взаємозв'язку з іншими кодифікованими й некодифікованими, загально- і вузьковживаними складниками мови і водночас протиставлений їм. Відповідно *жаргонізм* – елемент такого жаргону (фонетичний, лексичний, словотвірний, семантичний, синтаксичний).

Отже, наявні в науковій літературі визначення жаргону, попри незначні відмінності, в принципі не суперечать одне одному.

Ми пристаємо до дефініції Л. О. Ставицької (2005а), яка, на нашу думку, якнайточніше розкрила сутність цього лінгвістичного феномена і зазначила, що жаргон — це напіввідкрита лексико- фразеологічна підсистема, яка застосовується тією чи іншою соціальною групою з метою відособлення від решти мовної спільноти.

Жаргон як соціомовне явище відзначається деякими суперечностями, у чому й полягає його особливість і відмінність від інших складових мови:

– унікальність і обмеженість у використанні якоюсь професійною чи соціальною групою (саме ознакою обмеженості соціальною чи професійною групою і відсутністю згрубілості, вульгарності, лайливості він відрізняється від просторіччя), з одного боку, а з другого – незамкненість у якомусь одному мовному колективі (професійному, національному тощо), легке «мандрування» із соціуму до соціуму, із мови в мову (особливо близькі);

– полярне протиставлення іншим складникам національної мови (особливо літературній мові – некодифікованість елементів відрізняє жаргон від літературної мови, зокрема від професійної і наукової термінології,

відповідних функціональних стилів) і одночасне їх доповнення, заміщення, удосконалення; навіть дві великі групи жаргону (соціальний і професійний) також суттєво різняться між собою названими функціями, тому ставити між ними знак рівності не можемо;

– жаргон у мові більшості респондентів виказує загальну функцію – ідентифікаційну: потреба показати свою належність (явну, бажану чи удавану) до певного соціуму (Карпець, 2006).

Однією з головних умов виникнення жаргонного субкоду є більш-менш тривала комунікація, яка дає змогу встановити певну мовну традицію, відтворювати готові номінації. А тому питомим осередком виникнення і побутування жаргону є мала соціальна група. Жаргони виникли як наслідок намагання окремих суспільних груп у силу якихось причин відокремитися в мовному відношенні від навколишнього суспільства. Жаргон функціонує переважно у відкритих групах, об'єднаних спільністю інтересів, занять, соціальним становищем (жаргон студентів, моряків, солдатів, мисливців, спортсменів, туристів, картярів, наркоманів та ін.). Жаргон охоплює і соціальні, і професійні групи; крім того, він є менш замкненим стосовно цих груп. Для молодих осіб, які прагнуть висловлюватися неординарно, модно, протиставляючи себе старшому поколінню й офіційній системі, властивий молодіжний жаргон, що характеризується змінністю і плінністю.

Отже, засадничою властивістю жаргону є його соціальна обумовленість. Жаргон – це мовне утворення, засноване насамперед на соціальній організації людей. Але його значення значно ширше, аніж соціальна основа формування: соціальність жаргону є скоріше мотиваційним, ніж визначальним чинником. Доказом цього є те, що мовці обов'язково володіють якоюсь іншою підсистемою. Використання жаргонізмів зумовлюється стилістичною метою: мовним контекстом, ситуацією, співрозмовником (Сердега, Сагаровський, 2011).

Стилістичний спектр жаргонної лексики – від жартівливо-іронічного до згрубіло-вulgарного – залежить від ціннісної орієнтації і характеру соціальної групи: має вона відкритий чи замкнений характер, органічно входить до суспільства або протиставляє себе йому. У замкнених групах жаргон – також сигнал, що розрізняє «свого» і «чужого», а іноді – й засіб конспірації. Відсутність езотеричної функції та наявність вікової стратифікації можна вважати диференціальними ознаками корпоративних жаргонів (насамперед молодіжних) у структурі соціальних діалектів (Ставицька, 2005а).

Жаргонні субкоди формуються не тільки за рахунок потенційної можливості, притаманної кожній людській спільноті, утворення сталих та стихійних корпоративних угруповань із встановлюваними всередині них кодами мовної поведінки. Їх зумовлюють також стихійні важливі соціополітичні події, як-от революції, війни, перебудови, що продукують жаргонний вокабуляр. Пор.: «Типовим прикладом жаргонної словотворчості може бути фронтний жаргон, що був поширений у роки другої світової війни, коли чимало предметів армійського побуту, військових об'єктів та інших понять у мовленні солдатів і офіцерів мали, поряд з офіційними, емоційно забарвлені назви, що витісняли звичні, нейтральні, які в специфічних умовах бойової обстановки втрачали свою виразність. Так, іменник *сабантуй* означав “артилерійський обстріл”, *самовари* “міномети”, *огірки, гостинці* “снаряди або міни”; “ворожий міномет певної системи” називався *собакою*; “оточення” *мішок, котел*; *кантуватися* в мові фронтників мало значення “сидіти в тилу без діла”. Деякі фронтні жаргонізми спершу з'явилися як кодові назви з вимог конспірації, а згодом вони поширилися у фронтному побуті: *хазяїн* “командир частини”, *хазяйство* “військова частина”, *олівці* “піхотинці” тощо» (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Під час подій в Україні, пов'язаних з Помаранчевою революцією, у журналістських колах з'явився жаргон *джинса* (неправдива замовна,

оплачувана інформація для преси чи телебачення). Особливо багато нових слів жаргонного забарвлення, при подібних обставинах, з'являється в мові політиків: *бубличні есдеки, футболісти, бублики* (Третяк, 2009).

З початку військових дій між Україною та Російською Федерацією (24 лютого 2022 р.), не тільки військовими, але й широкими колами населення вживаються нові специфічні жаргонізми: *арта* «артилерійський обстріл», *воєнка* «військова служба», *двохсотий* «загиблій», *трьохсотий* «поранений», *косити* «ухилитися від служби в збройних силах», *м'ясо*, *артилерійське м'ясо* «ті, хто воює в окопах», *ЛБЗ* «лінія бойового зіткнення», *приліт* «вибух снаряду, міни, бомби», *передок (на передку)* «на передній лінії бойових дій», *рашист* «росіянин, прихильник російського світу», *ждун* «той, хто чекає приходу (перемоги) росіян», *сепар* «той, хто виступає за відділення від України» тощо.

Жаргон характеризується специфікою лексико-фразеологічних і словотворчих засобів. Як відгалуження від загальноновживаної лексики жаргони не мають власної фонетичної та граматичної систем, чим істотно відрізняються від територіальних діалектів. Специфічна лексика жаргону часто ґрунтується на загальнонародній мові й відрізняється від неї експресивною метафоризацією загальноновживаних слів (*вивіска*, *портрет* «обличчя», *духовка* «баян», *корогаз* «стара автомашина», *коза* «зразок», *краб*, *курка* «кокарда», *хата* «квартира», *хвіст* «академзаборгованість» і т. ін.), усіченням чи спотворенням звукового складу слів (*маг* «магнітофон», *фак* «факультет», *дирик* «директор»), своєрідним словотворенням (*бігунок* «обхідний листок, направлення для складання академзаборгованості», *доходяга* «знесилена голодом або хворобою людина», *капельдудка* «капельмейстер», *носогрійка* «козацька люлька»).

Джерелом жаргону можуть бути і територіальні діалекти, аргі, професійне мовлення (*кимати* «спати», *лейбик* «верхній одяг, пальто», *лабух* «поганий музикант», *моняти* «мацати» та ін.), запозичення з інших мов. Психологічною основою виникнення жаргону в певних групах носіїв мови є

їх бажання бути дотепними, прагнення вразити співрозмовників свіжістю та яскравістю висловлювання, виявити зневагу або байдужість до предмета висловлювання, уникнути звичних, затертих слів і виразів (Винник, 2004б).

В українській мові здавна відомі жаргони козацтва, бурсаків, духівництва, різних професійних груп міського населення, елементи специфічної лексики яких частково збереглися і в сучасних жаргонах (студентський, учнівський та ін.). У їхній лексиці помітний шар становлять розмовно-побутові слова (*махнути* «обмінятися», *кумекати*, *шурцунати* «розуміти», *купити* «піддурити жартома», *загорати* «сидіти без діла», *сачкувати* «ухилитися від обов'язків»), жартівливі звертання та характеристики (*архаровець*, *старий*, *бродяга*, *кадр*, *вахлак*, *гаврик*, *прилипало* та ін.). За наявністю спільної експресивної лексики в різних жаргонах молодіжних груп їх іноді характеризують як інтержаргон, або сленг. Проникаючи спочатку в розмовну мову, деякі слова жаргонного вжитку (жаргонізми) з часом стають набутком експресивного словника загальнонародної літературної мови як засобу типізації (*влипнути*, *пасувати*, *халтура* та ін.), що зумовлюється взаємодією двох тенденцій у функціонуванні мови – нейтральності й експресивності, стилістичного варіювання назв того самого поняття. Проте це не означає, що ними можна користуватися беззастережно. Уживані без потреби жаргонізми засмічують літературне мовлення, підривають засади нормативності літературної мови, мовної культури (Винник, 2004б).

У традиційному українському терміновживанні на семантику терміна *жаргон* суттєво вплинула дифузія з термінорядом на позначення викривленої, неправильної мови, і це дається взнаки в нетамовному осмисленні обох лінгвальних сутностей, призводячи, зокрема, до їх постійного змішування. Скажімо, тривалу історію має дифузія «жаргон – суржик».

На позначення суржикової мови часто вживають термін *жаргон*, що призводить навіть до відповідного ототожнення термінолексем і, в результаті, до розмивання і втрати ними власного поняттєвого наповнення. Жаргоном

називають мовне (українсько-російське) змішування, суржик. Таку термінологічну дифузію спостерігаємо, зокрема, у працях деяких українських авторів: Р. Смаль-Стоцького, В. Чапленка, Ю. Шевельова та ін. Скажімо, у праці Р. Смаль-Стоцького «Українська мова в советській Україні» (1969) трапляється термін *малоросійський жаргон* стосовно мови поросійщеного українського міста. В. Чапленко (1959) в праці «Дещо про мову» послуговується терміном *жаргонізація* на позначення такого мовного акту, в якому наявні елементи систем двох або більше мов.

Ю. Шевельов теж схильний був уважати мову, пересипану російськими словами, жаргоном, розглядаючи його в структурі урбаністичної комунікації. У статті про памфлети Миколи Хвильового «Літ Ікара» він пише: «В обставинах двомовності українського великого міста інтелігенція, говорячи по-українськи, залюбки вдається до русизмів як емоційно забарвлених жаргонізмів... Включення таких русизмів у текст Хвильового не означає переключення до російської мови. Воно означає переключення на великоміський жаргон» (Шерех, 1993). Принагідно слід зазначити, що Ю. Шевельов розрізняє мішану мову в місті (жаргон) і селянський суржик, установлюючи принципову термінологічну різницю між мішаною мовою в місті і власне суржигом – у селі. Проводячи паралель між сленгом і суржигом, Ю. Шевельов (Шерех, 1998б) зазначає, що «прогнози щодо суржика мали б бути протилежного характеру». Суржик це «глухий мовно-когнітивний кут» у тому сенсі, що його експресія базується виключно на російському мовному складнику. Справді, продукування сленгових номінацій і висловів потребує неабияких лінгвокреативних здібностей, почуття гумору, а отже – вільного, іронічного асоціативного розуму, здатного до колективної мовної гри та веселощів духу, що олюднують світ, часом руйнуючи в ньому стереотипні зв'язки та уявлення. На жаль, суржик інколи вважають міським сленгом, із чим не можна погодитися, бо сленг – елемент парадигми розмовно-ужиткової мови, а суржик – просторіччя

малоосвічених людей; до того ж, абсолютне ототожнення двох термінів у світлі вищесказаного прирікає українську мову на небуття (Ставицька, 2005а).

Повертаючись до термінологічного ототожнення «суржик – жаргон» слід зазначити, що С. Караванський (2000), наприклад, подає в одному синонімічному ряду «жаргон – сленг», а синонімом до аргю наводить суржик як ознаку живомовної практики. Л. О. Ставицька (2005а) зазначає, що історична традиція змішування двох термінів, на жаль, позначилася й на термінологічній дефініції терміна *жаргон* в енциклопедії «Українська мова» (2004), яка спрямовує семантику терміна в річище міжмовної інтерференції: «У широкому розумінні жаргоном часом називають мову неосвічених верств суспільства, зокрема спотворену міжмовною інтерференцією».

Ототожнення «суржик – жаргон» постало внаслідок кількох причин. По-перше, термін *жаргон* уживають також у значенні «ідиш – зіпсована горньо-німецька говірка»; паралель між ідиш – жаргоном гебрейської мови і суржи́ком – (жаргоном) української в окресленому термінологічному сенсі – могла до певної міри «викликати до життя» паралель «суржик – жаргон».

По-друге, внаслідок недостатньої теоретичної розробки проблем двомовності, зокрема, у вітчизняних дослідженнях. Не маючи усталеного терміна зі сфери білінгвальної інтерференції (мішаної мови), дослідники змушені були задовольнятися терміном, на семантичній периферії якого перебували ознаки неправильної, викривленої мови. А сам термін *жаргон* теж не набув достатньо чіткої термінологічної окресленості.

Наведене термінологічне ототожнення є, звичайно, небажаним, адже в такому разі стирається специфіка жаргону як насамперед мови групової, корпоративної, професійної із набором соціосемантичних і стилістичних характеристик, натомість акцентується уявлення про жаргон як мову ненормативну, некультурну (Ставицька, 2005а).

Ми є свідками, що метамовна свідомість сучасного пересічного мовця та професійного філолога схильна ототожнювати жаргон і лайку, зводячи тим самим перше до найгрубішої словесної матерії. Цей факт можна

пояснити тим, що серед жаргонізмів переважають негативні знижені номінації; така емоційно-оцінна домінанта автоматично екстраполюється на лайку. Звичайно, лайка, інвективне слововживання має стосунок до поняття жаргону, адже вокабуляр інвективи та жаргону можуть частково збігатися (у кримінальному жаргоні – *блядь буду*, у молодіжному сленгу – *блін, мудак* та ін.). Але функції цих мовних страт збігаються не повністю. Якщо основна мета жаргонів – відособлення певної соціальної групи від решти, то для інвективи це всього лише одна, і зовсім не першорядна за важливістю функція. Скажімо, прийнято говорити про інвективу як про встановлення корпоративного духу між комунікантами («соціальне лихослів'я»). Крім того, жаргон – це швидкозмінний шар лексики, з якого постійно зникають певні одиниці і приходять нові, а інвективна лексика у своїй основній частині змінюється дуже рідко. Невідомо скільки століть існує російський мат, але абсолютно точно відомо, що в XVI – XVII ст. він існував у тому самому вигляді, в якому існує зараз. Лайка як різновид словесної агресії становить собою порушення етичного табу, здійснюване забороненими засобами (назви статевих органів, актів, фізіологічних відправлень). Порівняно з лайкою, обценним лексиконом жаргон у певному сенсі є пом'якшувальним евфемізмом (Ставицька, 2005а).

Суттєва відмінність простежується в соціокомунікативному призначенні жаргону та інвективи. Під час слабкого стресу людина звертається до жаргону, у ситуації посиленого напруження – до інвективного спілкування (Ставицька, 2005а).

Широко відомий *професійний жаргон*. Термін *професійні жаргонізми* вживають звичайно на позначення образно-експресивних, лаконічних слів та висловів, що мають нейтральні відповідники і побутують переважно в усному мовленні людей певної професії чи роду занять, об'єднаних спільністю інтересів, звичок, соціального стану. Розмовне мовлення будь-якого професійного середовища завжди включає певну кількість емоційно забарвлених слів вузького вжитку, що відбивають професійну

спеціалізацію носіїв мови. Термінологічний статус *професійного жаргонізму* встановився значно пізніше від решти соціальних діалектів.

За своїм соціальним та комунікативним статусом професійні жаргони характеризуються суттєвою особливістю: носії професійного жаргону є диглосними (поліглосними): для невимушеного професійного спілкування вони використовують професійний жаргон, для офіційного, особливо писемного, спілкування – спеціальну підмову, а поза цими ситуаціями, при спілкуванні на непрофесійні теми і поза професійним середовищем вони користуються літературною мовою, а також місцевим говором або просторіччям. Професійні жаргони поєднують у собі комунікативні ознаки стилю і соціальні ознаки корпоративного (групового) жаргону, адже їх використання залежить від умов спілкування (ситуації, мети, теми, адресанта), і кожен жаргон має суворо визначене, обмежене середовище, за межами якого він незрозумілий (Третьак, 2009).

У сфері певної професійної комунікації іноді з'являються такі номінації, що позначають явища або поняття непрофесійної діяльності: екзистенційна, інтимна, емоційно-психологічна сфера особистості, оцінки-характеристики, життєві побутові ситуації, міжособистісні стосунки тощо. Такі номінації на лексичному рівні звичайно зберігають зв'язок із первинною професійною сферою, але референція їх значно віддаляється від останньої, і тому до них варто застосувати термін *професійна розмовна мова*. Для увиразнення постульованого розрізнення варто звернути увагу на фраземи у «Фразеологічному словнику східнословобжанських і степових говірок Донбасу» (Ужченко В. Д., Ужченко Д. В., 2013): фразеологізм *шахтна муха* («запальник, який отримав путівку на вибухові роботи, але цих робіт не провадив, тобто нічого не робив») можна вважати професійним жаргонізмом, а словосполуку з тієї ж професійної сфери *розтилом по голові торохнутий* («дурнуватий») варто кваліфікувати як номінацію зі сфери професійної розмовної мови.

Подібні одиниці не є професійними жаргонізмами у власному розумінні цього слова, оскільки містять лише натяк на первинне професійне джерело і є досить віддаленими від професійно- діяльній сфери. Їх варто вважати професійною розмовною (розмовно-ужитковою мовою), яка межує із жаргонізованою розмовною мовою. Наприклад: *антракт* «для співака, який утомився, займаючись спортом»; *монографія* «пляшка горілки» (з мови науковців).

Метамовна рефлексія в соціокомунікативній сфері професійного жаргону та розмовно-ужиткової мови часто трапляється в мові художньої літератури, що є вагомим чинником розсекречення цих мов, як-от в оповіданні Григора Тютюнника «Іван Срібний» (1981): «Ходив на роботу у флотській роби “хебе”, яку зекономив (серед матросів це називалося “засундучити”» (Ставицька, 2005а).

1. *Охарактеризуйте етимологію слова «жаргон».*
2. *Як Л. О. Ставицька розуміє сутність жаргону?*
3. *У чому полягає особливість і відмінність жаргону від інших складових мови?*
4. *Які групи користувачів охоплює жаргон?*
5. *Охарактеризуйте специфіку лексико-фразеологічних і словотворчих засобів жаргону.*
6. *Охарактеризуйте термінологічне ототожнення «жаргон – суржик».*
7. *Назвіть причини ототожнення «жаргон – суржик».*
8. *Що розуміється під терміном «професійні жаргонізми»?*
9. *Як ви розумієте термін «професійна розмовна мова»?*

3.2. Бурсацько-семінарський жаргон ХІХ століття

3.2.1. Історичні зауваги

Школярі і студенти як спільнота з певним освітнім та інтелектуальним рівнем, яка любить розважатися у вільний від занять час, виявляють неабиякі лінгвокреативні здібності у витворенні окремішньої мови, в якій концентрується і молодеча зухвалість, і прагнення протиставити себе офіційному світові, й почуття гумору.

Говорячи про історичний аспект цього явища, не можна не згадати, приміром, такого феномена в історії Середньовіччя, як ваганти, до яких належали бродячі актори, монахи-втікачі та мандрівні школярі (студенти). Ваганти збирали під вікнами милостиню, співали пісень і весело проводили час у компанії з товаришами. Головний центр діяльності цієї соціальної групи містився в університетському місті Кіле, у «Харчевні вагантів», де відбувалися їхні збори та пиятики. Вони мали свою організацію за зразком студентських – «певна держава», на чолі якої стояли «сеньйори» і «фіскалі». Ваганти за вказівкою своїх сеньйорів вирушали цілими бандами в різні краї і через певний строк повинні були повернутися назад із призначеною сумою. Вони розмовляли своєю особливою мовою, яку винайшли, щоб чернь не могла їх зрозуміти.

Бурсацько-семінарський жаргон, який побутував в Україні в кінці XVIII та впродовж XIX ст. – самобутнє і маловивчене явище в українській культурі взагалі і в історії української субстандартної лексики зокрема, яке своїм корінням сягає давніших соціолектів: «...Очевидно, є підстави гадати, що учнівські жаргони на Україні існували й у XVIII ст., а можливо, й раніше» (Дзендзелівський, 1996е). Й. Дзендзелівському на час написання праці, очевидно, була невідома розвідка О. Горбача «Арго українських школярів і студентів» (1964–1966), в якій дослідник докладно висвітлює історичні першовитоки соціолекту: «Школярське арго належить до найраніших арготичних систем, засвідчених в українському письменстві окремими

виразами ще в XVII ст. Їх виникнення пов'язане з постанням братських шкіл і бурс, які згодом перетворювалися переважно в духовні семінарії». Елементи школярського аргона наявні в літературно-писемних джерелах XVII – XVIII ст., які вміщують великодні та різдвяні вірші-травестії учнів і мандрівних дяків-пивоїзців, інтермедійні вставки (подаємо за О. Горбачем (1964–1966)):

- 1) М. Возняк. Різдвяні й великодні вірші-орації. Львів, 1910;
- 2) М. Возняк «Два співаники половини й третьої четвертини XVIII ст.». НТШ 133. Львів, 1922;
- 3) Українські інтермедії XVII – XVIII ст. Київ, 1960;
- 4) А. Анліріянова-Перетц «До історії пародії на Україні в XVIII ст.: рукописна пародія, складена учнями Покровської школи в Коропі 1740 р.». Записки ІФВ УАН 18. Київ, 1928;
- 5) В. Доманицький «Невідомі вірші ієромонаха Климентія [Зинов'єва] з поч. XVIII ст.». ЗНТШ 81. Львів, 1908 та ін. Багатющим джерелом бурсацьких арготизмів, мабуть, полтавської духовної семінарії 1780 – 1789 рр. є поема І. П. Котляревського «Енеїда», арготизми зустрічаються також у творах «Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник».

Можна, очевидно, припускати існування жаргону спудеїв Києво-Могилянської академії в проміжку 1701 р. (офіційно одержала статус академії) – 1817 (рік закриття).

3.2.2. Джерела вивчення бурсацько-семінарського жаргону

Джерел вивчення цього соціального різновиду жаргону небагато. По-перше, це бурсацько-семінарський жаргон Кам'янець-Подільської духовної семінарії, як його зафіксував у романі «Люборацькі» А. Свидницький (1958), який навчався в цьому закладі в 1851 – 1855 рр. Цьому твору присвячено окрему наукову розвідку Й. Дзендзелівського «Український бурсацько-семінарський жаргон середини XIX ст. на матеріалах повісті “Люборацькі” А. Свидницького» (1996е). Наведений у Й. Дзендзелівського вокабулярій містить близько 60 жаргонізмів.

По-друге, О. Горбач із того-таки роману А. Свидницького вичленює 110 арготизмів, які стають об'єктом аналізу в студії «Арго українських школярів і студентів» (1964–1966).

По-третє, Й. Дзєндзелівський у 1960-х рр. віднайшов у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника опис і картотеку бурсацько-семінарського жаргону, що їх зробив Кость Широцький, і опублікував цей словник у 1998 р. (Широцький, 1998б). Словник фіксує жаргонний слововжиток Кам'янець-Подільської духовної семінарії через пів століття: К. Широцький у 1901 – 1906 рр. навчався тут і, власне, описував мову, яку добре знав.

Крім лексичного та фразеологічного матеріалу, розвідка містить зразки фольклору семінаристів: анекдоти, приказки, прислів'я, пісні. Вся лексична та фольклорна база репрезентує мовну картину світу цього соціуму, його ціннісні пріоритети, соціопсихологічні аспекти мовної когнітивної діяльності: «по сій мові легко міркувати про розумовий розвиток духовних школярів на Російській Україні й взагалі про дух сеї школи і її життя» (Широцький, 1998а). Ці лексикографічні зібрання, безумовно, засвідчують еволюційні зміни у сфері жаргонної інтерпретації дійсності, але лексикон загалом дає змогу виявити типові лексико-семантичні поля, синонімічні ряди, лексико-фразеологічні константи мовного існування бурсацького соціуму. Словник К. Широцького містить 1158 лексем і фразеологізмів та близько 30 фольклорних текстів, які доповнюють уявлення читача про мовний світ носіїв бурсацького жаргону.

3.2.3. Соціопсихологічні аспекти мовної діяльності учнів духовних шкіл

Психологічні домінанти соціального і мовного побуту носіїв бурсацько-семінарського жаргону пов'язані з досить ізольованим характером їхньої життєдіяльності. «Гострий внутрішній режим, інтернатське

відособлення вихованців по бурсах XVII – XIX ст. мусили спричинитися до витворення почуття групової відрубності, яке в дальшому несе з собою й деякі словниково-стилістичні особливості, притаманні лиш членам таких спільнот. Право прошакувати в зміну за спів побожних псалмів по багатіших міщанських домах, ... отже часово-обмежений мовний стик з довкіллям, – все воно могло причинитися до скристалізування й усвідомлення власної групової відрубності супроти небурсацького довкілля... Враження окремої, ніби “цехової”, групи з чітко “становою” градацією шкільних років підсилювалося ще й стрункою внутрішньою організацією шкіл-бурс з правом нагляду старшим річникам над молодшими товаришами» (Горбач, 1964–1966).

Свідок і учасник бурсацько-семінарського буття К. Широцький (1998а) зазначає: «...Подібні діалекти складаються не зразу, а довго і влучно вбирають в себе дух того осередку, серед якого народжуються і через те власне вони стають чужими для людей далеких і сторонніх тому осередкові». Цей осередок школи, за словами К. Широцького, «запертий для світу і відданий лиш собі: там учні живуть лиш тими інтересами, які висуває їх нескладне, сіре, опасливе життя. ... Сповнене усяким мотлохом, семінарське життя зараджує своєю тяжкою гангреною всеньку істоту юнака, що попав сюди, – на виворіт перевертає чоловіка й перемяє його мало не на скотину, часто деморалізує його цілковито й веде на край пропасті». Мертва схоластика, ректорське єзуїтське око, відсутність нормальних людських стосунків і живого спілкування штовхали молодь у вир аморальних пристрастей, як-от: пиятика, дикі витівки, оргії в публічних притонах. Причому, як зауважує К. Широцький, така розбещеність і розпуста молоді сприймається семінарським урядом легше, ніж розвага в театрі, заняття музикою й співами.

Якщо зважити, що жаргон онтологічно постає як засіб суспільної розваги, то нудні умови бурсацького життя закономірно породили це явище,

а жаргонний мовний світ у своїх визначальних моментах був адекватом світові бурсацьких розваг.

Штрихи до соціопсихологічного портрета бурсацтва додає така заувага К. Широцького (1998а): «...Нинішні духовні школи в Росії утримують досі традицію старих часів київської Академії... Досить того, що натура й навіть умови життя нинішніх бурсаків мало різняться від бурсаків, описаних Наріжним і Гоголем; бурсак і тепер ще має досить войовничої завзятості, чисто станової гордості і юродства; він добрий розбишака, грубіян і навіть злодій».

Соціопсихологічна домінанта бурсацького соціуму відповідно позначилася, за словами К. Широцького (1998а), на мові бурсаків: «мала, взагалі, культурність учнів духовних шкіл, що йде консеквентно за описаним вище безпросвітним їх становищем, – є далі чинник того, що народна мова в устах бурсака удосконалюється не в кращий спосіб, а в гірший: бурсак вносить в свій язик те, що є найгіршого з мови народної української й з тих мов, які йому здибаються в школі й поза нею». Із сьогоднішніх позицій, більш як столітньої дистанції, дослідникові можна закинути зайве моралізаторство з огляду на те, що культурно-освітній рівень мало впливає на культуру жаргонного мовного світу, бо денотативний ряд як об'єкт жаргонного перифразування, принципи відбору лексичного матеріалу залишились, як буде показано нижче, незмінними за своєю суттю.

3.2.4. Людина і картина світу в бурсацько-семінарському жаргоні

Людина.

1. Частина тіла людини, сприйняті зорово.

Об'єктом, хоча й нечастотної, жаргонної номінації постають найчастіше риси зовнішності лексико-семантичного поля «голова»: обличчя, рот, очі, губа, борода, вуха, шия. Найбільший синонімічний ряд у структурі

цього лексико-семантичного поля групує навколо себе лексема **ніс**: *кушка, нюхало, храпи, чобіток*; маленький – *конопка*; здоровий – *кушка, носик*.

Синонімічний ряд на позначення **зadu** кількісно перевищує синонімічне представлення всіх інших назв частин тіла, сприйнятих зором. Акцентуються елементи **жіночого тіла**: груди – *ропологи*; стегна – *лядвія, круп*. Вторинні назви статевих органів чоловіків кількісно перевищують назви жіночих статевих органів (15 проти 9). Прикметною є поява універсальної, статево не окресленої номінації статевого органа: *те, що сцит*.

2. Фізіологія, хвороби.

У центрі бурсацько-семінарського жаргонотворення перебувають такі теми, як «ходити в туалет», «спорожнюватися», «екскременти», «онанізм», «сперма», «менструація». За частотністю найбільш об'ємними є синонімічні ряди на позначення дій «сходити в туалет», «займатися онанізмом» і «ригати».

Серед назв хвороб на першому місці стоять номінації венеричних захворювань з одиницями, що структурують відповідне субполе: заразитися венеричною хворобою – *слабий на пранці*. У бурсацькому фольклорі подибуємо: *«Трипер! Чого вперед випер? Мандавошки! Назад трошки! Смирно! Іде генерал сифіліс!»*.

3. Соціальні характеристики людини.

а) за професією, родом занять.

У цій семантичній групі функціонально активними є назви професій духовного сану: дяк – *піснословець*, попадя – *хапокнишка*; урядовців: урядники консисторії – *консисторські блохи*; назви соціально-професійної інфраструктури тогочасного суспільства: артист – *артіофекс*; візник – *возниця*; назви діяльності поза законом: жулик – *мазурик*, сутенер – *кнур*.

б) за соціальним станом.

«Погорда до хлопа, розвинена в молодих серцях ще змалку російською офіційною педагогікою, внесла в семінарську мову цілу низку образливих для мужика назвиськ, які не пропали, а лишилися в бурсацькому вжитку, не

дивлячись, навіть, на перейняття семінаристів останніми роками національною українською ідеєю й взагалі народницьким духом» (Широцький, 1998а), тому й не дивно, що найоб'ємніший синонімічний ряд групує навколо себе поняття «мужик»: *вуйко, гадь, гадюка, гадзон, ген, ефіоп, кожушина, мудь, очкур, паздир (паздирко), халуї*. У поле зору жаргонної мовотворчості потрапляє також денотативна сфера із соціальними маркерами, напр.: міщанин – *кишкоїдник*, панночка – *скрипочка*.

в) за національністю, місцем проживання.

Найбільша кількість жаргонних номінацій уживається на позначення росіянина, що відбилось також й у семінарському фольклорі: *москаль з «багном», як жид з гімною; москаль і лях – їден шлях*.

4. Помешкання, одяг, взуття.

Номінації із семантикою закритого простору передають в основному значення того простору, в якому мешкають семінаристи: постій з харчуванням, інтернат. Актуалізується синонімічний ряд на позначення туалету, що підтримує жаргонну норму слововживання: *дальній восток, домечок, шафа*.

Лексичне субполе «одяг» представлене як загальною назвою з елементами лексичної конкретизації (одежа з грубого сукна, довга одежа, одежа з гудзиками в два ряди), так і назвами окремих предметів одягу, з яких найчастотнішими є назви штанів і куртки з необхідною поняттєвою диференціацією. Актуалізуються також вторинні номінації стосовно пальта, спідниці, сорочки, краватки, манишки, шапки, картуза, чобіт, черевиків. Розгалуженість субполя «одяг», «взуття» ще раз переконливо свідчить, що бурсаки-семінаристи приділяли велику увагу зовнішності, окремим деталям одягу, взуття та аксесуарам.

Картина світу.

1) Вітальні цінності буття.

Лексичне поле таких цінностей становлять два класи лексем: на позначення чинників, які підтримують життя (й назви смерті), а також назви гедоністичних чинників буття.

Найчисленнішим у цій семантичній сфері є субполе «споживання їжі», яке включає як номінації на позначення приймання їжі (9 дієслів зі значенням «їсти»), в тому числі з проакцентованою семантичною ознакою «їсти чужим коштом» (*об'їсти*), так і лексичне мікрополе «голод»: *живіт розводить тарабари*, мучити голодом – *сотати кишки*.

Лексично структурованим є субполе «харчові продукти», яке включає жаргонні номінації на позначення сала, сиру, картоплі, хліба, млинців, пирогів, каші, холодцю, вінегрету, супу, цукру, зельтерської води.

На позначення смерті уживається одна фразеологічна словосполука – *задерти ноги*.

У сфері гедоністичних чинників буття виділяється лексико-семантичне поле «спиртне» із субполями «спиртні напої», «пити спиртні напої», «пиятика», «пияк», «стан алкогольного сп'яніння».

Серед гедоністичних чинників буття проакцентованими є мікрополя «тютюн, цигарка», «курити».

Гедоністичним чинником бурсацького буття постає гра в карти, яка структурує відповідне субполе в досліджуваному соціолекті: карти для грання – *картини, вараниці*; грати в карти – *різати*; пари в картах – *парцята*; місце відсутнього партнера в картярській грі – *дідок*; людина, яка сидить біля гравців, але сама не грає – *фортуна*.

Значну роль у бурсацькому побуті відігравали різноманітні ігри, розваги, витівки, а тому відповідне субполе має значну питому вагу в бурсацько-семінарському жаргоні.

Знайшла відображення в цьому соціолекті також така риса бурсацького побуту, як відвідування публічних будинків, наприклад: притон – *вастерчія, злачне місце, каліфорнія, вертен*; господиня в публічному домі – *балабуста*; ходіння по притонах – *поход*.

2. Емоційно- почуттєві цінності.

а) психічні ознаки.

Серед типологічних, стійких у плані жаргонної репрезентації ознак слід виділити такі: підлабузництво (лестощі), страх, хитрість і набридливість.

б) емоційна сфера особистості.

Норму жаргонного слововживання підтримують дієслова на позначення сміху: *бричкою сміятись*; насміхатися з дяківських дітей – *піддувати дяків*.

в) сексуально- почуттєва сфера.

Відзначаємо докладне семантичне нюансування субполя «знайомство»: залицяння – *зальоти*; залицятися – *кресати*; уміти залицятися до дівчини – *керувати*.

Небайдужість до сексуальної сфери засвідчує багатий фольклор семінаристів еротичного, подекуди непристойного змісту: про жіночий статевий орган – *тинди- ринди в кужушанці*; жіноче ремесло *кругом обросло; лап її за інтерес*; статевий акт – *нижче пупа вовни купа, а в ту купу пхай залупу; всякоє диханіє любить попиханіє; задер ножку на Явдошку*; про жінку – *така груба, що на їдну цицьку ліг, а другою вкрився*.

3) Пізнавальні цінності.

Функціональним у бурсацько- семінарському жаргоні є синонімічний ряд «дурень». Актуалізується також номінація *кеп* – «розум», а також така дієслівна ознака, як «не розуміти когось, щось» (*дивиться як баран в аптику*), що домінувала в молодіжному сленгу кінця ХХ ст.

4) Моральні цінності.

У молодіжному середовищі зазвичай високо цінуються дружні стосунки, а тому субполе «дружба» є функціональним у бурсацько- семінарському жаргоні: компанія – *комуна*; дружний – *комуністий*; щирий, близький приятель – *компанист, сокашник*.

У системі моральних цінностей проакцентованими також є субполя «донос» (номінації осіб із значенням «донощик, підглядач» складають один

із найпотужніших синонімічних рядів – 10 одиниць), «вкрасти», «обдурити когось», «хабаря давати».

5) Родинні цінності.

Найбільше синонімічних одиниць функціонує на позначення батька, актуалізованими є також жаргонні одиниці на позначення матері, діда, тітки, дружини.

6) Естетичні цінності.

Прикметним є факт, що об'єктом мовотворчості виявляються об'єкти не самі по собі, а як такі, що здатні своїм зовнішнім виглядом, формою викликати жартівливу експресію: *карчило* – здорова шия; *клямпони* – здорові вуха.

Увагу бурсаків у плані жартівливої номінації привертає насамперед ознака фізичної сили: здоровий – *дубина, кат, крепак, кріпості, тилибей*; великий – *максим*, яка семантично модифікується в серії семантично однотипних номінацій: здоровий, страшний, лютий – *гайдамака*; здоровенний, дурний – *бельбас*; неповороткий – *вулийкуватий*; здоровий, загартований – *спартанець*.

Суттєво зауважити, що бурсацько-семінарський жаргон віддзеркалив таку норму поведінки, як стеження за своєю зовнішністю, туалет, прибирання і под., яка, до речі, зникла в сучасному молодіжному соціолекті: прибиратися до дівчат – *сторцуватися*; прибиратися (про дівчат) – *кашеруватися*; підмалюватися – *підшмаруватися*; туалета, що вміщується в кишені (*дзеркальце*) – *тараккальце*; симпатичний – *тедзь*.

Інші лексико-семантичні поля.

Лексико-семантичне поле «Биття, покарання, лайка».

Питомою ознакою бурсацько-семінарського побуту було жорстоке побиття учнів, що знайшло відображення, зокрема, у повісті А. Свидницького «Люборацькі». Дієслівний ряд «ударити» складає 10 номінацій, «бити» – 10, «набити» – 8.

Так само розгалуженим є субполе «удар, побої»: удар в ухо; пальцями по голові; в потилицю; в голову через повернення кулаком поміж волосся; тілесне покарання – *в палю [дати]*; кара, покарання – *пляга*.

Менша лексична репрезентація супроводжує функціонування субполів «лайка»: лаяти, пробирати – *милити голову*; лайка – *головомойка*; добра лайка – *провчання; наука*; вилаяти – *маточники вичистити*; покарання – *пляга*; витручування за двері – *афронт; викинштейн*; вигнати – *викурити*.

Лексико-семантичне поле «Навчання».

а) учні (бурсаки), вчителі.

Високочастотними є вторинні номінації учнів, що віддзеркалюють їх спеціалізацію, як-от: гімназист, семінарист, ритор, учень військової школи, учень старшого класу, а також вікові, соціальні характеристики, ставлення до навчання. У силове поле соціальної характеристики потрапляють також ознаки зовнішності (бурсак, схожий на сову, – *пугач*), риси вдачі (франтовий бурсак – *бурсак в пенсне*).

Номінації вчителів носять оцінний характер і несуть у собі зневажливо-іронічну конотацію: учитель – *мучитель*; професор Святого Письма – *ісполін, просвітитель юних*; надзиратель – *насиратель, пудель*.

б) учнівський побут.

Об'єктом жаргонотворення постають назви навчальних предметів, найрозгалуженішим з яких є субполе «церковний спів» із назвами спеціальних голосових характеристик та словами-оцінками стосовно гарного або поганого співу.

Досить численним є лексичний ряд на позначення реалій і понять власне учнівського побуту, як-от: кондуїт; шпаргалка; спалення журналу; задні парти класу; чорнильна пляма; колодка на шию тому учневі, якого приловлено, що говорить по-українськи; гирі до гімнастичних вправ.

Звичайно, у лексичній системі бурсацького жаргону відбилася некоректна щодо навчання поведінка бурсаків, як-от: втеча з лекцій або з церкви, неухважність на лекції, списування, непослух тощо.

Окреме субполе становлять номінації грошей як загальні, так і назва грошової одиниці – карбованець.

Як характерну ознаку бурсацького соціолекту слід відзначити досить високу частотність номінацій на позначення абстрактних понять: «життя», «жалоба», «розум», «краса», «ризик», «завада» тощо, що відрізняє аналізований соціолект від сучасного аналогу молодіжної мови, де абстрактні поняття майже зовсім не маніфестуються.

3.2.5. Лексичні джерела бурсацько- семінарського жаргону

1. Українська мова.

Елементи бурсацького жаргону, що перейшли з тогочасної мови (за словником Б. Грінченка, 1907–1909) без семантичних і граматичних змін: *бакун* – дуже міцний тютюн; *довгань* – високий; *клякати* – упадати на коліна; *тандита* – торг старими речами тощо.

Елементи бурсацького жаргону, що перейшли з тогочасної мови (за словником Б. Грінченка, 1907–1909) із змінами в граматичній будові і семантиці: *бібула* – папір для замотування – *бібулка* – папірець на цигарки; *запридуха* – дуже міцний тютюн – поганий тютюн; *кат* – здоровий; *смоктати люльку* – курити – *смоктати*; *стусень* – удар; *цибати* – йти – скакати.

2. Територіальні діалектизми:

брехунка – пук волосся серед потилиці; *кушка* – ніс; *присолодювати* – доносити на вчинки семінаристів; *швидка* – пронос; дизентерія тощо.

3. Із тогочасних соціолектних систем:

З хронологічно попередніх школярських аргі в готовому або трансформованому вигляді: *ляшуга* – поляк; *теревені* – розмова; *красовуля* – чарка; *слухати чмелів* – бути очманілим – *слухати джмелів* – валяння на землі в п'яному стані тощо;

з українських арго ХІХ ст.: *гаврей* – пан; *фурдига* – тюрма; *крисатися* – свататися; женихатися; *кресун* – кавалер тощо;

з мови російських офень: *бусель* – пияк;

з кримінального арго: *мазурик* – дрібний злодій; за аналогією до *академія* (в'язниця) утворено *університет* у тому ж значенні; *цирка* – той; хто спльовує крізь зуби – від кримінального *цвиркати* – плювати крізь зуби.

4. Запозичення з інших мов:

з російської: *головомойка* – добра лайка; *єрундистика* – всякі дурниці; *заполучити* – дістати щось; *дубина* – здоровий тощо;

з польської: *довшім* – добре, гаразд; *домечок* – туалет; *варга* – губа, *фунда* – пригощання тощо;

з сербської: *гузно*; *гузица* – зад; *пуцати* – стріляти;

з грецької: *буцефал*; *пегас*; *медуза* – вислови, взяті з міфології; *гльог* – сперма; *рододактіліс* – рожевий; рум'яний; *мурзуфлос* – з позростаними бровами;

з латинської: *артіфекс* – артист; *гебес* – учень, що погано навчається; *гіпербола* – додаткова порція за обідом; *вувьва* – жіночий статевий орган; *цензор* – донощик; підглядач тощо;

з іврити: *шахрай* – в «Талмуді» так зветься неправедний суддя, а у бурсаків – нечесна людина; *гельд* – гроші; *балабуста* – господиня публічного дому тощо;

з німецької: *спацір* – прогулянка; *клейнички* – діти; *цусрайден* – задоволений; *цюпа* – тюрма;

з французької: *конфіктури* – конфітюри; *люазо* – птахоподібний чоловік; *рандевой* – побачення;

з італійської: *каруца* – карета, віз; *мадона* – прислужниця; *вастерія* – корчма;

з румунської: *бад* – батько; *пула* – чоловічий статевий орган;

з португальської: *пріма* (голова революційної нелегальної організації) – найстарший;

з циганської: *гадзон* – пейзаж.

5. Біблійні вислови.

Церковні книги, з якими в духовних школах доводилося повсякчас стикатися учням, природно, справили вплив на мовне обличчя соціолекту семінаристів. «Ся мова непомітно в'їдається в плоть і кров учнів, так що від неї буває трудно відступити й вона вливається в жаргони якомсь сама собою» (Широцький, 1998а). *Арон* – професор Святого Письма; *злхудожна душа* – безпутний; *книга животная* – кондуїт; *возопити ко Господу* – закричати, заплакати тощо.

Зі старослов'янської та церковнослов'янської мови до бурсацького жаргону потрапили такі слова: як *благоутробіє* – живіт; *возглас* – крик; *возліяніє* – випивка; *воодушевленняє* – горілка; *всесожженіє* – спалення журналу семінаристів.

3.2.6. Способи творення бурсацько-семінарського жаргону

1. *Засекречувальні префікси*: *стан-грет* – вінегрет; *тур-тузик* – картуз.

2. *Звукові перекручення*: *кватєра*; *кватъора* – квартира; *кльорнет* – кларнет; *ліворвельт* – револьвер; *Плутон* – Платон.

3. *Звукове уподібнення одних назв до інших*: гумористичний ефект таких уподібнень часто базується на семантичній опозиції «книжне – побутове – вульгарне»: *цицерони* – від Цицерон – груди; *викинштейн* – Вітгенштайн – вигнання; *свинарія* – семінарія; *піяніссімо* – два п'яних.

4. *Фонетична мімікрія*: нормативне слово віддаленої семантичної сфери майже повністю дублює звуковий склад арготизму: *шпак* – шпиг; *руль* – рило; *диявол* – дякон.

5. *Опущення початкового звука*: *кидемія* – академія.

6. *Субституція середніх звуків*: *матапа* замість *мавна*.

7. *Суфіксальний спосіб*: приєднання стилістично маркованих суфіксів до слів загальнонародної мови. Основну питому частку становлять суфікси

згрубілості, які приєднуються до загальнономовних лексичних основ: *дієзяча* – півтони в музиці; *реторва* – учні класу риторики; *дячихо* – дяк; *мордячка* – морда. Суфікс *-исько*, як стверджує Й. Дзєндзелівський (1998), засвідчує типові подільські діалектні риси: *дячисько* – дяк; *манашицько* – чернець.

Експресивну функцію у бурсацькому жаргоновживанні виконують також інші суфікси: *фотографчик* – фотограф; *шинелина* – шинеля; *хитрик* – хитрий; *студентій* – студент; *службон* – слуга; *хроповіцький* – сон з хропінням; *закусменти* – закуска; *дячец* – дяк. Від слова повія утворено оказіональний іменник чоловічого роду *повіян* – любодійник.

Природно, що в досліджуваному соціолекті має місце прийом додавання макаронічних латинських суфіксів як відлуння макаронічної латини XVIII ст.: *дякус* – дяк; *подригус* – шаркання ногою при привітанні.

8. Суфіксально-префіксальний спосіб словотворення: *дре - кол - іс* – кіл.

9. Складання основ: *тихолаз* – шпиг; *козитон* – противний голос.

10. Усічення основи: *копій* – копійка; *рез* – ризик; *бурс* – бурсак; *суб* – субінспектор.

11. Вставні склади і звуки: *пал - і - то* – пальто; *раб - оца - бенький* – рябенький; *конфі - к - тури* – конфітури; *дер - к - нути* – втекти.

12. Відхилення від норм наголошування: *дякувАти* – висловлювати подяку замість дЯкувати; *лапАти* – мацати замість лАпати.

13. Переосмислення лексичних елементів різних страт тогочасної мови, яке полягає в тому, що:

а) слова набувають жаргонних (бурсацько-семінарських) соціосем: *бадьо* – старший за віком чоловік хлоп; мужик; *кандьор* – куліш семінарський суп; *розвиватися* – читати романи; *пах* – запах сморід; запах поту.

б) утворюються оказіональні номінації, «слова на випадок» на базі загальнонародної мови, які зародились у межах аналізованого соціуму: *характер*. 1) картопля. 2) страва з картоплі; *картоха* – картопля – солдат.

в) іронічне переосмислення слів: *сорокоуст* – молитви по покійникові сороківка горілки – 1/40 відра; *личко* – зад; *носик* – великий ніс; *словесність* – лайка.

14. *Метафора.*

Значна частина слів-метафор становить собою вторинні номінації людей на позначення:

а) зовнішності: *вітрак* – який має здорові вуха; *заєць* – косоокий; *крокосос* – крокодил; погана жінка; *пугач* – подібний на сову бурсак;

б) вдачі, рис характеру: *баран* – самець вівці падкий до жінок; *кабан* – товстий чоловік; *лірник* – нудний чоловік; *щупак* – німий;

в) соціальних характеристик: *блоха* – консисторський чиновник; *кіл* – чоловічий статевий орган; *скрипочка* – панночка.

Антропоцентричне спрямування метафоричної системи підтримують субполя «частини тіла; органи; фізіологія»: *сонце* – лисина; *гармата* – зад; *чобіток* – ніс; *мотузя* – екскременти; «одяг»: *чорне море* – широкі штани; *ворота* – ширінка; «дії»: *блиснути* – вдарити; *вдарити* – щось добре; з запалом зробити. Особливістю антропоморфних слів-метафор є активне використання одиниць семантичного комплексу «тварини; птахи; риби; комахи» для образного представлення внутрішнього світу людини та її зовнішності. В активі метафоричного слововживання перебувають також побутові назви, конкретика предметного світу.

Метафори, побудовані на взаємодії віддалених лексико-семантичних комплексів, становлять ядро системи жаргонного слововживання. Але наявні (хоч і в звуженому вигляді порівняно з лірницьким арго) також іменні слова-образи віддієслівного характеру, що актуалізують образний потенціал внутрішньої форми початкового дієслова: *витій* – горобець (від *витати* – носитися в повітрі); *сидячка* – стілець.

15. *Метонімія:*

багаття – вогонь на цигарці; *капець* – суконні шкарпетки *капеця* – баба; *нужда* – необхідність; потреба прислужниця; *око* – зреніє; *штик* –

учень військової школи; *школа* – учні; бурсаки; *кужушина* – хлоп; мужик – взимку; *штик* – учень військової школи; *вуха* – шпиги; *філософія* – передостанній філософський клас у духовній семінарії; учні цього класу.

16. *Універбація: засісти* – засісти за науку.

17. *Енантіосемія: красивий* – поганий; брудний; *малий* – здоровий; *розум* (у звертанні – «дурню!»); *кеп* – дурень розум.

18. *Антономазія: максим* – великий, *каліфорнія* – притон; *камчатка* – задні парти.

19. *Уживання множинної форми іменника: воски* – віск; *каші* – каша; *масли* – масло; *мили* – мило; *салості* – сало; *чаї* – чай та ін.

Можна зробити таке узагальнення: лексичною підвалиною формування бурсацького соціолекту були: народнорозмовна та книжна українська мова; російська мова, яка панувала в системі навчання і виховання; іноземні мови. Разом із тим, як і кожне корпоративно-групове мовне утворення, цей соціолект виробив свою, зрозумілу тільки йому підсистему жаргонних номінацій із затемненими словотвірно мотиваційними зв'язками: *залимпачити* – дати добрий удар; *підірваний* – непотрібний; *хиротонізувати* – бити та ін. Відзначаємо чималу кількість різнотипних оригінальних, фразеологічних одиниць, перифраз, що є набутком власне аналізованого соціолекту і засвідчують почуття гумору його носіїв та неабиякі лінгвокреативні здібності: *веселими ногами* – про стан алкогольного сп'яніння, *вчений та недрукований* – вчений та небитий; *як сопілка без дна* – говорять про того, хто не має голосу; *трость книжника-скорописця* – перо, олівець та інші.

3.2.7. Динаміка лексичного складу бурсацько-семінарського соціолекту

Динаміка жаргонного ряду «Й. Дзендзелівський – К. Широцький»

Зіставлення арготичних систем, що їх навів Й. Дзензелівський за матеріалами роману А. Свидницького (1996е), та лексичні матеріали К. Широцького (1998б) дають змогу простежити лексичні зміни, які сталися в межах однієї арготичної системи протягом п'ятдесяти років: від першої половини 50-х рр. XIX ст. до 1901 – 1906 рр.

Ці зміни простежив у науковій розвідці Й. Дзензелівський (1996е), відзначивши лише п'ять спільних жаргонізмів: *жид* – пляма чорнильна; *свинарія* – семінарія; *книга живота* – *книга животная* – кондуїт; *красовуля* – чарка – здорова чарка; *кушка* – ніс, здоровий ніс. До цього спільного лексичного ряду слід додати також слово *мордас* – ляпас. Це слово наводить К. Широцький (1998б), а в Словнику Б. Грінченка (1907–1909) його проілюстровано прикладом із роману А. Свидницького «Люборацькі» (1958); отже, хоча Й. Дзензелівський і не фіксує його як арготизм, є всі підстави кваліфікувати це слово як елемент бурсацького жаргону, що ввійшов до загальнонародної мови.

Маємо змогу виділити:

а) жаргонізми з тими самими коренями, але споріднені лише семантично:

1) останній, богословський клас духовної семінарії – *богословія* (Дзендз.); *богослов* – учень старшого класу семінарії (Шир.);

2) переслідування – *гонитва* (Дзендз.); *гоненіє* (Шир.);

3) вид тілесного покарання – *в палю дати* (Дзендз.); *паль!* – вдар (наказовий спосіб) (Шир.);

4) горілка – *православна* (Дзендз.); *водка православного віроісповедання* (Шир.);

5) передостанній, філософський клас у духовній семінарії – *філософія* (Дзендз.); старший учень семінарії – *філософ* (Шир.).

б) ті самі слова- жаргонізми, що мають різну семантику:

1) *дудка* – горло (Дзендз.); *дудка* – довга одежа; *дудка Божя* – дяк (Шир.);

- 2) *коза* – другокласник (Дзендз.); *коза* – молода дівчина (Шир.).
- в) ті самі поняття, що мають різні лексичні реалізації:
- 1) гральні карти – *вараниці* (Дзендз.); *картини* (Шир.);
 - 2) зад – *іжиця* (Дзендз.); *гармата, гузно, гузіца, личко пані* (Шир.);
 - 3) останні парти в класі – *кавказ* (Дзендз.); *камчатка* (Шир.);
 - 4) донощик, шпиг – *навушник (наушник), спекулятор, цензор* (Дзендз.); *ябедник, соглядатий* (Шир.);
 - 5) квартира семінарста – *стація* (Дзендз); *кватера (кват'юра), фат'юра* (Шир.).

Аналіз радикальних лексичних змін у бурсацько-семінарському жаргоні дав право Й. Дзендзелівському (1998) зауважити, що «за 50 років у лексичному складі відбулися докорінні зміни, це став ніби інший жаргон».

Динаміка жаргонного ряду «К. Широцький – В. Щепотьєв»

Подальшу еволюцію молодіжного соціолекту можна дослідити на прикладі аналізу вокабуляру, наведеного В. Щепотьєвим, автором класичної праці «Мова наших школярів» (1927). Постреволюційна епоха внесла суттєві зміни в молодіжну мову, збагачену за рахунок кримінального аргю, тогочасного міського фольклору. Слідів вокабуляру, наведеного К. Широцьким (1998а, 1998б), практично немає в молодіжному соціолекті, який побутував за чверть віку (тобто на початку ХХ ст. – у 1920-ті рр.). Серед типологічних елементів бурсацько-семінарського аргю і молодіжного сленгу 1920-х рр. відзначаємо лише одну спільну лексему, та й та виступає в різних значеннях: *карточка* – *цидулка*, куди записують провини учнів (Шир.); *обличчя* (Щепотьєв).

Існують ідентичні слова-поняття, які стали об'єктом перифразування:

недопалок – *багаття* (Шир.); *п'ятью вісім* (величина недокурка становить 40% цілої цигарки), *сорок* (Щеп.); *дурень* – *патик* (Шир.); *мудь, сальний, мурик, медикований, жлоб, кирик, прицуцуватий* (Щеп.); *напитися* – *вбратися, гольгнути, нализатися* (Шир.); *набуцататися* (Щеп.); *п'яний* –

мочащийся к стіні, труп (Шир.); *буцой* (Щеп.); *дуритити/обдурити – туманити на гец брати, обкалімпочити* (Шир.); *варити бузу, ліпу; ботать, бухтеть, бузить* (Щеп.); *бити/вдарити – гатити, гилити, лупити, хиротонізувати, лушпарити, мастити, пушити, сушити реберце* (Шир.); *кнацать, коцать; висвітить, вставить чирву, жохнуть, сковирять, залимонить ряшку* (Щеп.); *гроші – бацула* (Шир.); *гельди, монета, форс, хала* (Щеп.); *їсти: строцити, червака морити* (Шир.); *жомать, шамать* (Щеп.); *батько – бад, батєша, папінька* (Шир.); *пахан, штемпа* (Щеп.); *ніс – храпи, чобіток* (Шир.); *сапатка* (Щеп.); *обличчя – фізія* (Шир.); *сурло* (Щеп.); *спати – душити комара* (Шир.); *кемать, кімать* (Щеп.); *вкрасти – спурити, спущати, стібрити, цапнути* (Шир.); *спешить, стирить, стрельнуть* (Щеп.).

Динаміка жаргонного ряду «К. Широцький – молодіжний соціолект другої половини ХХ – початку ХХІ ст.»

На тлі практичної відсутності типологічних збігів бурсацько-семінарського жаргону з молодіжною субмовою 1920-х рр. доволі парадоксальною виглядає наявність значної питомої частки елементів бурсацького жаргону в українському молодіжному соціолекті другої половини ХХ ст.:

1) лексеми, що зберегли семантику і граматичну форму жаргонізму: *диміти* – курити; *коза* – молода дівчина; *морозити* – балакати дурниці; *цвайка* – двійка; *венера* – сифіліс тощо.

2) лексеми, які змінили граматичну форму, але зберегли початкову семантику: *бзік* – придуркуватий *бзікуватий*; *стібрити* – вкрасти *стибрити*; *пшеляк* – поляк *пшек*; *пуц, пуцак, пуцюрина* – чоловічий статевий орган *пуцалін, пуцюр* тощо.

3) лексеми, які зберегли граматичну форму, але змінили семантику: *кнур* (самець свині) – сутенер сексуально стурбований чоловік; *курдупель* – сутулий чоловік низького зросту; *патик* – дурень чоловічий статевий орган тощо.

4) лексеми, які змінили граматичну форму і семантику: *закалімпоцити* – погано відповідати на занятті; ударити – *коломпоцати* – мішати кашу; *калампоцати* – думати, метикувати; *двустволка* – одежа з гудзиками в два ряди *двостволка* – дівчина, жінка; дівчина, жінка, яка здійснює статевий акт одночасно з двома партнерами.

Бурса, як культурний феномен не тільки мовою, а й самим фактом свого існування залишила помітний мовний слід у сучасній молодіжній сленговій субкультурі. Скажімо, статусу сленгізмів набули номінації *бурса* – професійно-технічне училище, згодом – будь-який навчальний заклад, *бурситет* – університет, *спудей* – студент.

Слова бурсацького жаргону, що ввійшли в українську мову в ХІХ – ХХ ст.

У словнику Б. Грінченка (1907–1909) є низка лексем, що відповідають вокабуляру досліджуваного соціолекту і відповідно ілюструються тільки прикладами з роману А. Свидницького «Люборацькі» (1958), і це дає підстави говорити про входження елементів бурсацько-семінарського жаргону, іноді з незначними семантичними змінами, до лексичного складу української мови. Напр.: *кушка* – ніс (Дзендз.), здоровий ніс (Шир.) ніс; *школа* – бурсаки *школярі*; *курічка* – саморобна цигарка; *ошийник* – удар по потилиці.

Елементи бурсацького жаргону, наявні в Словнику Б. Грінченка (1907–1909) та Словнику української мови в 11 томах (1971–1980) (СУМ):

Із перерахованих вище лексем частина фіксується СУМ. Деякі з них – *мордас*, *нажабитися*, *напіндючитися* – розширюють корпус ілюстрацій, деякі проілюстровані виключно текстом роману А. Свидницького «Люборацькі» (1958): *ошийник* – потиличник; *терebій* – ненажера; *присолоджувати язика* – зводжувати наклеп на кого-небудь.

Елементи бурсацького жаргону, що виявляють типологічну спільність із стилістично маркованими, нежаргонними стратами сучасної української

мови: *антик!* – перший сорт (Шир.) розм. «дуже гарний, надзвичайний»; *бородач* – священик (Горбач) розм. «бородата людина»; *кандибор* – верх, вершок кандибобером, *жарт*. – «хімерно, з викрутасами»; *облизати макогін* – зазнати невдачі ірон. «зазнати невдачі»; *фрукт* – тип *зневажл.* «про людину з негативними рисами; тип, суб'єкт» тощо.

Чимало фразеологізмів із аналізованого соціолекту резонували і в сучасній фразеологічній системі: *засміятися на кутні* – заплакати; *свиню підставити* – напакостити «задавати прикрощів комусь, діяти підступно проти когось»; *слухати джмелів* – валяння на землі в п'яному стані *жарт.* під джмелем – «у нетверезому стані, напідпитку» та ін.

У деяких випадках можна говорити про імпульси лексичної одиниці бурсацького арго в різні страти національної мови: *мудь* – пейзан (селянин) *лайл.* «груба, невихована людина» (Словник української мови, 1971–1980) – *жарг.* «наївна людина», «дурна, нікчемна, шкідлива людина».

Елементи бурсацького жаргону, засвідчені в сучасному розмовно-ужитковому мовленні: *виблядок* – ублюдок; *кацапера* – кацап, росіянин; *крокос* – негарна жінка *крокодил*; *мимра* – нудна людина; *нема копія* – нема грошей; *сраколиз* – підлиза; *спурити* – вкрати *сперти, цапнути* – вкрати.

1. Коли в літературно-писемних джерелах уперше з'явилися елементи школярського арго?
2. Назвіть джерела вивчення бурсацько-семінарського жаргону.
3. Які риси людини постають найчастіше об'єктом жаргонної номінації в бурсацько-семінарському жаргоні?
4. Охарактеризуйте лексичні джерела бурсацько-семінарського жаргону.
5. Назвіть способи творення бурсацько-семінарського жаргону.

6. Охарактеризуйте динаміку жаргонного ряду «Й. Дзензелівський – К. Широцький».

7. Охарактеризуйте динаміку жаргонного ряду «К. Широцький – В. Щепотьєв».

8. Охарактеризуйте динаміку жаргонного ряду «К. Широцький – молодіжний соціолект другої половини ХХ – початку ХХІ ст.».

9. Назвіть елементи бурсацького жаргону, засвідчені в сучасному розмовно-ужитковому мовленні.

3.3. Сучасний український жаргон

Сучасна українська мова, як мова розвиненої нації, виявляє неабиякі динамічні можливості (як якісні, так і кількісні) і водночас засвідчує міцні тяглі традиції. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. найяскравіше такі характеристики виявляє один із складників мови – жаргон, який за короткий відтинок часу змінив свої основні ознаки, властивості і функції в суспільному бутті і свідомості українців.

На відміну від старих аргосистем, сьогоднішня жаргонова стихія вирізняється низкою ознак- характеристик.

1. Змінилися рамки побутування жаргону – він вийшов за межі окремих соціальних, професійних і вікових груп; залишаючи свого «природного носія», стає в пригоді значній частині мовців. У сучасному потрактуванні – це соціальний різновид мовлення, що існує через настанову на фамільярно знижений стиль мовлення в межах соціально мовленнєвої спільноти, яка характеризується відносно одним віком і повсякденним побутовим спілкуванням.

2. Сьогоднішні різновиди українських жаргонів змінили свою основну функцію (призначення): первісна функція арго кодування / утаємничення вже виявляється як деякі рудименти, нагадуючи про себе поодинокими

елементами. Новітні мовні засоби жаргону передусім призначені для виконання номінативно- ідентифікаційної функції.

3. Жаргонові елементи (засоби) мають велику рухливість, відкритість, унаслідок чого в стислий час можуть бути заангажованими іншими складниками національної мови, частіше змінюють свою прописку, безпосередньо поповнюючи й інші складники національної мови, у тому числі й літературний.

4. Жаргоносфера активно виявляє свої можливості бути полігоном для випробування нових одиниць, які, інколи, навіть без посередництва розмовної мови переходять до стилів літературної мови, стаючи доречними заміниками стильових засобів. У зв'язку з цим можемо сказати, що сучасний жаргон – то чернетка і майбутньої мови.

5. Жаргонове номінування фактично проникло в усі основні сфери життя спільноти, тому й охоплює важливі мовно- тематичні пласти, задіявши й різнорівневі засоби творення (семантичні метаморфози, фонетичні деформації, словотворчі ресурси, синтаксичні можливості) (Старченко, 2011).

До середини – кінця 1980-х рр. в українській спільноті превалювала спотворена думка про «низькість», «дефектність» жаргону, його тотожність із вульгарним, безкультурним, лайливим, отже, приреченим на осуд. Тобто термін *жаргон* уживався для позначення зіпсованої сторонніми впливами говірки. Лише окремі елементи жаргону опублічувалися в художній літературі, приходили до носія мови через кінопродукцію як засіб словесномистецький, стилістичний і не презентували конкретного жаргону як живу, повноцінну мовну стихію зі своїми особливостями творення й функціонуванням. Є низка причин такого стану. Основна – недостатнє наукове осмислення жаргону, повна відсутність його «позитивної пропаганди» в суспільстві. Проте, в сучасному термінологічному вжитку жаргон утратив знижене значення, хоча не має чіткої визначеності й послідовності у використанні; уживається і як синонім до арго, сленг (Масенко 2009).

На початку ХХІ ст. відбувається зняття із жаргону табу, «реанімація жаргонного вокабуляру», широке творення нових одиниць. Спочатку в науковому осмисленні, пізніше і в масовій свідомості мовців поступово формується уявлення про жаргон як явище не тільки мовне, а й соціокультурне, зі своїми комунікативно-прагматичними й естетичними ознаками та функціями.

На сьогодні жаргоновживання успішно розширює рамки лінгвістичної іманентності, є показником і соціальної повноцінності самої мови, й рівня свободи гуманітарної думки, що природно залежить від духовного розкріпачення суспільства, «яке, в принципі, допускає літературно-жаргонну диглосію, що само по собі є знаком культурної зрілості цього суспільства, толерантного по відношенню до альтернативного особистісно мовного чи соціально групового самовираження» (Ставицька, 2000а).

Входження елементів жаргонної лексики в загальний обіг зумовлюється взаємодією двох тенденцій – регулярності, нейтральності назв і експресивності, стилістичного варіювання назв того самого поняття. Перехід того чи іншого жаргонізму до загальнонародного словника визначається мовною практикою народу, майстрів слова, колективним досвідом носіїв мови, які відбирають у загальний словник лише те, що необхідне для піднесення виражальних засобів мови.

У зв'язку зі змінами, які відбулися в житті суспільства за останні десятиріччя, змінилося і співвідношення нормативних і ненормативних елементів у мовленні. При цьому мовна норма стає менш стійкою, а можливості використання лексичного складу мови більш варіативні. Численні групові та професійні жаргони, раніше локально й суб'єктно обмежені, з кінця 90-х років ХХ століття виявляють більшу відкритість і, вступаючи в активну взаємодію з кодифікованою літературною мовою, розмовною мовою і між собою, проникають не тільки в усне спілкування, але й на шпальти української періодики (Третяк, 2009).

Зняття цензурних обмежень, зокрема й мовних, активізувало вживання жаргону в мові художньої літератури. Жаргон використовують у літературі як засіб характеристики представників певних соціальних груп для надання їм мові яскравого, експресивного забарвлення: «Що може бути огиднішого і мерзеннішого за *халтуру* в мистецтві?» (Ю. Смолич (1900–1976)); «Лукавий Доброслав і тут хотів *відігратися* на іншому» (А. Хижняк (1907–1993)) (Сучасна українська літературна мова, 1973). Жаргон зустрічається у творах П. Загребельного, С. Жадана, Л. Дереша, А. Дністрового, Ю. Іздрика, І. Карпи, С. Поваляєвої та ін. Жаргон проникає в засоби масової інформації, особливо у видання, радіо- й телепрограми, призначені для молодіжної аудиторії (Масенко, 2009).

Як справедливо зазначає Л. Ставицька (2003), жаргонний лексикон «в усьому своєму соціосемантичному розмаїтті – це не просто “холодини” словникових значень, а своєрідна картина світу, потужна семіосфера певного часового зрізу культури, що відкриває у слові смислову перспективу як концентрат соціокультурного, духовного, психологічного клімату епохи. У лінгво-культурному просторі жаргонної лексики екзистує окрема людина, покоління, етнос». Зауважимо, що такі ознаки стосуються не тільки жаргонової лексики, а й інших мовних і немовних засобів жаргону.

Н. В. Третяк (2008) виділяє найуживаніші лексико-семантичні групи жаргонної лексики: номінації осіб (*шльондра, шалава, профура; алконавт, коля, синій*); засоби пересування (*газелька, тачка, мерс*); грошові одиниці (*бабло, зелень, капуста, гривняк, гривно, тарасик, грушевський*); житло (*хрущоба, клоповник, свічка, двушка*); одяг (*шмотки, прикид*).

Успадкувавши старі арготичні джерела поповнення номенів, сучасні жаргони змінили акценти їхньої значущості, важливості й залучають абсолютно нові джерела. Можна стверджувати, що джерельна база жаргонів є досить розгалуженою й різноманітною. Зокрема, серед основних помітними є внутрішньомовні одиниці (загальноновживані, діалектні, архаїчні, одиниці з обмеженою частотністю використання) і запозичення (запозичення зі стилів

літературної мови, з інших жаргонів і зі старих арго й чужомовні запозичення); найкраще про такі запозичення можна судити з твірних основ жаргонових номенів.

Відповідно до залучених джерел виокремилися й основні прийоми «жаргонування»: імітація чужого, мовна гра, розархівовування, детермінологізація тощо (Старченко, 2011).

У русифікованих великих містах (зокрема Одесі, Києві, Харкові) поширені зросійщені жаргони. Від кінця 1980-х рр. у молодіжних (переважно студентських) середовищах цих міст спостерігаються процеси українізації жаргонного мовлення, хоча значну частину його лексики становлять запозичення з англійської мови: *фейс* «обличчя», *піпли* «люди», *френд* «друг», *бойфренд* «коханець», *лузер* «невдаха», *шейкувати* «танцювати», *бай* «бувай» тощо.

Жаргон – це сукупність особливостей словника розмовного мовлення людей, зв'язаних певною спільністю інтересів. Природно, що найчастіше ця спільність має професійний характер, і тому професійні жаргонізми найлегше виділяються в словнику літературної мови. Проте в повсякденному житті зв'язки між носіями мови, далеко складніші і різноманітніші. Спільність інтересів може зумовлюватися, наприклад, тривалим перебуванням у певному середовищі (служба в армії, навчання, виїзди на сезонні роботи, тривале лікування тощо), однаковим захопленням чим-небудь (театром, спортом, філателією, мисливством, рибальством). Специфічний жаргон виникає і в середовищі людей, зв'язаних спільністю інтересів негативного характеру, наприклад, серед картярів і особливо прихильників спиртного, в лексиці яких є чимало різних експресивних синонімів до дієслова випити (*кинути, закласти, хильнути, смикнути, нализатися*) тощо. Отже, значно частіше термін *жаргон* уживається в лінгвістичній літературі для позначення не професійного, а соціального відгалуження від загальнонародної мови (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Для прикладу, оригінальністю відзначається мовлення курсантів військових навчальних закладів. Окрім унормованої мови, спостерігаємо динаміку у використанні соціолекту – жаргону, вживаного під час неформального, а подеколи й офіційного спілкування з представниками своєї соціальної групи. Це пов'язано із специфікою вживання жаргону в мовленні курсантів. Становлення мовленнєвої особистості цієї категорії відбувається в особливих умовах. Субкультура курсантів – це складний і багатоаспектний феномен, пов'язаний із різноманіттям соціально-професійних груп, які мають певні відмінності та тільки їм властиві ознаки, унаслідок розподілу армії на роди й види військ. Для кожної групи властива власна субмова, скажімо, у військовому мовленні курсантів Національної академії сухопутних військ виділяємо субмову танкістів чи артилеристів. Крім того, соціокультурне середовище навчального закладу доволі регламентоване. Курсанти військового вишу живуть ізольованим життям; навчання, проживання, харчування й спілкування відбувається здебільшого в межах підрозділу. Курсанти – молодь, яка належала до різних соціальних груп і відрізняється статтю, віком, життєвим досвідом, територіальними діалектами, рівнем освіти та мовної підготовки. Використання ними жаргонізмів є одним зі способів адаптації в новому середовищі.

Жаргон курсантів неоднорідний. Він відображає специфіку тієї субмови, в якій використовується як засіб внутрішньогрупового мовного спілкування. Відповідно, ми говоримо про існування як загального військового жаргону (зрозумілого більшості представників військового соціуму), так і жаргону певних соціально-професійних груп. Курсанти використовують: 1) військовий жаргон, який відноситься до загального військового, зрозумілого всім представникам фахової мови (*полкач, полкаш* «полковник», *шуруп, топтун* «солдат», *бос, батяня, батя* «командир»); 2) військовий жаргон, який існує в певній професійній субмові (скажімо, для субмови танкістів частовживаними є жаргонізми: *угольок, гроби на колесах*); 3) власне курсантський військовий жаргон, що відтворює

навчально-професійну та побутову сторони життя і діяльності курсантів вишу (*слон, слоняра, дух, череп* «курсант першого курсу», *прошарений братан, дід, без 5-ти хвилин летюха, виживший* «курсант четвертого курсу», *мухомор* «курсант-артилерист») (Андріянова, 2019).

Будь-яка людина залежно від життєвого досвіду може бути носієм кількох соціолектів. Курсантський жаргон складається з молодіжних та військово-професійного жаргонізмів.

Курсантські жаргонізми утворюються наступними основними способами: 1) лексико-семантичне словотворення (метафоризація, метонімія), 2) морфологічне словотворення (афіксація, складання двох основ, аббревіація). Серед жаргонізмів зустрічаються запозичення з інших мов: з російської: *обезьянник* «казарма», *банька* «лазня»; з англійської: *кеш* (від англ. *cache* – схованка) «грошове забезпечення», *кеп* «капітан». Курсанти-військовики використовують жаргонізми інших соціальних груп: *шмон* «ранковий огляд» (із жаргону кримінальних злочинців), *свобода* «звільнення». Окрім того, для курсантського жаргону характерне утворення фразеологічних одиниць (*час ікс* «залік», *ставати на тумбу* «заступати черговим»).

Жаргон охоплює різні сторони діяльності курсантів. Майже всі поняття, якими вони послуговуються, мають назву в неформальній мові. Наведемо тематичні групи жаргону: характеристики курсантів: *воїн, дракон, демон* «курсант», *ДШК* (12,7-мм станковий кулемет Дегтярьова-Шпагіна), *Дашка, Дашенька* «курсантка», *плеєри* «курсанти факультету морально-психологічного забезпечення»; військові звання, посади, професії: *мівінка* «молодший лейтенант, який навчався на військовій кафедрі цивільного вишу», *прапор, борода* «прапорщик», *замок* «замісник командира взводу»; військова техніка, зброя, обладнання, предмети: *резина* «ЗЗК (загальновійськовий захисний комплект) і протигаз», *весло, калаш* «автомат Калашникова», *шишига, шишарик* «Газ 66»; навчальний процес, навчальний заклад: *бурса* «академія», *амфітеатр* «лекційна аудиторія», *ад* «парк

бойових машин», *час ікс* «залік»; повсякденна діяльність: *воротар* «черговий КПП (контрольно-пропускного пункту)», *тумба* «курсант на вахті»; звільнення і вільний час: *увал*, *свобода*, *увольняшка* «звільнення», *курорт* «відрядження»; територія, приміщення навчальні, службові: *банька* «лазня», *чіпок*, *чайна* «кафе», *плацуха* «плац, де проводяться заняття зі стройової підготовки»; побут: *ЗП*, *пенсія*, *сльози*, *стипендія*, *стіпуха*, *бабло*, *філки* «грошове забезпечення», *піща богів*, *хавка* «їжа», *болтанка* «каша перлова»; військовий одяг: *дубок*, *гелетейка*, *варан* «військова польова форма», *слонячка*, *пельмень* «кашкет», *термуха* «термобілизна».

Як переконливо ілюструють приклади, курсантський жаргон здебільшого антропоцентричний: його головний об'єкт зацікавлення сконцентровано на людині, зокрема на її зовнішньому вигляді, психологічних й інтелектуальних особливостях і т. ін. У лексиконі широко вживані емоційно-експресивні жаргонізми з гумористичним значенням, що пов'язано з труднощами, суворістю, регламентованістю курсантського життя.

Отже, курсантський жаргон – окремий пласт лексики, який цікавий і має певні особливості (Андріянова, 2019).

Давно помічено, що психологічною основою появи жаргонізмів у певному середовищі є бажання носіїв мови бути дотепними, вразити співбесідників свіжістю і яскравістю висловлення, показати свою зневагу або байдужість до предмета розмови, пом'якшити або навпаки посилити враження від висловлення, намагання уникнути затертих або пишномовних слів і виразів, настанова на фамільярність висловлення і, зрештою, гра слів як результат бажання порозважатися. У зв'язку з цим у сучасній українській мові найвиразніше виділяються жаргонізми, що побутують у різних молодіжних колективах, зокрема в учнівському та студентському середовищі. Частина з них має професійний характер, як-от: *фак* «факультет», *економіст* «студент економічного факультету», *плавати* «непевно почувати себе під час відповіді викладачеві». Але переважна більшість емоційно забарвлених слів учнівського й студентського побутового словника має інтержаргонний

характер і трапляється в різних молодіжних колективах. Це жартівливі й зневажливі звертання чи характеристики своїх колег: *архаровець, старий, бродяга, кадр; башковитий* «розумний, тямущий», *дилда* «здоровило» тощо. У лексиці різних молодіжних жаргонів помітний шар складають експресивні розмовно-побутові слова: *махнути* «обміняти що-небудь», *сачкувати* «ухилитися від обов'язків», *здрейфити* «злякатися» (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Термін *професійні жаргонізми* вживається на позначення образно-експресивних, лаконічних слів та висловів, що мають нейтральні відповідники і побутують переважно в усному мовленні людей певної професії чи роду занять, об'єднаних спільними інтересами, належністю до певного соціально-професійного соціуму. Серед професійних жаргонізмів виділимо такі підгрупи: жаргон музикантів (*розкрутити* «рекламувати», *фанера* «виконання пісні, музичного твору під фонограму», *пілот* «пробний, чорновий варіант концертної програми»), поліцейський жаргон (*накрити* «виявити когось», *засвітитися* «виявити себе», *глухар* «нерозкритий злочин»), журналістський жаргон (*джинса* «замовна, оплачувана інформація для преси чи телебачення», *компра* «неправдива брудна вигадка», *ширка* «широка коаліція»), спортивна жаргонна лексика (*договірняк* «попередня оплачувана домовленість щодо результату гри на користь однієї з команд», *гірчичник* «жовта картка, сигнал попередження гравцеві за порушення правил гри», *вишка* «вища ліга»), політичний жаргон (*бубличні есдеки* «партія СДПУ(о)», *заєдисти* «блок “За єдину Україну”», *социки* «соціалісти»), жаргон податківців, торгівців (*гасити* «припиняти якісь фінансові дії, ліквідувати кошти», *прогін* «маніпулювати грошми, пропускати їх через різні фірми»), жаргон військових (*зачистка* «знищення залишків противника», *молодняк* «випускники військового училища») (Третяк, 2008).

Візьмемо для прикладу український спортивний жаргон, який має багату історію і давні традиції, починаючи від називання народних ігрових розваг і змагань. Сьогодні про спортивний жаргон можна говорити як про

явище, різноманітне одиницями номінування, способами і засобами творення, багате образністю й конкретністю тощо.

Основними причинами появи й поширення спортивного жаргону є: 1) неповнота кодифікованої системи спортивного назовництва й намагання її доповнити; 2) зручність, легкість, природність у використанні жаргонізмів порівняно з кодифікованими (особливо запозиченими з інших мов). Особливо це стосується назв, що позначають види східних єдиноборств, інших видів спорту, які є новими для українців. Наприклад, в аеробіці вживається *розтяжка* замість «стрет-чинг», в карате – до *мурашки* замість «маваши-цуки» тощо (уявлюване не можна вималювати); 3) використання жаргонізмів як засобу самоідентифікації в спортивному товаристві як вказівки на належність до такого товариства (Карпець, 2006).

Ступінь поширення спортивного жаргону і його застосування залежать від деяких визначальних чинників: віку комунікантів, рівня освіти, родинної / позародинної сфери, територіального чинника, навіть від виду спорту – груповий чи індивідуальний, жіночий чи чоловічий, від можливості / неможливості використання несловесних засобів спілкування.

Через свої особливості спортивний жаргон увиразнює досить суттєву ознаку, що вирізняє його з-поміж інших жаргонів: в основі своїй він є не протиставленням літературній мові та її стилям, а потужним їхнім доповнювачем, конкретизатором, деталізатором і заміщувачем.

Тематичне різноманіття номенів спортивного жаргону засвідчує використання (функціонування) трьох основних типів номінації: семантичний (основними способами перенесення є метафора й метонімія, з переважанням метафори), словотвірний (суфіксація й усичення; лише поодинокі випадки застосування суфіксально-префіксального способу, способу основокладання й контамінації) і синтаксичний (вільне поєднання слів, реконструкція запозичених із інших субмов сталих словосполучень, утинання до слова словосполучень), – ступінь реалізації яких неоднаковий. Крім того, можемо спостерігати деякий розподіл «сфер впливу» за типами

номінації: у називанні осіб переважають семантична і частково словотвірна номінація, у називанні знарядь і предметів – словотвірна, у називанні дій і результатів – синтаксична.

Пласт спортивних жаргонізмів продуктивно формують запозичення з інших жаргонів, зокрема молодіжного (*халявити* «погано тренуватися», *дятел* «поганий спортсмен», *амбал* «великий, високого зросту спортсмен»), кримінального (*замочити* «вдарити суперника», *парафін* «ганьба»), наркоманів (*пруха* «позитивний ефект від допінгу»).

Активність і продуктивність означених типів і способів номінації в спортивному жаргоні, їх особливості в першу чергу спричинені відсутністю суворих норм і обмежень до творення, з одного боку, а з другого, – нагальною потребою заповнювати мовні лакуни (що їх не заповнено через кодифіковані номени) задля успішного спілкування (Карпець, 2006).

Специфічний жаргон створюють люди, заняття яких має антисуспільну спрямованість, зокрема кримінальні злочинці. Жаргонові кримінальних злочинців властива етико-стилістична зниженість, цинізм, грубий евфемізм, інвективна лексика; звичайними за формою словами, як правило, маскуються негідні дії і вчинки (*купити, позичити, свиснути* «вкрасти», *пописати, подряпати* «поранити ножем» тощо) (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Усе активніше проявляє себе інтержаргонний шар лексики, елементи якого відносно легко поширюються в розмовному мовленні різних груп населення. Зазначене свідчить про взаємопроникливість жаргонізмів. Інтержаргонний характер мають, наприклад, такі професійні слова, як *ажур* «все гаразд» (з мови бухгалтерів); *скипидарити* «критикувати» (у мові столярів – обробляти скипидаром); *шурувати* «енергійно працювати» (у мові кочегарів – чистити топку). Певну частину інтержаргонної лексики складають слова з мови колишніх декласованих елементів: *баланда* «1) рідка, погана страва, 2) пуста, беззмістовна розмова», *блат* «знайомство, зв'язки, що використовуються в особистих інтересах». У її складі є також слова з

жаргону картярів: *пас, пасувати* «ухилитися від чого-небудь», *тузати* «бити, штовхати» (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Результатом залучення субстандартної лексики до активного мовного вжитку стало зростання питомої ваги в сучасній комунікації окремих жаргонних за походженням слів, що набувають значення соціальних маркерів та мовних домінант останніх десятиліть. Окремі слова жаргонного походження можна кваліфікувати як ключові одиниці сучасного дискурсу: *тусовка, крутий, кинути, безпредел, дах, дерибанити, дерибан, розкрутити*.

1. Якими ознаками-характеристиками вирізняється сьогодення жаргонова стихія?

2. Як Л. Масенко характеризує жаргон сьогоденного дня?

3. Наведіть приклади жаргону в мові художньої літератури, публіцистиці, засобах масової інформації.

4. Які найуживаніші лексико-семантичні групи жаргонної лексики виділяє Н. В. Третьак (2008)?

5. Які основні прийоми «жаргонування» виокремлює Я. Старченко (2011)?

6. Охарактеризуйте професійні і соціальні жаргони.

7. Наведіть приклади жаргону курсантів військових навчальних закладів.

8. Охарактеризуйте жаргоновживання в молодіжних колективах.

9. Які підгрупи професійних жаргонізмів ви можете назвати?

10. Назвіть основні причини появи й поширення спортивного жаргону.

11. Які риси притаманні жаргону кримінальних злочинців?

12. Назвіть професійні слова, які мають інтержаргонний характер.

Висновки та узагальнення до третього розділу

У сучасній соціолінгвістиці та україністиці відсутнє єдине визначення жаргону. Поняття *жаргон* має багато тлумачень, які, попри незначні відмінності, в принципі не суперечать одне одному. Як найточніше розкрила сутність цього лінгвістичного феномену Л. О. Ставицька, зазначивши, що жаргон – напіввідкрита лексико-фразеологічна підсистема, яка застосовується тією чи іншою соціальною групою з метою відособлення від решти мовної спільноти.

Однією з головних умов виникнення жаргонного субкоду є більш-менш тривала комунікація, яка дає змогу встановити певну мовну традицію, відтворювати готові номінації. А тому питомим осередком виникнення і побутування жаргону є мала соціальна група. Жаргон функціонує переважно у відкритих групах, об'єднаних спільністю інтересів, занять, соціальним становищем; охоплює і соціальні, і професійні групи.

Жаргон характеризується специфікою лексико-фразеологічних і словотворчих засобів. Як відгалуження від загальноновживаної лексики жаргони не мають власної фонетичної та граматичної систем. Специфічна лексика жаргону часто ґрунтується на загальнонародній мові й відрізняється від неї експресивною метафоризацією загальноновживаних слів, усиченням та спотворенням звукового складу слів, своєрідним словотворенням. Джерелом жаргону можуть бути і територіальні діалекти, аргі, професійне мовлення, запозичення з інших мов. Психологічною основою виникнення жаргону в певних групах носіїв мови є їх бажання бути дотепними, прагнення вразити співрозмовників свіжістю та яскравістю висловлювання, виявити зневагу або байдужість до предмета висловлювання, уникнути звичних, затертих слів і виразів.

Широко відомий професійний жаргон, який включає образно-експресивні, лаконічні слова та вислови, що мають нейтральні відповідники і побутують переважно в усному мовленні людей певної

професії чи роду занять, об'єднаних спільністю інтересів, звичок, соціального стану.

Згадки про жаргон молодих людей (учнів університетів, закритих навчальних закладів) зустрічаються в лінгвістичній літературі вже з другої половини XIX ст. Джерел вивчення цього соціального різновиду жаргону небагато. Отже і бурсацько-семінарський жаргон – маловивчене явище в українській культурі взагалі і в історії української субстандартної лексики зокрема, яке своїм корінням сягає давніших соціолектів; це оригінальний і самобутній соціолект у системі українських соціолектів. Він, з одного боку, увібрав багатства з народнорозмовного джерела української мови, а з другого – засвідчив питомі ознаки українського жаргоновживання, його лексикону, словотворення та образного словоперетворення в ретроспективі та перспективі розвитку молодіжної субмови, жаргонізованого мовлення. Важливо наголосити на тому, що бурсацький соціолект тяжіє до максимальної конкретизації тих фрагментів дійсності, що постають об'єктом жаргонної мовотворчості. До речі, ця риса зближує його з кримінальним жаргоном. Бурсацько-семінарський жаргон – надзвичайно важлива ланка в історії розвитку української розмовної мови; його лексикон, сформувавшись на базі тогочасного народнорозмовного джерела, значною мірою інтенсифікував розвиток української розмовної мови, її субстандарту.

Лексичною підвалиною формування бурсацького соціолекту були: народнорозмовна та книжна українська мова; російська мова, яка панувала в системі навчання і виховання; іноземні мови. Разом із тим, як і кожне корпоративно-групове мовне утворення, цей соціолект виробив свою, зрозумілу тільки йому підсистему жаргонних номінацій із затемненими словотвірною-мотиваційними зв'язками. Відзначаємо чималу кількість різнотипних оригінальних, фразеологічних одиниць, перифраз, що є набутокм власне аналізованого соціолекту і засвідчують почуття гумору його носіїв та неабиякі лінгвокреативні здібності.

Сучасна українська мова, як мова розвиненої нації, виявляє неабиякі динамічні можливості (як якісні, так і кількісні) і водночас засвідчує міцні тяглі традиції. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. найяскравіше такі характеристики виявляє один із складників мови – жаргон, який за короткий відтинок часу змінив свої основні ознаки, властивості і функції в суспільному бутті і свідомості українців. До середини – кінця 1980-х рр. в українській спільноті превалювала спотворена думка про «низькість», «дефектність» жаргону, його тотожність із вульгарним, безкультурним, лайливим, отже, приреченим на осуд. Проте, в сучасному термінологічному вжитку жаргон втратив знижене значення, хоча не має чіткої визначеності й послідовності у використанні; уживається і як синонім до арго, сленгу. На початку ХХІ ст. відбувається зняття із жаргону табу, «реанімація жаргонного вокабуляру», широке творення нових одиниць. Поступово формується уявлення про жаргон як явище не тільки мовне, а й соціокультурне, зі своїми комунікативно-прагматичними й естетичними ознаками та функціями.

Усе активніше проявляє себе інтержаргонний шар лексики, елементи якого відносно легко поширюються в розмовному мовленні різних груп населення. Зазначене свідчить про взаємопроникливість жаргонізмів.

Тестові завдання до третього розділу

1. Слово *жаргон* походить з мови
 - а) німецької;
 - б) англійської;
 - в) французької;
 - г) італійської.
2. Питомим осередком виникнення і побутування жаргону є
 - а) велике об'єднання людей;
 - б) таємне об'єднання;
 - в) колектив одностудців;
 - г) мала соціальна група.
3. На позначення суржикової мови часто вживають термін
 - а) жаргон;
 - б) кент;
 - в) арго;
 - г) койне.
4. Схильний був уважати мову, пересипану російськими словами, жаргоном
 - а) О. Горбач;
 - б) Ю. Шевельов (Шерех);
 - в) Й. Дзендзелівський;
 - г) В. О. Винник.
5. Згадки про жаргон молодих людей зустрічаються в лінгвістичній літературі вже з
 - а) першої половини XIX ст.;
 - б) XIX ст.;
 - в) XVIII ст.;
 - г) XVII ст.
6. Жаргон спудеїв Києво-Могилянської академії існував в проміжку
 - а) 1625 – 1744 рр.;

- б) 1701 – 1817 рр.;
- в) 1864 – 1914 рр.;
- г) 1750 – 1798 рр.

7. Бурсацько-семінарський жаргон Кам'янець-Подільської духовної семінарії зафіксував у романі «Люборацькі»

- а) А. Свидницький;
- б) Р. Смаль-Стоцький;
- в) Ю. Шерех (Шевельов);
- г) К. В. Широцький.

8. Автором праці «Арго українських школярів і студентів» (1964 – 1966) є

- а) Й. Дзендзелівський;
- б) О. О. Селіванова;
- в) Н. В. Третяк;
- г) О. Горбач.

9. К. В. Широцький описав жаргонний слововжиток Кам'янець-Подільської духовної семінарії за період свого навчання там у

- а) 1828 – 1833 рр.;
- б) 1910 – 1915 рр.;
- в) 1898 – 1993 рр.;
- г) 1901 – 1906 рр.

10. Словник К. В. Широцького містить лексем і фразеологізмів у кількості

- а) 1158;
- б) 549;
- в) 2173;
- г) 846.

11. У бурсацько-семінарському жаргоні найбільший синонімічний ряд у структурі лексико-семантичного поля «голова» групує навколо себе лексема

- а) рот;
- б) ніс;
- в) борода;

г) губа.

12. У бурсацько-семінарському жаргоні найбільша кількість жаргонних номінацій уживається на позначення

а) поляка;

б) німця;

в) єврея;

г) росіянина.

13. Фіксує елементи бурсацького жаргону, що перейшли з тогочасної мови без семантичних і граматичних змін

а) словник Б. Грінченка (1907 – 1909);

б) Українська енциклопедія (2004);

в) Словник української мови (1971 – 1980);

г) Енциклопедія Українознавства (1940 – 1990).

14. Й. Дзєндзелівський у науковій розвідці (1996е) відзначив спільні жаргонізми в романі А. Свидницького та дослідженні К. Широцького (які сталися в межах однієї арготичної системи протягом п'ятдесяти років) у кількості

а) п'ятнадцять;

б) сорок шість;

в) вісімнадцять;

г) п'ять.

15. В українській спільноті превалювала спотворена думка про «низькість», «дефектність» жаргону, його тотожність із вульгарною, безкультурною, лайливою, отже, приреченою на осуд мовою до

а) початку ХХІ ст.;

б) середини 1990-х рр.;

в) 1970-х рр.;

г) середини – кінця 1980-х рр.

16. Зняття із жаргону табу, «реанімація жаргонного вокабуляру», широке творення нових одиниць відбувається

- а) на початку ХХІ ст.;
- б) у 1990-і рр.;
- в) у 1980-і рр.;
- г) у 2010-і рр.

17. Виокремлює основні прийоми «жаргонування»: імітацію чужого, мовну гру, розархівовування, детермінологізацію тощо

- а) Я. Старченко;
- б) Л. О. Ставицька;
- в) Л. Т. Масенко;
- г) О. О. Селіванова.

18. У сучасній українській мові найвиразніше виділяються жаргонізми, що побутують у колективах

- а) військових;
- б) кримінальних;
- в) молодіжних;
- г) професійних.

Список рекомендованої літератури до третього розділу

(Примітка: У списку рекомендованої літератури до третього розділу цифра в дужках (поряд із порядковим номером) позначає порядковий номер джерела в бібліографічному списку).

1.(2). Андріянова О. Уживання військового жаргону в мовленні курсантів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2019. № 40. С. 5–10. DOI: 10.18372/2520-6818.40.14252.

2.(18). Винник В. О. Жаргон. *Українська мова* : енциклопедія / співгол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004б. С. 182–183.

3.(29). Горбач О. Арго українських школярів і студентів. *Наукові Записки Українського Вільного Університету*. Мюнхен, 1964–1966. № 8. С. 3–55.

4.(49). Дзендзелівський Й. Український бурсацько-семінарський жаргон середини ХІХ ст. На матеріалах повісті «Люборацькі» А. Свидницького. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство* : збірник праць. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996е. С. 353–359.

5.(50). Дзендзелівський Й. Дослідження К. В. Широцьким жаргону учнів Кам'янець-Подільської духовної семінарії. Збірник Харківського історикофілологічного товариства. Нова серія. Харків, 1998. Т. 6. С. 167–174.

6.(59). Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ : Українська книга, 2000. 480 с.

7.(60). Карпець Л. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2006. 19 с.

8.(82). Масенко Л. Т. Жаргон. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН

України. 2009. Т. 9. URL : <https://esu.com.ua/article-20334> (дата звернення: 09.08.2023).

9.(106). Свидницький А. Люборацькі. *Твори*. Київ : Держлітвидав, 1958. 506 с.

10.(107). Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля- К, 2008. 712 с.

11.(109). Сердега Р. Л., Сагаровський А. А. Українська діалектологія : навчальний посібник. Харків, 2011. 156 с.

12.(110). Сердюкова Т. В. Комп'ютерний жаргон, сленг як нова субкультура. *Наука-2010: проблеми та перспективи розвитку*. Черкаси, 2010. Т. 2. С. 12–13.

13.(111). Словарь української мови / упорядник Б. Грінченко. Київ : Кієвская Старина, 1907–1909. Т. I–IV. 2971 с. (Електронне видання. Веб-сайт: <http://r2u.org.ua/>).

14.(112). Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1971–1980.

15.(113). Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2. Г–Ж. 550 с.

16.(115). Смаль-Стоцький Р. Українська мова в советській Україні. Нью-Йорк – Торонто – Сідней – Париж : Наукове Товариство імені Шевченка, 1969. 336 с.

17. (117). Ставицька Л. О. Жаргонна лексика у мові сучасної української газети. *Українська періодика: історія і сучасність*. Доп. та повід. шостої Всеукраїнської наук.-теор. конф. 11–13 трав. 2000 р. Львів, 2000а. С. 394–397.

18.(121). Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ : Критика, 2003. 336 с.

19.(122). Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005а. 464 с.

20.(125). Старченко Я. Сучасна жаргонологія й словотвірні інновації в жаргонах української мови (до постановки питання). *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 23. С. 93–97.

21.(129). Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 439 с.

22.(134). Третяк Н. В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2008. 21 с.

23.(135). Третяк Н. В. Місце жаргонної лексики у структурі соціальних діалектів української мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 18. С. 49–52.

24.(139). Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. 552 с.

25.(140). Українська мова : енциклопедія / співгол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004. 824 с.

26.(147). Чапленко В. Дещо про мову. Нью-Йорк : All-Slavic Publislilllg House, Inc., 1959. 64 с.

27.(149). Шерех (Шевельов) Ю. Літ Ікара (Памфлети Миколи Хвильового). *Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеології*. Київ : Дніпро, 1993. С. 296–331.

28.(150). Шерех (Шевельов) Ю. Так нас навчали правильних проізношеній. *Поза книжками і з книжок*. Київ : Час, 1998а. С. 236–280.

29.(152). Широцький К. В. Бурсацький жаргон української мови на Поділю. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998а. Т. 6. С. 175–180.

30.(153). Широцький К. В. Словарець бурсацького говору. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998б. Т. 6. С. 181–206.

31.(158). Щепотьєв В. Мова наших школярів. *Етнографічний вісник*. Київ, 1927. Кн. 3. С. 76–81.

4. СЛЕНГ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Спираючись на матеріал четвертого розділу, наукову та навчальну літературу, студент має можливість поглибити та розширити свої знання з курсів «Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство»; опанувати питання і проблеми, що стосуються термінологічно-поняттєвої парадигми, динаміки лексичного складу, характерних рис, особливостей сучасного українського сленгу; ознайомитись з відповідними численними прикладами; зрозуміти значення, практичну необхідність вивчення сленгу в українській мові, розширити мовний кругозір, поповнити свій сленговий вокабулярій; глибоко дізнатись про творчість авторів, які досліджували та досліджують сленг. Цей розділ надасть теоретичну та практичну допомогу студентам в освоєнні програмного матеріалу.

Розділ складається з двох підрозділів: 4.1. Український сленг: термінологічно- поняттєва парадигма, 4.2. Сучасний український сленг.

У розділі проаналізовані, розкриті актуальні питання щодо українського сленгу: його розуміння, дефініції, історія розвитку і дослідження, потреба в існуванні, відношення дослідників, користувачів до сленгу, структура (загальний, спеціальний), характеристика і особливості, популярні види, функції, джерела формування, тематика, рухливість, місце в сучасному мовному дискурсі, розмежування понять *жаргон* і *сленг*, наведено численні приклади.

Окрім основного текстового матеріалу, у розділі наведено питання для самоконтролю, тестові завдання, висновки та узагальнення, список рекомендованої літератури.

4.1. Український сленг: термінологічно- поняттєва парадигма

Хочемо того чи ні, а все ж доводиться визнати, що останнім часом спостерігається тенденція до зростання рівня загальної «сленгізації»

українського суспільства, причому незалежно від вікових рамок, рівнів культури або освіченості його представників. Будучи більш літературно адаптованим, ніж жаргон, сленг знаходить поширення й розуміння навіть серед так званих «елітарних» носіїв мови. Але треба відзначити, що сленг – своєрідне мовне явище, одне з найбільш суперечливих. Чи ж не є це ще однією підставою для того, аби пильніше придивитися до цього феномена?

Поняття *жаргон* і *арго*, як видно з попередніх термінологічних коментарів, історично вказують на обмеженість групи їх носіїв, а також на вузькість семантичного поля лексичних одиниць. Мовне середовище усного спілкування великої кількості людей, яке відрізняється від мовної норми, отримало найменування *сленг*. Сленг – це різновид розмовної мови, яка оцінюється суспільством як підкреслено неофіційна («побутова», «фамільярна», «довірлива»): *добазарюватись* «домовлятися», *залізобетонно* «точно, безсумнівно», *чумовий* «гарний, дивовижний».

Слово *сленг* має найкоротшу історію в лексикології української мови і є запозиченням з англійської мови. Тривалий час ця лексема використовувалася на позначення лексико-стилістичних засобів англійської мови. Дослідження сленгу в радянській лінгвістиці розпочинається з вивчення стилістики англійської мови ще в 1960-х рр. У 1990-х рр. черга доходить і до подібних досліджень в українській мові. Деякою мірою цьому прислужився й загальний вплив англомовної культури, що сприяв активізації в лексиконі мови англіцизмів та активному залученні досвіду іноземних лінгвістів. Значення «сленгу» розширюється і вводиться до термінологічного апарату української мови. Причиною посилення уваги до терміна також була необхідність його лексикографічної фіксації та маркування відповідної лексики в перекладних словниках (Пиркало, 2000).

У сучасній лінгвістиці усталилася думка про сленг як частину загальнонародної мови; усі властиві мові процеси відбуваються в ньому набагато швидше і їх можна безпосередньо спостерігати. Слід відзначити хиткість і рухомість межі, яка відділяє сленг від розмовної мови (ці поняття

нерідко ототожнюють, так само, як у русистиці функціональним є ототожнення сленг – просторіччя), проте, на відміну від інших мовних страт, сленг має відчутне соціальне маркування, а тому є співвіднесеним із жаргонізованою розмовною мовою. Однак не всі дослідники допускають можливість уважати сленг одним із соціолектів (Ставицька, 2005а).

Ставлення до сленгу, експресивно-емоційної лексики усного розмовного мовлення, неоднозначне, особливо серед науковців. Одні оцінюють його прихильно, визнаючи в ньому невичерпний мовотворчий потенціал, інші ж заперечують, указуючи на негативний вплив сленгу. Але мову не перекреслиш і не виправиш, вона є не лише інструментом, засобом комунікації, а «ієрогліфами, в які людина вкладає світ і свою уяву». Сленг – це бенкет метафор та експресії (Ковальчук, 2020).

Сленгу прихильні люди різних професій, соціального стану, вікових категорій. Але особливо він притаманний молоді. Окремі мовознавці зазначають, що широке вживання сленгу юнаками й дівчатами – це протест проти узвичаєних норм, соціальних, етичних, естетичних, мовних та інших умовностей, прагнення звільнитися від суспільних обмежень, одвічний конфлікт «батьки- діти», непорозуміння зі старшим поколінням, символ незадоволення або розчарування дійсністю. Отже, молодіжний сленг – це своєрідний словесний код, складник молодіжної культури та мислення, результат молодіжної мовотворчості.

Сленгізми виникають у невимушеному, побутовому спілкуванні для позначення тих понять, що мають особливе значення в житті колективу. Молодь концентрується на власних реаліях, таких як навчання, відпочинок, дозвілля, розваги. Так, на позначення поняття «чудово» молоді люди вживають п'ятнадцять сленгових новотворів: *прикольно, кльово, суперово, кайфово, класно, круто, убійно, зачупато, кучеряво, офігеть, кайф, ульот, бомба, ніштяк, чума*; замість слова «набридати» – *кумарити, парити, задрати, задовбати, грузити, гнати, діставати, чистити мізки, компостувати мозок* тощо (Шумейкіна, 2010).

На думку Ю. А. Ковальчук (2020), поза великою кількістю позитивних рис сленгу для мови та живого мовлення є ще й негативні. Сленг призводить до примітивного спілкування, має певні кордони користування, ним не можна виразити всі свої думки, не передає весь спектр емоційності, бідний на синонімічні ряди, не може бути основою національної культури, не може існувати окремо поза нормованої мови, знижує рівень мислення, веде до деградації та безграмотності. Але ця думка спірна і не поділяється багатьма дослідниками сленгу.

Все ж таки, чим можна пояснити потребу в існуванні сленгу? Передовсім, сленг є засобом маркірування приналежності мовця до певної соціальної (чи асоціальної) групи. Це – мовний засіб виокремлення маленької групи у великому суспільстві. Таке виокремлення необхідне людині, як скажімо, окреме житло чи власне ім'я. Водночас відділяючись від одних і наближаючись до інших (ми – однієї крові, ми говоримо однаковими, не зрозумілими іншим словами), людина певним чином самовиражається. Окрім цього, літературна мова чи діалект часто не надають можливості висловити думку стисло й емоційно. Привабливість сленгу полягає в тому, що його іноді дещо грубувата лексика дозволяє надати мовленню експресивного забарвлення. Це особливо суттєво для молоді. Порівняємо хоча б «з'їхати» й «ухилитися від відповіді», «зрубати хвіст» і «позбутися небажаного знайомого, що хоче пригоститися задарма». Ми вже мовчимо про нецензурну лексику, яку всі критикують, але багато хто використовує. Тут лише п'ять основ дають безліч похідних слів, якими стисло і ґрунтовно описується все розмаїття нашого життя. І третя причина: часто-густо на позначення нового предмета або поняття мовець не знаходить лексеми в літературній мові та її діалектах. Тоді слугує сленгова лексика або звичні механізми сленгового словотвору. Щоправда, є одна необхідна умова для виникнення чи функціонування слова саме як сленгізму: щоб цим поняттям оперувала тільки певна соціальна група – користувачі сленгу. Адже якщо це поняття або

предмет увійде в побут усього суспільства, слово стане нормативним і адаптується в літературній мові (Пиркало, 2000).

У сленгових одиницях знаходять вираження навмисне протиставлення офіційній, нормованій лексиці літературної мови. Усвідомлена опозиція офіційний/неофіційний є найважливішою ознакою сленгу. Друга ознака – групове маркування слів: сленгова одиниця у свідомості носія мови обов'язково співвідноситься з певною соціальною групою і має на собі відбиток певної субкультури.

Семантика сленгових слів в основному відбиває ті духовні й матеріальні цінності, якими соціуми відрізняються один від одного. Сленгові слова, як правило, не є абсолютними синонімами літературної лексики і несуть специфічне сленгове навантаження, яке визначається груповою субкультурою (Щур, 2006).

Щодо розмежування понять *жаргон* і *сленг*. Питання лексичного складу сленгу нерозривно пов'язане з проблемою наукового визначення цього лінгвістичного явища. Саме тому відсутність загальноприйнятого визначення сленгу приводить до появи досить різних, іноді діаметрально протилежних поглядів на питання сленгу. Досить часто сленг співвідносять з наближеними до нього поняттями, зокрема жаргонізмами, діалектизмами, арго, колоквіалізмами, вульгаризмами тощо, між якими не завжди вдається встановити чіткі межі.

У традиційному українському терміновживанні на семантику «жаргон» суттєво вплинула дифузія з термінорядом на позначення викривленої, неправильної мови, що призвело до змішування в метамовному осмисленні обох лінгвальних сутностей, зокрема, йдеться про змішування понять «жаргон – суржик» (Ставицька, 2005а). Саме тому у власне термінологічному сенсі термін *жаргон* часто замінюють терміном *сленг* (Третяк, 2009).

На сучасному етапі терміни *жаргон* і *сленг* часто функціонують синонімічно, хоча простежуємо тенденцію до використання останнього для позначення найбільш відкритих та мобільних підсистем некодифікованої

мови. Означене передбачає дальше поширення та популяризацію терміна *сленг* порівняно із синонімами. Багато хто з українських мовознавців послуговується терміном *сленг*, зважаючи на таке:

- 1) термін є найбільш загальним;
- 2) відсутність негативної конотації терміна на різних рівнях;
- 3) тенденцію до розмежування термінів на рівні герметичності / негерметичності дистрибуції;
- 4) прагнення до використання англійськомовного терміна *сленг* та популярність його використання для позначення молодіжної мови, комп'ютерної, міської тощо.

Специфічні ознаки сленгу:

- 1) функціонування поза межами літературного слововживання;
- 2) перевага конотативного елемента над денотативним;
- 3) значна поширеність поза межами професійної групи;
- 4) використання переважно в усному мовленні.

Отже, сленг як компонент національної мовної системи вирізняється серед інших страт некодифікованого мовлення. Уважаємо за доцільне розмежовувати поняття жаргон і сленг. Пропонуємо такі визначення означених субкодів, наведені П. М. Грабовим (2010):

Жаргон – субстандартна підсистема мови, що включає слова та сталі вирази, які не входять до літературної мови та притаманні мовленню представників певних соціальних чи професійних груп, виражають поняття, характерні для них і відрізняються від термінів та професіоналізмів емоційно- евалуативним забарвленням.

Сленг – це субстандартна підсистема мови, що складається з лексико- фразеологічних одиниць, які не входять до складу літературної мови та використовуються в невимушеному спілкуванні носіями мови з метою вираження оцінок й емоцій, здійснення прагматичного впливу на слухача.

Очевидно, що сленг постає специфічним утворенням, яке межує з іншими видами нелітературного мовлення. Будучи на межі просторіччя як

специфічного компонента національної мови та жаргонами соціальних груп, сленг є сукупністю номінативних засобів, що слугують вираженню експресії в мові.

Л. О. Ставицька (2005а) щодо розмежування понять *арго* і *сленг* зазначає наступне. Так само, як немає різкої межі між арго і жаргоном, відсутня й чітка демаркаційна межа між жаргоном і сленгом, проте герметичність певної соціальної спільноти принципово унеможливорює застосування терміна *сленг* як кваліфікативної ознаки її мови. У цьому сенсі некоректними є утворення типу *армійський сленг*, *зłodийський сленг*, бо вони включають суперечність соціально-групової обмеженості і широкої вживаності.

Суттєво зауважити, що термін *сленг* за частотністю вживання значно перевищує термін *жаргон*. Цей фактор є абсолютно закономірним з огляду на посилений динамізм соціальних структур і відносин у сучасному суспільстві, глобалізацію суспільної сфери, в якій стираються грані та руйнується не тільки корпоративна замкненість мікросоціумів та їхніх мов, а й глибинні мовні, культурні семіосфери етнобуття.

Термін *сленг* має тривалу і складну історію формування, а тому в наукових розвідках на його позначення не бракує образних дефініцій типу: «мова, що засукує рукава, плює на долоні, приступає до роботи» (американський поет Карл Сендберг), «нецензурне мовлення», «мова нижчих шарів безграмотних і безпутних людей», «поезія простої людини» тощо. У цих прикладах ідеться про різновиди мови із завищеною експресією, мовною грою, модною неологією (Ставицька, 2005а). Ю. А. Ковальчук (2020) звертає увагу на визначення і тлумачення сленгу як мовного явища: варіант розмовної мови, розмовний варіант професійного мовлення; жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення.

Щодо наукових дефініцій сленгу слід виділити такі, які охоплюють сердцевинну суть поняття. Українські лексикографічні джерела дають різні тлумачення терміна *сленг*. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів «Українська мова» (за редакцією С. Я. Єрмоленко) (2001) дає наступне визначення сленгу: «Варіант професійної мови, слова та вирази, що використовуються в спілкуванні людей різних вікових груп, професій, соціальних прошарків».

«Енциклопедія українознавства» (2000) подає таке означення сленгу: «Сленг, міський соціолект, виниклий з аргю різних замкнених соціальних груп (правопорушників, крамарів, ремісників, в'язнів, бурсаків-учнів, вояків), як емоційно забарвлена лексика низького й фамільярного стилю (зрідка й словотворів: *випивон* – пиятика, *закусон* – закуска), поширена серед соціальних низів і певних вікових груп (ремісничої, шкільної молоді) міст. В Україні поширені типи сленгу, відповідно до давніших історико-політичних кордонів (голова: сх.-укр. *башка*, *кумпол*; гал. *магола/макітра*; бук. *говдя*; закарп. *лампаш*)». У цьому означенні принципово важливими є два моменти. По-перше, сленг – міська, принаймні генетично мова. Ю. Шевельов у праці «Так нас навчали правильних проізношень» уживає словосполучення «міський сленг» як адекват поняття *сленг* у вищезначеному сенсі: «...Міський сленг належить до найактивніших прошарків сучасних мов і має найвищі шанси вижити, якщо брати його *en masse*, а не говорити про окремі слова. ... Брак цього шару в сучасній мові ставить під сумнів майбутнє цієї мови. ...Міський сленг націлений у майбуття мови...» (Шерех, 1998а). Помилкою було би вважати, що сфера функціонування сленгу – міські соціальні низи. Важливим соціально-прагматичним аспектом сленгу є його використання в неофіційних ситуаціях усного спілкування. Ним можуть користуватися без ризику для своєї мовної репутації освічені люди, якщо вони близько знайомі одне з одним, разом працюють, мають спільні інтереси тощо. По-друге, існують територіально-регіональні відмінності сленгу. Хоча соціальні діалекти меншою мірою, ніж територіальні, пов'язуються з якоюсь місцевістю, все ж

поліетнічний характер держави, територіальні різновиди відповідної національної мови, культурні традиції того чи іншого регіону, характер мовних контактів накладають відбиток на соціолінгвальне обличчя субстандарту взагалі та сленгу зокрема.

В енциклопедії «Українська мова» (стаття В. О. Винника, Л. О. Ставицької) (2004в) зазначено: «Сленг (англ. slang, первісно – мова бродяг і злодіїв, жаргон) – 1) термін, що донедавна в українському мовознавстві зрідка вживався в тому самому значенні, що й жаргон (переважно щодо англomовних країн); 2) інтержаргонне явище; не маючи чітко окреслених меж, він уживається в значенні особливостей мовлення чималих верств носіїв мови, пов'язаних не лише груповою, корпоративною спільністю, а й просторовою, наближаючись до просторіччя, хоча сленг використовується не лише людьми, недостатньо обізнаними з нормами літературної мови, а й особами, які ними володіють, – для посилення експресивності висловлювання (наприклад, молодіжний сленг).

О. О. Селіванова (2008) кваліфікує сленг як різновид соціолекту, додаткову лексичну систему, яка представляє паралельну експресивно-оцінну, найчастіше стилістично знижену синонімію позначень загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі. Нерідко сленг має атрибути «молодіжний», «студентський», що значно звужує його значення. Іноді він ототожнюється з арго, хоч сленг не має функцій втаємничення й умовності й характеризується пейоративною стилістичною забарвленістю. Якщо в сленгу з'являється функція відмежування, умовності, він набуває статусу арго і може втратити пейоративність. Сленг і жаргон найчастіше є еквівалентними термінами, їхня відмінність полягає у віковій атрибутиці сленгізмів, хоч і вона останнім часом термінологічно не розмежовується.

Т. М. Кондратюк (2006) визначає сленг як досить синкретичне мовне утворення, що включає загальний масив розмовної емоційно-експресивної лексики, не відображеної в сучасній лексикографічній практиці.

За Ю. А. Ковальчук (2020) поняття «сленг» – це слова, або вислови, які використовують люди деяких професій чи класових прошарків. Сленг традиційно протистоїть офіційній загальноприйнятій мові й до кінця зрозумілий лише представникам порівняно вузького кола осіб, котрі належать до певної соціальної або професійної групи, яка впровадила в мову слово або вислів. Інколи під сленгом розуміють викривлене, ненормативне, вульгарне мовлення (близьке до арго), коли предмету надають принизливої оцінки. На відміну від арго, сленг/жаргон має в основі літературну мову або іншомовні вкраплення.

На думку Н. В. Третяк (2009), поняття сленг (від норв. sleng – швириання, викид) зазвичай розуміють як соціально обумовлений різновид і трактують як сукупність будь-яких слів, окрім відверто лайливих, нових порівняно з узуальними, що складають шар розмовної лексики, яка відображає грубувато фамільярне, іноді гумористичне ставлення до предмета мовлення, метафоричного за своїм первинним значенням, і вживаного переважно в умовах невимушеного спілкування. Крім того, сленг – своєрідний знак, пароль, пропуск у коло спілкування, де слово, цитата чи реакція на них робить людину своєю в цьому колі, близькою за інтересами і ставленням до життя. Яскрава експресія багатьох сленгових слів робить їх привабливими для людей, які не належать до певної професійної чи соціальної групи.

С. О. Мірошник (2019) вважає, що на думку більшості лінгвістів, сленг це – нелітературна лексика, яку використовують головно в усному мовленні і якій притаманне певною мірою яскраво виражене фамільярне забарвлення.

І. І. Щур (2006) погляди лінгвістів на питання «сленгу» узагальнює наступним чином: 1) це нелітературна (інтердіалектна, напівдіалектна, неформальна, субстандартна, професійна) лексика, тобто та, яка є за межами літературної мови; 2) це явище переважно усного розмовного мовлення; 3) це фамільярний стиль мови в певній галузі; 4) це розмовний варіант професійного мовлення; жаргон; 5) це групова говірка; 6) це варіант

лексичних норм; 7) це нелітературна/субстандартна емоційно забарвлена лексика; 8) сленг характеризується прозорістю своїх меж, здатністю приймати і пропускати крізь себе величезну кількість мовних одиниць, збагачуючи тим самим словниковий склад мови новими експресивно забарвленими лексемами, незвичайними в плані семантики і комбінаторики.

Існує багато інших означень сленгу. Отже, як бачимо, у сучасній лінгвістиці не існує єдиного підходу до визначення поняття *сленгу*.

Не претендуючи на новаторське термінологічне визначення сленгу, Л. О. Ставицька (2005а) дає робоче означення цього поняття, яке враховує його сутнісні лінгвістичні, соціолінгвістичні та комунікативні аспекти, постульовані в науковій літературі. Сленг – це практично відкрита мовна підсистема ненормативних, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують експресивну, оцінну (звичайно негативну) та евфемістичну функції.

1. *Яке слово має найкоротшу історію в лексикології української мови: сленг, жаргон чи аргі?*
2. *З якої мови запозичено слово «сленг»?*
3. *Чому молоді притаманний сленг?*
4. *При яких умовах виникають сленгізми?*
5. *Які негативні риси сленгу наводить Ю. А. Ковальчук (2020)?*
6. *Чим можна пояснити потребу в існуванні сленгу?*
7. *Назвіть найважливіші ознаки сленгу.*
8. *Чому у власне термінологічному сенсі термін «жаргон» часто замінюють терміном «сленг»?*
9. *Які аргументи наводять українські мовознавці, схильючись до терміна «сленг» на противагу терміна «жаргон»?*

10. Наведіть дефініції «жаргону» та «сленгу», які належать П. М. Грабовому.

11. Наведіть дефініцію «сленгу», яка належить Л. О. Ставицькій.

4.2. Сучасний український сленг

За структурою сленг поділяється на загальний (еквіваленти – «загальний жаргон», «жаргонізована розмовна мова») і спеціальний («професійний жаргон» та мова певних соціальних прошарків). Загальний сленг – відносно стійкий для визначеного періоду, досить поширений і загальнозрозумілий шар лексики та фразеології в середовищі живого розмовного мовлення, неоднорідний за своїм генетичним складом і ступенем наближення до літературної мови, що має яскраво виражений експресивно-оцінний характер. Процес формування загального сленгу є закономірним для розвитку багатьох мов світу. Загальний сленг не є частиною загальнолітературної мови, оскільки є виключно компонентом загальнонародного просторіччя. На відміну від спеціального сленгу, загальний сленг не обумовлений соціально-професійними або корпоративними параметрами, тобто не є соціолектом у точному значенні терміна. Основна функція загального сленгу – емоційно-експресивна; лексичні одиниці, співвідносні з поняттям загального сленгу, використовуються мовцями переважно для вираження своїх почуттів та оцінок, пов'язаних з предметом мовлення. Спеціальний сленг (професійні та корпоративні сленги) уживається у вузькій сфері, пов'язаній із різними професійними і соціальними групами. Професійний сленг – це спеціальне мовне середовище, обмежене кордонами певної професії й розташоване між термінологічною лексикою та просторіччям. Груповий сленг – це сукупність мовних засобів зниженого мовлення, що служать для експресивного рівня спілкування. Одиниці професійного та групового сленгу мають спільне в тому, що всі вони є результатом певної суспільної діяльності людей,

підпорядкованої принципам емоційної експресивності. Різновиди сленгу: професійного: військовий, медичний, музичний, футбольний, морський, комп'ютерний, космічний тощо; певних соціальних прошарків: молодіжний, підлітків, університетський, шкільний, спортивних фанатів, філателістів тощо. До категорії малої соціальної групи потрапляє також сім'я, тому сімейні мови дослідники схильні вважати сімейним сленгом. Дослідники дитячих мов схильні виділяти дитячий сленг як обов'язковий елемент дитячої субкультури – оказіональні форми семантики: *велік*, *лісапет* (велосипед) (Ставицька, 2005а; Винник, Ставицька, 2004в). Нині популярним та широковживаним є молодіжний та студентський сленг, що привертає до себе увагу мовознавців і потребує постійного вивчення та детального аналізу. Варто констатувати: обидві групи лексики є потужним джерелом поповнення лексичного складу розмовної мови.

Розглянемо для прикладу широко популярний комп'ютерний сленг. Однією з причин появи та розвитку цієї «мови» вважається її виключна місткість, коли трьома-чотирма специфічними словами можна передати чималий абзац літературно опрацьованого технічного тексту. Зрештою, комп'ютерний сленг виражає навіть певні емоції, які в сухій та лаконічній реальній мережі відтворити майже неможливо. Комп'ютерний сленг дуже близький до загального сленгу й розвивається за тими самими закономірностями (Щур, 2001а).

Комп'ютерний сленг характеризується лаконічністю, буває скороченнями та своєрідною символікою. Спостереження за середовищем людей, чия професія пов'язана із використанням комп'ютерів, і особливо – мережі Інтернет, показують, що саме в цій сфері відбувається найбільш активне створення неологізмів, до того ж існують усілякі граматичні, фонетичні та графічні інновації, англ.: *АСК* – 1) як питання, щоб запитати, чи присутній хто-небудь, 2) використовується також, щоб підтвердити чиюсь присутність під час онлайн-бесіди – скорочення від *acknowledged*; *НАК* – 1) використовується, щоб перервати когось, сказавши, що розмова зайшла в

глухий кут і співрозмовники не розуміють один одного, 2) онлайн-відповідь на запит у чаті – «я не доступний для бесіди прямо зараз», 3) жартівлива онлайн-відповідь на питання *АСК* означає «мене немає»; *ІМНО* – це – моя особиста думка. Акронім належить до ряду загальноприйнятих в Інтернеті виразів (*in my humble opinion* – на мою скромну думку).

Отже, шляхи і способи утворення комп'ютерного сленгу досить різноманітні, проте більшість з них зводяться до того, щоб пристосувати англійське слово до вітчизняної дійсності і зробити його придатним для постійного використання. До основних методів утворення сленгу, що охоплюють більшість існуючої сленгової лексики, належать:

- калька (повне запозичення) (*device* → *девайс*; *message* → *меседж*);
- напівкалька (запозичення основи) (*application* → *аплікуха* (прикладна програма); *CD-ROM* → *сідіромка*; *strategic game* → *стратегія*);
- фонетична мімікрія (*button* → *батон*; *shareware* → *шаровару*);
- переклад:
 - а) з використанням стандартної лексики в особливому значенні: *virus* → *живність*; *user's manual* → *буквар*; *Windows* → *квартирки*;
 - б) з використанням сленгу інших професійних груп: *LED* → *світлодіод* → *ліхтар*; *to connect two computers* → *шлангувати*; *computer* → *комп* – *компухтер* – *цампунтер* – *тачка* – *апарат* – *машина* (Ковальчук, 2014).

Також нових значень у комп'ютерному сленгу набуло багато українських дієслів, наприклад, *зависнути* (припинити відповідати на команди); *перекачати*, *злити* (переписати інформацію) та багато інших (Щур, 2001а).

Український комп'ютерний сленг ще не сформувався повністю, тому більшість слів має багато варіантів вимови та написання. Процес набуття нової лексики, більша частина якої – перероблені на місцеву манеру англійські слова, породило спочатку жаргонізми, а потім і терміни нової субкультури. І зрозумілі більшості такі слова як «юзер», «вінди», «геймер» користуються більшою популярністю, ніж їхні літературні еквіваленти

«користувач», «операційна система Windows» чи просто «гравець» (Сердюкова, 2010).

Проаналізований матеріал засвідчує активний процес створення і використання комп'ютерної сленгової лексики, проникнення комп'ютерних термінів у загальноживану лексику.

Комп'ютерний сленг функціонує не лише в мовленні комп'ютерників, де він виконує такі функції, як ідентифікаційна, історична, експресивна, емоційно-оцінна, функція економії мовних ресурсів, функція категоризації і систематизації, номінативна. Сленгізми проникають також до мови засобів масової інформації та художньої літератури, не кажучи вже про те, що комп'ютерники створили свій власний фольклор. Сленгізми, які починають уживатися на сторінках газет, журналів і художніх творів, сприймаються більшістю носіїв як нові одиниці – адже раніше вони були відомі лише незначній частині носіїв. Використання одиниць комп'ютерного сленгу на сторінках періодичної преси та в інтернет-публікаціях є свідомим, з метою привернення уваги читача, адже розмовна лексика оживляє газетно-публіцистичний текст, робить його виразнішим. У мовленні персонажів художніх творів одиниці комп'ютерного сленгу української мови використовуються як художній засіб індивідуалізації.

Підтвердженням положення, що з кожним днем комп'ютерний сленг набуває все більшого поширення серед непрофесійних носіїв сленгу, є побутування таких одиниць у рекламі, на телебаченні.

Щодня персональний комп'ютер зазнає змін і вдосконалень, з'являються нові пристрої, нове програмне забезпечення, нові технології. Унаслідок цього змінюється і словниковий запас комп'ютерщиків. Сленг також не залишається постійним. Хоча і повільніше, ніж розвиток комп'ютерної техніки, йде процес зміни поколінь, і ті слова, що здавалися модними і смішними п'ять-сім років тому, зараз виглядають застарілими. Змінюється мода, тенденції в суспільстві, деякі слова просто набридають:

«числогриз», що означає комп'ютер, в сучасному молодіжному сленгу змінився на «комп» або «тачка».

Крім вербального способу вираження думок та позначення певних явищ в комп'ютерному світі існує система невербальної комп'ютерної лексики, що використовується як в чатах Інтернету, так і в текстових повідомленнях SMS мобільних телефонів. Через те, що повідомлення треба набирати на клавіатурі, це займає якийсь час. Тому була вигадана особлива знакова система, яка використовується в текстових повідомленнях. Це знаки – смайлики, від англ. *smile* – сміятися, посміхатися. Такі терміни не вимагають перекладу і є універсальними для будь-якої мови: :) – я радий; :- (– сумно; :-O – здивування, шок; :-* – поцілунок тощо.

Комп'ютерний сленг – є невід'ємною реалією сьогодення, тому аби бути сучасним, варто стежити за змінами в житті, які відображаються в мові.

Цікавим є сучасний музичний сленг, який обслуговує цілком специфічну сферу діяльності, виконуючи, зокрема, функції «неофіційного», спрощеного (порівняно з термінами) називання тих чи інших предметів музичного побуту. Будучи включеним у загальну систему мовлення, музичний сленг не є закритим від впливів інших соціолектів, а також від впливу на них. Природним є те, що певні слова з молодіжного сленгу є своєрідними «універсаліями». Частина з них, потрапляючи в певну соціальну підсистему, наприклад молодіжного середовища, змінює чи звужує своє значення. Так, наприклад, відбулося зі словами *врубатися* (окрім загальноновживаного в молодіжному сленгу *розуміти*, на жаргоні музикантів воно означає «підключати інструменти»), *гоцати* (бити в барабан), *мочити* (1. бити; 2. (муз.) голосно грати; існує й похідний від нього іменник – *мочилово* – відповідно бійка і голосна гра), *причандали*, *причандаля* (мн.) (усілякі дрібні прилади, пристрої, застосування та пристосування в достатній кількості), *прибамбаси* (мн.) (відповідні доповнення) та ін. (Іванова, 2004а).

Музичний сленг, виконуючи функцію називання предметів «музичного побуту», передусім – інструментів та музичної апаратури, наближається до

професійного жаргону. Адже значна частина цих слів позначає такі одиниці музичної техніки, деталі чи інші робочі нюанси, які залишаються невідомими загалу, і поряд із гітарою, барабанами чи клавішними інструментами тут з'являються, наприклад, *бліни* (електронні барабани), *бочка* (басовий барабан; ще – *котел*), *гумка* (1. шматок гуми, що замінює барабан як тренажер; 2. електронний барабан), *джек* (пальчиковий штекер) та ін.

Один із найпоширеніших прийомів творення «альтернативних» відповідників назв музичних інструментів є вживання вже наявних в українській мові слів, але зі зміною значення – на основі метафоричного чи метонімічного перенесення ознак – *апарат* (колонка, через яку виводяться всі інструменти і з якої можна прослухати загальне звучання), *весло* (гітара), *дудки* (духові інструменти) та ін. Іноді перенесення значення відбувається на основі фонетичної подібності – як-от у словах *акустика* (акустична гітара), *калоша* (колонка), *клава* (клаватура) та ін.

Об'єктом словесної гри стають певні показові «знаки» музичної культури – відомі імена, назви творів, музичних стилів тощо. Наприклад: *кобзон* (співак, що працює в естрадному жанрі), *Пе.Пе.* (дослівно – «Повний “Пмк Флойд”!»: висловлення найвищого ступеня задоволення), *VIA* (образ на адресу виконавців) тощо.

Існують численні приклади оригінального словотворення в музичному сленгу, яке вивільняє багаті ресурси граматики й семантики української мови: 1) активне словотворення (*бас* (*басист*, *басяк* – басгітарист, *басуха* – басгітара, *басівка* – гарна басгітара)), 2) тропічні засоби (*давиту* (гвалтувати *піпл* надмірною гучністю), *гумовий* (про звук – низький, соковитий)), 3) каламбур (*балалоїд* (електрогітара), *кефір* (живий ефір)) (Іванова, 2004б).

Як бачимо, музичний сленг розширює можливості для творчості. У темі музичного сленгу є місце і для серйозних соціо-психологічних розмислів, і для жартів. Це – цілком самостійне мовне явище. Явище, яке має своє властиве обличчя і звучання.

До свого складу сленг інкорпорує арго, групові та інші соціальні жаргонізми, некодифіковану розмовну мову (наприклад, суржик), вульгарізми, неологізми, чужомовні запозичення, територіальні діалектизми. Сленг є вторинним утворенням порівняно з жаргонами і арго, що адаптують до своїх потреб запозичені одиниці. Сленг активно поповнюється за рахунок арго, насамперед кримінального, яке зазнає в новому соціокомунікативному середовищі помітних семантичних трансформацій.

Власне, всі потенційно-експресивні елементи в структурі сленгу приречені підпорядковуватися його соціопрагматичним та експресивним інтенціям (Ставицька, 2005а). Сленгові лексеми завжди характеризуються особливим співвідношенням мовленнєвого значення і емоційного забарвлення (Мірошник, 2019).

За своїм утворенням сленгові лексеми та фразеологізми є неоднорідними. Найвагоміше сленгову лексику поповнюють, звичайно, іншомовні запозичення з російської, англійської, польської, ідишу та з інших мов, що контактують з українською. Запозичень з російської та англійської мов настільки багато, що деякі дослідники, які хочуть, але не можуть вивчати український молодіжний сленг, навіть закидають, що він повністю складається з цих запозичень. Але це якраз помилка. Запозичення з російської мови можна систематизувати таким чином: запозичення із жаргону злочинців, зі сленгу наркоманів, зі сленгу хіпі, який, своєю чергою, запозичував майже всі слова з англійської мови (Пиркало, 2000).

Велика частка англломовних запозичень. Деякі з'явилися ще в 70 – 80-ті рр. ХХ ст.: *шуз* (*шузи*), *батл* (*ботл*), *креза*, *найтувати*, *олдовий*, *піпл*, *флет*, *гаєр* тощо. Є слова англломовного походження, запозичені наприкінці ХХ – у ХХІ ст.: *бусік* «автобус», *байкер*, *гарбіджмен* «двірник», *дабл* «туалет», *дестрой* «безлад», *манатер* «буквально прочитане manager», *ребаки* «кросівки Reebok», *сейшин*, *смелл* «сморід», *тічерка* «вчителька», *фак*, *шур* «фірмовий мікрофон» тощо.

Окремо стоять слова на позначення різних комп'ютерних реалій, наприклад, *сідюк, пісюк, сейвнути, метр, семан, апгрейд, вірус, мак, софта, отравити, материнка, соха*, а також *херох* та *херити* (у значенні *ксерокс* і *ксерити*). Слів цих безліч, вони також заслуговують на окреме дослідження.

Коротко про запозичення з інших мов: з польської (*фацет, фризура, фуцан, честь, бамбетель, бжух, курдупель*); з німецької (*шпіляти, урльоп, фрідріхштрассе*); з японської (*сенсей, бушідо*); з італійської (*арівідерчі*); з арабської (*кайф*); з гінді (*гуру*); з іспанської (*дон Педро*).

Досить багато сленгізмів мають своє коріння в діалектах (в західній Україні). Наприклад, *афен, пльонтар, слоїк*. Цікавий спосіб словотвору, переважно з російської мови – калькування: *вантажити* «грузити», *пришипил* «прикол», *толочня* «тусовка». Кальки можуть бути й несподівані, приміром, калька з російської мови на латину: *монопенісуале* (з російського матюка означає «все одно», «байдуже»), а також зі звичайних слів: *смоктаточна* «сосисочна».

Метафорика – один з основних способів сленгового словотвору. Саме за її допомогою й творяться найяскравіші та найуживаніші слова. Це той же *афен* (діалектне «чорниця»), *акваріум* «міліцейська машина з будкою», *гадюшник* «пивбар», *колгосп* «нудна компанія», *годувати Іхтіандра* «блювати», *дебільник* «плеєр», *брехунець* «радіоточка», *времянка* «дуже дорогий приватний будинок».

Відзначимо й окремі випадки осново- та словоскладання: *пуцька-лямка, сракопад, лоходром, траходром, кайфолом*.

Велику популярність у сленговому словотворі мають також власні назви (оніми) та похідні від них. Наприклад, *толік* «ненадійна людина», *толік з планшетом* «особливо ненадійна людина», *вася* «нешанована людина», *васька* «людина, якій не щастить», *васильок* «незайманий хлопець», *ванька* «дурник», *клава* або *альбіна* «жінка, що продає самогон», *коля* «чоловік з невисоким соціальним статусом», *важний коля* «чоловік, у якого є

іномарка», *альоша* «те ж, що і *коля*», *достоевський* «людина, що набридає», *мар'я іванівна* «маріхуана» тощо.

Коли слово важче для вимови, потребує наповнення певним іронічним змістом чи його вживання небезпечне для мовця, воно замінюється на близьке за звучанням. Наприклад, *мар'я іванівна* «маріхуана», *прокопан* «паркопан», *галя* «галюцінація», *марфа* «морфій», *васілітель* «підсилювач».

Один із характерних способів словотвору, передусім для сленгу, – каламбурна підстановка. Наприклад: *бухенвальд* «студентська їдальня», той же *достоевський* «людина, що набридає (дістає)», *ватруа* (цигарки «Ватра»), *берімор-кемел* (папіроси «Беломор-канал»).

Можна стверджувати, що способами словотвору в українському молодіжному сленгові можуть бути всі способи словотвору української літературної мови, а також їх сполучення і всі інші можливі варіанти. Єдина вимога до новоутворених сленгових слів, щоб вони прижилися в молодіжному середовищі, – їхня звучна вимова та експресивна забарвленість (Пиркало, 2000).

Дослідження сленгу в основному стосуються лексики, фразеології і майже не зачіпають інші рівні. Проте, крім своєрідного лексико-фразеологічного вокабуляру, сленг характеризується й своєрідною манерою вимови, варіантами морфологічних форм слова, певними типовими синтаксичними конструкціями. Скажімо, характерною особливістю фонетики сленгізмів в емоційному мовленні є подовження приголосних: «*Той телефон, який він позичив у останньої розкішної подруги, давно відключено. І говорив він по ньому не більше двох днів. Потім та ж-ж-жлобиха заблокувала номер, відкрила собі новий, а йому на пам'ять лишилася тільки гарна іграшка у вигляді апарата*» (Кононенко, 2002). Слід відзначити витворення в сленговживанні оригінальних синтаксичних моделей, як-от, *кайфувати фільм, телепередачу* – із задоволенням дивитися, тощо.

Фонетика і грамати́ка діалектного мовлення теж впливають на варіативність сленгу. Скажімо, у західноукраїнських діалектах побутує форма *поїхала йому криша* замість *у нього поїхала криша* (Ставицька, 2005а).

Сленг широко застосовується в українській мові, але не всі поняття нашого життя потребують паралельного сленгового (жаргонного) визначення. С. Пиркало (2000) в українському молодіжному сленгу виділяє кілька тематичних гнізд (за приблизною частотою вживання): алкоголь, наркотики, секс та еротика, комп'ютери, музика, міліція й затримання, навчання, відпочинок, люди інших національностей, молодіжні формації. Звісно, це приблизний перелік найбільших груп, насправді їх більше. Але загалом уся лексика крутиться навколо цього. Навряд чи виправдана поява сленгізму, який, приміром, означатиме «лосось гриль у соусі тартар». Слово має стосуватися якихось повсякденних реалій.

У невимушеному спілкуванні люди, які користуються сленгом, можуть ототожнювати себе з конкретними соціальними групами (молодь, бізнесмени, представники певної професії, філателісти, п'яниці тощо). Іншими словами, у сленгу домінує репрезентативна, а не комунікативна і тим більше не криптологічна функція. Слід говорити про ореол соціальної конотації, що є своєрідним паролем усіх членів референтної групи (Ставицька, 2005а). Сленгізмам притаманна конотація емоційності, неофіційності, невимушеності, вони виконують експресивну, оцінну й евфемістичну функції. Емоційність є релевантною ознакою молодіжного сленгу, оскільки молодіжне спілкування виявляється в буттєвому повсякденному дискурсі, специфікою якого є обмін емоціями та враженнями і намагання максимально скоротити обсяг інформації. До того ж юнаки, потрапляючи з дитячого світу в доросле життя, ще не пристосувалися до нього і не знайшли підтримки однолітків чи дорослих. Емоційність є механізмом адаптації молоді до того середовища, в якому вони живуть. Це засвідчують численні сленгізми: *в натурі, жижа, фігня, фуфло, лажя, фігово, галімо, кумарний* тощо. Імовірно, можливість не тільки поінформувати, а й висловити свої почуття в мовленні є

не стільки економією зусиль, скільки намаганням молодих людей продемонструвати свій характер, свою особистість (Шумейкіна, 2010).

Межа між живою, розмовною мовою та сленгом була і є дуже рухливою, перехідною. Основним джерелом сленгу є новоутвори (неологізми), які формуються і змінюються разом зі змінами в суспільстві. Як свідчить Л. Ставицька (2005а), сучасний молодіжний сленг є ніби посередником між інтержаргоном та мовною практикою народу, розмовно-побутовою мовою широких верств населення, яка послуговувалась і завжди послуговуватиметься здатністю української мови до продукування стилістично знижених, іронічних, гротескних лексичних засобів, що в сучасних умовах демократизації стилів спілкування і виявляються адекватними жаргонним і сленговим номінаціям (Сердюкова, 2010).

Сленг характеризується динамічною зміною лексичного складу. Сленг – це дихання життя, це пласт лексики, що постійно оновлюється, це свідчення еволюції лексичного складу мови (Мірошник, 2019). Він підвладний швидкозмінній мовній моді, динаміці суспільно-політичного буття. Деякі сленгізми, особливо зі сфери спеціального сленгу, мають обмежене вживання і недовговічні за своєю природою. Вони виникають у певному суспільному угрупованні, живуть разом із ним і зникають з його розпадом. Численні слова швидко зникають, бо їх породжує окремий випадок, анекдот, фраза, і тому їхнє життя залежить від багатьох позамовних причин (Ставицька, 2005а).

Аналізуючи місце сленгу в сучасному мовному дискурсі, ми звертаємось до таких функціонально-стилістичних сфер мовлення, як засоби масової інформації (газети, журнали, радіо, телебачення, Інтернет), художні тексти та живе розмовне мовлення. Сленгові слова в українській мові спостерігаються в різних сферах життя. Це доводить, що сленг є складним мовним утворенням, яке відображає реалії сьогодення і входить до розмовної та нормативної лексики сучасної людини. Можна стверджувати, що існування сленгів, які, по суті, є невід'ємною складовою будь-якої мови,

доводить, що мова залишається динамічною системою, яка постійно живе і розвивається (Ковальчук, 2020).

1. Як сленг поділяється за структурою?
2. Охарактеризуйте «загальний сленг».
3. Охарактеризуйте «спеціальний сленг».
4. Назвіть різновиди «спеціального сленгу».
5. Які причини появи комп'ютерного сленгу?
6. Як характеризується комп'ютерний сленг?
7. За рахунок чого поповнюється сленг?
8. Назвіть основні тематичні гнізда в молодіжному сленгу.
9. Назвіть функції сленгу.
10. Лексичний склад сленгу поповнюється швидко чи повільно?

Висновки та узагальнення до четвертого розділу

Мовне середовище усного спілкування великої кількості людей, яке відрізняється від мовної норми, отримало найменування *сленг*. Ми є свідками поширення тенденції до зростання рівня загальної «сленгізації» українського суспільства. Сленгу прихильні люди різних професій, соціального стану, вікових категорій. Але особливо він притаманний молоді. У той же час, треба визнати, що сленг – своєрідне і складне мовне явище, одне з найбільш суперечливих. З кожним роком значення «сленгу» розширюється і вводиться до термінологічного апарату української мови.

Чим можна пояснити потребу в існуванні сленгу? Сленг є засобом маркірування приналежності мовця до певної соціальної (чи асоціальної) групи. Це – мовний засіб виокремлення маленької групи у великому суспільстві. Окрім цього, літературна мова чи діалект часто не надають

можливості висловити думку стисло й емоційно, знайти відповідну лексему. Привабливість сленгу полягає і в тому, що його іноді дещо грубувата лексика дозволяє надати мовленню експресивного забарвлення.

У сленгових одиницях знаходять вираження навмисне протиставлення офіційній, нормованій лексиці літературної мови. Усвідомлена опозиція офіційний/неофіційний є найважливішою ознакою сленгу. Друга ознака – групове маркування слів.

На сучасному етапі терміни *жаргон* і *сленг* часто функціонують синонімічно, хоча простежуємо тенденцію до використання останнього для позначення найбільш відкритих та мобільних підсистем некодифікованої мови. Термін *сленг* за частотністю вживання значно перевищує термін *жаргон*. Уважаємо за доцільне розмежовувати ці поняття.

У сучасній лінгвістиці не існує єдиного підходу до визначення поняття *сленгу*. Звідси відомо багато його дефініцій. Ми схилиємося до визначення сленгу, яке надає Л. О. Ставицька: сленг – це практично відкрита мовна підсистема ненормативних, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують експресивну, оцінну (звичайно негативну) та евфемістичну функції.

За структурою сленг поділяється на загальний і спеціальний. Загальний сленг – відносно стійкий для визначеного періоду, досить поширений і загальнозрозумілий шар лексики та фразеології в середовищі живого розмовного мовлення, неоднорідний за своїм генетичним складом і ступенем наближення до літературної мови. Спеціальний сленг уживається у вузькій сфері, пов'язаній із різними професійними і соціальними групами. Останнім часом популярні сленги: молодіжний, студентський, комп'ютерний, військовий.

До свого складу сленг інкорпорує арго, групові та інші соціальні жаргонізми, некодифіковану розмовну мову (наприклад, суржик), вульгаризми, неологізми, чужомовні запозичення, територіальні діалектизми. Сленг активно поповнюється за рахунок арго, насамперед кримінального, яке

зазнає в новому соціокомунікативному середовищі помітних семантичних трансформацій.

Найвагоміше сленгову лексику поповнюють, звичайно, іншомовні запозичення з російської, англійської, польської, ідишу та з інших мов, що контактують з українською.

Можна стверджувати, що способами словотвору в українському молодіжному сленгу можуть бути всі способи словотвору української літературної мови, а також їх сполучення і всі інші можливі варіанти. Єдина вимога до новоутворених сленгових слів, щоб вони прижилися в молодіжному середовищі, – їхня звучна вимова та експресивна забарвленість.

В українському молодіжному сленгу існує кілька тематичних гнізд (за приблизною частотою вживання): алкоголь, наркотики, секс та еротика, комп'ютери, музика, міліція й затримання, навчання, відпочинок, люди інших національностей, молодіжні формації. Звісно, це приблизний перелік найбільших груп, насправді їх більше. Але загалом уся лексика крутиться навколо цього.

Сленгізмам притаманна конотація емоційності, неофіційності, невимушеності, вони виконують експресивну, оцінну й евфемістичну функції. Особливо емоційність притаманна молодіжному сленгу.

Сленг характеризується динамічною зміною лексичного складу. Сленг – це дихання життя, це пласт лексики, що постійно оновлюється, це свідчення еволюції лексичного складу мови.

Існування сленгу, його характеристики доводять, що мова залишається динамічною системою, яка постійно живе і розвивається.

Тестові завдання до четвертого розділу

1. Найкоротшу історію в лексикології української мови має слово
 - а) арго;
 - б) койне;
 - в) сленг;
 - г) жаргон.
2. Слово *сленг* запозичено з мови
 - а) німецької;
 - б) французької;
 - в) іспанської;
 - г) англійської.
3. Сленг особливо притаманний
 - а) молоді;
 - б) військовим;
 - в) злодіям;
 - г) спільноті ЛГБТ.
4. Звертає увагу на негативні риси сленгу для мови та живого мовлення
 - а) Л. О. Ставицька;
 - б) Ю. А. Ковальчук;
 - в) Н. В. Третяк;
 - г) П. М. Грабовий.
5. Найважливішою ознакою сленгу є
 - а) рухомість та швидке оновлення;
 - б) поширення серед великої кількості людей;
 - в) усвідомлена опозиція офіційний/неофіційний;
 - г) притаманність молоді.
6. Вислів «Так само, як немає різкої межі між арго і жаргоном, відсутня й чітка демаркаційна межа між жаргоном і сленгом...» належить
 - а) С. Пиркало;

- б) І. Щур;
- в) Л. О. Ставицькій;
- г) Т. М. Кондратюк.

7. Образна дефініція «Сленг – це мова, що засукує рукава, плює на долоні, приступає до роботи» належить

- а) Карлу Сендбергу;
- б) С. О. Мірошник;
- в) В. О. Виннику;
- г) Т. В. Сердюковій.

8. Дефініція «Сленг – це практично відкрита мовна підсистема ненормативних, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують експресивну, оцінну (звичайно негативну) та евфемістичну функції» належить

- а) О. С. Ковальчук;
- б) Н. Івановій;
- в) О. О. Селівановій;
- г) Л. О. Ставицькій.

9. За структурою сленг поділяється на

- а) відкритий та закритий;
- б) загальний та спеціальний;
- в) офіційний та приватний;
- г) вітчизняний та іноземний.

10. Основна функція загального сленгу

- а) репрезентативна;
- б) комунікативна;
- в) криптологічна;
- г) емоційно-експресивна.

11. Думка про те, що «Сленгові лексеми завжди характеризуються особливим співвідношенням мовленнєвого значення і емоційного забарвлення» належить

- а) П. М. Грабовому;
- б) Т. В. Сердюковій;
- в) Ю. Шерех (Шевельову);
- г) С. О. Мірошник.

12. Сленгові слова: *бухенвальд* «студентська їдальня», *достоевський* «людина, що набридає (дістає)», *ватруа* «цигарки “Ватра”», *берімор-кемел* «папіроси “Беломор-канал”» належать до способу словотвору

- а) каламбурна підстановка;
- б) осново- та словоскладання;
- в) метафорика;
- г) калькування.

13. Межа між живою, розмовною мовою та сленгом була і є

- а) дуже повільною;
- б) незначною;
- в) прозорою;
- г) дуже рухливою, перехідною.

14. Сленг характеризується зміною лексичного складу

- а) динамічною;
- б) повільною;
- в) стрімкою;
- г) дуже швидкою.

Список рекомендованої літератури до четвертого розділу

(Примітка: У списку рекомендованої літератури до четвертого розділу цифра в дужках (поряд із порядковим номером) позначає порядковий номер джерела в бібліографічному списку).

1.(19). Винник В. О., Ставицька Л. О. Сленг. *Українська мова* : енциклопедія / співгол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004в. С. 608.

2.(36). Грабовий П. М. Український молодіжний сленг: сучасна картина світу. Київ : ПП Жовтий, 2010. 220 с.

3.(53). Енциклопедія Українознавства. Перевидання в Україні. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2000. Т. 8. 3200 с.

4.(56). Іванова Н. Український музичний сленг: психологія носіїв, лексичний склад та ігрові ресурси мови. *Урок української*. 2004а. № 5–6 (63–64). С. 12–13.

5.(57). Іванова Н. Український музичний сленг: психологія носіїв, лексичний склад та ігрові ресурси мови. *Урок української*. 2004б. № 7 (65). С. 20–23.

6.(65). Ковальчук О. С. Комп'ютерний сленг як форма молодіжного спілкування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Вип. 46. С. 97–99.

7.(66). Ковальчук Ю. А. Сленг як соціокультурний феномен. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація. 2020. Вип. 1. С. 210–215.

DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-32>.

8.(68). Кондратюк Т. М. Словник сучасного українського сленгу. Харків : Фоліо, 2006. 350 с.

9.(69). Кононенко Є. Зрада. Львів : Кальварія, 2002. 160 с.

10.(88). Мірошник С. О. Лексичний склад та типологія сленгу: мовознавчий аспект. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. 2019. № 12. С. 133–136.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189272>.

11.(96). Пиркало С. Сленг: ненормативно, але нормально. *Урок Української*. Київ : Києво-Могилянська Академія, 2000. № 4. С. 26–28.

12.(107). Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля- К, 2008. 712 с.

13.(110). Сердюкова Т. В. Комп'ютерний жаргон, сленг як нова субкультура. *Наука- 2010: проблеми та перспективи розвитку*. Черкаси, 2010. Т. 2. С. 12–13.

14.(122). Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005а. 464 с.

15.(135). Третяк Н. В. Місце жаргонної лексики у структурі соціальних діалектів української мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 18. С. 49–52.

16.(141). Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за редакцією С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 223 с.

17.(150). Шерех (Шевельов) Ю. Так нас навчали правильних проізношень. *Поза книжками і з книжок*. Київ : Час, 1998а. С. 236–280.

18.(157). Шумейкіна А. Сучасний український сленг: конотативний аналіз. *Дивослово*. 2010. 7(640). С. 31–34.

19.(159). Щур І. Особливості українського комп'ютерного жаргону. *Рідна школа*. 2001а. № 3 (854). С. 10.

20.(161). Щур І. І. Українськомовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006. 23 с.

5. СОЦІОФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ СОЦІОЛЕКТІВ

Спираючись на матеріал п'ятого розділу, наукову та навчальну літературу, студент має можливість поглибити та розширити свої знання з курсів «Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство»; опанувати питання і проблеми, поглибити розуміння соціофункціональних аспектів сучасних соціолектів, зокрема особливостей та характеристик кримінального жаргону, молодіжних соціолектів, професійних соціолектів, жаргонної лексики в системі урбаністичних форм комунікації; ознайомитись з відповідними численними прикладами сленгової лексики; зрозуміти значення, практичну необхідність вивчення цього важливого питання, розширити мовний кругозір; глибоко дізнатись про творчість авторів, які досліджували та досліджують зазначені соціофункціональні аспекти соціальних діалектів. Цей розділ надасть теоретичну та практичну допомогу студентам в освоєнні програмного матеріалу.

Розділ складається з чотирьох підрозділів: 5.1. Кримінальний жаргон; 5.2. Молодіжні соціолекти; 5.3. Професійні соціолекти; 5.4. Жаргонна лексика в системі урбаністичних форм комунікації. Перший підрозділ складається з чотирьох параграфів: 5.1.1. Історичні зауваги; 5.1.2. Соціокомунікативні, психологічні та лінгвістичні засади виникнення і побутування кримінального жаргону; 5.1.3. Людина і картина світу в кримінальному жаргоні; 5.1.4. Способи творення кримінального жаргону. Другий підрозділ складається з восьми параграфів: 5.2.1. Загальна характеристика молодіжного сленгу; 5.2.2. Історичний лінгвокультурний коментар; 5.2.3. Структура молодіжного сленгу; 5.2.4. Картина світу в лексиці та фразеології молодіжного сленгу; 5.2.5. Джерела формування молодіжного сленгу; 5.2.6. Кримінальний жаргон і молодіжний сленг; 5.2.7. Способи творення молодіжного сленгу; 5.2.8. Шкільний і студентський жаргон. Четвертий підрозділ складається з чотирьох параграфів: 5.4.1. Проблеми й аспекти вивчення урбаністичних форм мовної комунікації

під кутом зору жаргонізованих стилів спілкування; 5.4.2. Жаргонна лексика в системі урбаністичних форм мовної комунікації. Місто як соціально- мовний конгломерат; 5.4.3. Міський сленг; 5.4.4. Суржик і міський сленг.

У розділі проаналізовано, розкрито соціофункціональні аспекти кримінального жаргону, молодіжних соціолектів, професійних соціолектів, жаргонної лексики в системі урбаністичних форм комунікації на протязі XVI – XXI ст.; показано їх еволюційний розвиток, характерні риси. Відображено лінгвістичні особливості зазначених носіїв соціальних діалектів на протязі аналізованого періоду, зв'язок з сьогоденням, наведено численні приклади.

Окрім основного текстового матеріалу, у розділі наведено питання для самоконтролю, тестові завдання, висновки та узагальнення, список рекомендованої літератури.

5.1. Кримінальний жаргон

5.1.1. Історичні зауваги

Одну із центральних позицій у кримінальній субкультурі займає, безперечно, її мова – арго, або жаргон кримінальний. За своєю сутністю це явище унікальне, в якійсь мірі феноменальне, що займає чільне місце і роль у середовищі злочинного світу. Понятійну сутність такого явища, як жаргон кримінальний (арго) не можна ототожнювати або обмежувати, розглядаючи його лише як соціолект і жаргон крадіїв, за допомогою якого члени злочинного світу ідентифікують себе виокремленою групою, на противагу законослухняній частині суспільства. Жаргон кримінальний – це мова, лексико- фонетичний склад якої застосовується у всьому злочинному світі. Як явище міжнаціональне, кримінальний жаргон є загальноприйнятий і ухвалений злочинним середовищем. У цілому, жаргон злочинців дуже об'ємний, динамічний, термінологія якого здатна виходити за межі

окремішньої спільноти і знаходити своє розповсюдження та поширення в загальному вжитку.

Жаргон кримінальний – це соціальний діалект, який виник, розвинувся та існує в середовищі декласованих елементів, у переважній більшості злочинців; має семантико-стилістичні особливості, на протигагу літературній мові.

Існують численні гіпотези щодо походження кримінальної мови, найбільш відома з них полягає в тому, що в основі кримінального жаргону лежить мова офеней, дрібних торгівців, які задля налагодження тісної комунікації та уникнення розповсюдження необхідної таємної інформації створили власну мову – незрозумілу іншим (Шкуратенко, 2020).

Кримінальний жаргон посідає одне з центральних місць у системі соціолектів національної мови. В Україні чітко виділяються дві мовні стихії побутування кримінального жаргону як наслідок політично- адміністративної приналежності від 1772 р.: 1) західноукраїнський кримінальний жаргон, тісно пов'язаний з польським, чеським та німецько- ідиш; 2) кримінальний жаргон Центральної та Східної України, пов'язаний із відповідним жаргоном російських міст чи Сибіру. Перший тип кримінального жаргону розглядає О. Горбач у праці «Львівські проступницько- тюремні арготизми (до 1930- их років)» (1983), зазначаючи, що на цьому географічному терені можна говорити про кримінальний жаргон від XVI – XVII ст., проте докладну лексикографічну характеристику відповідного соціолекту за рядом джерел дослідник подає від другої половини XIX ст.

Вокабуляр західноукраїнського кримінального жаргону, що його навів О. Горбач (1983), становить значний інтерес для подальшого вивчення принаймні в трьох аспектах: 1) лексичні джерела кримінального жаргону; 2) функціонування в тогочасних соціолектах, розмовній мові по всій території України; 3) питома частка в сучасному кримінальному жаргоні, інших соціолектах та розмовній мові. Не маючи змоги докладно зупинитися на вказаних аспектах, що могли би стати предметом окремої наукової

розвідки, зазначимо, що кримінальний жаргон другої половини ХІХ ст. – першої третини ХХ ст. увібрав чимало елементів із власне лірницької мови, а також запозичень:

з німецької мови: *біха* «книжка», *кайзерки* «жіночі груди», *клох* «літня злодійська криївка», *файрант* «кінець праці», *цимбара* «кімната», *шрайбовати* «писати»;

з німецького арго: *бімбас* «вечеря», *кіма* «воша», *шмати* «одяг», *фінгель* «перстень» тощо;

з ідиш: *зітати* «проклинати», *золотий суп* «борщ», *сіно* «тютюн», *труп* «п'яний», *нафта* «горілка»;

з польської мови: *каракони* «поліцаї», *кцюк* «недокурюк», *свіркувати* «божеволіти», *шевраки* «картопля» тощо;

з польського арго: *бальоном* «скоро», *з'езд* «втеча», *плюсква* «зачіпка»;

з чеського арго: *ніколета* «черевики»;

з угорської мови: *фей* «селянин», *ярмулка* «підвода»;

з циганської мови: *юхтати* «красти»;

з французької мови: *куш!* «геть»;

з італійської мови: *бастувати* «перестати красти».

Немало жаргонізмів – з українського мовного джерела: *катерина* «гармонійка» (*катеринка* «шарманка»), *карабінер* «останній брехун» (від *тарабанити* «барабанити, базікати»), *мурло порепане* (лайка), *хухнути* «не могли вдіяти нічого» (з вульгарного *можеш мені в задок хухнути*) тощо.

Щодо функціонування кримінального жаргону в тогочасних (1920-ті рр.) жаргонізованих стилях спілкування, укажемо хоча б на стилізовану міську мову в п'єсі М. Куліша «Зона» (1989), репліка одного з героїв якої містить слово *лисий* «місяць» (із польського злодійського арго):

[Пуп:] *А лисий? Здоров, лисий! Світиш? Кому? Землі? Не треба, дурний ти, мрійнику, срібноногий ідеалісте*

Незважаючи на типологічну спільність із сучасним кримінальним жаргоном, слід зауважити, що аналізований кримінальний жаргон до

1930-х рр. – особня соціолектна система, яка засвідчує лише певний історичний етап функціонування кримінального жаргону на території України. «Грунтовна зміна наступила після другої світової війни: львівське арго (почерез советські концтабори) увібрало низку русицизмів, наблизившись тим до радніших арго Києва, Одеси й Харкова» (Горбач, 1983).

Останній етап популяризації арго припадає на 90-і роки ХХ ст., коли в суспільстві стало модно підкреслювати свою причетність до так званих кримінальних угруповань, члени яких крадії та злочинці, ставали популярними персонажами масової культури, і в багатьох випадках такі типажі обиралися зразком для наслідування, особливо серед молоді.

Сучасний кримінальний жаргон у своїй первинній функції і розширеному вживанні несе виразний відбиток соціолекту центральних і східних регіонів. Попри російськомовний характер кримінального жаргону, усе ж не слід забувати про значну питому частку українського лексикону в ньому, свідченням чого є найповніші сучасні лексикографічні зібрання кримінального жаргону.

Отже, можна стверджувати, що питання консолідації і ототожнення тюремно-табірно-блатного жаргону де, безумовно, тюремний жаргон як мовна традиція кримінального середовища існував багато десятків років, існує і дотепер (Шкуратенко, 2020).

5.1.2. Соціокомунікативні, психологічні та лінгвістичні засади виникнення і побутування кримінального жаргону

Дослідники жаргонної лексики під кримінальним жаргоном розуміють слова і вирази (соціодіалектизми), що використовуються асоціальними елементами, чия діяльність кваліфікується як протиправна. У рамках кримінального жаргону виділяються: 1) загальнокримінальний жаргон (арго, феня); 2) професійні жаргони, тобто жаргони професійно спеціалізованих злочинців: «блатних» (арго шахраїв, шулерів, «наперсточників», «лялькарів»);

зłodійське арго (жаргони кишенькових зłodіїв, квартирних зłodіїв, магазинників, антикварників, фортачів, ширмачів); арго грабіжників (банкірщиків, гопстопників); арго вбивць (технарів, кілерів); 3) тюремне арго (табірна феня), характерне для місць позбавлення волі (в'язниці і табори), які є обов'язковими етапами професійної кар'єри злочинців. До кримінального арго зараховують жаргони наркоманів і токсикоманів (Левченко, 2019). Оскільки жаргон *блатний* або *феня* знаходиться в постійному розвитку, нараховується близько 15000 лексем та його словосполучень. В основному це слова, які вказують на предмети, признаки та дії, пов'язані із злочинною діяльністю та тюремним побутом (Шкуратенко, 2020). Отже, кримінальний жаргон обслуговує потреби незаконослухняного, злочинного соціуму. «У випадку правопорушників йдеться про соціальну групу, що здавен виробила свої лексико-семантичні й словотвірні особливості як мовну признаку спільної групової приналежності – своє арго, яким, з уваги на його незрозумілість для загалу докїлля, послуговувалися й як одним із засекречувальних засобів порозуміватися поміж собою в приявності невтаємничиних, напр. при крадінні тощо» (Горбач, 1983). Термін *кримінальне арго* набув значного поширення в науковій літературі, проте вважаємо доцїльним замінити його паралельно вживаним *кримінальний жаргон*. Справді, кримінальний жаргон до певної міри є самодостатньою мовною сутністю, адже комунікативний акт може бути відособлений від оточення не тільки на основі окремих номінацій, а й за допомогою закінчених фраз і періодів. Отже, кримінальний жаргон – це насамперед ознака групової приналежності, соціальний маркер, потужна емоціогенна природа якого та низка екстралінгвальних чинників зрештою й зумовлюють активне розширення соціальної бази цього соціолекту в напрямі до молодїжної субмови, розмовної мови, художньої літератури, публіцистики та ін. (Ставицька, 2005а).

Кримінальний жаргон в якїйсь мірі виступає класифікатором в злочинній ієрархії, оскільки кожна каста або масть має свою власну назву та

притаманну їй специфіку, що також відображається в словниках. Засуджені, як правило, відносяться до певної касти, а отже, відразу мають своє визначене положення в злочинній ієрархії де цілком точно прогнозується поведінка даної особи в місцях позбавлення волі (Шкуратенко, 2020).

Кримінальний жаргон виявляє схожість з професійною мовою представників професій, пов'язаних з підвищеним ризиком; відображає систему цінностей, традицій і форм поведінки, властивих тим представникам соціуму, які в різній мірі виключені із життя звичайного середовища і витіснені в сферу певних нав'язуваних порядків. У такого соціуму існує своє бачення навколишньої дійсності, свого місця в ньому, своя ієрархія цінностей. Кримінальний жаргон є напівавтономною екзистенційною формою мови, яка у функціональному і понятійному планах співвідноситься з певним субкультурним соціумом. Кримінальний жаргон характеризується етико-стилістичною зниженістю та інвективною лексикою.

Кримінальний жаргон народжується і функціонує в неволі від самого початку і паразитує на мові народу, на народній метафорі. Можна з упевненістю сказати, що концептуальний світ кримінального жаргону «повністю запозичений». Типові, основні, чи хоча б схожі ознаки із літературною мовою тут не важливі. У цьому жаргоні все суб'єктивне, випадкове і невмотивоване (Левченко, 2019).

Яка природа значної популярності кримінального жаргону? Розмірковуючи про роль асоціальних, існуючих поза законом соціальних груп і відповідних мов у продукуванні експресивних мовних засобів, не можна, звичайно ж, не помітити абсурдну невідповідність самого поняття «соціального дна» і тенденції до засвоєння соціумом престижних форм мовного самовираження. Очевидно, можна назвати кілька причин живучості кримінального жаргону:

1. Усвідомлений на рівні підсвідомості престиж людей поза законом з їхньою модою, манерами тощо. Український письменник М. Могилянський у романі «Честь» (1990) тонко підмітив таку тенденцію: «Коло столика

навпроти, як з-під землі, вироста жіноча постать у капелюшку з великими крисами, з усіма прикметами сумної професії. Як не намагались “чесні” жінки червоним карміном на губах стерти межі між собою і жрицями купованого кохання, вбачаючи в тому шик “нової” жіночої краси й незалежності, а жодна не досягне і в карміном запалених губах того, що так просто і легко вдається проститутці».

2. Домінування магічного ставлення до світу, яке, своєю чергою, спричиняє зведення до мінімуму в цьому кримінально-тюремному соціумі спілкування, заснованому на інтелектуальній стороні слова. Пережитки магічних поглядів (у лайці, словах-паразитах) знаходять короткий шлях до емоцій людини, роблять її сприйнятливою до «первісного примітивізму» мови маргіналів (крадіїв, бродяг, бідняків).

3. Втрата найдорожчої цінності – свободи – позбавляє людину в принципі будь-яких страхів. Такий модус свободи природно зумовлює гіпертрофію цинічного, насмішкуватого ставлення до людей, речей, понять, явищ «іншого світу», що є визначальним для кримінального жаргону.

4. Можна говорити про впровадження поведінкової стратегії кримінального соціуму у свідомість широкого загалу носіїв мови через посередництво певного знаку, який отримує особливу символічну цінність, характеризуючи і дії, й учасників спілкування, й історичний зріз епохи. Сьогодні серед таких одиниць можна назвати, приміром, *мочити, безпредел, дерибан*.

О. В. Шкуратенко (2020) звертає увагу ще на одну причину існування кримінального жаргону, що полягає, перш за все в збоченій психології злочинців-рецидивістів, сутність якої характеризується їх особливостями. Вправно створюючи і нав'язуючи собі і оточенню думки про свою виключність, окремішність, несхожість та превалювання над іншими, злочинне середовище вправно сприяє розповсюдженню хибної думки в соціумі про замкненість і утаємниченість своїх угруповань і своїх авторитетів.

Законослухняний соціум засвоює не тільки лексику, спосіб мислення кримінального світу, а й характерну вимову (розтягування слів, назалізацію), інтонацію, жестикуляцію, характерні для кримінальної в широкому значенні цього слова субкультури.

Суттєво зауважити, що останнім часом активно мусується думка про те, що кримінальний світ не вживає цієї лексики принаймні в такому варіанті і з такою частотністю, як широкі соціумні прошарки. Стверджується думка про те, що саме правоохоронні органи моделюють і поширюють подібні стилі комунікації. Пор. заувагу А. Кудіна в повісті «Як вижити у в'язниці» (2001): *«Переважає більшість в'язнів – це доволі примітивні істоти, проте якщо порівняти їхню манеру з манерою розмовляти, притаманною правоохоронцям, останні програють з великим відривом. Матюк на матюкові, помножений на ретельно типово мусорський пронос начебто знайомих з дитинства слів. Від ув'язнених такого ніколи не почувш. Ба більше, що статечніша людина, то культурніша мова, в якій вивірене кожне слово».*

Прийнято говорити про консерватизм кримінального соціуму. Ця соціопсихологічна засада існування кримінального соціуму корелює, з одного боку, з небезпекою руйнування мовної системи соціолекту і необхідним у даному разі інстинктом мовного самозбереження. А з іншого – з притаманним кримінальному соціуму особливим мовним консерватизмом.

Цікавою є думка О. Зарецького (2003) про подібність дискурсу в кримінальної спільноти до дискурсу тоталітарного суспільства в площині домінантної емотивно-ситуативно-магічної функції. Зокрема, автор акцентує такі типологічні риси: 1) магічне мислення: образи можуть бути «змиті» тільки кров'ю – суспільна свідомість 1930 – 50-х рр. сприймала як норму те, що за одне висловлення, трактоване як образу Сталіна, можна було зазнати найжорсткішого покарання; 2) оповіді про подвиги (міфологізація): одна з типових дискурсивних дій у комунікативному кримінальному середовищі – розповіді про кримінальні та сексуальні подвиги, але за правилами

кримінальної спільноти – неправдиві – сфальшована радянська історія; 3) злодій бере нове ім'я – кличку. Її, як правило, татуюють і ніколи не змінюють – незмінними залишалися псевдоніми часів підпілля лідерів ленінської та сталінської доби; 4) гіпертрофована лайка: лайка робить кримінальний дискурс емоційнішим – в офіційному дискурсі УРСР лайка могла з'явитися не тільки на сторінках часопису «Перець», а й у наукоподібних виданнях; 5) клятви: до клятв часто вдаються злодії – можна пригадати мотив «клятви» у творах Аркадія Гайдара, який дуже точно у своїй прозі передав стиль і дух 1920 – 30-х рр., чи піонерський слоган 1960 – 70-х рр.: *клянемося так на світі жити, як Ленін нас учив*.

Суттєво зауважити таке: мовний консерватизм усередині кримінального соціуму – це насамперед ревне оберігання свого мовного світу, що спричиняє динамічну зміну, оновлення словника.

Важливе питання – розширене вживання кримінального жаргону. Воно охоплює два аспекти: формування на базі слів кримінального жаргону інтержаргонних утворень у різних варіаціях, насамперед **кримінальний жаргон – молодіжний сленг**, а також їх входження до лексичної системи жаргонізованої розмовної мови та розмовної мови. Функціональними є біжаргонні поля **злочинці і наркомани: антрацит** «наркотики»; **злочинці і правоохоронні органи: вівця** «жінка-свідок», *гастролер* «злочинець, який здійснює пограбування в різних містах»; **злочинці і музиканти: кукла** «пакунок, що імітує повноцінний товар (консерви, тканина), пачку грошей; музичний альбом, який включає кілька відомих пісень задля того, щоб привернути увагу покупця»; **злочинці і водії: рогатий** «тролейбус»; **злочинці і армійський соціум: бацила** «м'ясо», *стати на лижі* «здійснити втечу з місць ув'язнення, з військової частини».

Перехід із кримінального жаргону до жаргонізованої розмовної мови супроводжується звичайно частковою або повною втратою «серйозних» кримінально-тюремних соціосем (як і при переході до молодіжного сленгу), що автоматично надає дискурсові, в якому вживається відповідне слово,

жартівливої або іронічної експресії. Напр.: *баланда* «в'язнична юшка, рідка їжа в колонії – будь-яка несмачна, невисокої якості страва»; *барига* «перекупник краденого – продавець, торгівець, бізнес якого оцінюється як недостойний»; *блат* «загальна назва всього злочинського – знайомство, протекція, підтримка». Цікаво спостерігати, що чимало елементів кримінального жаргону потрапляють до жаргонізованої розмовної мови в готовому вигляді, без семантичних або структурних змін або з мінімальними змінами, причому безпосередньо, минаючи проміжний фактор молодіжної субмови: *абраша* «єврей»; *амбал* «фізично сильний, високого зросту чоловік»; *банабак* «кавказець, який торгує на базарі фруктами та квітами» та ін.

На користь сказаного свідчать також дані діалектологічних словників: *скес* «скупа людина», *чемергес* «самогон», *баланду запускати* (розводити, травити) «брехати», «говорити неправду» *ганяти баланду*.

У сучасних журналістських, інтелігентських дискурсах, мові художньої літератури, акт уживання кримінального жаргону перетворюється на дзеркало, в якому сам справжній носій та відповідна ідеологія нерідко постають у вбивчо іронічному дискурсі.

Кримінальний жаргон, як форма існування лексичного субстандарту, яка обслуговує кримінальну субкультуру антисоціальних і асоціальних груп людей і виконує в ній функції конспіративного спілкування, пароля і емоційно-експресивного мовного засобу, має великий вплив на мову засобів масової інформації та опосередковано на літературну мову. Є очевидні підстави говорити навіть про криміналізацію мови засобів масової інформації (пор. частотність уживання слів типу *грознути, пришити, мокруха, розборки, замовити, злити* та ін.). Дієслово *мочити* на початку ХХІ ст. стало одиницею активного вживання.

Чимало людей, які не мають стосунків із кримінальним світом, використовують у власному мовленні жаргон ніби жартома, іронізуючи, мимоволі, у зв'язку з тим, що кримінальний жаргон успішно

трансформувався, змішався з мовою чиновників і бізнесменів, де активно функціонують такі слова і вирази, як *відкати, пиляти бюджет*. Активно в текстах сучасного політичного дискурсу використовуються жаргонізми *роздерибанати, розводити, мочити, відмазати* і под. (Левченко, 2019). Кримінальний жаргон активно розповсюджується в середовищі неповнолітніх через його виразність, образність, утаємниченість, романтизм тощо.

Кримінальному жаргону властива певна саркастичність та іронічність: *доцент* «нерозумна людина», *коронація* «уведення злочинця в звання крадія в законі», *акваріум* «ізолятор тимчасового утримання», *апельсин* «зłodій у законі, який купив свій статус». Проте жодне слово з кримінального жаргону не здатне розкрити будь-який новий для злочинця зміст, воно лише вказує на факт (Шкуратенко, 2020).

Кримінальний жаргон, за спостереженнями дослідників, відображає навколишню дійсність наче в перевернутому вигляді: лексеми, які називають все, що пов'язано з негативними явищами суспільства, несуть негативну конотацію і, навпаки, поняття, пов'язані з кримінальною діяльністю, нейтралізуються, подаються евфемістично. Попри всю свою первісну ізолюваність і таємничість, кримінальний жаргон істотно поповнює сучасне розмовне мовлення (пор.: для *блізіру, дворушничати, зуби заговорювати, зуби показувати, лади, мокра справа, липа, липовий, слабо, підбивати*) і загальний жаргон (*малина, мент, брати на понт, базарити, ксива*) (Левченко, 2019).

Так як саме жаргон кримінальний, або «феня» забезпечує спілкування в середовищі кримінальних спільнот, головним завданням стає шифрування інформації, щоб «непосвячений» не міг зрозуміти про що йде мова або зрозумів невірно. У кримінальному жаргоні досить велика кількість синонімів, і одне поняття може позначатися десятками різних слів. Більшість термінів, що використовуються в злочинному середовищі, указують на засоби злочинної діяльності, способи уникнення переслідування, поведінку в

суді, характер злочинної діяльності, суб'єкти та об'єкти злочинів (Шкуратенко, 2020).

Зміни, які відбуваються в соціальному середовищі, відображаються і в лексемах кримінального жаргону. Як приклад, виникнення нової «професії» – найманий вбивця, сприяло поширенню в лексиці слова «кілер», хоча сам термін запозичений з англійської мови; необхідність для певних осіб особливого, неправомірного захисту своїх інтересів у бізнесі, нерухомості, тощо, дала поштовх уведенню такого поняття як «криша» і «кришувати», тобто надавати захист певного роду (Шкуратенко, 2020).

Семантична структура елементів кримінального жаргону включає досить віддалені лексико-семантичні поля, напр., *шишка*: «1) чоловічий статевий орган, 2) гаманець з грішми, 3) впливова, авторитетна особа».

Питомою ознакою мови кримінального соціуму є «модні» слова-фаворити, які «накачуються» новими і новими значеннями, несподіваність і гострота яких радує носія кримінального жаргону, що є виявом імпровізації у вузьких межах «колективного уявлення».

Кримінальне жаргонотворення часто супроводжується прагненням спрощувати накопичений матеріал, конкретизувати й матеріалізувати його, руйнувати звичайні реальні зв'язки й замінювати їх примітивнішими. Наприклад, А. Березовенко (2002) справедливо зазначає, що в кримінальному жаргоні спостерігається витіснення прийменника *в*, що впливає на форми керування, які поширюються в сучасному розмовному мовленні: на тюрмі, на зоні, по життю та ін. Прийменник «в» фактично використовується для позначення абсолютної замкненості та ізольованості, від чого, слід гадати, відхрещується мовна свідомість носія кримінального і особливо тюремного жаргону. Пор. стилізацію цієї особливості синтаксису в мові сучасної художньої літератури: «*В'язні на “критці” (букв. на тюрмі) по колу чи по квадрату ходять*» (П. Вольвач, 1998); «*А таких, як ти, сморчок галімей, я опускав на зоні*» (Яровий, 1999).

Соціомовний портрет учасника кримінально-тюремного соціуму доповнює відповідний соціопсихологічний портрет. У книжці А. Кудіна (2001) «Як вижити у в'язниці» знаходимо цікаві зауваги: *«Неважко здогадатися, що з тюремних нарів на мене дивилися далеко не прототипи героїв книг із серії “Життя славетних людей”. Більшість колег у нещасті – відсотків на дев'яносто-дев'яносто п'ять – це сіра тупа маса, яка не являє собою жодного інтересу з огляду перспектив її вивчення. Вивчати тут немає чого. Це здеградоване бидло, невдахи від народження, що залишаються такими до кінця своїх днів. Вони були ніким на волі, такими й лишаються за ґратами».*

Водночас письменник безпідставно стверджує, що кримінальний соціум – це зріз інфраструктури і соціопсихологічних домінант певного суспільства: *«Я дивлюсь на сусідів по камері – суспільство як суспільство. Трошки колоритніше, але, разом з тим, нічим не гірше, ніж по той бік тюремних воріт».*

Соціомовний та психологічний портрет носія кримінального жаргону привертає увагу з огляду на те, що відповідний соціокультурний тип у сучасному соціумі перетворився з маргінала на певний взірць, актуалізований у модних серіалах, художній літературі тощо. У рецензії на роман Л. Кононовича «Мертва грамота» львівська газета «Високий замок» (05.08.2002 р.) у загальних рисах відтворює образ сучасного героя: *«Приклад сучасного героя – герой Кононовича. Сильний, симпатичний, добре накачаний, закінчив два-три курси, непогано володіє тезаурусом третьокурсника. Красивий, добре володіє тілом. Ясна річ, на нього звертають увагу всі. Він може поставити на місце всіх, кого треба. Він герой у нашому суспільстві. Сьогодні поняття героїчного дуже викривлене, як, зрештою, і все інше. Маємо страшну статистику: майже кожний десятий дорослий громадянин Радянського Союзу відсидів за ґратами. Коли так багато людей знає, що таке тюремний досвід, це також дається взнаки. Тому й герої такі».*

5.1.3. Людина і картина світу в кримінальному жаргоні

Людина.

Кримінально-тюремний соціум осягає два світи: світ злочинців і незлочинців. Перший світ – це свій світ, натомість світ решти – ворожий, чужий, гідний того, щоб його обдурювали, кепкували з нього. Злодії – це *люди*, незлодії – *скотинка, фраєри*, ті, кого легко обдурити – *вівця, дятел, лох, пасажир*. Сільський житель – *суслик*, сільська жінка – *хрюшка*.

Погордою і зневагою злодій переймається до інтелігента (*олень фарширований, очкарик*), чесноі людини (*віл*); назви «незлочинних» професій супроводжуються ореолом зверхності: *абат* – священнослужитель.

Кримінально-тюремний соціум має чітку ієрархію. Це відображено в певних назвах осіб: *авторитет, ведмежатник, гопник, пахан, топтун* (Третяк, 2008). На самому дні перебувають гомосексуали (*акробат, батон, гребінь, жося*).

Особливий статус у кримінальному жаргоні посідають жінка (*вовчиця, ворона, дамка, киця, мимра, мокрощілка, риба*), дівчина (*дрючка, ксявка, чеханка*), що мають певну типологію:

– жінка-повія (синонімічний ряд на її позначення – найпотужніший, віддзеркалює чітку ієрархію всередині цього соціуму: від найнижчого – повія, яка опустилася (*ящірка*), до аристократії найвищого гатунку (*еммануель, путана*));

– жінка як об'єкт задоволення сексуальних потреб чоловіка, як носій стереотипу легкої поведінки, розпусти (*амазонка, жаба, шлюха* – легкої поведінки, *легка* – доступна); коханка (*мара, дречка, чувирка*); співмешканка (*бедка*); як носій психоемоційних ознак, які мають стосунок до статевого задоволення (*жарка* – жагуча жінка, *сирена* – спокуслива, *телиця* – задовольняє статеву пристрасть різноманітними збоченнями);

– жінка як носій фізичних ознак: молода (*батон, губася*), молода симпатична (*рибинка*), симпатична (*ціпочка*), вродлива (*шедеврально чувиха*),

невродлива (*чувирла, ящїрка*), огрядна (*бабець, бидла, кобила*), з повними стегнами (*карась, сазан*); специфічно жіночих ознак-характеристик: вагітна (*ехїнокок, з глистом*), яка не має дітей (*ялова*), одинока (*удова, розлучена*) жінка (*мітла без палки*).

Виразно споживацьке ставлення до жінки акцентують номінації, що вказують на її матеріальну забезпеченість: самотня заможна – *гагара*, дівчина із забезпеченої сім'ї – *золотий дукат*.

Високо оцінюється жінка, пов'язана із злочинним світом, віддана йому: *своя, фартова* – надійна злодійка, *домашнячка* – має сім'ю, але зв'язана зі злочинцями, *жучка* – жінка-злодійка, *мурка* – інформантка злодіїв. Навпаки, негативно оцінюються такі жіночі риси, як ненадійність (*задрига, шкура*), зрадливість (*лярва*), обман чоловіків (*динамістка*).

Незлочинний світ у своїх соціальних вимірах асоціюється з жінкою, негативний оцінний шлейф статевої приналежності в даному разі гармонує з негативною оцінністю всього не-злочинського: *кухарка* – жінка-керівник, *раба* – жінка на будові, *трясогузка* – домашня господарка. Гендерно маркованими є також номінації, прямо чи опосередковано пов'язані зі злочинним світом: *кішка* – крадійка м'яса на базарі, *фраєрша* – жінка, яка ніде не працює.

До специфічно чоловічих номінацій належать нечисленні родові назви (*жавер*), тільки одне паритетне до жінки субполе «коханець» (*мар'яжник*, коханці однієї жінки – *молочні брати*). Те, що одиниці кримінального жаргону збігаються з молодіжним сленгом і жаргонізованою розмовною мовою, лише свідчить про розгерметизацію кримінального жаргону у згаданих сферах), а також невелика дециція сексуальних характеристик (із великою сексуальною потенцією – *секс-машина, сперматозавр*, сексуальна неспроможність – *трагедія*, імпотент – *мерин, на півшосту*). Іронічні конотації супроводжують номінації на позначення чоловіка, який узяв прізвище жінки: *м'якошанкерний, шахниприщ*. Кримінальний жаргон становить собою взірець мовного сексизму в жаргоновживанні насамперед у

плані кількісного переважання негативних «жіночих» характеристик і замовчування відповідних за негативною оцінною шкалою «чоловічих» ознак, що можна пояснити стерильністю чоловічого середовища (тюрма, наприклад), в якому породжуються ці номінації. І все-таки, порівняно з іншими соціолектами та жаргонізовано-розмовною мовою, у кримінальному жаргоні з більшою силою проступають негативні специфічно чоловічі характеристики. Це й не дивно, адже цинічно-насмішкувате ставлення до людини домінує в кримінальному жаргоні.

У кримінальному жаргоні немає позначення для цілого ряду людських почуттів: кохання, віри, надії, співчуття (Левченко, 2019).

Вітальні цінності.

У кримінальному жаргоні виразно проступає екзистенційна спрямованість опозиції «життя – смерть»: *житуха* – життя, оцінні перифрази: *жити кучеряво* – жити заможного, *житуху гнути* – погано жити; смерть: *відкинутися, кинути хвоста* – умерти, *амба* – насильницька смерть, *крантик* – смерть за зраду, *матросов* – самогубець.

Чинники, які підтримують життя: їсти (*ашати, бити кишку, шавати*), шлунок (*каса*), спати (*вухо давити*). Гедоністичні чинники посідають винятково велике значення в кримінально-тюремному середовищі: здійснювати статевий акт (*віджарити, відхарити, шпарити, шворитися*), пити алкогольні напої (*алкати, блоцкати*), палити цигарки (*фігарити*).

Емоційно-почуттєві цінності.

Емоційне життя в середовищі злочинців – сором'язлива сфера людського буття. Назви почуттів з'являються тільки тоді, коли треба висловити зневагу до почуттєвої сфери, страху, який відчуває хтось (*дрейфити, ловити мандраж* – боятися). У невеликій за кількістю групі назв емоційних станів можна виділити дві протилежні підгрупи:

- позитивні: задоволення, насолода – *дрикс*, добре – *ладура, центряк*, удача, щастя – *масть, фарт*;

- негативні: крах, безвихідь – *амба*, зайти в безвихідь, не знати, що робити – *бути в диму*, відчувати небезпеку – *вуха нагострити*, довести до стану афекту – *загнати в пляшку*, зіпсувати настрої – *кайф зірвати*, невдача, безрезультатність – *геморой, зола*, поганий настрої – *немає таски*, марно, даремно – *глухий номер, голяк*, невдача, поразка – *лакша*, погано – *глухо*.

Пізнавальні цінності.

У цій групі назви носіїв інтелектуальних якостей домінують над назвами відповідних дій і станів:

- позитивні: начитана, освічена людина – *медикований*, кмітливий, досвідчений злодій – *молодчик*, досвідчений злодій, який має вплив у своєму середовищі й здатний очолити злочинну групу – *авторитет*, досвідчений злочинець, рецидивіст – *академік, аристократ*, розуміти щось – *бачити, дати дупля*;

- негативні: недосвідчений молодий злочинець – *баклан, малявка, шкет*; не розуміти – *не перити*; дурень – *валет*.

Моральні цінності.

- позитивні: приятель – *другар, кадр, кент, корифан*;

- негативні: брехня, брехати: *вісьмерити, втирати окуляри, гнати гітару, навести понт*; брехня – *заліпуха*; ненадійність – *панчушка, дешевий*; недотримання слова – *панчушка*; шукання вигоди – *антилопа*; скупість – *асмодей*; нахабство – *аран*; зчинення сварки, галасу – *базарити, замутити*; балакучість, невміння мовчати, коли треба: *тихіше дихай* – не говори зайвого, *дзвінок поганий* – базіка; розмова «не по суті»; *вода* – беззмістовна розмова, *базар пустий, баляси* – порожні балачки; слаба воля – *локошник*; сумирність – *мішковина*; совість – *соплі*.

Актуалізованими в тюремно-кримінальному соціумі є номінації на позначення безжалісної людини: *бик, демон жорстокий*.

У блатному жаргоні відсутні слова і вирази, що інформують про високі моральні якості супротивної сторони. Блатний жаргон виділяється своєю антигуманністю: презирством до неблатних, глузуванням і знуцанням з них.

Такі поняття, як ніжність, прихильність, ласка, доброта, вірність, самопожертва, взагалі не вербалізовані в лексиці і фразеології кримінального жаргону. Наприклад, можна порівняти переінакшування відомих прислів'їв і приказок у блатному жаргоні: *Чи не на свою Саню не ляжеш (Не в свої сани не сідай); Вовк вовку друг і брат (Людина людині вовк); На безриб'ї і сам раком станеш (на безриб'ї і рак риба)* (Левченко, 2019).

Побутові цінності.

Кримінально-тюремний соціум живе за своїми жорсткими, суворо регламентованими внутрішніми правилами, зневажаючи незлодійський світ «фраєрів». Звичаєвий кодекс злодійського світу добре описано у відповідній літературі. Про людину, яка порушила злодійський кодекс честі, кажуть, що вона *зсучилася, скурвилася*. Кримінально-тюремний соціум є єдиним, хто виявляє свою здатність до метамовної авторефлексії, себто кримінальний жаргон постає як екзистенційна цінність, що виявляється у відповідному, докладно структурованому, субполі: злодійський жаргон (*акцент, музика, феня*); умовна мова повій (*алабамська мова*); розмовляти на злодійському жаргоні (*курсами (ліпити) по фені*); людина, яка знає злодійський жаргон (*музикант*); вивчити злодійський жаргон (*наблатикатись*); розуміти злодійський жаргон (*нетрити по-свійські*); людина, яка бажає вивчити злодійський жаргон (*фаршмач*); людина, яка вивчає злодійський жаргон (*феня в ботах*).

Злочинне середовище акцентує небагато явищ людської культури у сфері родинних стосунків; усі вони позбавлені пієтету: мати (*матка, махана, монтреза*), батько (*батар, кінь, пахан*); традиційно іронічною є номінація на позначення тещі (*агресор*). Старі люди і діти постають в іронічно-зневажливому емоційному ракурсі: старі люди (*цвіль, ерик*; старі люди йдуть – *стрижі канають*), діти (*коройди*; які є тягарем для батьків – *скорпіони*; маленька дитина – *спиногриз*). У негативному оцінному ракурсі постає абсолютна більшість номінацій на позначення повії, конотації зневаги та презирства закріплено за гомосексуалами.

Естетичні цінності.

Позитивний вимір таких цінностей стосується тільки жінок. У поле зору потрапляють звичайно молоді, симпатичні, вродливі; негативно сприймаються негарні, товсті жінки (Ставицька, 2005а).

5.1.4. Способи творення кримінального жаргону

«Блатна музика», на відміну від умовних мов, зосереджується на метафоричних та метонімічних утвореннях, тут майже не трапляються механічні прийоми маскування слів, засекречувальні афікси. Єдиний прийом, який засвідчує типологічну спільність з арго ХІХ ст., – це субституція початкового приголосного шиплячим -ш-: *шавати* (їсти) замість *хавати*, *шмур* (труп), замість *жмур*, *шементом* (швидко, миттєво) – від *момент*.

Дуже поширені в злочинській мові утворення з повторенням одного якогось елемента: *ав-ав* «орально-генітальні статеві контакти», *алямс-тралямс* «в'їдлива відповідь в'язня на зауваження контролера», *шу-шу* «здійснювати крадіжки в осіб, які розмовляють на вулиці», *тіті-тіті* «гроші», *фан-фанич* «показний чоловік», *фу-фу* «палій» та ін.

Поширені також образні віддієслівні утворення – іменники, що зберігають внутрішню форму початкового слова: *посипуха* «сіль», *присипуха* «ніж», *ревуха* «корова», *сидільник* «вокзал, ресторан, кафе», *сипуха* «заметіль».

Активні семантичні процеси в кримінальному жаргоні мотивують відповідні лексико-семантичні перетворення в структурі словника національної мови.

1. Набуття словом іронічного значення: *парижанин* «той, хто приїхав із сільської місцевості», *пенсія* «крадені гроші», *хоровод* «злочинна група».

2. Метафора. Суть кримінальної метафори полягає у вживанні слова, що позначає предмет, явище, ознаку, дію, для назви іншого предмета, явища,

дії на основі подібності, яка впливає із порівняння, зіставлення за асоціацією. Серед загалу метафор у мові жаргону (арго) найбільшу групу становлять експресивно-емоційні (емотивно забарвлені) метафори. Процес метафоризації – досить динамічне семантичне явище, яке може виступати і як багаторазовий акт, поряд з основним значенням, напр.: дієслово *купити* – має шість значень. Пряме значення – «придбати за гроші» і п'ять переносних, уживаних у мові жаргону (арго) – 1) «украсти», «обдурити»; 2) «привертати на свій бік підкупом, хабаром»; 3) «спровокувати когось»; 4) «дізнатися про якийсь секрет»; 5) «затримати, арештувати» (Левченко, 2019).

Л. О. Ставицька (2005а) щодо метафоризації в кримінальному жаргоні вважає, що цей образний прийом базується на когнітивно спрощеному, елементарному зіставленні порівнюваних явищ. Предметний світ, назви птахів, тварин, осіб, елементарних дій, процесів – ось типові лексичні джерела асоціювання, що лежать в основі метафори: *абажур* «презерватив», *гарбуз* «голова», *фігурист* «хитрун», *антилопа* «людина, яка завжди шукає собі вигоду», *заєць* «п'яний», *чайка* «людина, яка швидко їсть», *вакуум* «камера-одиначка», *засохнути* «замовкнути».

3. Метонімія: *скатертина* «стіл», *хазяйка* «віник, мітла».

4. Антономазія. У випадку особистих імен можуть мати місце певні асоціації значень, обумовлені загальним уживанням особистих імен. Як правило, уживання особових імен у функції загальних має пейоративний характер: *антон*, *сидір* «двірник», *іван* «ватажок злочинної групи», *кирило* «циган», *максим* «добродушний чоловік», *ніна* «повія» (Ставицька, 2005а).

1. Охарактеризуйте гіпотезу, відповідно до якої в основі кримінального жаргону лежить мова «офеней».

2. Назвіть дві мовні стихії побутування кримінального жаргону в Україні як наслідок політично-адміністративної приналежності від 1772 р.

3. У чому полягає інтерес для подальшого вивчення вокабуляру західноукраїнського кримінального жаргону, що його навів О. Горбач (1983)?
4. Які різновиди кримінального жаргону виділяє Т. Левченко (2019)?
5. Назвіть причини живучості кримінального жаргону.
6. На яку причину існування кримінального жаргону звертає увагу О. В. Шкуратенко (2020)?
7. Охарактеризуйте питання розширеного вживання кримінального жаргону.
8. Охарактеризуйте питання переходу одиниць кримінального жаргону до жаргонізованої розмовної мови.
9. Охарактеризуйте вплив кримінального жаргону на засоби масової інформації та літературну мову.
10. Як зміни, що відбуваються в соціальному середовищі, відображаються в лексемах кримінального жаргону?
11. Охарактеризуйте питання «Людина і картина світу в кримінальному жаргоні».
12. Охарактеризуйте питання моральних цінностей у кримінальному жаргоні.
13. Назвіть і охарактеризуйте найбільш відомі способи творення кримінального жаргону.
14. У чому полягає суть кримінальної метафори?

5.2. Молодіжні соціолекти

5.2.1. Загальна характеристика молодіжного сленгу

Класичне визначення жаргону як мови з настановою на фамільярність, гри слів – результату «властивого людству бажання порозважатися» – стосується насамперед молодіжного соціолекту.

Мовлення сучасної молоді іноді дратує викладачів, батьків, представників старшого покоління, тому що деякі вислови дійсно «ріжуть» вухо. Це й не дивно. Адже молодіжне мовлення відбиває нестійкий культурно- мовний стан суспільства, що балансує на межі літературної мови і жаргону (Щур, 2001б).

Виділяють декілька причин виникнення та існування молодіжного сленгу – експресивність його номінативних засобів, прагнення до відмежування, самоствердження молоді. У лексиці молодіжного сленгу вербалізуються поняття, притаманні молодіжній культурі, що заповнюють смислові лакуни в мові. Молодіжний сленг слугує засобом вираження картини світу молодіжного соціуму, що дає змогу констатувати розбіжності в особливостях світобачення членів соціуму залежно від вікових та соціокультурних параметрів (Грабовий, 2010).

Наприкінці ХХ – ХХІ ст. в Україні помітно виріс інтерес до вивчення молодіжної субмови: О. Гасюк (2000), П. М. Грабовий (2009а, 2009б, 2010), Т. Друм (1998), Ю. Качкан, І. Корнієнко (2001), С. Мартос (2001, 2004, 2006а, 2006б), Ю. Л. Мосенкіс (2007, 2009), Л. О. Ставицька (2000а, 2005а), О. С. Фурса (2005, 2006, 2008), Н. О. Шовгун (2000) та ін. У 1998 р. в Києві вийшов «Перший словник українського молодіжного сленгу» (укладач – С. Пиркало, за редакцією Ю. Мосенкіса), який одразу ж викликав жвавий інтерес в українській науковій громадськості, а також зарубіжних дослідників.

На основі аналізу поглядів дослідників на місце молодіжного сленгу серед інших підсистем некодифікованого мовлення, зазначаємо, що молодіжний сленг посідає особливе місце серед інших соціолектів.

Проте, лінгвістичну сутність молодіжного сленгу недостатньо висвітлено в сучасній україністиці. На адресу молодіжного сленгу часто можна почути шпички на предмет його брутальності і под. На жаль, у філологічних і нефілологічних коментарях про мову молоді звертають увагу насамперед на слова типу *конкретно, блін, чисто, тіпа* в той час, як подібні одиниці є лише соціально маркованими словами-паразитами, лексичною

категорією, що часто трапляється і в мові інших соціальних прошарків. Критику інших елементів молодіжного сленгу звичайно спричиняють надто швидкі зміни в мові і розрив між дискурсами різних поколінь. Вдумливий, лінгвосоціопсихологічний коментар мовних процесів у сучасному молодіжному соціумі – явище рідкісне.

Варто виділити такі основні риси молодіжного сленгу:

- депреціативність: молодіжний сленг досить критично, іронічно ставиться до всього, що пов'язане з тиском державної машини. Державна машина мимохіть асоціюється нормативною мовою, а тому протест проти неї, помножений на намагання виділитися, «блиснути слівцем», формує максимальну розкутість мовного самовираження молодої людини;

- функція, пов'язана з універсальною ознакою, притаманною *homo ludens* (людині, що грає). «Людична» функція великою мірою притаманна молодій людині. Жаргоновживання для молодої людини – один зі способів подолати механістичність існування.

Визначаємо український молодіжний сленг як субстандартну підсистему мови, що складається з лексико-фразеологічних одиниць, які не входять до складу літературної мови і функціонують у невимушеному спілкуванні серед українськомовної молоді та є своєрідним засобом репрезентації дійсності та ставлення до неї молоді.

Про лінгвістичну природу молодіжного сленгу побутують різні думки. Деякі лінгвісти заперечують систематичність і цілісність жаргону і представляють його як ізольований «особливий словник» певної соціальної групи. Чимало дослідників відзначає, що жаргон обслуговує лише найважливіші для його носіїв ситуації. У такому потрактуванні жаргон – це сукупність слів, які розширюють мовний репертуар групи носіїв тієї чи іншої конкретної мови, структурних аспектів якої жаргон не зачіпає, лише на лексичному рівні для опису найбільш значимої для групи ситуації.

Інші дослідники бачать у жаргоні досить складну підсистему національної мови, яка виділяється вибірковістю семантичних полів, зниженим стилем і обмеженістю кола носіїв.

Деякі філологи намагаються не виділяти жаргон у підсистему, а, навпаки, розглянути його в складі загальнонаціональної мови. Однак навіть у цьому випадку жаргон постає соціально маркованою сутністю. У наш час (із середини 1960-х рр.) уже не можна говорити про жаргон як про замкнений мовний побут якоїсь соціальної групи: жаргон молоді – скоріше знижений стиль мови, засіб невимушеного спілкування в колі однолітків.

Слід підкреслити, що молодіжний сленг з-поміж інших соціальних страт є чи не найскладнішою мовною структурою, оскільки він синтезує всі інші страти з неодмінною печаттю групової, індивідуальної мовотворчості та «вікового» мовного смаку.

Безумовно, молодіжному сленгу, як ніякому іншому соціолектові, притаманна певна розмитість кордонів. Вичленувати його як замкнену підсистему, як об'єкт спостереження можна лише умовно. Звичайно, певна частина молодіжного лексикону залишається надбанням тільки для цього соціуму, але загалом варто відзначити постійне динамічне проникнення молодіжного сленгу в ширші соціально-мовні страти.

Думка про молодіжний сленг як підсистему національної мови заслуговує на увагу ще й в аспекті опосередкованого фактора загального сленгу на шляху контактної взаємодії молодіжного сленгу з розмовною національною мовою в цілому. Саме молодіжний сленг, який транспонує ці елементи в структуру жаргонізованої розмовної мови, активно використовує елементи тюремного жаргону, жаргону наркоманів, повій, гомосексуалістів чи мафіозних груп. Власне, у ланцюгу *жаргон – жаргонізована розмовна мова – розмовна мова – літературна мова* саме молодіжний соціолект розриває замкнутість інтегрованих у ньому субмов і транспонує їх у ширші соціально-мовні сфери, сприяючи цим збагаченню національної мови.

Говорячи про лінгвістичну специфіку молодіжного сленгу, слід наголосити на таких моментах:

- яскраво виражена метафоричність, в якій виявляються неабиякі лінгвокреативні здібності молоді. Наприклад, першу програму Українського радіо людина середнього чи похилого віку назве *селянське радіо*, дуже п'яну людину – *готовий*, у мові молоді відповідно виникнуть номінації – *колгоспник, готовальня*;

- головну роль у сленгу посідають такі універсальні повідомлення, що замінюють довгу послідовність речень, які просто лінь вимовляти. Прагнення до економії мовних зусиль є однією із специфічних характеристик сленгового лексикону. Деякі сленгові чи жаргонні вислови фактично дублюють нормативні, проте є лаконічнішими, коротшими. Наприклад, вирази *він чеше / він перебільшує / він говорить неправду* за змістом повідомлення майже тотожні, проте представник молодіжного соціуму, якщо зовнішні обставини комунікації дозволяють це зробити (наприклад, міжособистісне спілкування з ровесником), надасть перевагу саме першому виразу (Грабовий, 2009б). Крім того, зазначені універсальні повідомлення виконують функцію кодувань, які приховують смисл бесіди від непосвячених. Пор.: *«...нас нормальна людина могла б просто не зрозуміти або подумати, що ми соціально небезпечні елементи. Що вам скаже, наприклад, фраза: “Приходжу красиво, а в моїй хілядці якийсь гнійний хаун шатає юрту”. “Хілядка” – це житло, кімната. “Хаун” – слово багатозначне, але з презирливим відтінком: незнайомиць, зневажуваний тип, деградант, бродяга, несимпатичний суб’єкт, одне слово, будь-хто не “старий”. Етимологія туманна. “Гнійний” – це для посилення емоційності. “Шатати юрту”... Отут я примовкаю, щоб мене не звинуватили у вульгарності, непристойності. Сподіваюся, ви здогадаєтеся самі...»* (Яровий, 2001);

- молодіжний сленг характеризується зосередженістю на реаліях світу молодих. Варто наголосити орієнтацію молодіжного сленгу на широкий спектр розуміння мови як суспільного інституту, відтак його можна

розглядати і як лінгвістичний відповідник моди, і як модний атрибут молодіжного середовища (стильний одяг, види розваг та дозвілля) у ракурсі новизни, привабливості і здатності швидко завойовувати популярність у межах певного соціуму. Існують тонкі, ще не вивчені в мовознавстві психолінгвістичні механізми внутрішньогрупового поширення молодіжного сленгу та його експансії в інші вікові страти, які слід розглядати в загальному контексті інституту моди та психології міжособистісних стосунків. Пор.: «Ці дві дівчини стали для Ксені тими ідеалами, взірцями, яких вона намагалася сягнути. Вона **перебирала** їхні манери, жарти, **сленг** і вподобання» (Гримич, 2002); «[Клімакс] ...**переймаєте** У них їх **сленг** дебільний І пхаєте свої квадратні сраки В лосіни молодьожні!» (Подерв'янський, 2000);

- у лексиконі молодіжного сленгу досить багато вульгарних слів;
- для молодіжного сленгу характерний семантичний гумор. Більш за все цінується вдала – іноді похмуро-абсурдна – гра слів;

- сленг не залишається постійним. Зі зміною поколінь, одного модного явища іншим, старі слова забуваються, їм на зміну приходять інші. Цей процес проходить дуже стрімко. Якщо в будь-якому іншому сленгу слово може існувати протягом десятків років, то в молодіжному лише за минуле десятиліття бурхливого світового прогресу з'явилося і пішло в історію неймовірна кількість слів. Такі молодіжні слова, як *хеллоу*, *бай*, *хеппі бьоздей*, *сюрпрайз*, *окей*, *ок*, *ноу проблемз*, *топ*, *і-нет*, *ноут* та ін., які були популярні в 80 – 90-і рр. ХХ ст., нині є застарілими (Ковальчук, 2020). Отже, для молодіжного сленгу характерна швидка мінливість (Столярчук, 2015). У зв'язку з вищезначеним, вважаємо, що потрібно говорити не про новизну чи неологічний характер сленгової лексеми, а про збереження експресивності як основної ознаки молодіжного сленгу. При втраті експресивності сленгізм просто припиняє своє існування. Одиниці молодіжного сленгу, які зберегли свою експресивність продовжують функціонувати в молодіжному мовленні. Так, наприклад, серед сленгізмів, зафіксованих від студентів дослідниками сленгу в 1996 р. в Київському національному (тоді – державному)

лінгвістичному університеті (Мосенкіс, Грабовий, Фурса, 2009), знаходимо сленгові одиниці актуальні й більш як через десять років, напр., *відмазка* «відповідь, пояснення, вихід», *лох* «недалека людина, яку легко обдурити», *напрягати* «набридати, обтяжувати», *тусуватися* «спільно проводити час» та ін.

Говорячи про соціолінгвістичну сутність молодіжного сленгу, варто зауважити, що його побутування обмежене не тільки певними віковими рамками, як це ясно із самої номінації, але й соціальними, психологічними, часовими і просторовими умовами існування. Молодіжний сленг – це і вияв соціопсихологічної поведінки, і сигнал групової солідарності.

Соціопсихологічний аспект солідарності в молодіжному середовищі конвертується не тільки в модус розпізнавання «свій», «чужий», а й в особливий різновид лінгвістичної залежності індивіда від групи: «Поділяючи і підтримуючи постійно змінний “внутрішній” вокабуляр групи, її члени сигналізують свою причетність і лояльність до неї. ... в реальній дійсності окремий індивід не може вирішувати приймати чи відкидати прийняті в його середовищі звичаї; заперечення їх неодмінно призведе до ізоляції індивіда... Молодь, яка належить водночас до кількох суспільних груп, перебуває в лінгвістичній залежності від них. Виявом такої залежності є сленг» (Дискурс іноземномовної комунікації, 2001).

Основна сфера побутування молодіжного сленгу – середовище міської молоді – учнів, студентства, бізнесменів та ін.

Насиченість сленгізмами спостерігається звичайно в мові молоді столиці та великих міст. У лексиконі молодих людей на периферії концентрація сленгізмів значно менша. Та й власне поступове поширення молодіжного сленгу йде від центру до периферії, і на периферії він закорінюється мінімально. До територіально обмежених молодіжних сленгізмів можна віднести назви місць відпочинку молоді, навчальні заклади, специфічні для певного урбаністичного культурного простору, вторинні

назви міських реалій (пам'ятники, магазини, базари тощо), міський фольклор та ін.

5.2.2. Історичний лінгвокультурний коментар

Періоди активізації молодіжного сленгу збігаються з періодами загального стилістичного зниження мови, які можна з упевненістю спроектувати на український мовний побут, хоча й теоретично-лексикографічні відомості про українську молодіжну субмову першої половини ХХ ст. надзвичайно мізерні.

З початку ХХ ст. відзначаємо три бурхливі хвилі в розвитку молодіжного сленгу. Перша датується 1920-ми рр., коли революція і громадянська війна породили армію безпритульних, та й мова учнівської молоді увібрала чимало «блатного» лексикону. Новий молодіжний жаргон, що прийшов на зміну старим школярським мовам закритих духовних навчальних закладів, виявився готовим до сприйняття всього нового, незвичного, був об'єктом впливу мови вулиці, яка й собі була провідником злодійської лексики. Саме цю молодіжну мову, носієм якої була робітнича молодь та учні деяких шкіл, дослідники схильні вважати за основу формування сучасного молодіжного жаргону, про що свідчить значна кількість лексичних, семантичних і фразеологічних збігів у молодіжному лексиконі різних років.

Підкреслимо, що революційні події, йдеться про 1920-ті рр. чи зміну картини світу в кінці ХХ ст., не виступають самостійними чинниками продукування молодіжного сленгу; революція в соціально-політичному та мовному аспектах лише постає каталізатором актуалізації сленгового словника.

У 1920-х рр. дослідники були досить категоричними в оцінках жаргонного слововживання: шкала оцінок коливалася від визнання жаргонізованої мови певною «пролетарською мовою», яка протиставлялася

мові інтелігенції до заперечення подібної мови як провідниці і носія злочинної психології.

На українському мовному ґрунті молодіжний жаргон 1920-х рр. вивчали О. Горбач (1964–1966), В. Щепотьєв (1927). У розвідці В. Щепотьєва (1927) знаходимо цінні зауваги щодо власне соціокомунікативних та прагматичних аспектів побутування «блатної мови» в тогочасному середовищі учнівської молоді, а також штрихи до портрета мовної особистості молодого жаргоносія 1920-х рр.: «Мова підлітків, хлопців і дівчат політично-трудова школа становить собою невимовну мішанину слів українських і московських, як літературних, так і народних з величезною домішкою “блатних”, або, як вони самі кажуть, “шпановських”. ... Літературне слово – *вкрасти* – містить осуд факту. Блатні ж слова – мають зовсім протилежний емоційний зміст: осуду вчинку немає. Зовсім навпаки, тут є певний присмак якогось молодецтва, є значною мірою похвала. ... Вони запевнювали мене, начебто вживають цієї мови тоді, коли їм хочеться говорити “по-чудному”, для сміху, або ж “для понту”, себто позадаватися, для молодецтва. Нехай багатство синонімів до понять “красти” й “брехати” пояснюється просто поганими сторонніми впливами; втішаймося думкою, що з наших дітей не такі вже злодії та брехуни, як про це промовляє їх страшний жаргон. Але ж синоніми до слова “бити”, лексикон лайки не можуть дати нам цієї втіхи, бо тут чимало є власної дитячої творчості. ...Ця мова вдирається в їхню поважну мову, надто в тих, хто мало начитаний і не розвинув у собі смаку до літературної мови. Отже, ця мова дедалі набирає якихось фактичних прав, має тенденцію витискати літературну мову».

Друга хвиля активізації молодіжної субмови припадає на 1950-ті рр., коли на вулиці і танцмайданчики міст вийшли «стиляги». Жаргон «стиляг» – це жаргон замкнених груп молоді, яким притаманні були пошуки «легкого життя», захоплення модними речами, західною джазовою музикою, що стало тоді об’єктом гострої критики, у т. ч. мовознавчої. В есеї В. Шовкуна (1998) віднаходимо зауваги про філософію, спосіб життя, зовнішній портрет цього

соціокультурного типу: «Тоді, у п'ятдесятих роках, серед молоді з'явилися джэнджики, прозвані “стилягами”, вважали себе взірцем вишуканості й елегантності, зачіску собі робили у вигляді так званого “кока”, носили вузькі штани й картаті піджаки. Українців із села, які підстригалися під “йоржа” або “польку” й носили широкі штани, стильяги презирливо називали кличкою “жлоб”».

«Стиляги» протиставляли себе пересічній частині відповідного вікового соціуму. Очевидно, наявність у молодіжному соціумі соціокультурної дихотомії за ознакою вищості, респектабельності певного прошарку, який протиставляє себе «непросунутій» молодіжній спільноті – певна універсалія, якій судилося набувати різного змістового наповнення в кожному епоху і вербалізуватися відповідно в іншому жаргонному ряді (пор. у сучасній мовній реальності: *крутий – лох, рагуль* і под.). Хоча жаргон «стиляг» пішов у небуття, але деякі його елементи поширились у молодіжному середовищі, а саме слово інколи вживається в значенні «модно, стильно вдягнена молода людина».

Появу третьої хвилі пов'язують із періодом застою, коли задушлива атмосфера суспільного життя 1970 – 80-х рр. породила різні неформальні молодіжні рухи і хіпі створили свій «системний» сленг як мовний жест протистояння офіційній ідеології. Англізований сленг хіпі суттєво поповнив загальномолодіжний сленг, через посередництво якого, до речі, до літературної мови перейшло слово *автостоп*.

Четверта хвиля активізації молодіжної субмови припадає на початок 1990-х рр., коли загальні процеси демократизації вплинули на мовотворчість молоді у тих аспектах, про які йтиметься нижче.

5.2.3. Структура молодіжного сленгу

Молодіжна субмова не є гомогенною мовною субстанцією і включає в себе загальномолодіжний сленг та спеціальні молодіжні сленги.

Загальномолодіжний сленг характеризує мову певного покоління і є за своєю природою динамічною, підвладною швидкоплинній моді, лексичною системою. Його розуміють і вживають усі соціально-вікові групи молоді. Лексична динаміка цього субкоду зумовлюється насамперед природною зміною в часі суспільних явищ, предметного світу речей, реалій, в які занурене буття етносу, з яким ідентифікує себе молодь, а також зміною мовних смаків, специфікою лінгвокреативних процесів у структурі духовно-ментального світу. Цей сленг формується за рахунок літературної мови, мови засобів масової інформації, реклами, маскультури, територіальних діалектів, регіональної лексики, синтезує і переплавляє елементи кримінального жаргону, активно поповнюється за рахунок вулгарних спеціалізованих корпоративних соціолектів.

До структури загального сленгу входять також слова «на випадок» із спонтанної усно-розмовної комунікації, анекдотів тощо. Цю тенденцію тонко підмітив О. Яровий в есеї «Квартали ностальгій» (2001), де відтворив «кухню» творення молодіжного сленгу як колективної мовної гри: *«Словесні перли випадали з мушлі діалогів спонтанно. “Добре, хоч сардельку не розвели”, – скрушно зітхнув львів’янин Любомир Стринаглюк, сьорбнувши в гастрономічному кафетерії на Севастопольській площі розведеної горілки. З його дозволу я вкрав цю фразу й використав пізніше в оповіданні “Музей покійного письменника”. Навіщо вона йому?... Значний сленговий внесок належить... Пантюкові».*

Оказіональний характер появи молодіжних сленгізмів доволі утруднює їх і без того затемнену етимологію.

Певну частку молодіжного сленгу складають модні слова і вислови: *по-дорослому, душевно (душевно посиділи – про вдалу вечірку), як би, чисто, конкретно* та ін., які набувають статусу десемантизованих слів (напр., уже цитований уривок з есею О. Ярового «Квартали ностальгій» (2001): *«А “красіво” можна ліпити практично до всього. “Написано красіво”, “випити красіво”...»*).

Молодіжну субмову структурують також спеціалізовані молодіжні сленги, співвіднесені з соціальною інфраструктурою покоління молоді на той чи інший історичний період: сленг школярів, студентів, армійський сленг, сленг неформальних молодіжних угруповань та ін.

Загальномолодіжний та спеціалізовані молодіжні сленги утворюють лексико-фразеологічне ядро молодіжного сленгу, куди частково входять також професійні жаргонізми, пристосовані до загальномолодіжної комунікації (Ставицька, 2005а).

Серед спеціалізованих сленгів цікавим явищем виглядають різноманітні сленги окремих молодіжних субкультур та угруповань (футбольних фанів, рейверів, ролерів, шанувальників музичних груп, геймерів тощо). Створення таких субкультур стає площадкою для вільного та не примусового спілкування молоді, де вона може вживати – без огляду на правила та рамки, встановлені в суспільстві – ті слова та вирази, які хоче, аби максимально виразити та проявити себе. Музичні субкультури є одними з найяскравіших і відомих субкультурних спільнот. Такі молодіжні рухи пов'язані з певними жанрами музики. Однією з перших музично-молодіжних субкультур сучасності були хіпі, молодіжний рух пацифістів і шанувальників рок-музики. Аналізуючи сленг подібних молодіжних груп, слід зазначити, що головною ознакою цих субкультур з точки зору вербальної комунікації є наявність в їх вокабулярі слів та виразів, так чи інше пов'язаних з певною музичною тематикою або тих, що походять з пісень, саме цей мовний пласт може бути не зрозумілий іншій молоді, яка не знайома з даною культурою. Це можна прослідкувати на прикладах із сленгу хіпі та хіп-хоп. Прикладами специфічних слів та виразів із сленгу хіпі, які підтверджують його витoki та зв'язок з музичною субкультурою, є наступні: *баста* «досить» – уживається українською групою ТНМК («Танок на майдані Конго») у пісні «Номо Українес»; *платівка* «музичний альбом», *семпл* «уришок композиції, використовуваний діджеєм для створення своєї власної».

Іншим важливим компонентом, що складає сленг цих субкультур, є відбиття в мові підлітків їх світосприйняття, способу життя, того, що є важливим для них, але з чим можуть не стикатися широкі кола іншої молоді.

Світосприйняття та спосіб життя в сленгу хіпі демонструють наступні приклади: *кайф* «стан радості», «ейфорія», «будь-який алкоголь чи наркотик», «добре», «відмінно».

Світосприйняття та спосіб життя в хіп-хоп сленгу передано такими сленговими одиницями: *хастлер* – хтось, хто займається незаконними справами: торгує наркотиками або займається сутенерством; *Baller, Balla* – людина, яка піднялась з самих низів і тепер живе на широку ногу.

Сленг хіпі та хіп-хоп сленг треба розглядати в діахронії розвитку молодіжної мови, бо декілька років тому він мав значний вплив на загально молодіжний лексикон, збагативши останній дуже популярними словами, такими, як: *чувак, чувиха* (у сленгу хіпі – звернення до хіпі чоловічого та жіночого роду), але значення цих слів дещо змінилось, бо їх стали використовувати на позначення «парня» та «дівчини» або «друга» та «подруги»; *мінус* – трек без тексту, «чиста» музика; *плюс* – трек з голосом; *бекі* – інший голос на задньому фоні – хіп-хоп сленг.

Отже слова, які були запозичені із сленгу цих субкультур та стали широко вживаними серед молоді, зазвичай позначають або загальноновживану лексику, наприклад, це звернення, які сподобались великому колу молодих людей, або вирази на позначення нових понять, що виникли завдяки цим субкультурам (Столярчук, 2015).

Сленг музичних субкультур (емо та готи) відмінний від сленгів вище розглянутих субкультур хіпі та хіп-хоп. Це обумовлено тим, що ці молодіжні об'єднання виникли в інший час при наявності інших соціальних реалій, які диктували розвинення тих чи інших тем на зміну того, що вважалось популярним. Найбільш розвинутими серед субкультур, які зародились на тлі певного музичного жанру, слід зазначити емо та готів.

Хоча ці субкультури виникли через наслідування певного музичного жанру, але вираз свого світосприйняття та емоцій, а також зовнішня демонстрація своєї приналежності до цієї групи (одяг, аксесуари, зачіска) стали для них найважливішою темою, тому у вокабулярі цих молодіжних угруповань виокремлюється лексичний пласт на позначення саме цих понять: *емо-кід* – людина, яка вважається приналежною до емо-культури; *тру-емо* «справжній емо» – емо сленг; *гатішна* – позначає належність до субкультури готів або відповідність певного явища світогляду тієї ж субкультури.

У мові цих субкультур існує значна кількість блендів та складених слів з обов'язковим компонентом *emo* та *goth*.

У спілкуванні емо можна виділити ще одну особливість, притаманну усім мовам. А саме, молодь любить спотворювати як вимову, так і написання окремих слів, а також досить популярним є звукоуподіблення (гарчання) для висловлювання негативних емоцій, особливо це помітно в інтернет-розмові:

4маф = *чмок* – звук поцілунку.

Порівнюючи ступень впливовості тієї чи іншої мови на сленг емо та готів, можна побачити багато англійських запозичень, бо найбільш улюблені музичні гурти цих рухів англійські. Але в субкультурі готів велику роль відіграє німецька мова через її вимову, бо жорстке звучання німецької мови співпадає з поглядами готів:

ахтунг «увага» від нім. *Achtung* (Столярчук, 2015).

Також цікава сфера функціонування молодіжного сленгу – сленг артекультур. Більшість молодіжних субкультур, не пов'язаних з музичними жанрами, з'явилися через захоплення певним видом мистецтва або хобі. Наприклад, у середині ХХ ст. зародився рольовий рух. Найбільш відомим рольовим рухом є фендом толкієністів (фендом – субкультурне об'єднання, учасники якого пов'язані єдиним інтересом до певного літературного твору, фільму, книги, серіалу тощо). Найважливішою особливістю сленгу цієї субкультури є наявність особливої ельфійської мови,

вигаданої Дж. Р. Р. Толкієном. Ця мова має власну структуру: фонологію, граматику, лексику. Молодь збирається для проведення ігор, які базуються на творах професора, та намагається використовувати деякі слова з вигаданих Дж. Р. Р. Толкієном мов (Квенья, Сіндарін – мови ельфів, Кхуздул – мова гномів, адунаїк – мова людей, чорна мова – мова орків і т. ін.).

Наприклад, на Сіндаріні (мова ельфів Середзем'я) – *dagor* «битва»; на Кхуздул (мова гномів Середзем'я) – *knurla* «гном»; на чорній мові (мова орків) – *ghâsh* «вогонь».

Широко відомий сленг інтернет-спільнот. З середини 90-х рр. ХХ ст., з поширенням інтернет-технологій, стали з'являтися інтерактивні субкультури. Найважливішою рисою сленгу цих субкультур, наприклад, хакерів, є лексичний пласт, пов'язаний з комп'ютерними технологіями, який складається з англійських запозичень, бо назви комп'ютерних програм, обладнання передаються англійською мовою: *аська* «програма ICQ».

Велику кількість номінацій цього сленгу складають скорочення та аббревіації, бо вони зручніші у використанні та прискорюють спілкування:

фак від англ. аббревіатури *FAQ* – *Frequently Asked Questions* «опублікований збірник поширених питань з якоїсь теми і відповідей на них».

Вищенаведені приклади інтернет-сленгу зрозумілі більшості молоді, яка користується та спілкується в Інтернеті, але існують інтернет-спільноти, мова яких залишається незрозумілою тим, хто не належить до них. Це, наприклад, – сленги геймерів та хакерів. Сленг геймерів створюється завдяки певній комп'ютерній грі та в ній же й використовується: *квакери* «прихильники комп'ютерної гри “Quake”»; *чар* (від англ. *character* «персонаж») – персонаж, якого створює людина за своїм смаком і обирає йому професію; *нюб* (від англ. *newbie* «новачок») «новенький», «новонароджений» чар».

Створена на основі певної гри, мова геймерів має спільні риси та універсальні слова для гравців з різних країн. Справа в тому, що оригінальна

мова ігор англійська й, граючи онлайн, люди можуть спілкуватись з гравцями по всьому світі.

В інтернет-сленгу молодь приваблює стислість, що обумовлює швидке розповсюдження цих сленгізмів. На відміну від інтернет-сленгу, мова таких інтернет-спільнот, як геймери або хакери, направлена на те, щоб відобразити реалії їх захоплення або заняття, та відокремити себе від інших, які не посвячені в їх життя (Столярчук, 2015).

Сленг спортивних субкультур – мова молодіжних субкультур, які пов'язані з якимось видом спорту. Сленг скейтерів представлено значною кількістю лексичних одиниць. Він включає слова на позначення трюків та спортивного оснащення, як правило, зустрічається багато запозичень з англійського сленгу скейтерів, бо цей рух виник саме в англійській країні: *скейтер, райдер* – людина, що займається скейтбордингом.

Аналіз спеціалізованих молодіжних сленгів дозволяє дійти висновку, що певний пласт лексичних одиниць цих угруповань може перейти до загальномолодіжного сленгу, але лише за певних умов: 1) якщо це є загальноновживані слова, звучання яких подобається великій кількості молоді; 2) якщо це специфічні поняття на позначення якихось нових реалій (комп'ютерні технології, Інтернет тощо), які згодом набули широкого розповсюдження. Такі процеси легко простежити на прикладі сленгізмів, які перейшли до загальномолодіжного субкоду (*комп.* «комп'ютер», із комп'ютерного сленгу, *план* «марихуана» – зі сленгу наркоманів). Саме ступінь поширеності поняття визначає його належність до загальномолодіжного сленгу. Не переходять до загальномолодіжного сленгу і залишаються серед спеціалізованих молодіжних сленгів слова, що не мають значення для великої кількості молоді, не цікаві, або не достатньо дотепні.

Отже, для сучасного молодіжного соціуму характерне поєднання різних субкультурних напрямків. Так, представник молодіжного субкультурного угруповання реперів може цікавитись *брейк-дансом* (танцями в стилі брейк), *графіті*, а також комп'ютером для спілкування з

однодумцями та пошуку інформації, пов'язаної із субкультурою. Таким чином, можемо спостерігати явища конвергенції молодіжних соціолектів, входження лексико-фразеологічних одиниць спеціалізованих сленгів до складу загальномолодіжного сленгу. Варто говорити не про змішування молодіжного сленгу зі спеціалізованими сленгами, а про переключення з одного субкоду на інший; під час неформального спілкування носій корпоративного жаргону може використовувати і загальномолодіжний сленг (Грабовий, 2010).

5.2.4. Картина світу в лексиці та фразеології молодіжного сленгу

1. Концептуальне поле «людина» в лексиці молодіжного сленгу.

Дослідники молодіжного сленгу наголошують на його антропоцентричності. Одним із найчисельніших за лексичною дистрибуцією є концептуальний домен «людина».

а) Частина тіла людини.

Найбільше сленгових номінацій стосується обличчя, голови, сидниць, бюста, носа і живота.

У мовленні молоді функціонує значна кількість ненормативних лексичних одиниць на позначення **ГОЛОВИ**: *байда, балабас, балда, башка / бошка, башня, диня, кабіна, качан, кумпол, маклабан, чайник, череп, черепок, черепушка, шайба*. Узагалі номінації на позначення голови в сленгу використовуються переважно з пейоративною метою, часто для вираження агресії або відповіді на агресивне висловлювання.

Обличчя. Сленгізми на позначення обличчя та його частин є одними із найбільш частотних: *бадло, віза, гризло, гудок, дуба, картка, мармиза, мордопис, співальник, табло, фейс, фізія, бубон*.

Серед номінативних засобів, які позначають ніс найпоширенішими є такі, як *дюндель, шнобель*.

Позначення вух у молодіжному сленгу відрізняється від загальнономовного, оскільки з'являється нова сема: *локатори, радары* позначають не просто вуха, а «великі вуха», у переносному значенні наявна також сема «знаряддя підслуховування». Означені лексичні одиниці є прикладами саме молодіжного сленгу, вони вказують на критичне ставлення молоді до зовнішності насамперед своїх однолітків.

У комунікативному просторі функціонує декілька ненормативних лексичних одиниць на позначення рота людини: *хліборізка, жувальник, хавкало, хлібальник, піддувало* та інші.

На позначення щелепи молодь послуговується словами *шувляда, челюха*.

Словники сленгу наводять низку номінацій на позначення очей людини: *банки, баньки, блищальки, вилупки, дзеньки, зирки, моргала, фари, шари*. Анкетування показує, що поняття «очі» найчастіше позначається сленгізмами *фари, моргала*.

Волосся, зачіска – *прича, причухан, хаєр*. Означені сленгізми вказують на зовнішність людини. Вони не вживаються серед людей старшого віку і є прикладами саме молодіжного сленгу.

Тіло людини – *рама, грудак* (у значенні «грудна клітина») свідчить про візуальне сприйняття зовнішності людини.

Живіт – *мамон, пузо, пузько, пузяка, барабан*. Означені сленгізми вживаються переважно стосовно чоловіка.

Номінації, які використовуються в сленгу на позначення кінцівок людини, становлять чисельну групу, яка включає дві підгрупи: 1) сленгізми на позначення рук; 2) сленгізми на позначення ніг.

Поняття *руки* в молодіжному сленгу вербалізується через такі сленгізми: *граблі, протези, заготовки, клешині, штурпаки*. Особливістю цих

одиниць є те, що вони сприймаються як парний об'єкт і вживаються, зазвичай, у множині (Забери граблі / протези / заготовки).

На позначення ніг використовуються лексеми *копита, клюшки, ратиці, коньки, ласти*. Реалізація значення цих одиниць здійснюється переважно в схожих ситуаціях до тих, в яких використовуються сленгізми на позначення рук (*Забери копита*).

Те, що дослідники відзначають значну частотність використання пейоративних одиниць на позначення частин тіла людини в молодіжному сленгу (Арделян, 2009), свідчить не про новий етап у розвитку молодіжного сленгу, а лише про специфіку сприйняття світу молоддю та створення власного образу, свого «я» в молодіжному середовищі.

Окремо розглянемо частини тіла **як об'єкт сексуальної атракції**. Серед назв частин тіла людини виокремлюємо групу сленгізмів на позначення сексуальної атракції. Лексичні одиниці означеної групи використовуються переважно в мовленні чоловічої частини молодіжного соціуму і позначають частини тіла жінки.

На позначення жіночих грудей використовуються лексеми *буфера, дині, кавуни, відра, грудак*. Сленгізми, які позначають груди невеликого розміру, набувають негативної конотації *прищики, два прищі* «невеликі груди», *вуха спанієля* «обвислі груди».

До частин тіла сексуальної атракції також відносимо лексеми на позначення сідниць: *булки, батони, задок, персик*.

Лексеми на позначення таких частин тіла, як жіночі груди, чоловічі та жіночі сідниці, стають об'єктом сексуальної атракції, що й привертає увагу комунікантів у першу чергу.

Група лексики на позначення частин тіла людини як об'єкта сексуальної атракції функціонує як у жіночому, так і в чоловічому мовленні. Різниця у функціональних параметрах полягає насамперед у мотивації використання означених сленгових одиниць: чоловіки та жінки використовують їх не лише з номінативною метою, а й для створення

власного образу та вираження свого ставлення. На специфіку функціонування цих сленгізмів впливає також те, що їх використовують переважно в «гендерно однорідному» середовищі: чоловіки для створення власного іміджу «спокусника», вираження нігілістичного ставлення до жінок (це не означає, що комунікант справді так ставиться до жінок, а лише те, що він прагне створити такий образ в очах інших). У жіночому мовленні ці сленгізми використовуються для вираження свідомої або підсвідомої агресії стосовно інших жінок, порівняння себе з іншими, вказівку на власну вищість.

б) Людина як істота.

У мовленні молоді спостерігається чітка диференціація жіночого та чоловічого. Це пов'язано як із особливостями протиставлення жінка / чоловік, так і зі специфікою комунікації: гендерна диференціація молодіжного соціуму, яка виявляється в тому, що частотність комунікативних актів між чоловіками та жінками в молодіжному соціумі реалізується таким чином, що чоловіча та жіноча неформальна комунікація відбувається частіше в гендерно однорідному середовищі. Зрозуміло, що це твердження не слід сприймати беззастережно, саме завдяки перехрещенню комунікантів із різних гендерних соціумів і відбувається поширення сленгової лексики.

Назви чоловіка в молодіжному сленгу реалізуються одиницями: *чувак, чувачок, пацан, пацанчик, пацук, штрих, перець, крендель, братуха, бро*.

У молодіжному сленгу функціонує значна кількість сленгових одиниць на позначення осіб жіночої статі: *клава, подруга, тьолка, чувіха, коза, кобіта, гьорлиця*. Найчастотнішими є *чувіха / чуха, подруга, клава* (ці сленгізми наводять понад 90% респондентів).

Фізичні параметри. У молодіжному сленгу функціонують сленгізми на позначення людини за фізичними характеристиками. Фізично сильний – *шкаф, лоб* «кремезний чоловік», *качок* «людина, що посилено займається культуризмом», «масивна людина з натренованими м'язами».

Аналізуючи лексику, яка характеризує людину як фізичну сутність, простежуємо такі опозиції: *низький / високий, фізично розвинений /*

нерозвинений; худий / товстий; стосовно жіночої статі: фігурна / не фігурна, приваблива / не приваблива.

Фізично розвиненій людині протиставляється слабка людина: *дистрофан, дистроф* «худя людина», «фізично нерозвинена людина»; «худя дівчина» – *дошка*; «товста людина» – *жирдос, сало, сальцесон. Ведмеді* «група товстих дівчат», *тумбочка* «огрядна дівчина низького зросту». Особливо критично молодь ставиться до зовнішності дівчини: негарна дівчина – *крокодил, протигаз, страшна, як атомна (ядерна) війна, галіма, кончена, марфа*. Протиставлення відбувається на рівні високий / низький, відмітними ознаками є або низький зріст, або надзвичайно високий: «висока людина» – *швабра, вішалка, рельса, клюшка, вишка*; «низького зросту» – *шкет, метр з кепкою, метр у стрибку, кнопка, тумбочка*.

Як бачимо з прикладів, сленговий лексикон тяжіє до номінації тих фізичних рис людини, які виходять за межі звичайного еталону. Сленгові номінації на позначення фізичних рис та якостей людини виявляють специфіку ставлення членів молодіжного соціуму до інших людей.

Людина як соціальна істота. Розумові якості людини вербалізуються в молодіжному сленгу подібно до фізичних.

Молодіжний сленг оперує значною кількістю лексичних одиниць на позначення людей відповідно до їхніх розумових якостей. Молодь насміхається над усіма, хто не підпадає під «стандарт». Часто лексика цього поля використовується з метою приниження іншого, висловлення негативного ставлення до людини. На позначення людини, яка виділяється серед інших незвичними розумовими здібностями використовують лексему *вунік*, яка пов'язана з іншим сленгізмом *унік / унікал* «дивна людина», та лексема *вундеркінд*; указівка на розумову обмеженість: *лох, лохомагніт, плуг, плужара, ручник, тормоз, гальмо*.

Молодіжний соціум прискіпливо ставиться до *моральних якостей людини*, проте лексичні одиниці, які їх вербалізують, виявляють свою обмеженість: *баклан* «ненадійна людина», *андерсен* «брехлива людина».

Позитивна характеристика моральних якостей виражається засобами *нормальний / нормальна*, у сленгу також функціонують лексеми *пацан, нормальний чол.* Окремою в молодіжному сленгу виділяємо групу номінативних засобів на позначення людини за моральними якостями. Найбільш поширеними є сленгізми на позначення людей, які поведуться в розріз із груповими та суспільними нормами: *андерсен* «брехлива людина», *аркадій* «людина, на яку не можна покладатися», *балабол* «людина, що не виконує своїх обіцянок». Означене свідчить про вагомість необхідності говорити правду, дотримуватися своїх обіцянок.

Назви людини за типами сексуальної поведінки. Дослідники відносять до площини молодіжного сленгу номінації на позначення жінок легкої поведінки, назви сексуальних меншин. Наприклад: чоловіки з нетрадиційною сексуальною орієнтацією – *гомик, гомосек, голубий*, жінки – *лесбо, лесбос, рожева*.

Назви професій та одиниці на позначення специфіки діяльності, специфічних звичок. Кількість номінацій на позначення професій у загальномолодіжному сленгу невелика. Словники фіксують номінації на позначення професій: *двірник – гарбіджмен, антон*; людина, яка спеціалізується на комп'ютерах – *хакер*, представник злочинного світу – *крутелик, братко, бригадний, бандюк*, продавець – *барига*.

Об'ємною є група лексики на позначення людей, схильних до вживання алкоголю: *алік, алкашня, алконавт, баклажан, синій, синяк, хрон*.

Група назв осіб за специфікою звичок поповнюється за рахунок номінацій на позначення людей, які вживають наркотики: *нарк, наркоша, нарик, планокур* «людина, яка курить марихуану, гашиш», *системищик / системник* «людина, що вживає наркотики внутрішньовенно».

Матеріальний / соціальний статус виявляється в різкому протиставленні багатий / бідний: *мажор* «дитина заможних батьків», *бомжара, бомж* «людина низька за матеріальним та соціальним статусом».

Спостерігаємо наявність негативної конотації лексеми *мажор*, яка є реалізацією ставлення носіїв сленгу до людей, які отримують усе, не докладаючи зусиль.

За місцем проживання відбувається протиставлення міський / сільський житель, що вказує, на жаль, на стереотипне вороже сприйняття міською молоддю людей із сільської місцевості: *бик, плуг, рагуль, вуйко*.

Проаналізувавши особливості вербалізації концепту *людина* лексикою молодіжного сленгу, помічаємо, що більшість сленгізмів уписуються в межі семіотичної опозиції свій / чужий, гарний / поганий, із тяжінням до значно більшої кількості одиниць на позначення негативних, на думку мовця, смислів. Окремі сленгізми позначають власну вищість, перевагу над іншими: *пацан* «юнак, авторитетний у своєму середовищі», *чувак* «добрий знайомий, товариш», *хакер* «людина, що досконало володіє комп'ютером».

2. Духовний світ людини, виражений молодіжним сленгом.

Абстрактні реалії. Серед назв абстрактних реалій привертає увагу сленгізм *ріспект / респект*, який використовується на позначення поваги до іншого, схвалення дій іншої людини. Схоже значення реалізується в інтернет-сленгу за допомогою позначення + *1* або виразу *зачот*. Це свідчить про вагомість для представника молодіжного соціуму факту його визнання іншими, схвалення його дій, вчинків.

Серед інших абстрактних реалій, які вербалізуються в молодіжному сленгу, значний синонімічний ряд утворюють сленгізми, які позначають ситуації та стани. Особливо емоційно молодь ставиться до негативних ситуацій та власних невдач. Це виявляється в таких сленгізмах, як *амба, капець, кирдик, фініш, труба, торба, габлі, гайки, гаплик, гроб з музикою, тапки*.

Як бачимо, молодіжний сленг тяжіє до вираження емоційного ставлення до певних абстрактних реалій. Найповніше в сленговій лексиці відображено такі поняття, як «невдача», «скрутне становище», що свідчить

про становлення молодого людини в соціумі, критичне ставлення до себе і до довкілля.

Оцінка. Найповніше оцінка в лексиці молодіжного сленгу виражається на рівні семіотичної опозиції добре / погано, з тими заувагами, що часто така оцінка різко варіюється від однієї крайності до іншої: «гарний» – *атасний, драйвовий, жирний, жирняцький, забійний, капітальний, класний, козирний, крутий, кайфовий, люксовий, моднячий, потяжний, пуперовий, путшовий, прикольний, реальний, рульний, суперовий, кульний, хіповий, чоткий; «поганий» – безпонтний, галімії, гробаний, кончений, нульовий, понтовий, туфтовий, калічний.* Номінації оцінки значним чином поширюються на сленгізми, що вказують на якості людини: *кончений, плуговатий, глюкавий «несправний, той, хто працює неналежним чином».*

На позначення міри використовують слова *вагон, дофіга* «багато»; зі значенням *мало* функціонують сленгізми *понти, крапаль, кецик.* На позначення швидко: *по бірику, по бистрячку.*

Дії. Ставлення представників молодіжного соціуму до роботи виражається за допомогою сленгізмів *арбати, бацати, бодяжити* та назв дій з додатковими семами «робити щось таємниче» – *мутити, шифрувати,* «зробити щось дивне, надзвичайне» – *замутити, втворити,* «робити щось інтенсивно» – *херячити.*

Одною із найбільших ділянок лексико-семантичної системи молодіжного сленгу є група сленгізмів зі значенням «бити»: *бахнути, торцанути, коцнути.*

Наведемо інші сленгові одиниці, що позначають дії актуальні для молодіжного середовища: *випадати* «сильно сміятися», *клубитися* «проводити час у нічному клубі», *мочити коні* «жартувати, робити щось заради жарту», *шлангувати* «байдикувати, нічого не робити».

Як бачимо, молодь виражає такими засобами своє ставлення до своїх дій та дій інших.

3. Матеріальний світ у лексиці молодіжного сленгу.

Дослідники вказують на своєрідність репрезентації матеріального світу засобами молодіжного сленгу. Розподіляємо матеріальний світ на такі субкатегорії: а) речі особистого вжитку (серед яких виокремлюємо назви одягу, аксесуари), б) назви соціокультурних реалій (алкоголь, наркотики, музика).

У мовленні сучасної молоді функціонує доволі значна кількість номінативних одиниць, що позначають алкогольні напої та реалії, пов'язані з уживанням спиртного. Серед них мовні одиниці, які існують уже протягом тривалого періоду часу, запозичені з арго та кримінального жаргону, та сленгізми, утворені внаслідок лінгвокреативної діяльності молоді.

Як зазначає Л. О. Ставицька (2005а), «у сфері гедоністичних чинників молодіжного буття надзвичайно помітним є лексико-семантичне поле, пов'язане з уживанням алкоголю»: *бух, бухло, дрінк, водяра, коняка, шампунь, самопал, озвірин, квасити, свинячити* тощо.

Багатьом молодіжним субкультурам притаманне споживання наркотиків, особливо «легких». Активне розширення складу молодіжного сленгу відбувається за рахунок лексики, запозиченої з жаргону наркоманів. Дослідники зазначають, що сленг наркозалежних тісно пов'язаний з молодіжним, оскільки його носії переважно молоді люди, хоча зазначимо, що ним володіють і наркозалежні старшого віку та продавці наркотиків. У загальномолодіжному сленгу переважають номінації, які позначають «легкі» наркотики, назви пристроїв для їх споживання. Жаргон наркозалежних функціонує в повному обсязі серед представників цієї субкультури, до мовлення молоді переходять лише окремі слова та вирази, які є актуальними для молоді загалом. Л. О. Ставицька (2005б) у своєму словнику наводить такі слова молодіжного сленгу, пов'язані з лексико-семантичним полем «Наркотики»: наркоман – *наркаш, нарколига, нарком, наркоша*; люди, що вживають героїн – *біла гвардія, біле братство, білі справи*; уводити / увести наркотик – *вмазати, колотися*. Слова *гандж, план* наведені в словнику з поміткою *нарк.* (з мови наркоманів). Окремі сленгізми цієї групи поширилися

за межами соціальної групи наркозалежних і функціонують у загальномолодіжному сленгу. Як зазначає Н. Антощенко (2006), «аналіз таких молодіжних субкультур як “грандж”, “клуб”, “панк”, “раста”, “рейв”, “хіпі” показує, що вживання психоактивних речовин є більшою чи меншою мірою значущим атрибутом цих субкультур, який може виступати як: ритуал ініціації до субкультури; спосіб ідентифікації з її представниками; елемент символічного світу субкультури; особлива форма комунікації; форма протесту “дорослій культурі” та ін.».

Серед сленгізмів, які функціонують у мовленні молоді (не належної до групи наркозалежних) фіксуємо слова та вирази на позначення таких понять:

- марихуана (*гандж, ганджубас, драп, план* та ін.);
- одиниці міри та об’єму (*корабль, косяк, пятак* та ін.);
- стан, викликаний дією наркотиків (*накуряний* «під дією марихуани», *вмазаний* «під дією наркотиків, які вводяться внутрішньовенно», *пробивати на ха-ха* «сміх, викликаний дією марихуани», *пробивати на хавчик* «відчуття голоду, спричинене дією марихуани»);
- пристрої для вживання наркотиків (для куріння наркотиків – *бульб'ік, бульболятор, парашут* та ін.; шприц – *апарат, баян*);
- дії, пов’язані із вживанням наркотиків (*мазатися* «вживати наркотики внутрішньовенно», *попускатися* «вживати їжу або напої для зменшення дії наркотичних речовин», *хапати, хапонути* «курити наркотики»);
- люди, що вживають наркотики (*нарк* «наркозалежний», *планокур* «людина, яка часто курить марихуану»).

Молодь «лояльно» ставиться саме до «легких» наркотиків, які, на її думку, не викликають залежності. Розширення складу групи цієї лексики відбувається також за рахунок назв таблетованих засобів, напр., *амфік* «амфітаміни», *смайлик* «екстезі», *трам* «трамадол» (не зафіксовані в словниках).

Функціонування лексики означених лексико-семантичних груп відбивають реалії сучасного буття молоді, яке, на жаль, не завжди відповідає

суспільним нормам. Соціолект споживачів наркотиків значно впливає на загальномолодіжний сленг. Проте ідеологія деяких молодіжних субкультур, зокрема *стрейт-еджерів* (від англ. *straight-edge*), заперечує вживання наркотичних речовин, алкоголю.

Молодіжний сленг є одним із засобів вираження світогляду молоді, він вербалізує фрагменти картини світу молоді, притаманні молодіжній культурі, зокрема реалії матеріального світу, вагомі для молодіжного соціуму. Дослідники сучасного українського молодіжного сленгу вказують на своєрідність репрезентації матеріального світу субстандартними мовними одиницями (Бондаренко, 2007; Мартос, 2006а; Миколенко, 2006а; Ставицька, 2005а). Аналіз лексики, яка належить до когнітивної категорії *матеріальний світ* дає змогу визначити реалії, актуальні для молодіжного соціуму. Сленгові одиниці цієї категорії розподіляємо на такі групи: назви реалій побуту; назви одягу, взуття, аксесуарів; назви харчових продуктів; назви грошових одиниць; назви транспортних засобів.

Назви реалій побуту. У молодіжному сленгу функціонує невелика кількість номінацій житла – *хата*, *хауз* (від англ. *house* «дім»): *Ідемо на хауз* «ідемо додому». Порівняно великий синонімічний ряд утворюють сленгові номінації вбиральні (*білий камінь*, *гальюн*, *тубзік*, *тубзасада* та ін.). Вони виконують евфемістичну функцію, а також використовуються як жартівливі номінації цієї реалії (*КПЗ* – кімната приємних запахів).

Поширеними виявляються сленгові одиниці, що використовують на позначення побутових електроприладів. Серед сленгових лексем слід назвати *брехунець* «радіо», *відак* «відеомагнітофон», *дистак* «пульт дистанційного керування електронними приладами», *маг* «магнітофон», *мафон* «магнітофон», *телик* «телевізор», *Тб* «телебачення», *сідюк* «програвач компакт-дисків», *фотік* «фотоапарат». До складу загальномолодіжного сленгу активно переходять лексеми комп'ютерного сленгу, напр., *комп*, *компік* «комп'ютер», *ноут* «ноутбук», *флеха*, *клава* «клавіатура», *миша* «комп'ютерна мишка», *монік* «монітор».

Назви мобільних телефонів утворюють свою окрему групу, яка є досить поширеною, зокрема, одиниці на позначення різних назв телефонів, відповідно до виробника: *мотор* “Motorola”, *сонік* “Sony-Ericsson”, *лижі* “LG”. Проте, названі одиниці функціонують на мікрогруповому рівні.

Назви взуття, одягу та аксесуарів. Словники сучасного українського субстандарту фіксують низку номенів на позначення одягу. Загальні назви одягу *ганчірки, кишки, лахи, прикид*; «одяг, зовнішність» *упаковка, шмаття, шмотки*. Верхній одяг *куфайка, лансердак*. Одяг, що був у вжитку, – *секонд, хенд*.

Лексеми для позначення джинсів: *банани, варенки, джини, джойси, джопси, лівайси, чухаси, катони* «джинсові брюки», *труби* «широкі брюки або джинси, розширені від стегна», *штрукси* «вельветові брюки». Взуття: черевики – *боти, гади, протектори, шузи*, кросівки – *кроси*. Брудні шкарпетки *бумеранги, стояки, пітняки*. Труси – *трулі, трухани, парашути* (сімейні). Назви аксесуарів та прикрас: *болванка, шайба* «перстень», *котли* «годинник», *куранти* «великий, масивний годинник», *тікалки* «годинник», *ціпок, цепура* «ланцюжок, переважно масивний» (Грабовий, 2010).

Функціонування сленгових одиниць на позначення одягу пов’язане із вагомістю реалії для молоді. Реалії матеріального виконують семіотичну функцію, виступають своєрідним засобом спілкування. У мовленні сучасної молоді продовжують функціонувати сленгізми, що позначають матеріальні реалії, притаманні молодіжним субкультурам (*бандана* «хустинка», *бег* «рюкзак», *косуха* «шкіряна куртка», *фенічка* «браслет із бісеру») та жартівливі номінації загальнокультурних понять (*бумеранги* «брудні шкарпетки», *трухани* «труси»).

Назви харчових продуктів. Їжа – *хавчик*; харчі, що використовуються під час уживання алкогольних напоїв – *закусон, загризон*; бутерброд – *бутик / бутер*. Лексика цієї підгрупи свідчить про особливості діяльності молоді. Так сленгізм *бутик / бутер* часто використовується в мовленні молоді, особливо студентів.

Назви грошових одиниць. Загальні назви грошей – *бабки, бабло, бубулі, гульдени, лавандос, лаве, пеньонзи, тугрики*. Іноземні грошові одиниці: долари – *бакси, баки, гріни, зелені*; євро – *ойри*. Номінали гривні *шева* «купюра номіналом 100 гривень», *леся* «купюра номіналом 200 гривень».

Назви транспортних засобів найчастіше використовуються в мовленні автолюбителів. Проте велика кількість назв автомобілів відповідно до марки та виробника утвердилася в молодіжному сленгу. Більшість сленгізмів, що позначають транспортні засоби зафіксована словниками субстандарту: *скутер* «моторолер», *бус* «мікроавтобус», *моцик, байк* «мотоцикл», *тачка* «автомобіль», *корч* «старий автомобіль». Словники субстандарту фіксують також значну кількість номінативних одиниць, які позначають марки авто: *аудіха, аудюха* “Audi”, *беха, бімер* “BMW”, *фольц, фольцик* “Volkswagen”, *пижик* “Peugeot”, *міцуха* “Mitsubishi”.

Таким чином, лексика молодіжного сленгу структурує ділянки концептосфери, вагомі для молодіжного соціуму. Спостерігаємо зміни ціннісних орієнтацій у молодіжному середовищі. Зокрема, перехід до периферії сленгового лексикону номенів на позначення одягу. Це відбувається, на наш погляд, унаслідок соціокультурних змін: так, якщо в 1990-ті роки одяг був показником соціального статусу для молодої людини, то на цей час спостерігаємо «лібералізацію» поглядів молоді на одяг, водночас велика кількість сленгових назв електроприладів (комп’ютерної техніки, мобільних телефонів) свідчать про важливість цих реалій для молодіжного соціуму. Можемо зробити висновок, що лексичні одиниці молодіжного сленгу вказують на особистий престиж молодої людини в межах молодіжного середовища і пов’язані із семіотичним навантаженням самих реалій матеріального світу.

4. Вираження мовної картини світу онімами українського молодіжного сленгу.

Підхід до дослідження молодіжного сленгу з урахуванням не лише регіональних особливостей функціонування лексичних одиниць, але й

залученням культурного фону до аналізу власне мовних фактів сприяє усвідомленню місця субстандарту в системі національної мови. Аналіз топонімічного матеріалу, який зібраний дослідниками молодіжного сленгу на регіональному рівні (Мартос, 2006б; Миколенко, 2006б), дозволяє зробити висновки про механізми відображення локальних реалій у субстандарті та виявити спільні риси.

Майже кожна група мовців має свою топонімію, обмеженість функціонування якої залежить від рівня спільної значущості певного об'єкта для носіїв мови та наявності образу цього об'єкта в їхній свідомості. Навіть у межах такої мікрогрупи, як сім'я, поширені альтернативні назви об'єктів та реалій дійсності. Це можна продемонструвати на прикладі номінацій на позначення кімнат житла, які набувають, поряд із звичними номінаціями (вітальня, спальня тощо), особливих назв, які є зрозумілими лише для членів мікрогрупи, тобто сім'ї: напр., *кімната де роза* (у кімнаті знаходиться вазон «китайська роза»). Родинний сленг також поєднує лексику на позначення членів родини, спільних друзів, знайомих.

Причини утворення сленгових назв убачаємо в утворенні спільного альтернативного погляду на світ, часто номінації вербалізують ставлення носіїв мови до певних реалій. Згадаємо твердження про утворення спільного когнітивного простору між комунікантами (Бацевич, 2004). Утворення такого простору можливе внаслідок комунікації між людьми протягом достатньо тривалого проміжку часу, за інших обставин утворення специфічного когнітивного навантаження певного номена можливе внаслідок його частотного використання в типових ситуаціях. Певний сленгізм викликає в реципієнта особливу реакцію, асоціації, які ґрунтуються на попередньому апперцептивному досвіді. Така функція сленгу, як езотеричність, яка пов'язує молодіжний субкод із іншими підсистемами некодифікованого мовлення, наприклад, із арго, у сленгу виявляється лише в деяких випадках, коли умови комунікації змушують комунікантів удаватися до лексики, яка є

зрозумілою лише їм, щоб приховати інформацію від інших. У той же час, мовотворча або креативна функція є головною.

Зіставлення матеріалу, зібраного в м. Умань, із результатами регіональних досліджень сленгу (Мартос, 2006б; Миколенко, 2006б) свідчить про функціонування в мовленні молоді міста загальнонаціонального шару сленгізмів (напр., *чувак, пацук, туса, диско, будка, план, пивце* та ін.) та регіонально-специфічних лексичних одиниць, серед яких більшість топонімів: *Софа* – Дендрологічний парк «Софіївка», *Родіна* – село Родниківка, *ЖД* – район залізничного вокзалу, *Прольотка* – район вулиці Пролетарська, *Мищанка* – мікрорайон Мищанка, *Лиса* – мікрорайон Лиса Гора (Грабовий, 2010).

Свою урбанонімію має академістечко Уманського державного аграрного університету. Кожен гуртожиток отримав «альтернативну» сленгову номінацію: *рогатник* – гуртожиток, де живуть студенти агрономічного факультету, *патисонник* – гуртожиток, де живуть студенти факультету плодоовочівництва, назви інших гуртожитків – *бункер, пентагон, конюшня*. Сам університет теж має свої альтернативні назви *сільхоз / сільгосп, аграрний*, та новий номен – *удав*, утворений від аббревіатури УДАУ (Уманський державний аграрний університет).

Окрему чисельну групу становлять сленгізми на позначення закладів та інституцій: *педуха* «педагогічне училище», *медуха* «медичний коледж», *пед* «педагогічний університет», *четирка* «загальноосвітня школа № 14». Назви розважальних закладів, нічних клубів, кав'ярень: *коняка* – нічний клуб «Огненная лошадь», *бішка* «кафе БИ-2», *клітка* «центральный міський дискотеклуб».

Група на позначення водних об'єктів міста незначна і номінує переважно місця відпочинку молоді влітку: *городеша* – Городецький став, *кар'єр* – озеро, що утворилось на місці кар'єру, *осташа* – Осташівський став.

Серед міських об'єктів увагу молоді привертають пам'ятники та монументи. Сленгізми на позначення цих реалій виконують як суто

номінативну функцію, що пов'язана з орієнтуванням у просторі, місце зустрічі, так і власне гумористичне номінування: *Льоня* – пам'ятник В. І. Леніну (*Бородатий Вова, Вовчик-гастроном*), *танк* – пам'ятник Воїнам-визволителям, *Змія* – фонтан «Змія» (функціонує також гумористична назва *Тещя*). У сленгу м. Києва *Айрон Мейден* «пам'ятник Матері-батьківщині», *Оззі Озборн* з хрестом «пам'ятник князеві Володимирі», схожі номінації наявні в молодіжному сленгу м. Херсон (Мартос, 2006а), м. Тернополя (Миколенко, 2006а).

Якщо проаналізувати причини виникнення сленгізму з урахуванням соціокультурних параметрів, а також сферу, в якій він виник (у молодіжному середовищі), можна припустити, що сам предмет мав значення для спільноти, він виступав показником значущості, що виразилося в слові. Частотність певних реалій у житті молоді сприяє виникненню нових номінативних одиниць або їх запозиченню з інших підсистем.

Інтерес викликає специфічне використання номенів на позначення районів та особливості їх використання. Згадаємо спостереження О. Т. Горбача (2006) щодо використання мовних та немовних засобів створення власного образу, який має на меті показати людину з точки зору її вищості. Подібне спостерігаємо й у використанні сленгових номінацій на позначення об'єктів міста. Напр.,

А: Ти з якого району?

Б: З Прольотки, а що? (А – юнак 18 р., Б – юнак 16 р., 20.05.2008).

Район Пролетарської відомий у місті завдяки агресивно налаштованій молоді. Тому А відразу зрозумів, що респондент свідомо використовує номінацію. У такому спілкуванні комуніканти активно застосовують і засоби кінесики, а також фоносемантичні характеристики мовлення. Схоже прагматичне навантаження слова *четирка* «школа № 14» (представники інших шкіл ставляться з острахом до старшокласників цієї школи) (Грабовий, 2010).

Інтерес викликає наявність у сленгових номінаціях слів на позначення закладів для психічно хворих людей. Так, словники фіксують номінації

Глеваха «психіатрична лікарня», *глеваха* «кінець, невдале завершення справи» (Ставицька, 2005б; Пиркало, 1998). Подібні лексеми фіксує в молодіжному сленгу Херсона С. А. Мартос (2006а): *поїхати на Стьопку* (дослідниця зазначає, що в селищі Степанівка розташована Херсонська обласна психіатрична лікарня). Лексеми зі значенням «психіатрична лікарня» фіксує дослідниця тернопільського сленгу (Миколенко, 2006а). У молодіжному сленгу міста Умані теж функціонують подібні сленгізми: *Пушкіна 2* (психіатрична лікарня, яка знаходиться за названою адресою). Слід убачати в такому інтересі сучасної молоді до психіатричних лікарень не актуальність відповідного поняття для молодіжного соціуму, а яскраве вираження необхідності дотримання групових норм, правил поведінки в межах групи (такі правила можуть відрізнятися від загальноприйнятих суспільних норм і діють насамперед відповідно до ціннісних орієнтацій групи).

Водночас у топонімах, які належать до молодіжного сленгу, виявляється тенденція до економії мовних зусиль, усічення основи, аббревіації. Напр., *БК* «будинок культури». Спостерігаємо, що власники розважальних закладів дають назви, які функціонально схожі зі сленговими номінаціями: напр., *погнали на «Сагу»* (назва одного з нічних клубів Умані).

Тривалість «життя» сленгового оніма залежить від екстралінгвального фону, якщо специфічне семіотичне навантаження зникає, сленгізм часто переходить до шару розмовного мовлення.

Таким чином, сленгові оніми становлять частину сленгового лексикону, функціонують відповідно до загальних тенденцій розвитку субстандарту. Схожість самих номенів та особливостей їхнього функціонування в різних містах свідчить про певну однотипність номінації міських об'єктів засобами субстандарту.

5.2.5. Джерела формування молодіжного сленгу

Джерелами молодіжного сленгу є:

- **мова реклами:** кров'янка – *снікерс*, погано – *емемем*, чай в одноразових пакетах – *тампакс*, назви кінофільмів: *армагедон* – повне сп'яніння;

- **запозичення кримінальних жаргонізмів.** У молодіжному сленгу значно поширені лексеми кримінального аргю й аргю в'язниць. Частина з них змінила своє значення і в лексиці молоді стала відображати реалії, стосовно екзаменів та оцінок: *завалитися*, *засипатися* «не скласти іспит, залік» (в аргю – «бути виявленим», «бути схопленим»); *апарат* – «побутова техніка», «комп'ютери» (в аргю – шприц для наркотиків) (Щур, 2001б).

С. Пиркало (2000) провела аналіз російського злочинного жаргону 1920-х рр. на основі «Словника жаргону злочинців (блатна музика)», виданого Народним комісаріатом внутрішніх справ 1927 р. для внутрішнього вживання. Багато слів з цього жаргону, трансформувались чи залишившись у первісному вигляді, поповнили сучасний молодіжний український сленг. Наприклад, *антон* – сторож, двірник; *бабка* – цілковий (сучасне *бабки*); *курва* – коханка, проститутка; *похезать* – піти спорожнитися тощо;

- **спеціальні жаргони, які семантично модифікуються.** З мови гомосексуалістів перейшло слово *натуралка* – гетеросексуальна жінка, яке почало вживатися за звуковою подібністю в значенні «натуральне вино»; з мови хіпі: *аск* – випрошувати; з мови комп'ютерників прийшло слово *хакати* – зламувати чужі програми й обдурювати когось.

Комп'ютеризація має особливий вплив на розвиток молодіжного сленгу. Передача сенсу, ідеї, образу при появі комп'ютера отримала додаткові можливості порівняно з листом і печаткою. За рахунок цього інтернет-сленг проникає в молодіжну мову (Ковальчук, 2020). Нині важко уявити підлітка-школяра або юнака-студента, який би не користувався сучасними гаджетами для навчання, швидкого отримання необхідної інформації та розваг у віртуальному просторі. Використання сучасних пристроїв та інтернет-технологій є хорошим підґрунтям для створення нових

сленгізмів та жаргонних форм спілкування. Для них навіть створені спеціальні словники, які тлумачать звичайному користувачеві поняття та явища, що зустрічаються в мережі й активно використовуються професійними програмістами. Такі слова, як, наприклад, *адмін* – системний адміністратор; *мило* – електронна адреса; *клава* – клавіатура; *материнка* – материнська плата; *карлсон* – охолоджувачий вентилятор; *машина, верстак, залізо* – комп'ютер, системний блок; *собачка, равлик, вухо* – символ @; *миша, хом'ячок* – дистанційний маніпулятор «миша»; *прога* – комп'ютерна програма тощо активно проникають та займають своє місце в мові повсякденного спілкування не лише молоді, а й інших верств населення. Ця мовна асиміляція набагато спрощує й пришвидшує процес спілкування як у професійній сфері діяльності фахівців з ІТ-технологій, виробників і продавців комп'ютерної техніки, так і в побутовому мовленні (Стогній, Варавкіна, 2019).

Серед школярів та геймерів популярним є Leet або leet speak – різновид сленгу, що є дуже поширеним в онлайн-іграх: *ван сек, кам бек, со світ, кул, бутіфул, крейзі, найс, анбелівбл, адмін, муві, селабрітіс, фейк, стійл, бонз-бенд*. Молоді люди розуміють значення поданих слів і вживають їх у повсякденній мові: *лайк (вподобайка), селфі (самчик), кавер (переспів), лінк (посилання) скріншот (зняток), аватар (мармизка), смайл (усміхайлик), таджет (пристрій), пост (допис), акант (облікова), фідбек (відгук), відео (челендж), лайфхак (лазівка), дислайк (бека), браузер (переглядач), хештег (кришмітка), хайп (голос, почин)*. Варто зазначити, що деякі наведені вище сленгові слова теж частково переходять у літературну норму української мови (Ковальчук, 2020);

- **літературна мова.** Слова літературної мови набувають іронічного значення: *боротися* (здійснювати статевий акт з кимсь); *колискова* – дуже важкий рок; *паничина* – робота; *персонал* – самокрутка з марихуани, що викурюється самотійно, без поділу; *письменник* – звукооператор, що робить записи; *протези* – кінцівки; *танки* – фірмові кросівки;

- **термінологічна лексика.** Найбільш маніфестованою є медична термінологія; *анейрос* – нетримання сечі; *канцер* – хвороба; *клініка* – дивна поведінка; *клізма* – пуста пластикова пляшка; *реанімація* – пивний бар. Симптоматичним для молодіжного сленгу є також словотворча імітація медичної термінології; *пуцалін* – чоловічий статевий орган;

- **іншомовні запозичення.** Мета запозичень та їх функція варваризмів у молодіжному сленгу мотивована специфікою соціолекту, адже тут на перший план виходять дві функції: 1) експресивно-оцінна (запозичене слово несе відбиток новизни і незвичайності), варіації мовного коду продукують мовну гру. Ігровий принцип реалізується, зокрема, в іншомовній стихії, яка служить ніби колективною маскою, прийомом карнавалізації; 2) функція соціального маркування мовця (іншомовне слово виступає знаком приналежності до угруповання).

О. Бабенко та О. Кравченко (2004) вважають, що сленгова лексика в основному складається із запозичень з російської, англійської та з інших мов, що контактують з українською. Запозичень із російської та англійської мов настільки багато, що деякі дослідники навіть зазначають, ніби український молодіжний сленг повністю складається з них: такий собі засіб міжнаціонального молодіжного спілкування... Та чи так це? Наприклад, базою сленгового словника молоді Донеччини справді є російські сленгізми, адаптовані україномовними носіями згідно з фонетичними законами нашої мови. Але на сучасному етапі розвитку українського сленгу розпочався процес українізації молодіжного словника.

Запозичення з англійської мови традиційно становлять найчисельнішу групу запозичень у лексичній системі молодіжного сленгу. Здебільшого їх засвоєно через посередництво російської мови в 1960 – 80-ті рр., і відбулося це, насамперед, завдяки активізації молодіжного руху хіпі: *ботл* – пляшка, *крейзі* – божевільний, *тейбл* – стіл, *флет* – квартира, *шузи* – черевики тощо (Ставицька, 2005а)

Хронологічно пізніше, у 1990-ті рр., активізувалися сленгізми, які віддзеркалюють нові реалії доби, імітують мову англословних серіалів тощо: *байк* – мотоцикл, *бойфренд* – коханець, *уса* – США, *чендж* – кіоск обміну валют та ін. Значне питома місце англіцизми займають у комп'ютерному сленгу. Прагматика сучасної комунікації зумовлює також семантичні трансформації відомих англіцизмів; скажімо, слово зі словника хіпі *аск* (випрошування) набуло в молодіжному сленгу значення «жебраківання», що віддзеркалює феномен жебраківання на вулицях міст; відповідно з'явився також новотвір *аскач* – жебрак, прохач.

Англійські джерела молодіжного сленгу активізуються в тих колективах, де молодь професійно вивчає англійську; цей лексикон не завжди поширюється в молодіжний вокабуляр загалом, залишаючись надбанням учнівського, студентського середовища: *гарбіджмен* – двірник, *спінстер* – погана людина, від *spinster* – «стара діва», *ханговер* – похмілля.

Запозичення з польської мови продовжують історичну традицію використання полонізмів у жаргонному слововжитку, напр.: *кугут* (*kogut* – півень) – селянин, провінціал; *мент* (*ment* – солдат, поліцейський, поліція, поліцейський відділок, охоронник в тюрмі, донощик) – міліціонер; *бзікуватий* (*bzikowaty*) – чудний, дивний; *барати* (*barabara* – статевий зв'язок) – здійснювати статевий акт. Територіальна близькість України до Польщі, тісні соціокультурні зв'язки між державами зумовили фактор українського посередництва при засвоєнні полонізмів російським жаргоном, а також включення чималої кількості польської лексики в український молодіжний соціолект, яка залишається його надбанням і водночас засвідчує національно-мовну специфіку молодіжного сленгу. Статусу сленгізмів у сучасній молодіжній субмові набувають елементи польської літературної, розмовної, діалектної лексики та фразеології, що засвоюється в готовому вигляді або набуває семантичних, граматичних трансформацій. Напр.: *бімбер* (*bimber* – самогон), *кобіта* (*kobieta* – жінка) – молода жінка; *урлон* (*urlon* – відпустка) – канікули; *кумпель* (*kumpel*) – товариш та ін.

З німецької мови до загальномолодіжного сленгу потрапили слова: *бандана* – хустка, яка зав'язується круг голови; *бірце* – від *Bier* за моделлю пивце; *кіндер* – дитина; *фатер* – батько; *цвайка* – двійка. Німецькі джерела молодіжного сленгу активізуються в тих регіонах України, де історично відчутний вплив німецької мови (львівський, чернівецький регіони та ін.): *аусвайс* – посвідчення особи; *бамбетель* – ліжко – заднє сидіння в автобусі; *бус* – автобус; *дрек* – щось погане; *кнайпа* – ресторанчик, пивна; *крейцери* – гроші; *штин* – сморід.

У молодіжний сленг перейшла етикетна формула прощання *арівідерчі* (*арі*) з італійської мови.

Говорячи про «заступницьке забарвлення», одомашнення сучасного молодіжного жаргону, учені виділяють такі прийоми:

а) змінюється частиномовна приналежність слова (напр., дієслово – іменник: *аск* – жебракування); б) слово отримує формальне позначення роду: *герла* – дівчина, *лейба* – фірмова етикетка; в) з'являється категорія числа, що обертається іноді граматичними казусами, наприклад, утворенням «подвійної» множини: *бакси* – долари (від англ. *bucks* – долари).

Спостерігається «вростання» запозиченого слова в українські словотворчі структури. Молодіжний сленг перенасичено словами-гібридами, які поєднують іншомовні кореневі елементи з рідномовними афіксами. Напр.: *СД* – *сидюк*, *то клік* – *клікнути*. Афіксація дозволяє не тільки змінити частиномовну приналежність похідних слів, але й сприяє вираженню багатоманітних відтінків значень – семантичних, граматичних і стилістичних: *креза* (божевілля) – *крезанутий*, *крейзанутий*, *крезушний*, *крезячитися*, *крейзі*, *крейзіхауз*; *фак* (статевий акт) – *факатися* (здійснювати статевий акт), *факуша* (жінка), *фачик* (чоловічий статевий орган), *фачка* (жінка, доступна для статевих зносин); *хаєр* (волосся) – *хайратий* (довгокосий), *обхайрати* (насильно підстригти), *обхайратися* (підстригтися), *хайратник* (мотузочка чи прикраса, що одягається на голову і тримає волосся).

В окремих випадках можна говорити про скорочення початкової форми. Усічення основ, стягнення словосполучень, аббревіації, субстантивації – обумовлені дією економії мовних зусиль і привабливі простотою, економічністю і сучасністю: *комп* – комп'ютер, *вінч* – вінчестер, *моби́ла* – мобільний телефон тощо.

Словоскладання в сленгу не дуже поширене: молодь обирає інші способи конденсації лексичного матеріалу. Приклади об'єднання двох основ покликані до життя пошуком ігрового ефекту, який виникає при співвіднесенні двох коренів і прикладанні отриманого «складеного» образу до місцевої реалії: *хохлобакси* – українська національна валюта, *дискогопанці* – дискотека. Пор. контамінацію іншомовного префікса та жаргонізму іншомовного походження: *неодупа* – дурна, некмітлива людина.

Говорячи про співвідношення запозичень із однозвучними українськими словами, слід виділити кілька аспектів:

а) розвиток значень адаптованого слова. Йдеться про розширення смислової структури лексичних одиниць, видозміни їх первинного змісту. Напр.: *прайс* – гроші;

б) включення жаргонізмів у систему стійких словосполучень. У модернізованих молоддю фразеологічних утвореннях жаргонізм – іншомовні запозичення замінюють українські еквіваленти: *фейсом об тейбл*, у т. ч. з метою евфемізації вульгарного вислову: *в дупу п'яний*, *дупу порвати* (очко порвати), *у дупі* (у скрутному або безвихідному становищі);

в) принцип аналогії. За аналогією до українських фразеологізмів з дієсловом *дерти* (*дерти косяка* – неприязно поглядати на когось, *дерти мовчака* – мовчати та ін.) постав фразеологізм *дерти лаха* – сміятися – від *лахатися* (ідиш *лахн*) – сміятися;

г) семантичне калькування – спосіб породження непрямих запозичень, які успішно маскують своє іншомовне походження. Напр.: *крутий* (американське розмовне *tough, cool*) (Ставицька, 2005а)

5.2.6. Кримінальний жаргон і молодіжний сленг

Біжаргонне поле «кримінальний – молодіжний жаргон» є досить функціональним у жаргонізованих стилях комунікації. Слід наголосити на тотальному односпрямованому рухові кримінальний жаргон – молодіжний сленг, хоча й зворотний процес має місце, проте в доволі непропорційному вияві; з молодіжної мови до кримінального жаргону потрапили переважно англіцизми: *аскати* – жебрачити, *дринькати* – пити спиртні напої, *лейбла* – фірмова етикетка, *шузи* – черевики, взуття і семантично трансформований варіант *шузія* – одяг. Зі спеціальних молодіжних жаргонів деякі лексеми спорадично потрапляють до кримінального жаргону; з армійського жаргону в семантично трансформованому вигляді до кримінального жаргону потрапило слово *дембель* – демобілізація після проходження строкової служби звільнення в'язнів з колонії.

Ю. А. Ковальчук (2020) у цьому зв'язку зазначає, що існує цілий ряд слів, які перебувають на кордоні молодіжного сленгу та інших лексичних пластів, наприклад, «блатного» жаргону або груп девіантної поведінки: *врубуватися, в'їхати, вирубуватися, гонник, шпана, відірватися*.

Кримінально-тюремний субкод є відносно стабільним і досить помітним складником загального молодіжного сленгу. Поряд з єдністю словника, наявні й лексичні, морфологічні, синтаксичні подібності з мовою злочинців, а також аналогічні риси мовної поведінки.

Кримінальний жаргон засвоюється молоддю не безпосередньо, з першоджерела, а через посередництво інтержаргону, міського сленгу. Спершу код потрапляє до міської субкультури низів, згодом «концентрично розгортається» і поширюється на мовний побут інших соціальних прошарків, що з різним ступенем активності його засвоюють, пристосовуючи цей лексичний світ до своїх комунікативно-прагматичних потреб; проникає в мову радіо, преси, телебачення, тобто стає частиною інтержаргону. Молодь як соціально наймобільніший прошарок у плані швидкого й охочого

реагування на табуйовану мову, до того ж із яскраво вираженою романтизацією життя злочинного світу, засвоює цю лексику, яка вже пройшла через інші соціальні прошарки, зазнавши семантичних трансформацій. Це вже не є кримінальний жаргон у питомому значенні цього слова, оскільки його носії існують в іншому соціально-психологічному вимірі, а смислові трансформації можуть змінити слово до невпізнанності, але соціальне походження і початкова семантика, зафіксована в лексикографічних виданнях відповідного типу, все ж таки примушує говорити про розширене, модифіковане вживання кримінально-тюремного субкоду. Мовна практика молоді вносить нові семантично-експресивні обертони в цей субкод, засвідчуючи при цьому неабиякі лінгвокреативні здібності, потенції творчого асоціативного мислення та почуття гумору. У трансформованому вигляді кримінальні жаргонізми знову вливаються до розмовної мови, міського сленгу.

«Некримінальні» мовно-соціальні сфери по-своєму пристосовують «блатну музику» до власних прагматичних потреб комунікації. Саме з інтержаргону засвоює цю лексику сучасна молодь і у своїй мовній практиці демонструє вищезгадані трансформаційні процеси.

Навіть побіжний погляд на лексичні зібрання молодіжної субмови та кримінального жаргону дає змогу зрозуміти, наскільки переплелися обидві жаргонні системи: близько двохсот лексичних одиниць із кримінального жаргону, «мови блатних і мафіозі» увійшло до сучасного молодіжного сленгу (Ставицька, 2005а).

У цьому сенсі Ю. А. Ковальчук (2020), наприклад, розмірковує щодо поведінки підлітків, які потрапляючи в коло людей, що вживають будь-якого роду наркотичні речовини, не хочуть, щоб хтось про це дізнався, особливо дорослі, точніше батьки та вчителі. Тому їм доводиться послуговуватися сленгом наркоманів, нерідко – це «блатний» сленг, щоб завуалювати свої дії. Запозичуються переважно слова, які описують почуття і стани, і цей процес носить спекулятивний характер, тобто жаргонізм прикріплюється до поняття,

яке вже має словесне вираження в літературній мові. Найбільш актуальні приклади вживання таких слів-сленгів для кодування активності дій, пов'язаних із наркотичними речовинами: *білий* «героїн», *чорний* «опіати», *Джеф* «ефедрон», *червоний* «компонент для виготовлення наркотику», *Кузьмич* «спосіб уживання марихуани».

Розгляд реальних шляхів адаптації кримінального жаргону в молодіжній субмові дає змогу виділити принаймні 7 позицій.

1. Лексеми молодіжного сленгу семантично дублюють поширені в інтержаргоні одиниці, типологічно спільні з кримінальними жаргонізмами: *амбразура* (вікно, рот), *бичок*, *чинарик* (недопалок), *замокрушити* (убити), *кликуха*, *поганяло* (прізвисько), *малахольний* (ненормальний), *шайба* (великий перстень), *штука* (тисяча грошових одиниць).

2. У молодіжному сленгу зазвичай відбувається нейтралізація сем, пов'язаних із злочинною діяльністю. Еволюцію семантики кримінального жаргонізму віддзеркалює такий лексичний ряд:

блатувати – вести злочинний спосіб життя жити безбідно;

король – ватажок злочинної групи лідер якогось колективу, авторитетна людина в школі, дворі, районі тощо;

підарка – кепка ув'язненого маленька в'язана шапочка;

шобла, *шобло* – зборище злодіїв, повій компанія.

Абсолютна більшість номінацій жінок у кримінальному жаргоні має негативне забарвлення і обов'язково включає лексико-семантичне поле «повія», «дівчина, жінка легкої поведінки», на базі яких розвивається решта значень. Якщо друге з наведених значень автоматично відтворюється в молодіжному сленгу (і у жаргонізованій розмовній мові), то назва найдавнішої професії для молодіжного сленгу виявляється неактуальною, а тому нейтралізація цієї семантики автоматично зумовлює появу оригінальних, властивих молодіжній мовотворчості семантичних ознак із супровідною оцінкою: *жаба* – зневажл. дівчина, *мочалка*, *шмара* – іронічна номінація жінки, дівчини; *кошалка* – дівчина із слабкими розумовими

здібностями; *прошмандовка* – дівчина легкої поведінки, до того ж із поганим характером, *чума* – негарна дівчина. У той же час суттєво відзначити, що молодіжний соціум виявляє жорсткість у характеристиках жіночої статі, «згущуючи» негативні ознаки порівняно з кримінальним жаргоном. Наприклад, номінація в кримінальному жаргоні *скотина* – «людина» трансформується в молодіжному жаргоні в «дівчина легкої поведінки, повія».

У процесі асиміляції кримінального жаргону «відсіювання» кримінальних семантичних ознак спостерігається в тому випадку, коли з кількох значень багатозначного слова засвоюється тільки те, що не пов'язане зі злочинною діяльністю, наприклад, із двох значень дієслова *запороти* – «зарізати» і «зіпсувати» – тільки друге засвоюється молодіжним соціолектом; *пахан* («чоловік», «батько», «ватажок злочинної групи») *пахани* («старі», «батьки»), *качум* («провал діла», «мовчання») *качум* («мовчання»), на базі якого розвинулись асоціативно пов'язані між собою значення «сон», «відпочинок».

3. У молодіжному соціолекті відбувається семантична модифікація жаргонного вокабуляру, що засвідчує семантичну дифузність жаргонного вокабуляру як такого, де позначається індивідуальна мовотворчість та власне комунікативна прагматика:

втирати – обдурювати говорити;

купол – голова лоб;

посипуха – цукор-пісок сіль;

скотина – людина дівчина легкої поведінки, повія (Ставицька, 2005а).

Н. В. Третяк (2008) також зазначає, що перехід одиниць кримінального жаргону до складу молодіжного жаргону, супроводжується певними семантичними трансформаціями. Тому дуже часто в словниках жаргонної лексики поряд подають ремарки *крим.* і *мол.* Наприклад, *кидала* – *крим.* шахрай, який при продажу або покупці обманом отримує велику суму грошей. *Дах у «кидал» надійний. Простим грішним міліціонерам ці «кидали»*

не по зубам → *мол.* Той, що обдурює. А *«кидалою»* виявилася найкраща подруга.

Розглядаючи типологію семантичного наповнення жаргонного вокабуляру в кримінальному жаргоні та молодіжному сленгу, не можна не відзначити такого явища, як омонімія однотипних лексем, що розійшлися значеннєво. У даному разі, очевидно, спрацьовує не свідоме використання кримінального жаргонізму, а особлива магія чи «жиганський» присмак того слова, що набуває в іншому соціолекті невластивої йому семантики. Пор.:

заліпуха – брехня річ, подія;

заміс – побиття історія, анекдот;

штрих – батько, старий людина, суть якої незрозуміла (Ставицька, 2005а).

4. У системі молодіжного сленгу можна виділити чимало квазісинонімічних рядів, і це є питомою ознакою жаргонізованої мови як такої. Засвоюючи певний жаргонізм, молодіжна субмова вибудовує навколо нього власний синонімічний ряд. Наприклад, синонімом до слова *жлоб* (обмежена людина, причому жадібна, тупа й великого зросту) виявляється слово *дятел*, яке вважається тяжкою образою і нічого спільного не має з попереднім референтом. Обидва слова ототожнюються з маловідомим у жаргонному слововживанні словом *збуй*, відомим українським діалектам у значенні «розбійник, грабіжник».

Синоніми до слова *лох* (некмітлива людина), узяті з того ж таки кримінального жаргону: *бивень* (розумово відстала людина), *шлепер* (вокзальний злодій, картярський шулер); сленгові номінації некмітливої людини включають полонізм *рогуль*, супроводжувані негативними конотаціями літературні слова *шайтан*, *мутант*, а також слова-одноденки *лушпек*, *кікос*.

Семантична дифузія в молодіжному сленговому слововживанні інколи може зумовлюватися звуковою подібністю між кримінальним жаргонізмом і молодіжним сленгізмом: у молодіжному сленгу ідентичну семантику

передають одиниці *курка* і *клюшка* – дівчина – тоді як у кримінальному жаргоні вони семантично не перехреснюються: перше слово означає «дівчина-підліток», а друге – «повія». Впливом звукової подібності, очевидно, можна пояснити й ототожнення *шкари* (брюки) – *шкраби* в значенні «взуття».

Інший різновид синонімічних рядів у системі молодіжного сленгу – це ряди, що лексично дублюють номінації кримінального жаргону, але доповнюють їх оригінальними лексемами із власне молодіжного мовного середовища. Наприклад, *дока* – знаюча людина – засвідчує семантичну спільність між кримінальним жаргоном і молодіжним сленгом, але слово *гуру* в тому ж значенні – надбання молодіжного сленгу. Аналогічну семантичну кореляцію між кримінальним жаргоном і молодіжним сленгом засвідчують синонімічні пари і ряди: *качок* (масивна людина) – *шафа*; *голяк* (немає) – *йок*; *пасти* (всліджувати) – *матрати*; *мотор*, *тачка* (машина) – *газ*; *мент*, *мусор* (міліціонер) – *афен*; *ішачити*, *втикати* (тяжко працювати) – *вколювати*; *дістати* (набриднути) – *задовбати*, *доколупатися*, *вгавкатися* та ін.

5. Номінації молодіжного сленгу, нерідко з новим значенням, постають у результаті словозмінних та словотворчих трансформацій одиниць кримінального жаргону:

башляти (платити) *башльовий* (платний); *безбашльовий* (безплатний);
заритися (зазнатися) *зарисачений* (той, хто був своїм, а потім запишався);

мажор (добре, успішно, нормально) *мажор* (грошовита молода людина, що вдає із себе аристократа) та ін.

6. Мовотворчість молоді виявляється в тому, що на базі кримінальних жаргонізмів виникають метафоричні номінації, які актуалізують експресивні потенції початкового словесного уявлення. Скажімо, молодіжний сленгізм *снайпер* – людина, що не має своїх цигарок і постійно випрошує їх у

знайомих, – становить собою метафоричне розгортання дієслова *стріляти* (брати безкоштовно, позичати, просити).

Лінгвокреативні здібності сучасних жаргононосіїв виявляються і в більш складних, опосередкованих образних номінаціях. Наприклад, С. Пиркало (1998) у своєму словнику фіксує номінацію для рудого хлопця – *п'ятсот вісімдесят третій*, що може здатися «річчю в собі». Реконструюючи цю номінацію, можна стверджувати, що слова для передачі рудого кольору відображають вторинну семантику, пов'язану із золотом, точніше, з його пробою: *рижик* – золото, *рижовий* – золотий. Цілком зрозуміло, що ознака рудого кольору за умов такої асоціативної паралелі мусила б вилитися в номінацію *золотий хлопець*, стилістика якої суперечить зниженому розмовному стилю сленгового спілкування, а тому в молодіжному когнітивному стилі актуалізувалася прозаїчна назва дорогоцінного металу, що й стала метафоричною номінацією рудого волосся.

7. Деякі одиниці молодіжного сленгу постали внаслідок редукції фразеологічних словосполук, що побутують у кримінальному жаргоні. Наприклад, сленгові номінації на позначення горілки *біла*, *біленька* мотивовані фразеологічною словосполучкою *біла голівка*, що походить із довоєнних часів, коли горлечко пляшки закривали справжнім корком і запечатували білим сургучем. У повісті М. Чернявського «Ранок під ногами» (1990), де описано події 1930-х рр. в Україні, знаходимо метамовне тлумачення цієї номінації: «Готує закуску. Вносить пляшку *білоголової казьонки* – так називається горілка».

При сприйманні слова *бухенвальд* (студентська їдальня) може виникнути думка про мотивацію цього слова номеном *бух* (саме таку помилкову інтерпретацію знаходимо в рецензії на Словник С. Пиркало (1998), опублікованій у журналі «Дивослово», 1998, № 12, с. 60), але насправді цей сленгізм зберігає формальний і семантичний зв'язок із кримінальним жаргоном, де *бухенвальдський пайок* означає «жалюгідний, бідний обід».

Аналогічні процеси трансформації кримінального жаргонного фразеологізму в молодіжному сленгу можна спостерегти в таких випадках: *відкинути тапочки, коньки; завернути ласті (померти) тапочки, коньки; знати порожняк (обдурювати) знати (повідомляти інформацію сумнівної істинності); мати щастя (заразитися венеричною хворобою) щастя (венерична хвороба); палити хату (викривати притон) палити (викривати) (Ставицька, 2005а).*

5.2.7. Способи творення молодіжного сленгу

Серед способів творення молодіжного сленгу виділяються такі:

1. Афіксація. Загальномолодіжний сленг послуговується стандартними суфіксами й префіксами: *облом* (негативні емоції, переживання) – *обломіст*; *западло* (зроблена неприємність) – *западліст*; *підлабка* – другорядна музична партія (від *лабати*), а також пропонує сленгову суфіксальну парадигму, яка дублює суфіксальну систему кримінального жаргону: -он: *випивон, закусон*; -ський: *Чайковський* – чай; -уха: *груповуха* – груповий секс; витворює оригінальну систему суфіксів: -як: *депресняк* – депресія, *красняк* – червоне вино, *наївняк* – наївна людина; -оша: *летьоша, наркоша*; -ик: *дезик* – дезодорант, *студик* – студент; -бан: *гульбан* – прогулянка по місту; -ура: *джинсура* – джинсовий одяг та ін.

Типологічну спільність із бурсацько-семінарським жаргоном засвідчує латинський суфікс -ус: *пішкарус* – ходіння пішки.

Суфікс -ово (зависалово) має виразне російське походження.

Суфікси, що імітують звучання іншомовних слів, мотивують появу ілюзійних неологізмів, що виконують метамовну функцію, відтворюючи структуру іноземних мов (Grabias, 2001), з якої «експортується» словотворний тип. Такою мовою для українського і польського молодіжного сленгу, приміром, є італійська мова: *брателло* (дружнє звертання до особи чоловічої статі), *накателло* (друг, з яким разом пиячать), *бордельєро* (місце,

де можна весело провести час), *качуміссімо* (дуже тихо); імітація іспанської мови забезпечується суфіксом -ос (*америкос*), який має місце і в польському (Grabias, 2001), і в сербському молодіжному соціолектах (Бугарски, 2000).

Суттєвою особливістю сучасного молодіжного жаргоновживання є додавання стилістично маркованих суфіксів (переважно згрубілості) до жаргонних лексичних основ, як-от: -ня (*шузня* від *шузи*), -ило (*сармачило* від *сармак*), -яка (*чмиряка* від *чмир*), -исько (*чмошисько* від *чмо*). Якщо в бурсацькому соціолекті суфікси згрубілості приєднуються до загальнономовних лексичних основ, що є самоцінними носіями жаргонних соціосем, то в сучасному молодіжному соціолекті словотворча парадигма будується переважно на жаргонній лексичній основі.

2. Утворення з повторенням одного якогось елемента або елемента, подібного за звучанням, що характерно для словотворення кримінального жаргону: *бу-бу* – похмілля, *головка бо-бо* – хтось страждає на психічне захворювання, *бум-бум* – статевий акт, *тьорли-йорли* – розмова, *улюлюк* – агітуючий християнин.

3. Усічення коренів (апокопа): *фан* (фанат), *дезик* (дезодорант), *демо* (демонстрація), *калаш* (автомат Калашнікова), *колок* (колоквіум), *універ* (університет), *фест* (фестиваль), *передоз* (передозування наркотиків).

4. Складання коренів: *спиртометр*.

5. Телескопія: *алконавт* (алкоголік + космонавт), *сексодром* (секс + аеродром).

6. Універбація (стягнення): *академка* (академічна відпустка), *автомат* (залік, отриманий автоматом), *нефори* (неформальна молодь).

7. Абревіація: *ОБС* – одна баба сказала.

8. Деабревіація (нове розшифрування абревіатури): *КВН* – *кавеен* – «крепкій виноградний напіток», *ВВС* – *бі-бі-сі* – баба бабі сказала.

9. Фонетична мімікрія, тобто заміна слова або його частини паронімом. При цьому внутрішня форма та звуковий образ певного слова трансформуються в таку загальну чи власну назву, що передає самостійне

лексичне значення, досить віддалене від лексично-звукового аналога, від якого відштовхується мовець: *шпора* (шпаргалка), *кульок* (освітній заклад культури). Інколи замінюється частина слова: *півлітракономія* – політекономія.

Цей прийом активно формує комп'ютерний жаргон. Надання іноземному слову української форми адаптує запозичення, а українська форма легше запам'ятовується, набуває образно-емоційних обертонів, а прийом є дієвим засобом продукування мовної гри. Напр.: *батон* (англ. *button*) – кнопка, клавіша; *босяк* – програміст на мові Basic.

10. Метатеза (перестановка звуків або складів): *гамнітохвон* (магнітофон), *футлі* (туфлі), *сабо самою* (само собою).

11. Приставні приголосні: *шкрек* (жаба).

12. Метафора. Метафорика в молодіжному сленгу часто позначається оцінною конотацією, гумористичним потрактуванням позначуваного. Основою асоціативного перенесення стають переважно реалії предметно-речового світу, залучення яких до процесу метафоризації акцентує сприйняття навколишньої дійсності в підкреслено зниженому ракурсі: *аеродром* – великий картуз з дашком, *акваріум* – міліцейська машина з будкою, *бочка* – автомобіль марки Opel, *булки* – м'язи, *велосипеди* – круглі окуляри, *відра* – відвислі груди, *батареяка* – трамвай, *дрова* – сірники, *матрац* – прапор США. Номінації тварин, порівняно з кримінальним жаргоном та бурсацько-семінарським жаргоном, залучаються рідше: *баран* – кучерява людина, *удав* – дуже довга людина (Ставицька, 2005а).

У своєму дослідженні «Сучасний погляд на молодіжний сленг» автор Л. Заводна (2014) виділяє сленгові номінації метафоричного характеру, які називають предмети чи осіб або характеризують їх. Сюди належать загальноживані слова, що використовуються в новому значенні, наприклад: *бацила* – людина, котра заважає кому-небудь; *дятел* – обмежена, дурна людина; *спецназ* – вахтери в студентському гуртожитку. Крім того, до цього типу належать дієслова на позначення фізичних процесів, що змінили свою

семантику та перейшли з фізичної сфери до соціальної: *нести пургу* – говорити дурниці; *стрельнути бабок* – позичити в когось грошей; *сікти в комп'ютерах* – розбиратися в комп'ютерах, добре володіти комп'ютерними програмами.

13. Метонімія: *волосата рука* – надійна підтримка, своя людина у вищих сферах, *волосаті* – хіпі.

14. Антономазія: власне ім'я вживається в значенні загальної назви: *вася* – людина, яку не поважає її оточення, *льоша* – хлопець з відкритим ротом і в окулярах.

15. Синонімічна або антонімічна деривація: один із компонентів фразеологізму замінюється близьким або протилежним за значенням словом загальноновживаного лексикону або сленгу. Напр.: *бухий в дим* – п'яний в дим.

16. Завдяки розвиненню Інтернету, мобільного зв'язку серед способів творення молодіжного сленгу поширилися еративи (від лат. *errare* «помилятися») – слова з навмисним порушенням орфографічної норми. Еративи стали традиційними в інтернет-спілкуванні, а саме в албанській (олбанській, падонкіфській) мові (різновид інтернет-сленгу в російській мові) і в нетспік (**Netspeak**) або чатспік (**Chatspeak**) в англійській мові. Існують два основних типи еративів: орфографічні та графічні. Орфографічні еративи у свою чергу можна поділити на ті, що утворилися при умисному та при випадковому порушенні норми. Орфографічний вид еративів припускає, що людина знає правильну форму слова і навмисно її порушує внаслідок різних причин (наприклад, для досягнення певного ефекту) (Столярчук, 2015).

17. Розвиток Інтернету, писемної мови спричинили появу нової форми мовлення – нетспік (Netspeak) або чатспік (Chatspeak), яку неможливо віднести одностайно як до письма, так і до мовлення, бо вона містить у собі характерні ознаки обох форм. У нетспік використовується ціла система символів (так званих смайлів), що допомагають графічно відобразити міміку (посмішку, насуплені брови тощо), жести (обійми) та інші дії, пов'язані з вираженням емоцій. Вони використовуються в чатах,

SMS-повідомленнях, електронних листах і т. ін. Спираючись на порівняльну класифікацію доходимо висновку, що нетспік, хоч і сприймається зором, але увібрав до себе більше характеристик усної форми мовлення, ніж писемної. Це пояснюється бажанням користувачів Інтернету максимально приблизити інтернет-комунікацію до прямого живого спілкування. У нетспік, як і в усній розмовній мові, використовуються вступні слова та фрази, аби розбавити повідомлення, поживити спілкування (Столярчук, 2015).

18. На тлі історичних та політичних подій соціально активна молодь уводить у своє мовлення так звані неосленгізми, що означають нові поняття, доступні для розуміння усіх верств сучасного населення. Вони є актуальними для позначення особливих понять, притаманних реаліям життя сучасної молоді, й виникають в умовах легкого і невимушеного повсякденного спілкування: *тітушки, ленінопад, вогнехреща, атовці, нацики, воїни світла* тощо (Стогній, Варавкіна, 2019).

5.2.8. Шкільний і студентський жаргон

Важливим складником молодіжної субмови прийнято вважати спеціальні жаргони певних соціально-корпоративних відгалужень у молодіжному середовищі; насамперед сюди зараховують шкільний і студентський жаргони. Школярсько-студентський соціум охоче послуговується загальномолодіжним жаргоном, але обов'язково витворює й власний мовний світ, в якому домінують номінації на позначення дисциплін, реалій і понять навчального процесу, шкільного чи студентського персоналу, різних людських якостей, що виявляються під час навчання тощо (Ставицька, 2005а). На думку І. І. Щур (2001б), у лексиці шкільного жаргону наявні слова, тематично пов'язані з такими сферами: 1) школа; 2) дозвілля; 3) побут; 4) оцінка.

Спільними рисами шкільного та студентського сленгу є розподіл вокабуляру цих сленгів на загальношкільний та загальностудентський, а

також на спеціалізований шкільний або студентський. Перша частина лексикону складає специфічні слова шкільного або студентського сленгу, зрозумілі та вживані всіма учнями або студентами (Столярчук, 2015).

Причина появи шкільного жаргону – бажання підлітків проявити свою самостійність, продемонструвати приналежність до якогось угруповання. Жаргон – це дуже «прилиплива» манера мовлення. Школярі говорять ніби для його відновлення, словесної гри, тому він такий і привабливий (Щур, 20016).

Слід зауважити, що саме школярсько-студентський мікросоціум як суб'єкт і об'єкт жаргонотворення має досить давнє історичне коріння. Школярі, а особливо студенти як спільнота з певним освітнім та інтелектуальним рівнем, яка любить розважитися, «грати» в широкому значенні цього слова, виявляють неабиякі лінгвокреативні здібності, коли концентрується і молодеча зухвалість і прагнення протиставити себе офіційному світові, й почуття гумору. Цей соціум володіє загальномолодіжним жаргоном, а також продукує спеціальні, пов'язані з навчанням, жаргонні номінації.

Звісно, кожна історична епоха накладає свій відбиток на жаргонний лексикон учнівської молоді. І все-таки певні типологічні лексичні паралелі між віддаленими часовими періодами функціонування жаргону виявити можна. Скажімо, на позначення останньої, задньої партії в класі в бурсацькому жаргоні вживали слова *кавказ*, *сахалін*, *камчатка*, останнє з яких узвичаїлося в сучасному жаргоновживанні. У мові сучасних школярів засвідчено семантично однотипну з наведеними номінацію *чукотка*, а також слово *шамовошина* – від «шамати» (на останній партії «зручно» їсти); *терти* (*тягти*) *лямку* – вчитися, *настрочити* – написати; *цвайка*, *драйка* – двійка, *трійка*; *фінтити* – хитрувати.

Те слово-поняття, яке в бурсацькому жаргоні було об'єктом перифразування, у сучасному жаргоні стає експресивно маркованою одиницею, тобто жаргонізмом на позначення іншого слова-поняття.

Помічено, що в сучасних студентсько-учнівських соціолектах набувають жаргонного значення ті лексеми, які використовувалися в колишній нормі літературного, нормативного слововжитку відповідних соціальних груп: *бурса* – це будь-який навчальний заклад, а *бурсак* – учень професійно-технічного училища, відповідно й слово *спудей* інколи вживається для жартівливого позначення студента сучасного вищого навчального закладу. Пор.: аббревіація *ПТУ* (професійно-технічне училище) позначає нині й Полтавський технологічний університет.

Лексичні типології спостерігаються також між мовою школярів 1920-х рр. і сучасних учнів: *хазяїн* – директор школи; *кол* – одиниця; *пара* – двійка; *пасувати* – тікати з уроків, лекцій; *рвати кігті* – утекти з лекції.

Жаргонотворчість сучасних школярів виявляється в різнотипних номінаціях: *мурашник* – школа; номінаціях осіб, персоналу школи: директор – *шеф*, *диря*, *ботинок*. Останнє слово дало імпульс для появи номінації на позначення вчительки – *підошва*, яка в плані стилістичної експресії виграє порівняно з номінацією *вчиха*; секретарка директора – *муся*. Популярними в шкільному жаргоні є жартівливі номінації вчителів-предметників, що утворюються на основі внутрішньої форми початкового слова: *алгеброїд* – учитель алгебри та геометрії; метонімічної співвіднесеності зі знаряддям чи термінологічною сферою професійної діяльності вчителя: *колба* – вчителька хімії, *глюкоза* – вчителька біології; метафоричної подібності: *мауглі* – вчитель фізкультури, *історичка* – вчителька історії; скорочення: *реп* – репетитор; навчальних предметів: *фізра* – фізкультура, *матра* – математика, *пінглиш* – англійська мова, *геос* – географія; інших понять навчального процесу: *вікно* – перерва в заняттях, яка утворюється через відміну або відсутність у розкладі лекції або уроку; *шпора* – шпаргалка, *бомба* – завчасно написана на великому аркуші паперу повна відповідь на запитання; *лаба* – лабораторна робота.

Об'єктом жартівливо-іронічної номінації часто постають психологічні, розумові здібності учнів, студентів, а також соціальні характеристики:

заточка – дівчина, яка зубрить уроки і вислужується перед викладачами; *заучка* – людина, зациклена на навчанні, обмежена й примітивна; *умка* – відмінник; *німий* – двієчник; *стерильний учень* – учень, який нічого не знає; *буквоїд*, *писар*, *ботанік* – відмінник; *хвостист*, *хвостатик* – який має академічну заборгованість.

У сферу жаргонного словоперетворення активно включаються дієслівні номінації: вчити: *зубать*, *зубарити*, *сухарити*, *гризти*; не скласти екзамен: *зрізатися*, *завалитися*, *засипатися*, *здатися*; скласти екзамен: *спихнути*, *товкнути*, *стовкнути*, *скинути*, *вилізти*, *випливити*; підказувати: *коментувати*, *цитувати*, *суфлювати*; списати: *перемахнути*, *здути*, *списати*, *скатати*, *злупити*, *перемазурити*, *сфотографувати*, *зробити ксерокопію*, *злизати*, *зідрати*; нічого не знати: *плавати*, *горіти*, *пухнути*.

Шкільний жаргон активно поповнюється за рахунок стійких словосполучень, часто прецедентного характеру, які позначають реалії шкільного життя: *повернення блудного сина* – прогульник прийшов на уроки; *45 хвилин на порохівій бочці* – урок хімії; *камера катування* – відповідь біля дошки; *Слава Богу!* – дзвоник з останнього уроку; *Алі-Баба і сорок розбійників* – класний керівник та учні; *місце зустрічі змінити не можна* – виклик до директора; відвідування туалету на перерві для спілкування; *сімнадцять миттєвостей весни* – учитель вийшов із класу; *острів скарбів* – поличка з класними журналами (Ставицька, 2005а). Більшість словосполучень мають доброзичливо-жартівливий характер і називають реалії навчального процесу (*випасти в осад*, *зсув по фазі*, *птаха обломінго*). Найдотепнішими є: *острів скарбів* (поличка з класними журналами), *17 миттєвостей весни* (учитель вийшов із класу), *рожевий фламінго – птах обломінго* (про невдачу, провал). Певна кількість словосполучень є загальноживаними, тобто характерними для широкого загалу: *гнати заметіль* (казати неправду), *дах поїхав*, *капати на мозок* (говорити неправду); *облом-іванович* (невдача). У цілому словосполучення роблять мовлення школярів виразнішим і колоритнішим (Щур, 2001б).

У студентському жаргоні виділяється лексичний ряд на позначення реалій студентського життя. Об'єктом жаргонотворення звичайно постають навчальні заклади: *універ* – університет, *кульок* – університет культури, *пед*, *педель*, *педуха* – педагогічний університет, *конса*, *консерва* – консерваторія; поняття студентського життя: *фак* – факультет, *колок* – колоквіум; самі студенти за характером їхньої спеціалізації: *економіст* – студент економічного факультету; навчальних предметів: *зарубега* – зарубіжна література, *органіка* – органічна хімія; номінації на позначення реалій і понять студентського побуту: *екватор* – час після зимової сесії на третьому курсі, середина навчання у вузі; *читалка* – читальний зал; *публічка* – публічна бібліотека; *анатомка* – анатомія, морг; *торба* – сесія; *свисток* – дзвоник; *по діагоналі* – дуже поверхово (читати, переглядати книжку, конспект); *хвіст* – академічна заборгованість; *плавати* – невпевнено почувати себе під час відповіді; *шпаргаліте* – шпаргалка.

У студентському жаргоні відбилосся напівголодне студентське життя, адже об'єктом сленгової мовотворчості постає студентська їдальня, яку називають *бухенвальд* (запозичене з кримінального жаргону, де слово вживається на позначення бідного обіду), *бомбей* (від *бомбити* – «просити добавку в їдальні»).

Школярський та студентський жаргони не є замкненими системами, вони вільно набувають інтержаргонного характеру, поповнюють жаргонізовану розмовну мову, самі збагачуються за рахунок розмовно- побутових слів.

Найактивнішим біжаргонним полем є проаналізоване «молодіжний – кримінальний жаргон». Загальномолодіжний сленг важко відділити від студентсько-шкільного жаргону, а тому слід визнати інтержаргонний характер останнього. Автори «Сучасної української літературної мови» (1973) в розділі про жаргонну лексику слушно наголошують на інтержаргонних елементах у царині студентсько-шкільного соціолекту: це жартівливі й зневажливі звертання чи характеристики своїх колег: *архаровець*, *старий*,

бродяга, кадр; башковитий – розумний; *вахлак, дундук* – неповоротка, малотямуща людина; *гаврик* – один із товариства, що нічим не виділяється серед інших; *дока* – той, хто добре обізнаний з чим-небудь, тямущий; *дилда* – здоровило; *доходяга* – худий, слабкий; *прилипало* – зневажлива назва занадто практичної людини; *кугут* – скупий; *слабак* – непрактичний.

Молодь сприйнятлива до різнотипних мовних новацій, а тому модні слова і слівця з різних соціолектів набувають статусу спеціальних молодіжних жаргонізмів. Дослідники відзначають, що в студентському жаргоні можна помітити чимало слів із матроського жаргону: *баласт* – щось непотрібне; *непотріб*; *здрейфити* – злякатися; *драїти, пісочити* – критикувати; *відшвартуватися* – відійти, відчепитися (Сучасна українська літературна мова, 1973).

У сучасній жаргонній комунікації спостерігаємо запозичення в шкільний жаргон елементів комп'ютерного сленгу: *хакати* – комп'ютерне «зламувати, змінювати програму» студентське, шкільне «списувати». Студентська субмова оригінальним чином адаптувала кримінально-молодіжний жаргонізм *нульовий* – людина без грошей який нічого не знає. Не без впливу мови наркоманів у шкільному середовищі поширилося слово *доза* – домашнє завдання. Зазначимо, що сучасна мовна реальність активно вливається в розмовну мову школярів: *контрабанда* – контрольна робота; *зона* – школа; *твікс* – двійка (вплив реклами однойменного шоколадного батончика по телебаченню).

Зі шкільного жаргону перейшло до розмовної мови слово *камчатка* на позначення задніх сидінь в інших закладах, приміром у театрі.

Українські педагоги занепокоєні розповсюдженням молодіжного сленгу та його вживанням молоддю. Вони зазначають різкий спад у рівні грамотності підлітків. Головні тенденції та різновиди молодіжного сленгу, які поширились у школах на даний момент, є мова Інтернету, а також так звана «олбанська» мова, головна мета якої спрощувати звучання слова та відобразити це на написанні. Наприклад, *ацукій* «пекельний», *аффтар*

«автор». Крім того, тенденція наших часів – SMS- мова. Діти звикли вживати скорочення та спрощення слів, тому не вважають необхідним знати правильне написання слова, бо це не економічно і вимагає більших зусиль і часу (Столярчук, 2015).

Отже, шкільний жаргон – явище, яке постійно поновлюється, а тому не старіє. Шкільний жаргон по суті є школою словотворчості, причому різні новотвори спочатку мають доброзичливо- жартівливий характер. Проте слід боротися з грубими словами в шкільному жаргоні, як і з проявом насильства на мовленнєвому рівні, тому що, на відміну від дорослих, які вживають згрубілі слова для емоційної розрядки, підлітки часто оперують такими жаргонізмами з метою вразити однолітків. Така манера спілкування часто перетворюється на погану звичку. Саме тому, беручи до уваги особливості мовної ситуації, школа повинна передбачити спеціальний огляд розмовних, просторічних і жаргонних слів, щоб молодь змогла відрізнити власне ненормоване мовлення від базарної лайки (Щур, 2001б).

- 1. Назвіть причини виникнення та існування молодіжного сленгу.*
- 2. Назвіть науковців, які вивчали і вивчають молодіжну субмову в Україні наприкінці XX – XXI ст.*
- 3. Назвіть основні риси молодіжного сленгу.*
- 4. Ваша думка про лінгвістичну природу молодіжного сленгу.*
- 5. Охарактеризуйте лінгвістичну специфіку молодіжного сленгу.*
- 6. Охарактеризуйте соціолінгвістичну сутність молодіжного сленгу.*
- 7. Назвіть чотири хвилі в розвитку молодіжного сленгу в XX ст.*
- 8. Охарактеризуйте загальномолодіжний сленг.*
- 9. Охарактеризуйте спеціалізовані молодіжні сленги.*
- 10. Охарактеризуйте сленги окремих молодіжних субкультур та угруповань.*

11. Охарактеризуйте сленг артсубкультур.
12. Що приваблює молодь в інтернет-сленгу?
13. За яких умов певний пласт лексичних одиниць спеціалізованих молодіжних сленгів може перейти до загальномолодіжного сленгу?
14. Назвіть найчисельніше концептуальне поле в лексиці молодіжного сленгу.
15. Наведіть приклади назви людини за типами сексуальної поведінки.
16. Назвіть приклади номінативних одиниць, що позначають алкогольні напої та реалії, пов'язані з уживанням спиртного в мовленні сучасної молоді.
17. Назвіть основні джерела формування молодіжного сленгу.
18. Наведіть приклади слів, які перебувають на кордоні молодіжного сленгу та «блатного» жаргону.
19. Назвіть основні позиції, що характеризують реальні шляхи адаптації кримінального жаргону в молодіжній субмові.
20. Охарактеризуйте способи творення молодіжного сленгу.
21. Назвіть сфери лексики шкільного жаргону, які виділяє І. І. Щур (2001).
22. Назвіть спільні риси шкільного та студентського сленгу.
23. Охарактеризуйте лексичні типології між мовою школярів 1920-х рр. і сучасних учнів.
24. Наведіть приклади стійких словосполучень у шкільному жаргоні.
25. Наведіть приклади запозичень у шкільний жаргон елементів комп'ютерного сленгу.

5.3. Професійні соціолекти

Традиційно професійним жаргоном вважають розмовне мовлення будь-якого професійного середовища, яке включає певну кількість емоційно забарвлених слів вузького вжитку, що відбивають професійну спеціалізацію

носіїв мови. Так, шофер жартівливо називає руль автомобіля *бубликом*, погану, стару машину – *корогазом*, при важкій їзді він не їде, а *пиляє*. Термінологічний статус «професійного жаргонізму» встановився значно пізніше від решти соціальних діалектів. «Особливістю професійних жаргонізмів є відсутність системності в їх функціонуванні, лаконічна образність, здатність до проникнення в інші професійні лексичні системи, у побутове розмовне мовлення і навіть у спеціальну літературу. Професійні жаргонізми мають, як правило, експресивно нейтральні відповідники в загальнонародній мові і в професійних словниках» (Сучасна українська літературна мова, 1973).

Помиляються ті, хто виступає проти існування жаргонів узагалі й професійного зокрема. З цього приводу С. Пиркало (2000) зазначає: «Дилетанти в мовознавстві небезпечні, бо вони заперечують необхідність існування і соціальних жаргонів, і діалектів, просторіччя, лайки. Вони вважають, що це все від нестачі освіти, культури й духовності. Але професійні жаргони існують і в академіків: синхрофазотрон називається “каструля”, і з цим нічого не вдієш».

У системі соціальних діалектів професійні жаргони становлять ту категорію, яку вивчати найскладніше, адже вони залишаються річчю в собі і в принципі є закритими для стороннього ока. Не можна не погодитися з К. Широцьким (1998а), який починає свою наукову студію про бурсацький жаргон такими словами (у цитуванні зберігається орфографія оригіналу): «Студії над технічними, професіональними мовами, здається, сама найтяжча робота, особливо для тих, хто вчить сі мови з боку. Ніякий простий пасажир, наприклад, як би він не намагався ознайомитися докладно з мовою моряків, не забалакає нею з такою тисячою тонкостей, подробиць й технічних особливостей, як самий моряк. А є, окрім морського, багато інших таких мов: друкарський, знову в шахтах шахтарський (у золотокопів, сріблокопів і інших, й діалектів їхніх змішувати не можна). ... Словом, люди окремих

професій... виробляють для себе цілий запас слів їм одним лиш необхідний, а відповідно до того змінюють під той штиб і всю свою мову».

За термінологією С. Граб'яса (Grabias, 2001), професійні соціолекти належать до інтенсійно явних (комуніканти не приховують інформації, як це відбувається в кримінальному жаргоні) і є вузько комунікативними (зміст інформації без спеціального розтлумачення залишається для стороннього незрозумілим, хоча й без явної інтенції з боку комуніканта). На думку вченого, за ступенем експресивності ці соціолекти стоять на останньому місці після молодіжного та кримінального жаргону.

Щоб вивчити професійний жаргон, необхідно на певний час стати учасником певного професійного осередку, що, в принципі, непросто, адже професійний колектив складається як функціональна мовна субстанція протягом тривалого часу. Професійні жаргонізми розсекречують себе в інтерв'ю, які дає носій жаргону радіо, телебаченню чи пресі, у мові художньої літератури, коли письменникові вдається проникнути в святая святих мовного існування професійного соціуму.

І все ж таки слід констатувати, що професійний соціолект залишається малодоступним для спостереження і опису.

Щодо мовної особистості носія професійного жаргону треба відмітити, що виділити коло носіїв того чи іншого професійного жаргону нескладно: це люди, які володіють даною професією чи спеціальністю і займаються нею протягом більш-менш тривалого часу.

Практично всі соціально-професійні групи продукують жаргонні номінації. Можна говорити про професійні жаргони медиків, гірників, металургів, льотчиків та ін. У сучасних умовах професійні жаргони розвиваються і в таких високоінтелектуальних сферах, як фізика, хімія. Проте не всі соціально-професійні групи здатні розбивати шкаралупу професійно-групової замкненості і ставати надбанням інтержаргону, розмовної мови, міського сленгу тощо.

До відносно закритих соціально-професійних груп можна зарахувати тих, хто торгує на базарі (вуличні крамарі почасти створюють таємні мови, аргументи, зміст яких абсолютно недоступний для стороннього спостерігача); професійні спільноти банкірів, бухгалтерів, науковців, виробничників, футбольних фанів, тих, хто захоплюється, приміром, філателією, різними видами мистецтва чи мисливством, рибальством і под.

Ті ж професійні жаргонізми, яким судилося стати «на слуху», влитися в більш широкі страти, як правило, є приналежністю відносно відкритих соціально-професійних груп, як-от: спортсмени, водії, перукарі, музиканти, журналісти, комп'ютерники, бізнесмени, «човники», ріелтери (ті, хто працює у сфері нерухомості) та ін. До таких відкритих жаргонних систем О. Горбач (1963) схильний був зараховувати жаргон вояків: «...Якраз вояцькі арготизми в наш час у нас опинилися з різних причин (масовість армій, ореол національної жертви) в дуже догідному становищі ширитися в розмовній мові». Зрозуміло, що склад і характер обох типів професійних груп варіюється в кожен історичну епоху. Фактором відкритості певного соціолекту є таке: коли певний професійний жаргонізм уживають не лише представники певної професії, а й особи, які непрофесійно займаються певним видом діяльності (комп'ютерники і користувачі комп'ютерів, музиканти, спортсмени і музичні, спортивні фани). Тому-то межі професійних жаргонізмів є доволі розмитими, і такі одиниці, як зазначалося, легко стають надбанням молодіжного сленгу, жаргонізованої розмовної мови.

Слід говорити про відносний характер відкритості / закритості з огляду на те, що, попри відкритість соціальної групи, абсолютна більшість жаргонізмів лишається все ж прерогативою тільки цієї групи, а із закритих груп певні елементи обов'язково проникають у жаргонізовану розмовну мову.

З огляду на замкнений корпоративний характер функціонування професійного сленгу і відсутність в Україні спеціальних словників, які б його фіксували, годі говорити про системний характер більшості професійних соціосистем. Можна виокремлювати лише деякі лексичні риси професійних

жаргонів, як вони постають у художніх, газетно-публіцистичних дискурсах, наукових працях.

З мови **автолюбителів**: *грак* – приватний таксист; *грачувати* – заробляти гроші, підвозячи пасажирів на власному автотранспорті. У цьому значенні вказані жаргонізми здавна побутували в жаргоні водіїв, конотативною передумовою функціонування яких були оцінні семи «намагання будь-що запопасти клієнта», «пожадливість» та ін., та й саме слово найвірогідніше виникло в мові самих клієнтів власників автотранспорту. Проте, коли внаслідок погіршення криміногенної ситуації в пострадянських державах (грабежі, убивства) водії стали відчувати реальну загрозу з боку пасажирів, то вони самі почали називати так небезпечних клієнтів, замінивши усталений жаргонізм емоційно нейтральнішим відповідником *граки*. Себе ж іменували *граковозами*. До речі, використання тієї самої лексеми в ролі вторинної номінації для полярно відмінного референта – свідчення низького ступеня експресивних лінгвокреативних потенцій учасників професійного соціуму. До фразеології з мови водіїв слід віднести словосполуку *колгосп на колесах* – спільнота приватних водіїв.

У мові автолюбителів високою частотністю відзначаються номінації на позначення моделей автомашин, окремих деталей: *копійка* – модель ВАЗ-2101 автомобіля марки «Жигулі» (перша); автомобіль цієї марки; *слон* – «Мерседес»; *могила* – «Джип»; *стопар* – задня фара на машині; *мигавка* – сигнальна фара, яка обертається, працюючи разом із сиреною міліцейської або санітарної машини; *освіжити тачку* – продати старий автомобіль і купити новіший, кращий; *лобняк* – зіткнення автомашин, коли розбиваються лобові стекла автомобіля.

Елементи жаргону автомобілістів, які ввійшли в молодіжний сленг та жаргонізовану розмовну мову: *беемвешка*, *беемвуха*, *беемка*, *бемло*, *беха*, *бочка*, *бімер* – «BMW»; *бочка* – «Опель»; *газон* – ГАЗ-66; *горбатий* – «Запорожець»; *жигуль* – «Жигулі», *мерс* – «Мерседес»; *фолькс* – «Фольксваген»; *колимага* – «машина», переважно не дуже нова; *коробка* –

«Джип»; *мільниця* – невеликий автомобіль; *мигавка* – міліцейська або санітарна машина; *пижик* – «Пежо». Зазначимо, що цей професійний жаргонізм структурував фразеологізм у молодіжному сленгу *знятися з ручника* – нарешті зрозуміти щось (*ручник* – ручне гальмо в автомобілі або на велосипеді).

Принагідно зауважимо, що в мові автомобілістів отримав переосмислення інтержаргонний фразеологізм *фільтрувати базар* – бути обережним при виборі висловів (у розмові, під час суперечки) – *фільтрувати трасу* – стежити за дорогою.

Розмовна мова **бізнесменів** поповнила молодіжну та жаргонізовану субмови: *нал, налічман* – гроші готівкою; *чорний нал* – надприбутки, не контрольовані державою; *нафарширований* – багатий, розкішний, із необхідними технічними даними (про автомобіль, комп'ютер, радіоапаратуру тощо).

Міліцейський жаргон у принципі є вузькокорпоративним соціолектом; чи не єдиним соціолектизмом із цієї сфери, який проник не тільки в жаргонізовану, а й знижену розмовну мову, є *бомж* (рос. – «без определенного места жительства») – у міліцейських документах.

Сленг правоохоронних органів має багато спільного з жаргоном правопорушників (цей феномен у соціології називається професійним травматизмом, деформацією), а тому відповідне біжаргонне поле надзвичайно взаємопроникне й функціональне: *заказуха* – убивство на замовлення; *засвітитися* – виявити, видати себе; *навести* – вказати на об'єкт злочину і т. ін.

Міліцейський соціолектизм *глухар* – нерозкритий злочин увійшов у кримінальний жаргон.

У сучасній жаргонній мові **спортсменів** можна виділити, зокрема, такі соціолектизми: *програти всуху* – програти, не забивши гол у ворота суперника; *бублик* – оцінка «0» балів; *гірчичник* – жовта картка, яка фіксує

попередження судді гравцеві; *розмочити* – відкрити рахунок, забити перший гол тощо.

З мови спортсменів у розмовну мову перейшла словосполука *давати фору комусь* – зарані давати перевагу комусь; *дістати фору (фори)* – дістати перевагу, більш вигідні умови у чомусь; *ліплені гравці* – ті, що мають підроблені документи; *гріти лавку* – перебувати на лаві штрафників; *червоний коридор* – є сила волі, а сил немає на кінцевому шляху до дистанції (коментар).

Із професійного жаргону **журналістів** у жаргонізовану розмовну мову потрапили слова *компра* – компромат, *деза* – дезінформація. Елементами власне корпоративного соціолекту слід уважати одиниці типу *лінивий на рот* – людина, яку важко розговорити під час інтерв'ю; *ламати полосу* – знімати матеріал з уже готової сторінки.

У мові **ріелтерів** (тих, хто проводить операції з нерухомістю) значної популярності набув вислів *убита квартира* – давно неремонтована квартира, виставлена на продаж. Ця словосполука прищепилася й у мові продавців, покупців квартир, а прикметник *убитий* активізувався у вживанні на означення непривабливої, непутящої людини, а також старої речі.

У середовищі **письменників, літературних критиків** статусу сленгізмів набувають неофіційні, жартівливі номінації-прізвища письменників: *Забужка, Забуня* – О. Забужко, *Цибуля* – В. Цибулько, *Подя* – Лесь Подерв'янський та ін.

Вузькопрофесійним слід уважати **видавничий** професійний соціолект: *завислий тираж* – тираж видання, який не розкупається; *риба, білка* – макет книжки; *метелик* – приклеєний у кінці книги листок з поміченими помилками; *собачка* – реквізит, вихідні дані; *кукла* – макет або оригінал-макет, який зроблено «вручну» і ще не було подано до друкарні.

У сфері сучасного **театрального** жаргону засвідчені словосполуки *обкатати п'єсу* – зіграти п'єсу певну кількість разів; *мертва публіка* – беземоційні глядачі, які не реагують на те, що відбувається на сцені.

У сфері **політичної комунікації** теж існує свій сленг. Він відзначається чи не найбільшою динамічністю серед інших професійних соціолектів, адже політичне життя соціуму підвладне швидкоплинній зміні керівників держави, уряду, пертурбації їхніх посад, калейдоскопа політичних подій, явищ, реалій тощо. Слід говорити принаймні про два аспекти функціонування політичного жаргону: 1) неофіційна розмовна мова професійних політиків, урядовців, тобто корпоративна сфера функціонування; 2) політичне життя соціуму в дзеркалі журналістських матеріалів відповідної тематики, а також ужиткової розмовної мови. Суттєво зазначити, що названі лексичні сфери майже не перетинаються між собою, політичний жаргон не входить в інтерсоціолектні мовні сфери, він, по суті, лишається однією з найбільш закритих комунікативних систем, що можна екстраполювати, на нашу думку, на дистанціювання соціокомунікативних сфер «влада – народ» узагалі. Вузьку корпоративність політичного жаргону, як це водиться, можуть доволі незначною мірою розсекретити художні, публіцистичні дискурси. Напр.: *«Охоронець під'їзду викликав чергове авто – “ночнушку” (на нашому кабмінівському жаргоні)...*»; *«Коли я приїхала на “Плющуху” (це ми так охрестили спікерову [Івана Плюща] дачу), там були Козай, Михайлик, Пинзеник, Нимельчук»* (Врублевський, 1997–1998).

Складниками політичного сленгу в другому із зазначених аспектів постають прізвиська представників політичного істеблішменту, назви посад тощо, напр.: *Пинзеник* – В. Пинзеник, *Український «незаплямований Горбі»* – В. Горбулін, *Білий лис* – екс-президент Грузії Е. Шеварднадзе, *Хитрий лис* – екс-президент України Л. Кравчук, *віцин* – віце-прем'єр, *держак* – державний секретар.

Наведемо низку цікавих жаргонізмів на позначення представників української політичної еліти, яка, вочевидь, значною мірою стилізує корпоративну політичну мову (як політики називають один одного в кулуарах): *Пинзельник* – В. Пинзеник, *Разоренко* – В. Лазаренко, *Чучма* – Л. Кучма, *Гвалтинський* – А. Гальчинський, *Леопольд I Кравчук* – Л. Кравчук,

Чуркіс – Г. Суркіс (в усному розмовному мовленні – *суркін син*), *Симон Петренко* – П. Симоненко, *Тайфунчиха* (в усному мовленні – *дика кішка*) – Н. Вітренко, *Матьтвоєнко* – А. Матвієнко, *Собачник* – Д. Табачник.

До проблеми номінації політиків, особливо найвищого рангу, небайдужий кримінальний соціум; номінації, дані цим соціумом, не перехреснюються із загальновідомими, вони є прерогативою цього соціуму. Скажімо, у кримінальному жаргоні побутує номінація *Чебурашка* на позначення экс-президента Л. Кучми, яка, попри свою стьобовість, лишається невідомою широкому загалові. Проте в журналістських та інтелігентських дискурсах нового політичного життя набув кримінальний жаргонізм *пахан* – політичний можновладець, чия діяльність оцінюється як злочинна; уживається на позначення відповідного типу можновладця, у т. ч. й Л. Кучми; пор.: «Скромний працівник прокуреної редакції ... міг ... жбурляти стріли-інвективи в “бородку клінушком”, у вусату пику Пахана й відвислу щелепу Ілліча Другого» (О. Яровий, 1999).

Заслугою журналістського пера є розмовні номінації, в основі експресивності яких лежить жартівливе переосмислення одиниць лексико-семантичного поля «політика»: напр., неосемантизм *пінчук* (від прізвища українського бізнесмена Пінчука): «Не кожен читач знає, що означає слово “пінчук”. Зрештою я й сам його нещодавно почув, вибачте, в лазні. Компанія захмелілих чоловіків кепкувала над своїм приятелем: “Ну й “пінчука” ти викохав! З таким можна і політичну кар’єру зробити і мільярд доларів заробити! Головне стати зятем найкрутішого тестя» (Свобода, 2002, № 47) (Ставицька, 2005а).

Помітно активізується журналістська мовотворчість під час президентських і парламентських виборчих компаній. 2002 року в усіх на слуху були сленгові номінації *харчовики* – передвиборний блок «За єдину Україну» («За єдУ»), *яблучники* – партія «Яблуко», *морозівці* – Соціалістична партія України під керівництвом О. Мороза, *юльківці* – Блок Юлії Тимошенко. Безумовно, предметом спеціального дослідження може стати

політичний сленг Помаранчевої революції в листопаді – грудні 2004 р., майдан у Києві 2013 – 2014 рр.

Говорячи про політичне життя соціуму в дзеркалі розмовної мови широкої людності, слід відзначити, що когніція останньої виявляється переважно в продукуванні вторинних номінацій політичних діячів, а також у використанні внутрішньої форми власної назви для іменування поняттєвої сфери, семантично віддаленої від політики. Власне, до явищ цього самого порядку належать сленгізми типу *кравчучка*, *кучмовоз*, *дімократія* (від фамільярного імені Дмитра Табачника) та ін. Актуалізація внутрішньої форми прізвища політичного діяча легко стає основою політичної фразеології: «*Крав Чук, Гек на шухері стояв*».

Політична комунікація активно запозичує слова з інших жаргонів, розширюючи власний набір експресивних засобів. Напр., з армійського жаргону: «*Усі його [президента] кроки на початку другої каденції спрямовані на зміцнення державності та прискорення реальних реформ – це і призначення Ющенка, і “дембель” Ткаченка...*» (Влада і політика, 2000, № 4) (Ставицька, 2005а). Аналогічні процеси відзначають в американському політичному глосарії: «*...slash fund (money) – “кошти, отримані від продажу перероблених мастил” – “гроші для підкупу політичних діячів”*» (Клименко, 2002).

Дисертаційне дослідження Н. В. Пуряєвої «Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів)» (2001) розкриває сутність професійного жаргону в **церковнообрядовій** сфері комунікації, яку слід віднести до закритих систем: *бурса* – дароносиця, *пушка* – дарохранильниця, *намітка* – кукіль, *павук* – панікадило, *щіточка*, *гілочка*, *патичок* – стручець, *нанашко* – хрещений батько, *пангар* – церковна скринька, *сигнатурка* – дзвінець, *килимчик*, *диванчик* – орлець.

Розглядаючи **жаргон музикантів**, слід відзначити, що він постає органічним складником загальномолодіжного жаргону, найтісніше з ним взаємодіє.

Музичне і молодіжне інтержаргонне поле складають такі одиниці, які формуються на семантичній базі молодіжного сленгу: *балда* – голова голівка магнітофона; *барати* – здійснювати статевий акт посилено репетирувати; *врубати* – вмикати щось *врубатися* – підключати інструменти; *достоевський* – людина, яка набридає музикантам похвалами або доганами; *лажа* – те, що низько оцінюється; щось низької якості фальш, неточність у виконанні музичного твору.

Актуальним є і зворотний процес: деякі елементи музичного сленгу поповнюють загальномолодіжний жаргон: *драйв* – особливе звучання, емоційна насиченість, внутрішня напруга музичної композиції почуття пристрасного запалу, піднесеності, натхнення; велика емоційна напруга; патос; *залажати* – зіграти неточно, сфальшивити припуститися помилки в чомусь, зробити щось неточно. Пор. аналогічні інтержаргонні явища в американському сленгу: «У “немузичному” світі численні одиниці жаргону музикантів-негрів змінили значення, наприклад: *to blast* – “грати без напруги” – “курити марихуану”, *to blow* – “грати на духовому інструменті” – “виконувати будь-яку роботу”, *cate, gate* “джазовий музикант” – “чорношкірий чоловік” – “будь-який чоловік”, *funky* “блюзів, ритмічний” – “модний, сучасний”» (Клименко, 2002).

Власне, музичні жаргонізми, хоч формально і збігаються із молодіжним сленговим рядом, але мотиваційно не залежать від нього, що засвідчує типологічні ходи образного мислення на різній семантико-мотиваційній основі, а також стійкість когнітивних моделей як таких у сленговій мовотворчості: *банка* – музичне «колонка, через яку виводяться усі інструменти і з якої можна прослухати загальне звучання», молодіжний сленг «пляшка зі спиртним»; *бочка* – музичне «великий басовий барабан», молодіжний сленг «модель автомобіля Opel», *валити* – музичне «голосно грати важку музику», молодіжний сленг «тікати звідкись; *весло* – музичне «гітара», молодіжний сленг «ложка» та ін.

Спільні семантичні риси музичного жаргону з кримінальним жаргоном: *блатняк* – пісенний репертуар, який користується успіхом у злочинному середовищі; *жмурика лабати, жмурика тягнути* – грати на похороні; *лабух* – музикант; *гоцати* – танцювати бити в барабан.

У системі музичного жаргону, як ні в якому іншому, значною є питома вага оригінальних одиниць, які не перехрещуються з іншими сленговими вокабулярами: *бас* – бас, бас-гітарист; *дезовик* – фанат дез-металу (дуже важкого металу); *драмс* – музичні інструменти; *друшляк* – домра; *дудки* – духові інструменти; *гітарні мізки* – звукозйомники, радіатори та інші пристосування для електрогітари; *нитка* – струна; *сольник* – сольний альбом музиканта, сольний концерт естрадного артиста; назви музичних інструментів: *челя, вілочлен*. У сфері професійної музичної розмовної мови функціонує вислів *чувиха на ферматі* – «вагітна жінка»; від музичного терміна *фермата* – зупинка темпу, що виражається в збільшенні довготи звуку чи паузи.

Спорадичні, заховані від стороннього ока, елементи музичного соціолекту розкриваються зазвичай в інтерв'ю тих, хто професійно займається музикою. Напр.: *«Не один випадок, коли відома людина, скажімо, видатний професіонал, наприкінці життя виявлялася незатребуваною. Зовсім не тому, що вона втратила професійні навички чи любов народу. Але внаслідок дії інших законів – не людських, а комерційних. А тим паче законів нашого недорозвиненого шоу-бізнесу – одного артиста “зручненько дати”, іншого – “незручненько”. У них є навіть свій сленг – “покатаємо цього артиста”, а в цього претензій забагато»* (з інтерв'ю лідера гурту «ВВ» О. Скрипки, День, 17.9.1999) (Ставицька, 2005а).

Комп'ютерний жаргон, який використовують у спілкуванні на професійну тему спеціалісти і користувачі комп'ютерів, – досить поширене і своєрідне явище. Спільнота «комп'ютерників» – це виразник своєрідної субкультури, зі своїми етичними нормами і стилем життя. Членство в цій групі передбачає передусім певний рівень компетентності у сфері

комп'ютерів і знання комп'ютерного жаргону. Суттєві фахові відмінності не впливають на існування певного спільного обсягу знань і спільного запасу жаргонної лексики, що й дозволяє їм ідентифікувати один одного як членів однієї соціальної групи, уважати одне одного «своїми».

Соціально-професійна спільнота комп'ютерників – ієрархізована структура. Тут виділяються спеціалісти, «просунуті користувачі», які не займаються комп'ютером професійно, однак володіють певними знаннями в цій царині, звичайні користувачі, а також новачки, які мало знайомі з комп'ютерними технологіями і не оволоділи достатньою мірою комп'ютерним жаргоном, тому не можуть сприйматися як «свої», а отже, й бути повноправними членами групи. Отож можна говорити про певну соціальну роль людини в цій спільноті відповідно до рівня компетентності і знання жаргону «вище / нижче», а також за ознакою «свій / чужий». Природно, що індивід може опинитися в центрі чи на периферії комп'ютерної спільноти.

Бути причетним до субкультури «комп'ютерників» однаковою мірою означає не тільки правильно вживати відповідну лексику, але й дотримуватися певних норм поведінки, правил спілкування.

Соціально-професійна диференціація в середовищі комп'ютерників відповідно зумовлює досить відчутну семантико-стильову диференціацію синонімічних одиниць на позначення того самого поняття. Скажімо, на позначення комп'ютера вживається нейтральне *комп*; жартівливі номінації *комплюхтер*, *компютер*, *пентюх* (модифікація «Пентіум»), поширені у молодіжному середовищі; *персик* (фонетична мімікрія від «персональний комп'ютер», слово було зафіксоване у середовищі школярів); материнська плата – *борда* (термін насамперед уживається в середовищі професіоналів чи «просунутих користувачів»); *мама*, *материнка* – можуть використовуватися як у середовищі професіоналів, так і новачків, звичайних користувачів; CD-ROM: *седе*, *сідюк*, *цідюк*.

Об'ємний синонімічний ряд виступає на позначення графічного значка (символа) – @, візуальний образ якого спонукає до образно-метафоричних номінацій на відповідній семантичній основі: *вухо, жабка*, які оновлюють узвичаєне, часто вживане в середовищі юзерів, слово *собачка (собака)*, що, своєю чергою, теж формує образно-асоціативний ряд: *песик, бобик* і под. У середовищі «просунутих» було засвідчено слово *блямба*.

Інтержаргонні елементи представлено номінаціями *ящик* (за аналогією до *ящик* – телевізор); *тачка* (у професійній мові комп'ютерників побутує слово *машина*, а тому для вторинної номінації запозичено узвичаєний жаргонізм); *глюк, глючити* (з жаргону наркоманів); *зависнути* – дати збій, зупинитися (з молодіжного сленгу – «залишитися десь протягом невизначеного часу»).

Самі комп'ютерні жаргонізми здатні поповнювати інші соціолекти, формуючи на власній основі інтержаргонні мікрополя: *хакати* – зламувати, змінювати програму студентське, шкільне «списувати» молодіжне «обдурювати кого-небудь». Об'єктом жаргонної мовотворчості постають назви комп'ютерних ігор: *бродилка, стрілялка*, комп'ютерних процесів.

Лексичною домінантою комп'ютерного жаргону слід уважати запозичення з англійської мови, які постають у транслітерованому вигляді: *апгрейд* (від *upgrad*) – модернізація, оновлення апаратного забезпечення; *баг* (від *bug*) – помилка, збій у програмі; *бед* (від *bad*) – пошкоджена ділянка поверхні твердого диска.

У комп'ютерному жаргоні високою частотністю відзначаються аббревіатури, які мають англійське написання, бо їх запозичено з жаргону американських хакерів. У жаргонній усній мові комп'ютерників ці аббревіатури зазнають змін або ж транслітеруються, напр., *айді* – ID – ідентифікація, або ж адаптуються до системи усно-розмовної мови: *авік* – файл із розширенням AVI, *беесдя* – операційна система типу BSD (Berkeley System Distribution: Open-BSD, FreeBSD); *аржованийий* – заархівований, як правило, архіватором ARJ (про файл); *беемпешка* – графічний файл bmp;

бекапити – створювати резервні копії (робити backup); *бука* – портативний комп'ютер (ноутбук), за аналогією до *книжка* (book).

Словотвірні моделі, характерні для творення нових номінацій у жаргоні взагалі і в загальномолодіжному зокрема, «діють» і в комп'ютерному жаргоні, розширюючи спектр своїх виражальних можливостей. Це й не дивно, адже комп'ютерна галузь – порівняно молода, і носії та творці цього жаргону принаймні за своїм віком не могли не знати різною мірою молодіжну сленгову субкультуру. Напр., за аналогією до *лоховоз* і под. утворюється *віндовоз* – операційна система WINDOWS.

Прийом усічення основи зближує комп'ютерну комунікацію з розмовною мовою і постає з намагання прискорити процес уведення повідомлення, що суттєво не тільки для імітації живого спілкування, а й для економії грошей в режимі on line. Пор. інші одиниці: *адмін* – системний адміністратор; *винь*, *вінда* – операційна система WINDOWS; *вінч* – вінчестер; *вір* – вірус; *інет* – інтернет; *клава* – клавіатура; *комп* – комп'ютер; *мама* – материнська плата та ін.

Значну роль у творенні комп'ютерного жаргону відіграє прийом фонетичної мімікрії: вищенаведені аббревіатури, а також інші англійські терміни за звуковою аналогією уподібнюються до загальноживаних слів: *аборт* – аварійне завершення програми (ABnORmal Termination); *аська* – система “ICQ”; *вагон* – відеоадаптер VGA; *алкоголік* – програміст на мові АЛГОЛ; *астма* – мова програмування Ассемблер (Assambler); *вата* – компілятор фірми «Вейтком» (Watcom).

Звукова аналогія передбачає також появу одиниць, омонімічних до вже наявних: *клава* – клавіатура (пор. у молодіжному жаргоні *клава* – недалека жінка), або таких okazіоналізмів, які, попри одиничність, у жаргонному силовому полі сприймаються як жаргонізми: *автогад* – система проектування AutoCad; *аутглюк* – програма Microsoft Outlook.

У жаргоні комп'ютерників помітно активізується прийом метафоризації; *вага* – розмір файла (в метрах); *вжикалка* – матричний

принтер; *дуля* – вихід із програми трьома пальцями; *серфінг* – шукання в Інтернеті найрізноманітнішої інформації без конкретної мети; *вилетіти, вивалитися* – скористатися аварійним виходом із мережі; про припинення з'єднання. Метонімічне переосмислення засвідчує жаргонна номінація *залізо* – апаратна частина комп'ютера.

Попри недослідженість українських професійних соціолектів, існує одна соціально-професійна група, якій пощастило стати об'єктом фіксації притаманного їй жаргонного лексикону. Це **жаргон шахтарів (гірників)**, який став об'єктом лексикографічної фіксації в праці Й. Дзендзелівського (1996д) та «Фразеологічному словнику східнословобожанських і степових говірок Донбасу» (уклали В. Д. Ужченко та Д. В. Ужченко) (2002). Див. лексико-семантичну типологію цього професійного жаргону, поданого в порядку кількісного спадання його лексикону:

- Технічне оснащення, знаряддя праці, споруди: *баба яга* – підвісна дорога; *балда* – важкий молот, яким забивають стояки кріплення, розбивають великі породи; *баран* – електробур для свердління шурупів, має дві ручки (як роги барана); *бур* – штанга, наконечник свердла; *жак, лімонадка* – ручна лебідка; *кільдим* – комора на поверхні шахти; *коза* – самоперекидна вагонетка, якою вивозять породу на терикон – на цій основі постала розмовна номінація «вагонетка з вирізаними лобовинами для перевезення негабаритних матеріалів (ліс, металеве кріплення понад 2 м довжиною)», а також одиниця, що набуває статусу професійної розмовної мови: *на короткій козі* – дуже швидко; *ореол* – вагонетка; *панцер* – причіпний пристрій у вигляді гака з блокувальним кінцем; *туди-сюди* – кліть для перевезення шахтарів (Дзендзелівський, 1996д; Ужченко В. Д., Ужченко Д. В., 2002).

- Виробнича діяльність, дії. Семантика складників цієї лексичної групи пов'язана в основному з небезпекою роботи гірників: *зіграти, виграти, сработати* – випасти, розкріпитися (про стояк кріплення); *конюшня* – через недбалість гірника не заповнений породою простір у середині бутової смуги; *корж* – несправжня покрівля, шар породи, який може обвалитися і

травмувати робітників; *свистун прийшов* – поява в лаві метану, газу, який видає характерний звук (свист); *уніймати смолячка* – влізти в смолу; *упряжка* – вихід на зміну, робота протягом зміни; *до трави* – під час завалу обвалилося багато породи; до поверхні, до землі (Дзендзелівський, 1996д; Ужченко В. Д., Ужченко Д. В., 2002).

- Пиятика: *балон* – трилітрова банка; *ходити на балон, сидіти на бутильку* – випивати, відзначати якусь подію; *іти на банку* – іти випивати; *ставити банку* – пригощати спиртним; *роздавити банку* – відзначити випивкою якусь подію (відпустку, день народження, премію тощо); *бутильок* – частування, яке готує бригаді шахтар напередодні відпустки; шахтар напередодні відпустки; *гусак* – пригощання, могорич, яким шахтар частує з приводу якоїсь події (Дзендзелівський, 1996д; Ужченко В. Д., Ужченко Д. В., 2002).

Номінації *бутильок, гусак* можна вважати специфічно шахтарськими; друге з них увійшло в діалектний вокабуляр, поповнило жаргонізовану розмовну мову: «...цей на зарплату н'є, на аван закладає, жодного преміального гусака не обмине...» (Пашковський, 1997).

- Зарплата, гроші: *день фантиків* – день, коли шахтарі нарешті отримують зарплату; вислів, очевидно, утворився за часів, коли гроші були дуже знецінені; *день шахтаря* – зарплата; *донар* – шахтар, якому приписують зайві гроші, частину яких він повинен віддати начальникові дільниці; *давати гусака* – вручати шахтарям гроші за те, що за домовленістю з адміністрацією вони перевиконали денну норму видобутку вугілля; *упряжка* – заробіток за зміну (Дзендзелівський, 1996д; Ужченко В. Д., Ужченко Д. В., 2002).

- Шахтарська порода: *золота лава* – лава значної довжини, де раніше можна було добути тисячу і більше тон вугілля; *сиська, цицька* – опуклий, діаметром до 30 – 40 см виступ на 20 – 25 см із покрівлі породи; *сранка* – м'який ґрунт, в якому неможливо укріпити стояк (Дзендзелівський, 1996д).

- Шахтарські професії: *комбайньор* – машиніст вугільного комбайна; *нішар* – робітник очисного вибою (Дзендзелівський, 1996д).

- Їжа: *Лариса* – їжа, яку шахтарі беруть із собою з дому; *іти до Лариси* – їсти їжу, взяту з дому (Ужченко В. Д., Ужченко Д. В., 2002); *тормозок* – їжа (хліб, сало, цибуля, бутерброди і т. ін.), яку бере з собою шахтар у шахту. Це слово «родом» із шахтарського професійного соціолекту ввійшло в кримінальний жаргон, жаргонізовану розмовну мову.

Наведені лексичні групи лексики дають змогу приблизно змалювати змодельовану в жаргонному ряді картину світу цього професійного соціуму: на першому плані – технічне оснащення і виробнича діяльність, яка об'єктивно становить неабияку небезпеку для шахтарів України і стає об'єктом активної мовотворчості, що структурує паралельний образний лексичний ряд. Лексико-семантичні поля «Порода», «Шахтарські професії» помітно «відстають» від згаданих лексико-семантичних полів, бо становлять меншу екзистенційно-емоційну цінність для представників соціуму. Цілком закономірно, що приблизно однакові статистичні показники виявляють лексико-семантичні поля «Зарплата», «Пиятика», які моделюють сферу відпочинку і, очевидно, закономірного зняття стресу в умовах підвищеної небезпеки.

Основним засобом жаргонотворення в розглядуваному соціолекті виступає різностильова метафора, заснована на функціональній подібності: *орьол* (швидкість пересування), *донор*; зоровій: *баба яга*, *баран*, *корж*.

Функціонально навантаженими є віддієслівні утворення: *тормозок*, *сипучка*, *упряжка*.

Утворення, які імітують літературну фразеологію: *день фантика*, *день шахтаря*, *золота лава*; народно-розмовну: *упіймати смолячка*.

Запозичення з інших жаргонів, які формують інтержаргонні мікрополя: *балда* – кримінальний жаргон «долото», гірниче «важкий молот, яким забивають стояки кріплення, розбивають великі брили породи»; *кільдим* – кримінальний жаргон «притон», гірниче «комора на поверхні шахти»; *конюшня* – молодіжний сленг «занедбане, неприбране приміщення», гірниче

«через недбалість гірника не заповнений породою простір у середині побутової смуги».

1. *Що розуміється під професійним жаргоном?*
2. *Назвіть особливості професійних жаргонізмів.*
3. *Як С. Граб'яс характеризує професійні соціолекти?*
4. *Назвіть види професійних жаргонів, які ви знаєте.*
5. *Назвіть професійні жаргонізми з мови автолюбителів.*
6. *Назвіть професійні спортивні жаргонізми.*
7. *Чим відзначається сленг у сфері політичної комунікації?*
8. *Назвіть елементи музичного сленгу, які поповнили загальномолодіжний сленг.*
9. *Наведіть синонімічний ряд жаргонізмів, що виступає на позначення графічного значка (символа) @.*
10. *Назвіть джерела, в яких зафіксовано жаргон шахтарів (гірників).*

5.4. Жаргонна лексика в системі урбаністичних форм комунікації

5.4.1. Проблеми й аспекти вивчення урбаністичних форм мовної комунікації під кутом зору жаргонізованих стилів спілкування

Місто як культурний феномен породжує своєрідну модель мовної поведінки і за своєю природою, як соціальний конгломерат, передбачає вербальну активність жителів, без якої в принципі не можна говорити про комунікативну потужність будь-якої мови. Така вербальна активність обов'язково перехрещується з феноменом розширеного жаргоновживання, тобто експансією корпоративної жаргонної лексики в міський побут, розімкненням вузьких рамок слововживання. Яким буде мовний побут

конкретного міста на певному часовому зрізі, залежить від реальної соціальної інфраструктури суспільства та потенцій розгортання відповідних субмов.

Постулат про суцільну російськомовність, суржикомовність українських міст став аксіомою сучасного мовознавства, а тому проблематика мовного побуту міст автоматично викреслювалася з поля серйозних наукових зацікавлень. Звичайно, указані явища було спричинено насамперед соціально-політичними умовами, в яких розвивалась українська мова, але ж і наявні елементи цих форм існування мови не вивчались, не ставали предметом лексикографічного опрацювання, а тому й українська лінгвістика сама не стимулювала розвиток мови у вказаному руслі. Вивчення мовного побуту українських міст безнадійно відстало від світової думки в аспекті лінгвального осмислення національно зумовлених урбаністичних форм мовної комунікації.

Симптоматичним є той факт, що проблема вивчення міської мови виникла паралельно з ідеєю утвердження української мови як державної в Україні. Л. Новиченко був одним із перших вітчизняних гуманітарників, хто в статті «Мово, мово...» (Освіта, 4.12.1996), полемізуючи з неонародницьким дискурсом мовної агітації, порушив цю проблему: «Ми звикли в нашій агітації за українську мову наголошувати на її поетичності, музичності, “калиновості” і “сопілковості”. Все це так, але ось питання – чи достатньо цієї образно-емоційної матерії нашої мови для того, щоб вона ввійшла повноцінним господарем в усі сфери життя... А ще більш загальна проблема – мова розмовна, українська “музика” сучасного міського просторіччя, сама здатність нашої мови щедро продукувати сучасні урбаністичні говірки, різноманітні арго, новонароджений фольклор. Хай не кривляться аматори високого стилю, якщо в широковідомих колись анекдотах “вірменського радіо” приємно було відчувати аромат лукавої національної дотепності, то, може, і в нас колись стихійно виникне щось подібне до свого українського

(не хахлацького) радіо? А поки що – “вулиця корчиться без’язика”, їй нічим кричать і розбалакувать...» (Ставицька, 2005а).

Структурований і належним чином розвинений мовний побут міста – важливий фактор мовного існування етносу. Тому не випадково проблема мови міста так чи інакше проектується на парадигму комунікативної потужності української мови, без чого немислиме утвердження її як державної. Л. Масенко (1999) так формулює цю проблему: «...у великих міських центрах, включаючи столицю, відсутнє повноцінне побутування живих форм розмовного мовлення. ...Якщо на початку минулого століття перед українським суспільством стояло завдання виплекати оранжерейну рослину, то тепер корінь мовних проблем полягає в потребі відновити природні стихійні форми існування мови».

Суттєво зауважити, що мовну стихію міста не можна «вигадати», примусово насадити тощо. Вона формується стихійно, обслуговуючи комунікативні потреби невимушеного спілкування містян, а форми її існування залежать від екстралінгвальних факторів, як-от: етноментальних та соціопсихологічних домінант певного субетносу, історичних умов його існування, соціокультурних типів людності, та власне лінгвальних: природи мовних страт міста та взаємодії між ними, традиції вживання комунікативних моделей, стереотипів та ін.

Повертаючись до тези Л. Новиченка (Освіта, 4.12.1996) «вулиці нічим кричать і розбалакувать», слід зауважити, що вона насамперед стосується центральних і східних регіонів України, де україномовна людина загалом почувається у вербальній пустелі, як емігрант, інстинктивно озирається на звуки рідної мови. Слід указати на деякі соціопсихологічні чинники психологічного дискомфорту в мовному просторі міста, точніше, на брак повноцінного комунікативного середовища. Хоч як це парадоксально, але суголосну до думки Л. Новиченка висловили представники іншої вікової та культурної генерації, сформулювавши феномен своєрідної німотності в соціопсихологічній площині столичного мовного побуту в Україні: «На

відміну від усіх інших європейських столиць у Києві немає “свята, яке завжди з тобою” – попри формальну насиченість міського існування всілякими народними гуляннями. Велетенські пересування знеосіблених людських потоків, взаємна настороженість, ізольованість, налаштованість на боротьбу, агресію, відсутність імпровізації, веселоців духу і гри в людських стосунках – усе це свідчить про київську людність як про гігантську хаотичну збиранину чужих і непотрібних одне одному людей. ...Мова – саме мова, а не письмо, саме усне мовлення – дуже багато для мене важить. Не менш важливим для мене є слухати інших: як хто говорить на цьому світі... У своїх багатогодинних вечірньо-нічних одісеях по стекляшках і кнайпах я ладен вислухати всіх – зіжмаканих життям пиячків, потертих спортсменів і бізнесменів, митців і місткунь, веселих бандитів, сентиментальних повій, скурвих синів, сучих дочок... Це нормально, так завжди буває у Франківську чи Львові, у Кракові, Празі й Берліні теж таке бувало. Але в Києві це майже неможливо...» (Андрухович, 2000); «Я прийшов у Київ, у це місто без мови, а місто без мови не може бути містом, і ось дотепер я прожив там більшу частину свого життя, і чи це місто є, чи його немає, воно для мене – нуль. Хоч там є Київські гори, туди приходив Андрій Первозванний, хоч на місці Десятинної церкви був храм Дажбога, хоч там велика енергія, але там нема української мови і воно не бере, не звучить» (Інтерв'ю з В. Герасим'юком: *Королівські ігри*. Львів, 2000. С. 160).

Отже, умови реального функціонування жаргонізованої розмовної мови в місті детермінуються комунікативною поведінкою певного урбаністичного соціуму, а саме вербальною активністю носіїв мови.

Безумовно, житель міста функціонує в рамках національної комунікативної поведінки. Феномен безмовності українських міст, про який ішлося вище, на нашу думку, слід розглядати не тільки в контексті відсутності питомого україномовного побуту, а й, очевидно, у широкому контексті недостатньої вербальної активності українського етносу взагалі. Такий брак вербальної активності виявляється насамперед у спілкуванні поза

родиною, з незнайомими чи малознайомими людьми, словом, у тих сферах, що зрештою визначають атмосферу урбаністичного мовного побуту як такого. Пор. заувагу етнопсихолога В. Яніва (1963): «Життя в малій родині мусить автоматично вести до екзогамії, що, очевидно, своєю чергою, відбивалося на лагідності вдачі (і злагідненні українського інтровертизму: українець, може, сам не дуже схильний до нав'язування контактів, але він дуже швидко відповідає на виявлені почуття і тоді радо “вростає” в оточення)». Для росіян, навпаки, домінантними ознаками комунікативної поведінки вважаються товариськість («общительность»), колективність спілкування, оцінність, а також уживання універсального спільного типу мови, зрозумілого всім (Ставицька, 2005а).

Ю. Андрухович (2000) тонко помітив, що мовне обличчя міста як-не-як визначає комунікація колоритної (і зовсім не бездарної в суто мовному аспекті) людської спільноти: мистецька богема, незаконослухняні громадяни, асоціальні типи, інтелектуальний прошарок незакомплексованих, іронічних, живих комунікативних особистостей. Слід, очевидно, говорити про феномен вербальної активності асоціальних типів: «Не тому ... вуркагани Подерв'янського мають перевагу над хорованими *інтелігентиками*, що розумніші, а тому, що *красномовніші*: знають мову ситуації, знають правильні запитання та правильні відповіді, паролі та відгуки» (Трінчій, 2001).

Термін «вербальна особистість» стосовно будь-якого соціального типу може бути застосований на позначення такої людини, яка охоче вербалізує індивідуальний життєвий досвід і свої думки про світ, проговорює повсякденне життя, засвідчуючи при цьому індивідуальні лінгвокреативні здібності, а також відчуває потребу слухати живу мову іншої особистості. Автохарактеристика Ю. Андруховича в одному з інтерв'ю письменника, здається, окреслює в певному ракурсі психолінгвістичний портрет такої особистості: «*Чому я люблю повертатися [в Україну]? Бо природа моя вербальна: я люблю розповідати, оперуючи досить великим словниковим*

запасом своєї рідної мови. Як людина вербальна, я так чи інакше хочу повернутися, бо у своїй мові мені краще живеться й існується» (ПіК, 2000. № 10. С. 36–37).

Комунікація вербально активних соціокультурних типів у мовному плані звичайно ж не покривається повністю жаргонним лексиконом, але значною мірою є адекватною жаргонним субкодам як своєрідному концентрованому живчику свободи, що розчиняється в мовному морі широкої суспільної спільноти. На жаль, у мовному побуті абсолютної більшості українських міст цей концентрат не розчиняється. Ущільнення корпоративності, про яке йшлося вище, – ознака не тільки суспільного буття нації, а й міського соціуму. Для підтвердження цієї думки варто продовжити цитування статті Ю. Андруховича (2000) *«Мала інтимна урбаністика»*: *«Для мене Київ – це острівці в океані, малесенька щопта людей, які тут живуть, розкидані по редакціях, студіях, помешканнях, кав'ярнях – ті, що вже упродовж років або десятиліть непомітно для інших протистоять київській механістичності й залишаються живими людьми. ... Київ – це насправді з десяток мініатюрних фортець»*. Саме в таких фортецях (осередки україномовної творчої інтелігенції, студентська молодь, україномовні сім'ї) виникає оригінальний український сленг. Але доля його сумна: *«У цих обставинах навіть дотепні українські сленгізми окремих україномовних осередків стають набутком обмеженого числа осіб, і потім, як бульбашки, гинуть. Для його виникнення потрібна суцільна мовна українськість великого міста з безліччю професійно-соціальних підмов»*, – справедливо зазначає О. Ткаченко (2002). Учений наголошує на необхідності плекання повноцінного мовного побуту в українській столиці і перетворення Києва на столицю української мови: *«...Треба, щоб у Києві українська мова стала модою, а вже ця столична мода, престижна, як усе столичне, почне нестримно поширюватись і в регіональних провінційних центрах»* (Ткаченко, 1999).

5.4.2. Жаргонна лексика в системі урбаністичних форм мовної комунікації. Місто як соціально- мовний конгломерат

Виникнення і функціонування жаргонної лексики традиційно пов'язується з мовним побутом великих міст. Міський фольклор, розмовна мова різних груп міського населення справляють постійний і величезний вплив на нормативну літературну мову. Повсюди спостерігається просочування в розмовну мову елементів злочинського жаргону. У цьому випадку спостерігається постійна мовна взаємодія всіх прошарків міського колективу, безперервне шукання нових експресивних засобів. Експресивний потенціал лексики соціального і мовного дна міста проявився в тих дискурсах, які намагаються осмислити першопричини пейоризації української мови на початку 1990-х рр. У газеті «День» (11.2.1999) подибуємо статтю О. Охрімовича «Спасіння із дна».

Зміст цієї статті не обмежується власне функціональними аспектами жаргонного лексику, а дотичний до ідеї утвердження української мови як державної: «Для тріумфу української мови як державної не вистачає того специфічного мовного матеріалу, який продукує міське дно, армія, зона...». Думка журналіста аж ніяк не позбавлена здорового сенсу з огляд знову ж таки на вербальну, лінгвокреативну активність асоціальних, маргінальних елементів.

Мовна структура урбаністичної комунікації доволі складна і неоднорідна. Місто як культурний феномен сприяє формуванню особливого світосприйняття, відмінного від неміського, особливої психології, оцінної орієнтації у світі. Місто – соціальний конгломерат, в якому переплавляються мови різних соціальних прошарків, ідіолекти, проте зберігаються соціально диференційовані чинники.

Якщо говорити про чинники міста як соціального конгломерату, то варто визначити такі структурні елементи міської культури:

1. Елітарна, або книжна міська культура («культура не для всіх»), для елітарних носіїв.

2. Нейтральна, загальнозрозуміла для носіїв середньолітературної культури. Носіям цього типу культури притаманне володіння не всіма функціональними стилями в повній мірі: наявність елементів різних жаргонів, просторіччя, арго тощо. У сучасних умовах спостерігається повсюдне зниження загального рівня середньої культури (згрубілі вирази, інвективи).

3. Масова культура, яка генетично виникла на основі народної культури говорів, але формувалася вже в умовах міста:

а) середньопросторічна для «часткових просторічників». Середній або нижче середнього рівень освіти, певне лінгвістичне чуття, неповне дотримання норм літературної мови, інтерес до «масової культури» («мильні» серіали, телешоу «Поле чудес»);

б) низова просторічна для «повних просторічників». Невисокий рівень освіти або її відсутність, нерозвинуте мовне чуття, слабка здатність до переключення з неофіційного реєстру на напівофіційний / офіційний, обмежене коло спілкування в побуті й на роботі, слабкі культурні пристрасті і т. ін.

в) перехідна для носіїв «напівдіалекту» і діалектів.

4. Масова молодіжна культура для носіїв літературно-мовленнєвої культури і фамільярно-розмовної системи не є єдиним масивом. Низка її носіїв отримують освіту, накопичують «культурну масу», що дасть змогу в майбутньому віднести цю культуру до середньолітературної мовної культури. Інша частина носіїв – з невисоким рівнем освіти, слабкими культурними пристрастями може поповнити групи носіїв суржику.

5. «Напівдіалектна» культура («сільське просторіччя» в умовах міста) для первинних носіїв «напівдіалекту»: сільський суржик, який переходить у мовний побут міста.

6. Міська субкультура (underground), сфера інтересів якої досить широка: від філософських до «низьких» понять. Сюди слід віднести мовну

субкультуру міської богеми як особливого феномену у соціальній інфраструктурі суспільства. Цей феномен не можна назвати соціальною групою, це радше неорганізоване і випадкове побутування поруч різних людей, чиє незалежне і спільне існування репрезентує лише межі нашого уявлення про спільноту. Кожен містянин уже несе в собі богемний елемент – певну незакріпленість, на відміну, скажімо, від селянського світу, який через зв'язок із землею створює природну стабільність світу, яка губиться в просторі міста. Богема чинить опір соціалізації і витворює свої, особливі моделі комунікації. Власне комунікативний аспект існування богеми визначає її соціопсихологічні обриси. Мовна особистість богемного типу здатна інтегрувати різнотипні знижено розмовні вокабуляри, співвіднесені з відповідними мікросоціумами, в які цю особистість інтегровано.

У радянський час, у 1960-ті рр., умови для формування богеми були сприятливими, оскільки саме тоді з'являється певний надлишок свободи, який дозволяє бути трішки богемним, і за богему вважали не тільки людей мистецтва, а й інтелігенцію загалом. Після XX з'їзду КПРС виникли нові спільноти, які не могли сформуватися як соціальні групи, «*сообщничество*» цих індивідів було невидимим. Але, самотні в натовпі, вони легко впізнавали один одного, встановлюючи між собою мовчазні стосунки. У кінці 1950-х – на початку 60-х рр. з'являються інші спільноти, більше схожі на паризьку богему XIX ст., безтурботну, екстравагантну, бездіяльну. Це насамперед молоді люди, здебільшого – студенти, жителі великих міст, які проводять час у безперервному спілкуванні, які безтурботно гуляють, сидять у кафе або нічних ресторанах, і, звичайно ж, стилияги, чий зовнішній вигляд, екстравагантний і викличний, особливо дратував старше покоління.

На теренах Києва, Львова, деяких інших міст можна говорити про художньо-мистецьку богему і специфічний соціумний прошарок – *кавову богему*. Прикметно, що Ю. Винничук у книзі «Кнайпи Львова» (2000) реконструює соціопсихологічний портрет львівської літературної «каварняної» богеми XIX ст. саме в аспекті її соціально-групового начала:

«Каварня веліла нашому братові забувати про дійсність, давала йому фікцію добробуту й стала його енергією до боротьби з дійсністю, а щонайважливіше: вона творила з нас своєрідне братство людей одної думки і однакових змагань».

Розквіт кав'ярняного побуту в міській культурі припадає на 1970 – 80 рр. Дешевизна напою, достатня кількість «точок», де його можна спожити, перетворили кавування на своєрідний ритуал урбаністичної культури, який об'єднував головно інтелігенцію. «З'явився навіть специфічний тип богемки, яка постійно “зависає на каві”. До цієї категорії належать люди різних професій, як-от: працівники науково-дослідних інститутів, інститутів системи Національної академії наук України, письменники, художники тощо» (Даниленко, 2000). Сліди присутності кавової богемної субкультури неважко віднайти в українських прозових, поетичних текстах; ця субкультура сформувала і урбаністичні комунікативні стереотипи, і специфічний кавовий сленг, який реконструює Т. Даниленко в розвідці «Алкоголь і кава як одвічні антагоністи» (2000): «*“Ходімо на каву”*. Це може мати такі варіації: «поговорити з кимсь у кав'ярні, п'ючи будь-якій напій, потусуватись у кав'ярні чи просто посидіти за чашкою кави. ... *“Пропустити по каві”* означає, по-перше, підняти настрій, коли його немає, по-друге, прогнати сонний та млявий стан. *“Сьорбнути кави”* означає нашвидкуруч випити кави, перервавши довгу і нудну роботу. У цьому випадку кава є формальним приводом для перерви. *“Заскочити на каву”* – відхилитись від основного маршруту. Коли чоловік запрошує жінку *“на каву”*, це означає легкий флірт і вишукану делікатність. Як правило, так говорять у тих випадках, коли між ними в майбутньому можуть зав'язатись ближчі стосунки. Хоча дипломатичним шиком цієї фрази є те, що вона ні до чого не зобов'язує. *“Нажлуктатися кави”* – багатогодинні розмови про політику чи мистецтво, коли безконечні теревені розбавляються багаторазовим уживанням кави, від чого починає нудити, а потім кам'яніє шлунок». Богемна безтурботність, сприймання зовнішнього соціального світу як маршруту, від якого приємно

відхилитися, міжособистісні стосунки, які ні до чого не зобов'язують, гіпертрофія комунікативної стихії теревень у фарватері інтимної мови – все це вписується у вищезначене лінгвосоціопсихологічне потрактування богеми.

7. Замкнута культура злодійського арго. Спостерігається постійне проникнення злодійського арго в різновиди міської мови (міський сленг, молодіжний жаргон, *underground*).

У Києві, приміром, побутувала мова злодіїв Євбазу (Єврейського базару), про яких згадує Г. Григор'єв у книжці «У старому Києві» (1961): «Між возами і ларками сновигали різноманітні шахраї та злодії, – вони “працювали” так чисто, що потерпілі не завжди відразу виявляли пропажу». Лінгвальна суть цієї мови полягала в тому, що вона становила собою арго криптологічного, засекречувального характеру: на початок чи в середину слова потрапляли засекречувальні склади, типові для українських арготичних систем ХІХ ст., кримінального арго -ша, -шу, -шо, -ше, -ши, а прикінцеві склади мінялися місцями. Наприклад, слово *в кармані* набуває звучання *в каршаніма*; якщо слово двоскладове, то засекречувальні звукосполучення «розривали» ці склади або виносилися на початок із наступною перестановкою двох складів: *судьшаба* – судьба, *шадюдя* – дядю.

Ця мова зникла, але в спадок була передана киянам, а в мовленні молоді стала забавою, грою. Наприклад, поет Ю. Позаяк цією мовою написав вірш «Євбазівська балада» (1997), в якому засекречувальні елементи накладаються на російську мовну основу.

8. Професійна субкультура, адекватна офіційним професійним мовам та професійним жаргонам тих професій та занять, що історично закріпилися за даним регіоном і мають спадковий характер. Скажімо, жаргон гірників визначає лексичне наповнення жаргонних стилів спілкування в шахтарських регіонах, шнайдерська мова (арго нововижвівських кожухарів) є органічною для мовного побуту Волині тією мірою, якою в спадок молодому поколінню перейшло арго.

В умовах міста комунікативне перемикання коду є звичайним явищем. Носії жаргону (активні чи пасивні) вживають «свої одиниці» залежно від ситуації, а також можуть знати суржик, літературну мову, літературне розмовне мовлення, народнорозмовну стихію.

Особи, які переїхали із села, з одного боку, є носіями свого говору, з іншого – суржикової мови, російського мовного коду, літературної української мови. Аналіз мовлення в урбаністичному середовищі дає змогу виділити кілька типів взаємодії різних мовних стихій у сучасному жаргонізованому розмовному мовленні:

а) жаргонізоване мовлення в регіональному (українському) варіанті російської мови;

б) жаргон на суржиковій мовній основі;

в) жаргон на мовній основі територіального діалекту;

г) жаргон + суржик на мовній основі територіального діалекту;

г) жаргон + територіальний діалект на українській мовній основі;

д) жаргон на літературній мовній основі;

е) жаргон на українській розмовній основі.

9. Сімейні мови

Сімейні мови віддзеркалюють жаргонну стихію, яка панує в певному етнічному соціумі, окремому місті. «Досить показовим є те, що в складі “сімейних” слів широко використовуються жаргонні елементи типу *хавати* (їжа), *хавка* (їжа), *прикольний* (потішний). Активне вживання цієї лексики в колі сім’ї змушує вважати цей момент досить суттєвим для опису “мовного портрета” сучасної сім’ї» (Кузнєцова, 2000). Судячи з наведеного авторкою словника сімейних мов, він обмежується побутовою сферою, етикетними формами; деякі з цих слів збігаються з жаргонним вокабуляром: *спікати* – розмовляти; *футлі* – туфлі; *бойчата*, *кіндерята* – діти; деякі можуть претендувати на статус елементів жаргонізованої розмовної мови: *дуркую* – друкую; *тексто* – тісто; *чебурахнути* – вдарити; *телебонькати* – йти; *шура* – брошура; *хо* – хочеш; *мучень* – учень; *маша* – манна каша. Незаперечним є

вплив на сімейні мови доміантних у соціумі певного міста соціолектів, але зворотний процес через консервативність і корпоративність сімейних мов доволі обмежений (Ставицька, 2005а).

5.4.3. Міський сленг

Міська субкультура в українській науковій традиції почасти постає як знижений, а отже апріорі негативно оцінюваний мовний шар. Такий спектр бачення проблеми доводить хоча б той факт, що в 11-томному тлумачному словнику української мови словосполука «вуличне слово, слівце» тлумачиться так: «грубе слово або вислів, що перебуває поза нормами літературної мови; вульгаризм» (Словник української мови, Т. 9, 1978), що є доволі типовим для «української» метамовної рефлексії в царині жаргоновживання. У синонімічному словнику С. Караванського (2000) теж ототожнюються поняття «вуличне слово» і «вульгаризм». Таке ототожнення видається одновимірним через те, що воно ігнорує феномен вуличності як міської заангажованості зниженого лексикону, у т. ч. жаргону.

Тому й не випадково є думка, що термін *міський сленг* тотожний термінові *сленг* як зниженій розмовно-ужитковій мові певного етнічного соціуму, закріпленій за урбаністичним простором.

У вузькому значенні термін *міський сленг* легко може бути екстрапольований на жаргонізовані стилі комунікації, що панують у цьому соціумі. Як урбаністична культура в цілому, міський сленг – територіально зумовлене явище. Не можна не погодитися з О. Ткаченком (2002): «Безсумнівно, міський, у тім числі й молодіжний, сленг уже давно існує в Західній Україні». Одним із вагомих джерел формування львівського сленгу є кримінальне арго, що сформувалося під впливом варшавського аналогічного арго, а також увібрало запозичення з ідиш, німецької, польської, новогрецької мов, засвідчивши органічну наступність арготичними системами лірників, ремісників XIX ст. Мовне обличчя сленгу Львова та

інших західноукраїнських міст у ХХ ст. головно визначили полонізми, частина з яких проникала і до східноукраїнських сленгових страт, як-от: *кобіта, пеньонзи, дуна*, але значна частина польської мовної стихії залишалась і продовжує залишатися надбанням західноукраїнського регіону: *баняк, банячити, пензлювати, цофнутий* та ін. Кожне з великих західноукраїнських міст – Чернівці, Тернопіль, Ужгород, Луцьк – це доволі складний мовний конгломерат іншомовних запозичень, їх синтезу з літературною мовою, місцевою говіркою, арготичними мовними системами, регіональною мовною традицією і модою тощо.

Цікавий мовний конгломерат становить собою південь України, у мовному побуті якого закріпились елементи мов тих субетносів, що здавна заселяли певний регіон. Мовна діяльність відповідних субетносів одночасно сприяла продукуванню зниженого мовного ряду на полімовній основі і включенню української мови в цей процес. Яскраве свідчення тому – феномен одеської мови, що синтезувала кримінальний жаргон, ідиш, місцевий фольклор, а також українську мову, сприяючи тим самим набуття українізмами статусу жаргонної лексики в російському вокабулярі.

Щодо центрального та східного регіону, то тамтешній сленг сформувався під пресингом російської мови та відповідної жаргонної субкультури. Тотальне цілеспрямоване поросійщення українського етносу унеможливило розвиток сленгу на українській мовній основі. Сама українська мова за таких умов набувала статусу жаргону, вірніше професійного сленгу, який уживали письменники, науковці та ін. Хоча стосовно поросійщення слід відзначити, що російська мова етнічних українців у містах – це не що інше, як російські слова, що накладаються на стійкий етноментальний код українців, це регіональний варіант російської мови, який варіюється в різних регіонах: за інтонацією, ледь відчутними окремими лексичними маркерами можна відрізнити російськомовного українця Харкова, Києва, Донецька, але в принципі цей код лишається глибоко космополітичним за своєю суттю, а мовлення позбавлене

повновартісних лінгвокреативних інтенцій. Хоча й не можна заперечувати колоритної мовної культури окремих субетносів, як, скажімо, для Києва: єврейські інтонації київського Подолу в російськомовному кодї етноментальних українців, сполучені зі специфічним київським суржиком, який еволюціонував у ХІХ – ХХ ст. і став органічним складником мовного побуту, поєднуються із власне сільським суржиком, що його приносили в місто вихідці з села.

Конкретизуючи поняття моди на українську мову як таку, слід відзначити, що міський сленг обов'язково буде формувати моду на українську мову, що й надає сучасній українській жаргонології особливого соціокультурного статусу.

Суттєво зауважити, що місто здатне формувати той сленг, який можна кваліфікувати як специфічно міський. Окремі сленгізми, елементи жаргонізованої розмовної мови відповідно можуть бути соціально марковані як елементи міської субкультури.

Скажімо, на позначення алкоголіка, п'яниці, п'яного жаргонний субкод сформував доволі об'ємні синонімічні ряди. Проте саме ознаки «синій», «фіолетовий», які лягли в основу багатьох сленгізмів, слід уважати прерогативою урбаністичної комунікації. Закріпленість за урбаністичним мовним простором сленгового лексико-фразеологічного ряду з колірною домінантою, здається, переконливо доводить такий пасаж із роману Є. Кононенко «Зрада» (2002):

«Боже мій, які пики він побачив навколо “генерала Раєвського”, за довгим столом під портретами Сталіна і маршала Жуукова! До кінця днів не зітреться з його пам'яті та картина, гідна пензля Ієроніма Босха. То була “таємна вечеря” апостолів світу темряви. Ці міські алкоголіки зовсім не такі, як сільські, навіть зовні. Вони не червоні, а сині, сірі, багрянисто-коричневі, і вони не лише деградують, а й філософствують, включаючи категорії марксистсько-ленінської філософії та Святого письма у нецензурні фрази»;

«...батько...Вероніки був синім столичним алкашем, а батько Валерчиної Марини був банальним червоним алкоголіком сільського типу».

Пор. відповідний сленговий ряд у молодіжній та розмовній сленговій субкультурі: *синій, синяк, синьолобий, сливняк, баклажан* («алкоголік, п'яниця»), *синя, синячка, синюшниця* («алкоголічка»), *сині справи, синька, слива* («пияцтво»), *синячити, сливити, давити сливу, заливати сливу* («пиячити»), *спитися на синьо* («стати алкоголіком, п'яницею»), *фіолетовий* («п'яний»).

У сучасному молодіжному сленгу зафіксовано слово *горніст* – «той, хто п'є спиртне з шийки пляшки», яке відтворює доволі типову картину міського побуту.

У вузькому розумінні термін *міський сленг* можна вважати вокабуляром вторинних номінацій на позначення міських реалій, зрозумілих тільки мешканцям цього міста (містечка) або навіть жителям певного мікрорайону. Слід зважити на творчий за своєю суттю характер вторинної номінації, яка засвідчує лінгвокреативні аспекти мовного самовияву субетносу, специфічне почуття гумору, гри зі словом тощо.

Вторинна номінація у сфері міського побуту стосується міських реалій, як-от: *спальник* – спальний район міста; *капіталка* – капітальний ремонт; *бетонка* – панельний будинок; *коробка, мурашник* – багатоповерховий будинок та ін. Об'єктом вторинної номінації в структурі міського сленгу стають зазвичай назви міських об'єктів: вулиці, базари, магазини, пам'ятники, освітні заклади та ін. Ось приклад деяких з них у Києві: *книжка* – книжковий ринок на Петрівці; *труба* – підземний перехід на майдані Незалежності; *олівець* – будинок телекомплексу на Сирці; *дрючба народів, навіки раком, ярмо* – монумент Возз'єднання України з Росією; *форшмак* – магазин «Фуршет», *Бермудський трикутник* – Центральний палац урочистих подій.

Із літературно-писемних джерел довідуємося про риси міського сленгу в інших містах, наприклад: Житомир: «...біля їдальні “Берізка” –

відомої серед студентства під назвою “Царство тарганів”...» (В. Врублевський, «Замах на генсека», 1992).

У системі сленгових номінацій об’єктів міського побуту виділяються такі універсальні назви, які вільно можуть застосовуватися для називання однофункціональних об’єктів різних міст. Наприклад, в Одесі номінація *Гапкеништрассе* уживалася на позначення правої сторони вулиці Дерibasівської, де прогулювалися приїжджі (на відміну від Піжон-стріт, лівої сторони, де прогулювалася місцева еліта). Аналогічну номінацію засвідчено в київському мовному побуті на позначення озелененої частини Хрещатика, з боку метро «Хрещатик», де також люблять прогулюватися та відпочивати приїжджі.

У багатьох містах на позначення центральної вулиці вживаються номінації *Брод*, *Бродвей*. Як омонімічні можна кваліфікувати номінації *Хрест* – Хрещатик у Києві і однозвучну їй номінацію на позначення перехрестя вулиць Київської та Чупринки у львівському сленгу.

Природа вторинної номінації на позначення об’єкта міського простору досить примхлива і в принципі непередбачувана. Фактор мовної моди теж впливає на сленгову мовотворчість у міському соціумі. Цікавий приклад інтеграції рекламного дискурсу в сленгову номінацію демонструє пасаж із мовного побуту Хмельницького: на своїй батьківщині український співак О. Пономарьов зорганізував продюсерське агентство «З ранку до ночі» (за словами з пісні співака «З ранку до ночі бачу твої очі») та бар з такою самою назвою. Молодь його назвала «Дірол» (реклама: «”Дірол” захищає ваші зуби з ранку до вечора»).

Міський сленг у вузькому значенні терміна народжується переважно в молодіжному середовищі. Деякі назви лишаються надбанням самого тільки молодіжного сленгу, не інтегруючись у ширший мовний масив: *ведеенха*, *плюшкінський базар* – місце, де продають старі речі, *мемрик* – меморіал, *трьохколісний ровер* – каток для укладання асфальту.

Сленгові номінації зі сфери міського побуту не обмежуються суто вторинною назвою міської реалії, а можуть входити в значно глибші екзистенційно-психологічні, емоційні сфери буття субетносу, що відповідним чином позначається на комунікативному мікрокліматі урбаністичного середовища. Скажімо, аналіз «Фразеологічного словника східнословобожанських та степових говірок Донбасу» (автори В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко, 2002) переконує в тому, що об'єктами образного перефразування в міському соціумі часто стають кладовища та божевільні. *Пора на Пашковського кому* – хто-небудь збожеволів, дурнуватий (на вулиці Пашковського в Маріуполі розташовано психіатричну лікарню); *Відвезти на п'ятірці* – померти (номер маршруту місцевого тролейбуса в Алчевську з кінцевою зупинкою біля кладовища). Цікавою моделлю урбаністичної комунікації є семантична актуалізація об'єкта, якого не існує в просторі міста, але який служить додатковим джерелом іронії соціально маркованого вислову. Напр.: *Віднести на Третю Черкаську* – поховати, померти (у містечку Зимогір'я Луганської області є тільки дві шахти – Перша Черкаська і Друга Черкаська, а Третя Черкаська – то вже кладовище).

Про входження сленгізму в глибинні екзистенціальні сфери свідчить така риса мовного побуту Чернігова: *У Чернігові на Валі стоїть дванадцять гармат. Іногороднім дівчата часто призначають побачення біля тринадцятої гармати. Жарт став місцевим фольклором.* Зрозуміло, що подібні локальні мовні стереотипи не можна вважати ознакою суто урбаністичної культури (вони різною мірою показові для містечок, селищ, сіл), але принципово важливим у розглядуваному ракурсі проблеми є той факт, що вони структурують міський сленг як такий.

Дослідження процесу зародження, функціонування сленгових номінацій розглядуваного типу є актуальним завданням сучасної української соціолінгвістики. Так само, як і проблема взаємовідношення «жаргонні групові, професійні страти – мова міста» чекає на своє практично-теоретичне дослідження стосовно окремих регіонів та міст України.

До структури міського сленгу слід включити також написи-графіті з огляду на те, що цей тип мовного самовияву досить часто включає сленгові лексичні елементи, але його не можна розглядати в площині культури, бо він не стосується лінгвокреативних аспектів мовної діяльності індивіда: графіті, як просте відтворення поширених жаргонних номінацій за своєю суттю є глибоко деструктивним явищем. Не можна не погодитися з думкою психологів стосовно графіті, що вандалізм, який виявляється в руйнуванні пам'ятників, у хуліганських написах на стінах будівель (так звані Graffiti), є сигналом не просто невихованості, але й руйнування нормальних стосунків із середовищем проживання, тобто негаразди з проблемами соціальної ідентичності. Ідентифікація з певним типом середовища є надзвичайно важливим компонентом образу *Я*, а руйнування стосунків із цим середовищем, очевидно, можна вважати наслідком деструкцій *Я* на рівні елімінування в його структурі цінності малої батьківщини. Духовна ущербність такого індивіда підсвідомо вербалізується в такій словесній формі, що може образити чи принизити суспільний загал, який населяє це середовище. Можливо, у цьому причина високої частотності жаргонізмів *лох*, *жлоб*, *крейзі* на будівлях сучасних українських міст (Ставицька, 2005а).

5.4.4. Суржик і міський сленг

У межах міста, як було зазначено, виділяються різноманітні мовні культурні групи, а ріст міст спричиняє трансформацію носіїв «народної культури» в умовах урбанізації.

Для українського соціуму таку трансформацію слід сприймати як адаптацію сільського суржикомовця до міста, або набуття україномовним селянином суржиковості під впливом російськомовного міста. Проте російськомовність Києва – явище порівняно нове. На початку XIX ст. людина, яка гарно знала російську літературну мову, була в Києві великою рідкістю. Містяни спілкувалися на українській або польській мові.

Звертаючись до генеалогії суржикового мовлення, помічаємо, що воно зародилось у міському соціумі. У другій половині XIX ст. київська інтелігенція почала переходити в побуті на українську мову. Робилося це шляхом простого змішування російських і українських висловів, так що в будинках освічених містян говорили невідомо на якій мові. Суржик – це мова міста, яка перестала бути українською, але так і не стала російською, доволі ефемерний новотвір, який викликає обурення українців і поблажливі посмішки російськомовних. У середині XIX ст. київська мова трохи вирівнялася, підлаштувалася під російську, але остаточно російською не стала. Українська мова майже вийшла з ужитку і стала надбанням села. Міграційні процеси сільського населення до міста зумовили посилення функціональної ролі сільського суржика, який нашаровувався на міський. Русифікація 1970-х рр. суттєво порушила мовну цноту українського села, яке стало суржикомовним, що й дало підстави Ю. Шевельову віднести суржик до сільської мови. У праці «Так нас навчали правильних проізношень» він пише: «Суржик уживається широко, почасти в містах, далеко повніше – по селах» (Шерех, 1998а). Проводячи паралель між сленгом і суржиком, Ю. Шевельов зазначає, що, на відміну від спрямованості сленгу в майбутнє, «прогнози щодо суржика мали б бути протилежного характеру». Суржик – це «глухий мовно-когнітивний кут» у тому сенсі, що його експресія базується винятково на російському мовному складнику. Тимчасом як продукування сленгових номінацій і висловів потребує неабияких лінгвокреативних здібностей, почуття гумору, а отже, вільного, іронічного асоціативного розуму, здатного до колективної мовної гри, яка олюднює світ, часом руйнуючи в ньому стереотипні зв'язки та уявлення.

Заслуговує на увагу думка Ю. Шевельова щодо функціональної заміни повноцінного (міського) сленгу російськими вкрапленнями, які в 1920-х рр. заповнювали порожнечу на місці зниженого розмовного вокабуляру: «...Мова стало перебувала в ненормальному стані: ...недорозвиненість урбаністичних форм комунікації, відсутність міського жаргону. Брак

українського міського сленгу інтелігенція частково компенсувала тим, що вкраплювала в розмову російські слова і вирази, надаючи їм іронічного відтінку» (Шерех, 1998б).

Суржик інколи вважають міським сленгом, з чим не можна погодитися, оскільки сленг – елемент парадигми розмовно-ужиткової мови, а суржик – некодифікованої розмовної мови малоосвічених людей; до того ж, абсолютне ототожнення двох термінів у світлі сказаного вище прирікає українську мову на небуття (Ставицька, 2005а).

1. Хто автор статті «Мово, мово...» (Освіта, 4.12.1996), в якій порушено питання вивчення міської мови?

2. Кому належить наступна думка: «...Треба, щоб у Києві українська мова стала модою, а вже ця столична мода, престижна, як усе столичне, почне нестримно поширюватись і в регіональних провінційних центрах?»

3. Охарактеризуйте вплив елементів злодійського жаргону на розмовну мову міста.

4. Як ви розумієте комунікативне перемикання мовного коду в умовах міста?

5. Назвіть типи взаємодії різних мовних стихій у сучасному жаргонізованому розмовному мовленні в урбаністичному середовищі.

6. Охарактеризуйте наявність жаргонних елементів у сімейних мовах.

7. Дайте тлумачення терміна «міський сленг».

8. Охарактеризуйте мовне обличчя сленгу Львова та інших західноукраїнських міст у ХХ ст.

9. Охарактеризуйте одеську мову.

10. Охарактеризуйте роль молодіжного середовища у формуванні міського сленгу.

11. Охарактеризуйте роль написів-графіті в структурі міського сленгу.

12. Охарактеризуйте появу та функціонування суржикового мовлення в міському соціумі.

13. Як ви розумієте термін «суржик»?

Висновки та узагальнення до п'ятого розділу

Цікавим для дослідження є питання соціофункціональних аспектів сучасних соціолектів. Зазначена проблема дає змогу дослідити специфіку, багатогранність соціальних діалектів, їх роль у вираженні особистості різних категорій носіїв української мови.

Значну роль у царині соціальних діалектів грає кримінальний жаргон. За своєю сутністю це явище займає чільне місце в середовищі злочинного світу. Жаргон кримінальний – це мова, лексико-фонетичний склад якої застосовується у всьому злочинному світі. У цілому, жаргон злочинців дуже об'ємний, динамічний, термінологія якого здатна виходити за межі окремішньої спільноти і знаходити своє розповсюдження та поширення в загальному вжитку.

Кримінальний жаргон, відомий в Україні з XVI – XVII ст., увібрав чимало елементів із власне лірницької мови, запозичень з багатьох мов, а також з українського мовного джерела.

Сучасний кримінальний жаргон у своїй первинній функції і розширеному вживанні несе виразний відбиток соціолекту центральних і східних регіонів; знаходиться в постійному розвитку, отже нараховується близько 15000 відповідних лексем та його словосполучень.

Кримінальний жаргон – це насамперед ознака групової приналежності, соціальний маркер, потужна емоціогенна природа якого та низка екстралінгвальних чинників зрештою й зумовлюють активне розширення

соціальної бази цього соціолекту в напрямі до молодіжної субмови, розмовної мови, художньої літератури, публіцистики та ін.

У кримінальному жаргоні виразно виділяються лексико-семантичні поля: «людина», «вітальні цінності», «емоційно-почуттєві цінності», «пізнавальні цінності», «моральні цінності», «побутові цінності», «естетичні цінності». Але відповідні жаргонні номінації переважно вирізняються своєю антигуманністю: презирством до «неблатних», глузуванням і знуцанням з них. У той же час, немає позначень для цілого ряду людських почуттів: кохання, віри, надії, співчуття, ніжності, прихильності, ласки, доброти, вірності, самопожертви.

Активні семантичні процеси в кримінальному жаргоні мотивують відповідні лексико-семантичні перетворення в структурі словника національної мови: набуття словом іронічного значення, метафора, метонімія, антономазія.

Особливе місце серед інших соціолектів посідає молодіжний сленг. Це субстандартна підсистема мови, що складається з лексико-фразеологічних одиниць, які не входять до складу літературної мови і функціонують у невимушеному спілкуванні серед українськомовної молоді та є своєрідним засобом репрезентації дійсності та ставлення до неї молоді.

Розглядаючи молодіжний сленг з точки зору функціонального аспекту, встановлено декілька його сфер функціонування. Це доводить, що молодіжний сленг не є гомогенним. Він складається з загальномолодіжного сленгу та спеціалізованих сленгів, тому що його вживають різні соціально-вікові групи молоді. Спеціалізовані молодіжні сленги можна розділити на шкільний, студентський сленги, сленги музичних, спортивних, арт-субкультур та інтернет-спільнот.

Сучасний стан розвитку молодіжного сленгу засвідчує його сформованість у мовленні українськомовної молоді. Складним видається розмежування молодіжного сленгу та суміжних підсистем. Хоча, якщо розглядати функціональні параметри молодіжного сленгу та шкільного,

студентського сленгів, знаходимо більше спільного, ніж відмінного, різниця виявляється лише на рівні тематичної організації лексики, її зосередженості на відповідних специфічних реаліях. Необхідно відзначити постійне динамічне проникнення молодіжного сленгу в ширші соціально- мовні страти.

Молодіжний сленг відзначається особливостями, які виокремлюють його серед інших субкодів. Лексика молодіжного сленгу відображає реалії, актуальні для молодіжного соціуму на певному етапі соціокультурного розвитку суспільства, і саме з цим пов'язуємо динамізм цієї підсистеми. Феномен існування молодіжного сленгу пов'язаний із фізіологічними та психологічними особливостями вікового періоду, такими психологічними потребами, як прагнення до самоствердження, соціалізації, протиставлення нормам старших поколінь.

Лексика українського молодіжного сленгу має системний характер, що дає змогу виявити ті ділянки картини світу українськомовної молоді, які відображають особливості її світобачення. На сучасному етапі найбільш розвиненим є антропоцентричний код, виражений у молодіжному сленгу. Простежуємо певні закономірності, які виявлено в результаті дослідження, зокрема, акцент на фізичних якостях людини, її зовнішності. Це пов'язуємо з сучасними переконаннями молоді, зосередженістю на візуальних характеристиках. Розумові та моральні якості вербалізуються молодіжним сленгом у випадку їх виходу за межі певних стереотипів. Таким чином, групові стереотипи стають визначальними для молодіжного субкоду, вони діють насамперед у межах певної групи. Унаслідок поширення лексичної одиниці поза межами групи, у якій він виник, лексика вирізняється дифузністю значення, розмитістю конотативного забарвлення.

Джерелами формування молодіжного сленгу є мова реклами, запозичення кримінальних жаргонів, спеціальні жаргони, які семантично модифікуються, літературна мова, термінологічна лексика, іншомовні запозичення.

Розвиток українського молодіжного сленгу в численних його галузях промовисто засвідчує активне функціонування української мови в багатьох сферах життя. Дослідження сленгу – не лише науково корисне, а й доволі цікаве для фахівців-мовознавців, студентів та аспірантів. Елементи українського молодіжного сленгу можуть виступати чинником зацікавлення учнів і студентів українською мовою і науковими дослідженнями.

У системі соціальних діалектів чинне місце посідає професійний жаргон. Професійним жаргоном традиційно вважається розмовне мовлення будь-якого професійного середовища, яке включає певну кількість емоційно забарвлених слів вузького вжитку, що відбивають професійну спеціалізацію носіїв мови.

Особливістю професійних жаргонізмів є відсутність системності в їх функціонуванні, лаконічна образність, здатність до проникнення в інші професійні лексичні системи, у побутове розмовне мовлення і навіть у спеціальну літературу.

Практично всі соціально-професійні групи продукують жаргонні номінації. Можна говорити про професійні жаргони медиків, гірників, металургів, льотчиків та ін. У сучасних умовах професійні жаргони розвиваються і в таких високоінтелектуальних сферах, як фізика, хімія. Існують відносно закриті соціально-професійні групи (вуличні крамарі, банкіри, бухгалтери, науковці, виробничники, футбольні фани тощо), а також відносно відкриті (спортсмени, водії, перукарі, музиканти, журналісти, комп'ютерники, бізнесмени, «човники», ріелтери тощо).

В Україні актуальним є питання функціонування жаргонної лексики в системі урбаністичних форм комунікації. Умови реального функціонування жаргонної лексики в місті визначаються комунікативною поведінкою певного урбаністичного соціуму, а саме вербальною активністю носіїв мови.

Міська субкультура в українській науковій традиції почасти постає як знижений, а отже апріорі негативно оцінюваний мовний шар. Тому й не випадково є думка, що термін *міський сленг* тотожний термінові *сленг* як

зниженій розмовно-ужитковій мові певного етнічного соціуму, закріпленій за урбаністичним простором. У вузькому значенні термін *міський сленг* легко може бути екстрапольований на жаргонізовані стилі комунікації, що панують у цьому соціумі.

Міський сленг у вузькому значенні терміна народжується переважно в молодіжному середовищі. Деякі назви лишаються надбанням самого тільки молодіжного сленгу, не інтегруючись у ширший мовний масив: *ведеенха*, *плюшкінський базар* – місце, де продають старі речі; *мемрик* – меморіал, *трьохколісний ровер* – каток для укладання асфальту.

Аналіз мовлення в урбаністичному середовищі дає змогу виділити кілька типів взаємодії різних мовних стихій у сучасному жаргонізованому розмовному мовленні: а) жаргонізоване мовлення в регіональному (українському) варіанті російської мови; б) жаргон на суржиковій мовній основі; в) жаргон на мовній основі територіального діалекту; г) жаргон + суржик на мовній основі територіального діалекту; ґ) жаргон + територіальний діалект на українській мовній основі; д) жаргон на літературній мовній основі; е) жаргон на українській розмовній основі.

У межах міста виділяються різноманітні мовні культурні групи, а ріст міст спричиняє трансформацію носіїв «народної культури» в умовах урбанізації. Для українського соціуму таку трансформацію слід сприймати як адаптацію сільського суржикомовця до міста, або набуття україномовним селянином суржиковості під впливом російськомовного міста.

Отже, суржикове мовлення зародилось у міському соціумі. Суржик – це мова міста, яка перестала бути українською, але так і не стала російською.

Суржик інколи вважають міським сленгом, але це не так, оскільки сленг – елемент парадигми розмовно-ужиткової мови, а суржик – некодифікованої розмовної мови малоосвічених людей; до того ж, абсолютне ототожнення двох термінів у світлі відміченого вище прирікає українську мову на небуття.

Тестові завдання до п'ятого розділу

1. На думку О. В. Шкуратенко (2020) в основі кримінального жаргону лежить мова

- а) офеней;
- б) ремісників;
- в) лаборів;
- г) лірників.

2. Які дві мовні стихії побутування кримінального жаргону як наслідок політично- адміністративної приналежності від 1772 р. чітко виділяються в Україні?

- а) Київський кримінальний жаргон і кримінальний жаргон Тернополя;
- б) західноукраїнський кримінальний жаргон і кримінальний жаргон Центральної та Східної України;
- в) Донбаський кримінальний жаргон і кримінальний жаргон Ужгорода;
- г) Одеський кримінальний жаргон і кримінальний жаргон Харківщини.

3. Назвіть автора п'єси «Зона», в якій є репліки із польського злочинського аргю

- а) А. Березовенко;
- б) П. Вольвач;
- в) М. Куліш;
- г) А. Кудін.

4. Останній етап популяризації аргю припадає на

- а) початок ХХІ ст.;
- б) середину ХХ ст.;
- в) 70- і рр. ХХ ст.;
- г) 90- і рр. ХХ ст.

5. Сучасний кримінальний жаргон у своїй первинній функції і розширеному вживанні несе виразний відбиток соціолекту регіонів

- а) центральних і східних;

- б) західних і північних;
- в) Київщини і Львівщини;
- г) Одещині і Харківщини.

6. Думка про подібність дискурсу в кримінальній спільноті до дискурсу тоталітарного суспільства в площині домінуючої емотивно- ситуативно- магічної функції належить

- а) О. Яровому;
- б) О. Зарецькому;
- в) Т. Левченко;
- г) М. Могилянському.

7. Так як саме жаргон кримінальний, або «феня» забезпечує спілкування в середовищі кримінальних спільнот, головним завданням стає

- а) гарне знання жаргону;
- б) поширення кримінального жаргону серед однодумців;
- в) шифрування інформації;
- г) створення нових жаргонних одиниць.

8. Кримінальний термін *кілер* запозичено з мови

- а) французької;
- б) німецької;
- в) ідиш;
- г) англійської.

9. Особливий статус у кримінальному жаргоні посідають

- а) жінка, дівчина;
- б) однодумці;
- в) кримінальний авторитет;
- г) мати, кохана.

10. Твердження, що метафоризація в кримінальному жаргоні базується на когнітивно спрощеному, елементарному зіставленні порівнюваних явищ належить

- а) О. Горбачу;

- б) Й. Дзендзелівському;
- в) Л. О. Ставицькій;
- г) Й. Йордану.

11. Автор «Першого словника українського молодіжного сленгу», який вийшов у Києві в 1998 р.

- а) С. Пиркало;
- б) К. Л. Бондаренко;
- в) П. М. Грабовий;
- г) О. Т. Горбач.

12. У ХХ ст. в Україні трапилось хвиль у розвитку молодіжного сленгу

- а) п'ять;
- б) три;
- в) чотири;
- г) дві.

13. На українському мовному ґрунті молодіжний жаргон 1920- х рр. вивчали

- а) Л. О. Ставицька, П. М. Грабовий;
- б) О. Т. Горбач, В. Щепотьєв;
- в) Й. Дзендзелівський, Ф. С. Бацевич;
- г) Т. Друм, Ю. А. Ковальчук.

14. Друга хвиля активізації молодіжної субмови, коли на вулиці і танцмайdanчики міст вийшли «стиляги», припадає на

- а) 1940- і рр.;
- б) 1960- ті рр.;
- в) 1970- ті рр.;
- г) 1950- ті рр.

15. У лексиці молодіжного сленгу одним із найчисельніших є концептуальне поле

- а) «людина»;
- б) «духовний світ людини»;
- в) «матеріальний світ»;

г) «вираження мовної картини світу онімами».

16. Найчисельніша група іншомовних запозичень у лексичній системі молодіжного сленгу з мови

- а) німецької;
- б) російської;
- в) англійської;
- г) французької.

17. Думка, що існує цілий ряд слів, які перебувають на кордоні молодіжного сленгу та інших лексичних пластів належить

- а) А. Березовенко;
- б) А. Кудіну;
- в) С. А. Мартос;
- г) Ю. А. Ковальчук.

18. На думку Л. О. Ставицької, до сучасного молодіжного жаргону ввійшло із кримінального жаргону, «мови блатних і мафіозі» лексичних одиниць

- а) близько трьохсот;
- б) близько п'ятисот;
- в) близько ста;
- г) близько двохсот.

19. Найактивнішим біжаргонним полем є

- а) «молодіжний сленг – солдатський сленг»;
- б) «молодіжний сленг – кримінальний жаргон»;
- в) «молодіжний сленг – музичний сленг»;
- г) «молодіжний сленг – комп'ютерний сленг».

20. Твердження, що професійні соціолекти за ступенем експресивності стоять на останньому місці після молодіжного та кримінального жаргону, належить

- а) Й. Дзендзелівському;
- б) О. Т. Горбачу;
- в) С. Граб'ясу;
- г) Л. Масенко.

21. Виділити коло носіїв того чи іншого професійного жаргону
- а) важко;
 - б) нескладно;
 - в) дуже важко;
 - г) майже неможливо.
22. Межі професійних жаргонізмів є
- а) закритими;
 - б) недоступними;
 - в) таємними;
 - г) доволі розмитими.
23. Жаргонізм *грак* належить професійній мові
- а) спортсменів;
 - б) музикантів;
 - в) реперів;
 - г) автолюбителів.
24. Міліцейський жаргон є
- а) поширеним;
 - б) відомим багатьом;
 - в) таємним;
 - г) вузькокорпоративним.
25. Сленг правоохоронних органів має багато спільного з жаргоном
- а) правопорушників;
 - б) військових;
 - в) молодіжним;
 - г) байкерів.
26. Чи не найбільшою динамічністю серед інших професійних соціолектів відзначається сленг
- а) музикантів;
 - б) автолюбителів;
 - в) правоохоронців;

г) політичний.

27. Жаргонізми *пентюх, персик* належать до професійних соціолектів

- а) комп'ютерників;
- б) шахтарів (гірників);
- в) політиків;
- г) правоохоронних органів.

28. У комп'ютерному жаргоні найбільш поширені запозичення з мови

- а) французької;
- б) англійської;
- в) німецької;
- г) іспанської.

29. Жаргонізми *лімонадка, кільдим* належать до професійних соціолектів

- а) правоохоронних органів;
- б) металургів;
- в) банкірів;
- г) шахтарів (гірників).

30. Хто автор статті «Мово, мово...» (Освіта, 4.12.1996), в якій порушено проблему вивчення міської мови?

- а) Л. Новиченко;
- б) Ю. Андрухович;
- в) В. Врублевський;
- г) Є. Пашковський.

31. Кому належить висловлювання: «...У великих міських центрах, включаючи столицю, відсутнє повноцінне побутування живих форм розмовного мовлення»?

- а) Л. О. Ставицькій;
- б) Л. Масенко;
- в) П. М. Грабовому;
- г) С. Пиркало.

32. Виникнення і функціонування жаргонної лексики традиційно пов'язується з мовним побутом

- а) молоді;
- б) малих міст;
- в) великих міст;
- г) кримінальної спільноти.

33. Полонізми *кобіта*, *пеньонзи*, *дупа*, *баняк*, *банячити*, *пензлювати*, *цофнутий* та ін. визначили мовне обличчя сленгу в ХХ ст.

- а) Києва;
- б) Одеси;
- в) Харкова;
- г) Львова.

34. Сленгові номінації *Гапкеништрассе* та *Піжсон-стріт* позначають праву та ліву сторони певної вулиці в

- а) Одесі;
- б) Донецьку;
- в) Харкові;
- г) Ужгороді.

35. Міський сленг у вузькому значенні терміна народжується переважно в середовищі

- а) кримінальному;
- б) молодіжному;
- в) інтелігентському;
- г) людей середнього віку.

36. Автор праці «Так нас навчали правильних проізношень»

- а) Г. Григор'єв;
- б) Ю. Позаяк;
- в) Ю. Шевельов (Шерех);
- г) С. Караванський.

Список рекомендованої літератури до п'ятого розділу

(Примітка: У списку рекомендованої літератури до п'ятого розділу цифра в дужках (поряд із порядковим номером) позначає порядковий номер джерела в бібліографічному списку).

1.(3). Андрухович Ю. Мала інтимна урбаністика. *Критика*. 2000. Ч. 1–2. С. 9–11.

2.(4). Антощенко Н. Деякі особливості сленгу девіантних груп (на прикладі наркозалежних). *Мова та історія* : періодичний збірник наукових праць. Київ, 2006. Вип. 88. С. 31–34.

3.(5). Арделян О. В. Сленгова лексика мікрополя «людина» у сучасному мовленні американців як об'єкт лінгвокультурологічного дослідження. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2009. Вип. 26, ч. 1. С. 27–31.

4.(8). Бабенко О., Кравченко О. В усному мовленні – сленг. *Урок української*. 2004. № 11–12 (69–70). С. 21–24.

5.(11). Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

6.(12). Березовенко А. Кримінальне арго в Україні. *Мовознавство*. Доповіді та повідомлення IV Міжнародного Конгресу Україністів. Київ : Пульсари, 2002. С. 197–201.

7.(13). Бондаренко К. Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Донецьк, 2007. 19 с.

8.(15). Бугарски Р. Неки аспекти жаргонизације у нашем данашњем језику. *Јужнословенски филолог*. 2000. LVI/1–2. С. 157–161.

9.(21). Винничук Ю. Кнайпи Львова. Львів : Сполом, 2000. 200 с.

- 10.(22). Вольвач П. Кров зухвала. Поезії. Київ : Український письменник, 1998. 128 с.
- 11.(23). Врублевський В. М. Замах на генсека. *Повісті*. Житомир : КВО «Газета “Житомирський вісник”», 1992. 176 с.
- 12.(24). Врублевський В. Нардепка. *Авжеж!* 1997. № 34–35. С. 12–26; № 36. С. 6–13; № 37. С. 20–24; 1998. № 38–39. С. 40–47.
- 13.(25). Гасюк О. Сленг у молодіжному середовищі. *Слово і суспільство*. Збірник наукових праць. Київ, 2000. Ч. 1. С. 145–146.
- 14.(28). Горбач О. Арго українських вояків. *Наукові записки Українського Вільного Університету. Філософічний факультет*. Мюнхен, 1963. Ч. 7. С. 138–173.
- 15.(29). Горбач О. Арго українських школярів і студентів. *Наукові Записки Українського Вільного Університету*. Мюнхен, 1964–1966. № 8. С. 3–55.
- 16.(30). Горбач О. Львівські проступницько-тюремні арготизми (до 1930-их років). *Науковий Збірник Українського Вільного Університету*. Мюнхен, 1983. Т. 10. С. 296–326.
- 17.(33). Горбач О. Т. Арго в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 688 с.
- 18.(34). Грабовий П. Український молодіжний сленг та молодіжна культура: минуле й сучасність. *Мова та історія*. 2009а. Вип. 95. С. 96–101.
- 19.(35). Грабовий П. Соціокультурні особливості сленгового лексикону. *Мова та історія*. 2009б. Вип. 98. С. 95–100.
- 20.(36). Грабовий П. М. Український молодіжний сленг: сучасна картина світу. Київ : ПП Жовтий, 2010. 220 с.
- 21.(37). Григор'єв Г. У старому Києві. Спогади. Київ : Радянський письменник, 1961. 359 с.
- 22.(39). Гримич М. Мигдалинки : роман. Львів : Кальварія, 2002. 147 с.
- 23.(40). Даниленко Т. Алкоголь і кава як одвічні антагоністи (Трактат про розмежування людства). *Українське слово*. 2000. № 14. С. 10.

- 24.(48). Дзендзелівський Й. Із спостережень над професійним діалектом шахтарів Макіївки. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство* : збірник праць. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996д. С. 350–352.
- 25.(51). Дискурс іноземномовної комунікації : колективна монографія. Львів : Видавництво Львівського національного університету ім. І. Франка, 2001. 495 с.
- 26.(52). Друм Т. Сленг: погляд зсередини. *Дивослово*. 1998. № 12. С. 59–60.
- 27.(54). Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 52–55.
- 28.(55). Зарецький О. В. Офіційний та альтернативний дискурси. 1950–80-ті роки в УРСР. Київ : Фітосоціоцентр, 2003. 260 с.
- 29.(59). Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ : Українська книга, 2000. 480 с.
- 30.(61). Качкан Ю., Корнієнко І. «Фільтруй базар», або ще раз про культуру мовлення школярів. Мова та мовлення в школі очима учнів, батьків та вчителів. *Українська мова та література*. 2001. Ч. 14(222). С. 22.
- 31.(63). Клименко О. Л. Запозичення в субстандартній англійській мові США. *Урок української*. 2002. № 4. С. 62–63.
- 32.(66). Ковальчук Ю. А. Сленг як соціокультурний феномен. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація*. 2020. Вип. 1. С. 210–215.
DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-32>.
- 33.(69). Кононенко Є. Зрада. Львів : Кальварія, 2002. 160 с.
- 34.(72). Кудін А. Як вижити у в'язниці. Практичний посібник по боротьбі з тероризмом. Львів : Кальварія, 2001. 208 с.
- 35.(73). Кузнецова Т. В. Мова білінгвальної сім'ї у функціональному аспекті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 203 с.

- 36.(74). Куліш М. Зона. *Твори*: в 2 т. Київ : Дніпро, 1989. Т. 1. С. 290–349.
- 37.(75). Левченко Т. Розширення сфери застосування кримінального жаргону. *World Science*. Warsaw, Poland : RS Global Sp. z O.O. June 2019. № 6(36). P. 36–41.
- 38.(77). Мартос С. Студентський сленг як соціолект української мови. *Система і структура східнослов'янських мов*. Збірник наукових праць. Київ, 2001. С. 169–176.
- 39.(78). Мартос С. А. Молодіжний сленг як складова мови міста. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2004. Вип. 42(632). С. 240–243.
- 40.(79). Мартос С. А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Херсон, 2006а. 244 с.
- 41.(80). Мартос С. А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луганськ, 2006б. 21 с.
- 42.(81). Масенко Л. Т. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 99 с.
- 43.(86). Миколенко Т. М. Український міський сленг (на матеріалі усного мовлення тернопільців) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Тернопіль, 2006а. 260 с.
- 44.(87). Миколенко Т. М. Український міський сленг (на матеріалі усного мовлення тернопільців) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006б. 21 с.
- 45.(89). Могилянський М. Честь : роман. *Вітчизна*, 1990. № 1. С. 92–147.
- 46.(90). Мосенкіс Ю. Український молодіжний сленг. *Дивослово*. 2007. 12(609). С. 32–35.
- 47.(91). Мосенкіс Ю. Л., Грабовий П. М., Фурса О. С. Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти). Київ; Умань : ПП Жовтий, 2009. 220 с.

- 48.(94). Пашковський Є. Безодня. *Вечеря на дванадцять персон*. Київ : Генеза, 1997. С. 170–341.
- 49.(95). Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу. Київ : Віпол, 1998. 83 с.
- 50.(96). Пиркало С. Сленг: ненормативно, але нормально. *Урок Української*. Київ : Києво-Могилянська Академія, 2000. № 4. С. 26–28.
- 51.(97). Подерв'янський Л. Герой нашого часу. Львів : Кальварія, 2000. 165 с.
- 52.(98). Позаяк Ю. Євбазівська балада. *Шедеври*. Київ, 1997.
- 53.(102). Пуряєва Н. В. Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ. 2001. 20 с.
- 54.(114). Словник української мови: в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 9. С. 371.
- 55.(118). Ставицька Л. О. Про взаємодію жаргону і сленгу. *Українська мова та література*. 2000б. № 15. С. 7–8.
- 56.(122). Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005а. 464 с.
- 57.(123). Ставицька Л. Український жаргон = A Dictionary of Ukrainian Slang : словник. Київ : Критика, 2005б. 494 с.
- 58.(126). Стогній І. В., Варавкіна З. Д. Функціонування молодіжного сленгу в сучасній розмовній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 43, том 3. С. 160–162. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.3.39>.
- 59.(127). Столярчук О. В. Молодіжний сленг: функціональний, лексико-семантичний та структурний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2015. 223 с.
- 60.(129). Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 439 с.

61.(131). Ткаченко О. Б. Чи можуть бути в Україні дві загальнодержавні мови? *Літературна Україна*. 1999, 25 лютого.

62.(132). Ткаченко О. Б. Проблема типології мовно-літературного розвитку неповних націй (і насамперед української). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2002. № 6, кн. 2. С. 241–263.

63.(134). Третяк Н. В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2008. 21 с.

64.(136). Трінчій В. Про порноетнографію. *Критика*. 2001. № 5. С. 24–26.

65.(138). Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2002. 551 с.

66.(142). Фурса О., Мосенкіс Ю. Новітні дослідження у галузі українського молодіжного сленгу. *Мова та історія* : періодичний збірник наукових праць. Київ, 2005. Вип. 84. С. 71–75.

67.(143). Фурса О. Деякі тенденції розвитку та сучасних досліджень молодіжного сленгу. *Мова та історія* : періодичний збірник наукових праць. Київ, 2006. Вип. 86. С. 101–108.

68.(144). Фурса О. С., Мосенкіс Ю. Л. Український молодіжний сленг як динамічний феномен: стан та перспективи досліджень, мовні контакти, галузі сленгу. Київ : Альфа друк, 2008. 52 с.

69.(148). Чернявський М. Ранок під ногами : повість. *Вітчизна*. 1990. № 6. С. 20–64.

70.(150). Шерех (Шевельов) Ю. Так нас навчали правильних проізношень. *Поза книжками і з книжок*. Київ : Час, 1998а. С. 236–280.

71.(151). Шерех (Шевельов) Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941). Стан і статус. *Поза книжками і з книжок*. Київ : Час, 1998б. С. 281–385.

72.(152). Широцький К. В. Бурсацький жаргон української мови на Поділю. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. Харків, 1998а. Т. 6. С. 175–180.

73.(154). Шкуратенко О. В. Поняття, розвиток, етимологія жаргону кримінального та його місце в субкультурному просторі (історико-правовий аспект). *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 3(13). С. 37–47.

74.(155). Шовгун Н. О. Формування українського сленгу в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2000. 16 с.

75.(156). Шовкун В. Система проти «Я». Київ, 1998. № 11–12. С. 27–101.

76.(158). Щепотьєв В. Мова наших школярів. *Етнографічний вісник*. 1927. Кн. 3. С. 76–81.

77.(160). Щур І. Шкільний жаргон. *Рідна школа*. 2001б. № 10(861). С. 61–62.

78.(162). Янів В. Вдача українця у світлі «виховного ідеалу» Г. Ващенко. *Наукові записки*. Мюнхен, 1963. Ч. 7. С. 40–44.

79.(163). Яровий О. Чекання несподіванки : повість. *Оповідання*. Київ : Український письменник, 1999. С. 59 – 66.

80.(164). Яровий О. Квартали ностальгій. *Літературна Україна*, 09.07.2001. С. 6.

81.(168). Grabias S. Język w zachowaniach społecznych. Lublin : Wydawnictwo UMCS (wydanie drugie poprawione), 2001. 384 s.

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

Основна література

1. Андрієвський В. Три громадяни. *Спомини*. Львів, 1893. Т. I. С. 74–97; Т. II. С. 27–37.
2. Андріянова О. Уживання військового жаргону в мовленні курсантів. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2019. № 40. С. 5–10. DOI: 10.18372/2520-6818.40.14252.
3. Андрухович Ю. Мала інтимна урбаністика. *Критика*. 2000. Ч. 1–2. С. 9–11.
4. Антощенко Н. Деякі особливості сленгу девіантних груп (на прикладі наркозалежних). *Мова та історія* : періодичний збірник наукових праць. Київ, 2006. Вип. 88. С. 31–34.
5. Арделян О. В. Сленгова лексика мікрополя «людина» у сучасному мовленні американців як об'єкт лінгвокультурологічного дослідження. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2009. Вип. 26, ч. 1. С. 27–31.
6. Аркушин Г. Старицька мова (Арго сліпців-жебраків Західного Полісся). *Slavia orientalis*. 1996. Т. 14, № 2. С. 229–277.
7. Аркушин Г. Арго лаборів. *Slavia orientalis*. 2002. Т. 41, № 3. С. 447–471.
8. Бабенко О., Кравченко О. В усному мовленні – сленг. *Урок української*. 2004. № 11–12 (69–70). С. 21–24.
9. Бажан М. Сліпці. Київ : *Життя і революція*. 1930–1931. 1930 : № 7–9, 1931 : № 1–4.
10. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу. Київ : Логос, 2002. 315 с.
11. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

12. Березовенко А. Кримінальне арго в Україні. *Мовознавство* : доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу українців. Київ : Пульсари, 2002. С. 197–201.
13. Бондаренко К. Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Донецьк, 2007. 19 с.
14. Брасюк Г. Безпутні. *По той бік греблі*. Львів, 1943.
15. Бугарски Р. Неки аспекти жаргонизације у нашем данашњем језику. *Јужнословенски филолог*. 2000. LVI/1–2. С. 157–161.
16. Викторин К. Дідівська (жебрацька) мова. *Зоря*. Львів, 1886. Р. VII, ч. 13–14. С. 237–239.
17. Винник В. О. Арго. *Українська мова* : енциклопедія / співгол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004а. С. 31–32.
18. Винник В. О. Жаргон. *Українська мова* : енциклопедія / співгол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004б. С. 182–183.
19. Винник В. О., Ставицька Л. О. Сленг. *Українська мова* : енциклопедія / співгол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004в. С. 608.
20. Винник В. О. Соціальний діалект. *Українська мова* : енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2004г. С. 146.
21. Винничук Ю. Кнайпи Львова. Львів : Сполом, 2000. 200 с.
22. Вольвач П. Кров зухвала. Поезії. Київ : Український письменник, 1998. 128 с.
23. Врублевський В. М. Замах на генсека. *Повісті*. Житомир : КВО «Газета “Житомирський вісник”», 1992. 176 с.
24. Врублевський В. Нардепка. *Авжеж!* 1997. № 34–35. С. 12–26; № 36. С. 6–13; № 37. С. 20–24; 1998. № 38–39. С. 40–47.

25. Гасюк О. Сленг у молодіжному середовищі. *Слово і суспільство*. Збірник наукових праць. Київ, 2000. Ч. 1. С. 145–146.
26. Гнатюк В. Лірники. Лірницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. п. про лірників повіту Бучацького : етнографічний збірник. 1896. Вип. 2. С. 1–76.
27. Горбач О. Арго українських лірників. Мюнхен, 1957. 44 с.
28. Горбач О. Арго українських вояків. *Наукові записки Українського Вільного Університету. Філософічний факультет*. Мюнхен, 1963. Ч. 7. С. 138–173.
29. Горбач О. Арго українських школярів і студентів. *Наукові Записки Українського Вільного Університету*. Мюнхен, 1964–1966. № 8. С. 3–55.
30. Горбач О. Львівські проступницько- тюремні арготизми (до 1930- их років). *Науковий Збірник Українського Вільного Університету*. Мюнхен, 1983. Т. 10. С. 296–326.
31. Горбач О. Арго на Україні : зібрані статті. Мюнхен : Logos, 1993а. 359 с.
32. Горбач О. Арго. *Енциклопедія Українознавства*. Перевидання в Україні. Львів : Молоде Життя, 1993б. Т. 1. С. 57–58.
33. Горбач О. Т. Арго в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 688 с.
34. Грабовий П. Український молодіжний сленг та молодіжна культура: минуле й сучасність. *Мова та історія*. 2009а. Вип. 95. С. 96–101.
35. Грабовий П. Соціокультурні особливості сленгового лексикону. *Мова та історія*. 2009б. Вип. 98. С. 95–100.
36. Грабовий П. М. Український молодіжний сленг: сучасна картина світу. Київ : ПП Жовтий, 2010. 220 с.
37. Григор'єв Г. У старому Києві. Спогади. Київ : Радянський письменник, 1961. 359 с.
38. Гримич М. Виконавці українських дум. *Родовід*. 1992. № 3. С. 14–21.

39. Гримич М. Мигдалинки : роман. Львів : Кальварія, 2002. 147 с.
40. Даниленко Т. Алкоголь і кава як одвічні антагоністи (Трактат про розмежування людства). *Українське слово*. 2000. № 14. С. 10.
41. Данський О. Хочу жити! Образки з німецьких концентраційних таборів. Мюнхен : Українська Видавнича Спілка в Мюнхені, 1946. 163 с.
42. Демченко В. Арго як органічний елемент повсякденної української мови. *Дивослово*. 2010. 5(638). С. 34–37.
43. Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996а. 520 с.
44. Дзендзелівський Й. Арго нововиживівських кожухарів на Волині. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996б. С. 245–285.
45. Дзендзелівський Й. Про арго українських ремісників (колківське кравецьке арго на Волині). *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996в. С. 286–305.
46. Дзендзелівський Й. Про арго спиських дротарів. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996г. С. 307–309.
47. Дзендзелівський Й. Арго волинських лірників. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996г. С. 310–348.
48. Дзендзелівський Й. Із спостережень над професійним діалектом шахтарів Макіївки. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996д. С. 350–352.
49. Дзендзелівський Й. Український бурсацько-семінарський жаргон середини ХІХ ст. На матеріалах повісті «Люборацькі» А. Свидницького. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство : збірник праць*. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996е. С. 353–359.

50. Дзендзелівський Й. Дослідження К. В. Широцьким жаргону учнів Кам'янець-Подільської духовної семінарії. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. Харків, 1998. Т. 6. С. 167–174.
51. Дискурс іноземномовної комунікації : колективна монографія. Львів : Видавництво Львівського національного університету ім. І. Франка, 2001. 495 с.
52. Друм Т. Сленг: погляд зсередини. *Дивослово*. 1998. № 12. С. 59–60.
53. Енциклопедія Українознавства. Перевидання в Україні. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2000. Т. 8. 3200 с.
54. Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 52–55.
55. Зарецький О. В. Офіційний та альтернативний дискурси. 1950–80-ті роки в УРСР. Київ : Фітосоціоцентр, 2003. 260 с.
56. Іванова Н. Український музичний сленг: психологія носіїв, лексичний склад та ігрові ресурси мови. *Урок української*. 2004а. № 5–6 (63–64). С. 12–13.
57. Іванова Н. Український музичний сленг: психологія носіїв, лексичний склад та ігрові ресурси мови. *Урок української*. 2004б. № 7 (65). С. 20–23.
58. Кав'юк В. Арго неповнолітніх засуджених Ковельської виховної колонії. *Філологічні студії*. Луцьк, 2001. № 3. С. 60–68.
59. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ : Українська книга, 2000. 480 с.
60. Карпець Л. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2006. 19 с.
61. Качкан Ю., Корнієнко І. «Фільтруй базар», або ще раз про культуру мовлення школярів. Мова та мовлення в школі очима учнів, батьків та вчителів. *Українська мова та література*. 2001. Ч. 14(222). С. 22.

62. Керницький І. Грачі. *Керницький І. Святоіванські вогні*. Львів : Накладом Івана Тиктора, 1934.
63. Клименко О. Л. Запозичення в субстандартній англійській мові США. *Урок української*. 2002. № 4. С. 62–63.
64. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування : монографія. Одеса : Астропринт, 2001. 344 с.
65. Ковальчук О. С. Комп'ютерний сленг як форма молодіжного спілкування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Вип. 46. С. 97–99.
66. Ковальчук Ю. А. Сленг як соціокультурний феномен. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація. 2020. Вип. 1. С. 210–215.
DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-32>.
67. Козицький А., Білостоцький С. Кримінальний світ старого Львова. Львів : Афіша, 2001. 228 с.
68. Кондратюк Т. М. Словник сучасного українського сленгу. Харків : Фоліо, 2006. 350 с.
69. Кононенко Є. Зрада. Львів : Кальварія, 2002. 160 с.
70. Костецький І. Виквіт зеленої дреговини (з «блатної» Одеси). *Ми і світ*. Міттенвальд, 1950. I, ч. 3. С. 15–22.
71. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2003. 464 с.
72. Кудін А. Як вижити у в'язниці. Практичний посібник по боротьбі з тероризмом. Львів : Кальварія, 2001. 208 с.
73. Кузнецова Т. В. Мова білінгвальної сім'ї у функціональному аспекті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 203 с.
74. Куліш М. Зона. *Твори*: в 2 т. Київ : Дніпро, 1989. Т. 1. С. 290–349.
75. Левченко Т. Розширення сфери застосування кримінального жаргону. *World Science*. Warsaw, Poland : RS Global Sp. z O.O. June 2019. № 6(36). P. 36–41.

76. Марійчин П. Ліва кампа. *Літературно-науковий Вістник*. Львів, 1929. С. 846–850.
77. Мартос С. Студентський сленг як соціолект української мови. *Система і структура східнослов'янських мов*. Збірник наукових праць. Київ, 2001. С. 169–176.
78. Мартос С. А. Молодіжний сленг як складова мови міста. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2004. Вип. 42(632). С. 240–243.
79. Мартос С. А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Херсон, 2006а. 244 с.
80. Мартос С. А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Луганськ, 2006б. 21 с.
81. Масенко Л. Т. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 99 с.
82. Масенко Л. Т. Жаргон. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 2009. Т. 9. URL: <https://esu.com.ua/article-20334> (дата звернення: 09.08.2023).
83. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики : посібник. Київ : Києво-Могилянська академія, 2010. 243 с.
84. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наукова думка, 1990. 168 с.
85. Микитенко І. Вуркагани та інші твори. Харків : Ранок, 2009. 320 с.
86. Миколенко Т. М. Український міський сленг (на матеріалі усного мовлення тернопільців) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Тернопіль, 2006а. 260 с.
87. Миколенко Т. М. Український міський сленг (на матеріалі усного мовлення тернопільців) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006б. 21 с.

88. Мірошник С. О. Лексичний склад та типологія сленгу: мовознавчий аспект. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. 2019. № 12. С. 133–136.
DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189272>.
89. Могилянський М. Честь : роман. *Вітчизна*, 1990. № 1. С. 92–147.
90. Мосенкіс Ю. Український молодіжний сленг. *Дивослово*. 2007. 12(609). С. 32–35.
91. Мосенкіс Ю. Л., Грабовий П. М., Фурса О. С. Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти). Київ; Умань : ПП Жовтий, 2009. 220 с.
92. Нижанківський Б. Суперники. *Дорога*. Львів, 1942.
93. Нижанківський Б. «Вулиця» та інші твори. Львів : Піраміда, 2016. 236 с.
94. Пашковський Є. Безодня. *Вечеря на дванадцять персон*. Київ : Генеза, 1997. С. 170–341.
95. Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу. Київ : Віпол, 1998. 83 с.
96. Пиркало С. Сленг: ненормативно, але нормально. *Урок Української*. Київ : Києво-Могилянська Академія, 2000. № 4. С. 26–28.
97. Подерв'янський Л. Герой нашого часу. Львів : Кальварія, 2000. 165 с.
98. Позаяк Ю. Євбазівська балада. *Шедеври*. Київ, 1997.
99. Попович М. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 1999. 727 с.
100. Поповченко О. І. Словник жаргону злочинців. Київ : Оверіг, 1996. 144 с.
101. Приходько В. Під сонцем Поділля. Авгсбург, 1948.
102. Пуряєва Н. В. Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів) : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ. 2001. 20 с.

103. Ревуцький Л. Українські думи та пісні історичні. Київ : Час, 1919. 273, [3] с.

104. Редько Є. О. Типи і способи номінування осіб в українських арготичних системах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2016. 22 с.

105. Руденко М. Різновиди арго у процесі еволюційного розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2020. Вип. 27, том 4. С. 53–59.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/27.203894>.

106. Свидницький А. Люборацькі. *Твори*. Київ : Держлітвидав, 1958. 506 с.

107. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля- К, 2008. 712 с.

108. Сенгалевич Ф. Кобзарі й лірники. *Етнографічний збірник*. 1927. № 3. С. 72–75.

109. Сердега Р. Л., Сагаровський А. А. Українська діалектологія : навчальний посібник. Харків, 2011. 156 с.

110. Сердюкова Т. В. Комп'ютерний жаргон, сленг як нова субкультура. *Наука- 2010: проблеми та перспективи розвитку*. Черкаси, 2010. Т. 2. С. 12–13.

111. Словарь української мови / упорядник Б. Грінченко. Київ : Кіевская Старина, 1907–1909. Т. I–IV. 2971 с. (Електронне видання. Веб-сайт: <http://r2u.org.ua/>).

112. Словник української мови : в 11-ти т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1971–1980.

113. Словник української мови : в 11-ти т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2. Г–Ж. 550 с.

114. Словник української мови: в 11-ти т. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 9. С. 371.
115. Смаль-Стоцький Р. Українська мова в советській Україні. Нью-Йорк – Торонто – Сідней – Париж : Наукове Товариство імені Шевченка, 1969. 336 с.
116. Ставицька Л. «Блатна музика» української мови. *День*. 1999. № 48(585).
117. Ставицька Л. О. Жаргонна лексика у мові сучасної української газети. *Українська періодика: історія і сучасність*. Доп. та повід. шостої Всеукраїнської наук.- теор. конф. 11–13 трав. 2000 р. Львів, 2000а. С. 394–397.
118. Ставицька Л. О. Про взаємодію жаргону і сленгу. *Українська мова та література*. 2000б. № 15. С. 7–8.
119. Ставицька Л. Кровозмісне дитя двомовності. *Критика*. 2001. Ч. 10(48). С. 20–24.
120. Ставицька Л. Національно-мовна специфіка сучасного українського сленгу. *Південний архів: філологічні науки*. Херсон : Видавництво Херсонського державного університету, 2002. Вип. 14. С. 115–121.
121. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ : Критика, 2003. 336 с.
122. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005а. 464 с.
123. Ставицька Л. Український жаргон = A Dictionary of Ukrainian Slang : словник. Київ : Критика, 2005б. 494 с.
124. Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ : Критика, 2008. 454 с.
125. Старченко Я. Сучасна жаргонологія й словотвірні інновації в жаргонах української мови (до постановки питання). *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 23. С. 93–97.

126. Стогній І. В., Варавкіна З. Д. Функціонування молодіжного сленгу в сучасній розмовній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 43, том 3. С. 160–162. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.3.39>.

127. Столярчук О. В. Молодіжний сленг: функціональний, лексико-семантичний та структурний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2015. 223 с.

128. Студинський К. Лірники. Львів : Зорі, 1894. 56 с.

129. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 439 с.

130. Тис Ю. (Тис-Крохмалюк Ю.). Діти львівської вулиці. *Овид. – Лютий*. Буенос-Айрес, 1950. С. 8–10.

131. Ткаченко О. Б. Чи можуть бути в Україні дві загальнодержавні мови? *Літературна Україна*. 1999, 25 лютого.

132. Ткаченко О. Б. Проблема типології мовно-літературного розвитку неповних націй (і насамперед української). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2002. № 6, кн. 2. С. 241–263.

133. Трембіцькій А. М. Арго носіїв українського (незрячого) мандрівного епічного мистецтва: стан наукової розробки проблеми. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2008. С. 110–148.

134. Третяк Н. В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2008. 21 с.

135. Третяк Н. В. Місце жаргонної лексики у структурі соціальних діалектів української мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 18. С. 49–52.

136. Трінчій В. Про порноетнографію. *Критика*. 2001. № 5. С. 24–26.

137. Угрин-Безгрішний М. З гімназійного життя : оповідання. Рогатин, 1938.
138. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2002. 551 с.
139. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. 552 с.
140. Українська мова : енциклопедія / співгол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004. 824 с.
141. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за редакцією С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 223 с.
142. Фурса О., Мосенкіс Ю. Новітні дослідження у галузі українського молодіжного сленгу. *Мова та історія* : періодичний збірник наукових праць. Київ, 2005. Вип. 84. С. 71–75.
143. Фурса О. Деякі тенденції розвитку та сучасних досліджень молодіжного сленгу. *Мова та історія* : періодичний збірник наукових праць. Київ, 2006. Вип. 86. С. 101–108.
144. Фурса О. С., Мосенкіс Ю. Л. Український молодіжний сленг як динамічний феномен: стан та перспективи досліджень, мовні контакти, галузі сленгу. Київ : Альфа друк, 2008. 52 с.
145. Хоткевич Г. Сліпець. *Твори*: в 2-х т. Київ : Дніпро. 1966. Т. 1. С. 164–170.
146. Ціхоцький І. Л. Мовна характеристика персонажів у прозі Івана Франка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Львів, 2004. 20 с.
147. Чапленко В. Дещо про мову. Нью-Йорк : All-Slavic Publislillig House, Inc., 1959. 64 с.

148. Чернявський М. Ранок під ногами : повість. *Вітчизна*. 1990. № 6. С. 20–64.
149. Шерех (Шевельов) Ю. Літ Ікара (Памфлети Миколи Хвильового). *Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеології*. Київ : Дніпро, 1993. С. 296–331.
150. Шерех (Шевельов) Ю. Так нас навчали правильних проізношень. *Поза книжками і з книжок*. Київ : Час, 1998а. С. 236–280.
151. Шерех (Шевельов) Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941). Стан і статус. *Поза книжками і з книжок*. Київ : Час, 1998б. С. 281–385.
152. Широцький К. В. Бурсацький жаргон української мови на Поділю. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998а. Т. 6. С. 175–180.
153. Широцький К. В. Словарець бурсацького говору. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998б. Т. 6. С. 181–206.
154. Шкуратенко О. В. Поняття, розвиток, етимологія жаргону кримінального та його місце в субкультурному просторі (історико-правовий аспект). *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 3(13). С. 37–47.
155. Шовгун Н. О. Формування українського сленгу в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2000. 16 с.
156. Шовкун В. Система проти «Я». Київ, 1998. № 11–12. С. 27–101.
157. Шумейкіна А. Сучасний український сленг: конотативний аналіз. *Дивослово*. 2010. 7(640). С. 31–34.
158. Щепотьєв В. Мова наших школярів. *Етнографічний вісник*. Київ, 1927. Кн. 3. С. 76–81.
159. Щур І. Особливості українського комп'ютерного жаргону. *Рідна школа*. 2001а. № 3 (854). С. 10.
160. Щур І. Шкільний жаргон. *Рідна школа*. 2001б. № 10 (861). С. 61–62.

161. Щур І. І. Українськомовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006. 23 с.
162. Янів В. Вдача українця у світлі «виховного ідеалу» Г. Ващенко. *Наукові записки*. Мюнхен, 1963. Ч. 7. С. 40–44.
163. Яровий О. Чекання несподіванки : повість. *Оповідання*. Київ : Український письменник, 1999. С. 59 – 66.
164. Яровий О. Квартали ностальгій. *Літературна Україна*, 09.07.2001. С. 6.
165. Calvet L.- J. L'Argot en 20 Leçons. Paris : Payot, 1993. 214 p.
166. Estreicher K. Gwara zloczyncow. Warszawa : Druk. Gazety Polskiej, 1867. 149 s.
167. Estreicher K. Szwargot wiezienny. Kraków : Nakł. Księgarni D. E. Friedleina; Warszawa : E. Wende i Spółka, 1903. 2, 4, 177 s.
168. Grabias S. Język w zachowaniach społecznych. Lublin : Wydawnictwo UMCS (wydanie drugie poprawione), 2001. 384 s.
169. Jagič V. Die Geheimsprachen bei den Slaven. *Sitzungsberichte d. Wiener Ak. d. Wiss., Phil.* Wien, 1896. Hist. Klasse, Bd. 133. S. 5–80.
170. Jaworskij J. Kumač po lemersku. Przyczynek do słownika lwowskiej gwary złodziejskiej. *Lud.* Lwów, 1901. T. 7. S. 276–281.
171. Kurka A. Słownik mowy złodziejskiej. Lwów, 1899. Wyd. 2. 55 s.
172. Kurka A. Słownik mowy złodziejskiej, zebrał ... Lwów, 1907. Wyd. III, zmienione i rozszerzone. 321 s.
173. Landau A. Zur polnischen Gaunersprache. *JA.* 1902. 24. [рец. на: Словник мови злодійської, зібрав Антоні Курка, с. к офіц. Дирекції поліції у Львові. Wyd. II. Lwów, 1899].
174. Meillet A. Linguistique historique et linguistique generale. Paris : Honore Champion, 1926. 350 p.

175. Rudnyćkyj J. Lemberg ukrainische Stadtmundart (Znesinnja): Unter Benutzung von Schallplatten bearbeit von J. Rudnyćkyj. Berlin; Leipzig : Arbeiten aus dem Institut für Lautforschung an der Universität Berlin, 1943. № 11. 139 s.

Рекомендована література

1. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2002. 308 с.

2. Бартоліні М. Г. О. Горбач, Українське арго. *Міжнародна наукова конференція* : зб. наук. ст. Львів : Інститут ім. Крип'якевича НАН України, 2006. 636 ст. С. 107–110.

3. Бойко (Руденко) М. Ю. Арго, жаргон, сленг: питання термінології. *Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика* : III Всеукраїнська наукова конференція германістів з міжнародною участю (м. Харків, 5 квітня 2014 р.) / відп. за вип. В. Г. Пасинок. Харків : Харківський нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2014. С. 120–121.

4. Бойко (Руденко) М. Ю. Дослідження жаргону в мовознавстві ХІХ ст.–початку ХХІ ст. *Актуальні питання сучасної науки і освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів ДДПУ, учителів та учнів загальноосвітніх закладів (м. Слов'янськ, 22–24 квітня 2014 р.) / відп. ред. Н. М. Маторіна. Слов'янськ : Донбаський дер. пед. ун-т, 2014. Вип. 6. С. 58–62.

5. Бойко (Руденко) М. Ю. Л. О. Ставицька про історію дослідження арго, жаргону та сленгу. *Система і структура східнослов'янських мов* : зб. наук. праць / відп. ред. В. І. Гончаров. Київ : Вид-во Нац. пед ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 7. С. 33–41.

6. Бойко (Руденко) М. Ю. Соціальна діалектологія: лінгвістично-історіографічний огляд. *Перший крок у науку* : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Луганськ, 7–8 квітня

2014 р.) / Луганський нац. ун-т; голов. ред. С. В. Савченко. Луганськ : Глобус – Прінт, 2014. Т. 1. С. 87–93.

7. Борисова О. Е. Арго в українській мові: стан і перспективи досліджень. *Вісник Запорізького національного університету. Серія : Філологічні науки*. Запоріжжя, 2012. № 1. С. 77–81.

8. Бояджиев Т. Езикът на младите: Тарикатският жаргон. София : НС ОФ, 1966. 36 с.

9. Бояджиев Т. За тарикатския жаргон. *Вопросы на езиковата култура*. София, 1972. С. 122–134.

10. Бугера О. А. Соціальні діалектизми: історія розвитку та теоретичного опрацювання. *Філологічні студії*. 2011. Вип. 6, ч. 2. С. 30–38.

11. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. ХІХ ст.–20-і рр. ХХ ст.). Донецьк : НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, 1998. 222 с.

12. Глущенко В. А. Лінгвістичний метод і його структура. *Мовознавство*. 2010. № 6. С. 32–44.

13. Глущенко В. А. Лінгвістичний метод: сучасні концепції. *Наукові праці. Серія : Філологія. Мовознавство*. 2012. Вип. 183, т. 195. С. 17–20.

14. Грабовий П. М., Мосенкіс Ю. Л. Місце сленгу в суспільстві. *Мова та історія*. Київ; Умань : ПП Жовтий, 2009. Вип. 111. С. 24–30.

15. Дзюбишина-Мельник Н. Сучасний жаргон і сучасне розмовне мовлення. *Наукові записки Національного університету Києво-Могилянська академія : Філологічні науки*. Київ, 2002. Т. 20. С. 14–18.

16. Енциклопедія Українознавства / гол. ред. В. Кубійович. Львів : Наукове т-во ім. Т. Шевченка у Львові, 1993. Т. 2. С. 402–800.

17. Іванишин Н. Я. Комунікативно-прагматичні параметри блогу як жанру персональної інтернет-комунікації. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2021. № 1(21). С. 189–196.

DOI: 10.32342/2523-4463-2021-1-21-19.

18. Карастойчева Ц. Българският младежки говор. Източници, словообразуване. София : Наука и изкуство, 1988. 161 с.
19. Куликова В. Соціолінгвістичний аспект дослідження французького молодіжного сленгу як одна з проблем сучасного перекладознавства. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 116. С. 158–161.
20. Лакова М. Младежният жаргон и езиковата культура. *Проблеми на българската книжовна реч*. София, 1974. С. 202–212.
21. Лебедева А. Роль запозичень з англійської мови у формуванні сучасного російського сленгу (на матеріалі лексикографічних джерел). *Південний архів. Серія : Філологічні науки : зб. наук. праць*. Херсон, 2009. С. 111–115.
22. Лось (Руденко) М. Ю. Сленг американських студентів. *Актуальні питання сучасної науки та освіти : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної та науково-методичної конференції викладачів і студентів СДПУ, учителів загальноосвітніх закладів (м. Слов'янськ, 24–25 квітня 2012 р.) / відп. ред. Н. М. Маторіна*. Слов'янськ : Слов'янський дер. пед. ун-т, 2012. Вип. 4. С. 161–169.
23. Мартинович П. Словничок лірницької мови. *Записки історичної секції Всеукраїнської Академії Наук : науковий збірник*. Київ, 1929. С. 191–192.
24. Мартос С. А. Жаргонні стилі спілкування в системі урбаністичних форм комунікації. *Materiály VIII mezinárodní vědecko-practická konference (Vědecký průmysl evropského kontinentu, 2012) : Filologické vědy. Historie*. Praha : Publishing House: Education and Science s.r.o., 2012. Díl 17. S. 43–48.
25. Мартос С. А. Жаргонно-сленгові страти в міському спілкуванні. *Науковий вісник ХДУ. Серія : Лінгвістика : зб. наук. праць*. Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. Вип. 19. С. 159–163.

26. Мосенкіс Ю. Л. Крутий базар, або молодіжний сленг живе і процвітає. *Український молодіжний сленг сьогодні* : зб. наук. праць / уклад. С. Пиркало. Київ, 1999. С. 84–86.

27. Мурдаров В. Използуване на елементи от жаргона в публистичния стил. *Журналистика и езикова култура*. София, 1981. С. 56–64.

28. Николів І. Місце сленгу у мовленні хорватської молоді. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Серія : Мовознавство*. Львів, 2012. Вип. 19. С. 91–99.

29. Петров В. З фольклору правопорушників. *Етнографічний Вісник*. Київ : УАН, 1926. Кн. 2. С. 43–60.

30. Руденко М. Ю. Лінгвоісторіографічний аспект дослідження арго, жаргону та сленгу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія : Філологія* : зб. наук. праць / голов. ред. І. В. Ступак. Одеса, 2014. Вип. 13. С. 178–182.

31. Руденко М. Ю. До питання про термінологію соціальної діалектології (та її складових). *Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих учених* : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Одеса, 24 квітня 2015 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний ун-т, 2015. Ч. 3. С. 150–152.

32. Руденко М. Ю. З історії дослідження сленгу. *Перспективні напрямки сучасної науки та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів ДДПУ, учителів та учнів загальноосвітніх закладів (м. Слов'янськ, 22–24 квітня 2015 р.) / відп. ред. Н. М. Маторіна. Слов'янськ : Донбаський дер. пед. ун-т, 2015. Вип. 7. С. 375–378.

33. Руденко М. Ю. З історії дослідження соціальних діалектів. *Сучасна філологія: теорія і практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Молодий вчений) (м. Київ, 20–21 березня 2015 р.). Херсон : Гельветика, 2015. С. 104–107.

34. Руденко М. Ю. До питання про демаркацію понять *арго, жаргон, сленг*. *Актуальні проблеми філології та журналістики* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів (м. Ужгород, 21–22 квітня 2016 р.) / Ужгородський нац. ун-т; відп. ред. Н. Ф. Венжинович. Ужгород : Гражда, 2016. Вип. 4. С. 159–161.

35. Руденко М. Ю. До питання про класифікацію соціальних діалектів. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки* : зб. наук. праць / Кіровоградський дер. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка; голов. ред. О. Семенюк. Кіровоград, 2016. Вип. 145. С. 65–70.

36. Руденко М. Ю. Про терміни соціальний діалект і соціолект. *Перспективні напрямки сучасної науки та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів ДДПУ, учителів та учнів загальноосвітніх закладів (м. Слов'янськ, 19–20 травня 2016 р.) / відп. ред. Н. М. Маторіна. Слов'янськ : Донбаський дер. пед. ун-т, 2016. Вип. 8, ч. 1. С. 269–273.

37. Руденко М. Ю. Дослідження арго в мовознавстві ХХ ст.–початку ХХІ ст. *Східні слов'яни: історія, мова, культура, переклад* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-методичної конференції (м. Кам'янське, 18–19 квітня 2017 р.) / Дніпровський дер. техн. ун-т, каф. перекладу; відп. ред. К. О. Біла. Кам'янське : Дніпро, 2017. С. 12–23.

38. Руденко М. Ю. Дослідження сленгу в мовознавстві ХІХ ст. *Перспективні напрямки сучасної науки та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів ДДПУ, учителів та учнів загальноосвітніх закладів (м. Слов'янськ, 17–19 травня 2017 р.) / відп. ред. Н. М. Маторіна. Слов'янськ : Донбаський держ. пед. ун-т, 2017. Вип. 9, ч. 1. С. 229–233.

39. Руденко М. Ю. Загальнотеоретичне вивчення жаргону в соціолінгвістиці ХІХ ст. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки* : зб. наук. праць / Кіровоградський дер. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка; голов. ред. О. Семенюк. Кропивницький, 2017. Вип. 153. С. 585–590.

40. Руденко М. Ю. З історії вивчення арго в європейському й американському мовознавстві (30-і рр. ХХ ст.–початок ХХІ ст.). *Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 8–9 грудня 2017 р.). Львів : ГО Наукова філологічна організація ЛОГОС, 2017. С. 18–20.

41. Руденко М. Ю. До питання про сленг у мовознавстві (50-і рр. ХІХ ст.–40-і рр. ХХ ст.). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика* : зб. наук. праць / голов. ред. В. Олексенко. Херсон : Херсонський дер. ун-т, 2018. Вип. 34. С. 95–98. (Збірник зареєстровано в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus International S. A.).

42. Руденко М. Загальнолінгвістичний аспект вивчення сленгу (50-і рр. ХІХ ст.–початок ХХІ ст.). *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології* : зб. наук. праць / за заг. ред. В. А. Глуценка. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2018. Вип. 7. С. 8–20.

43. Руденко М. Ю. З історії дослідження арго в європейському мовознавстві ХІХ ст.–початку ХХ ст. *Перспективні напрямки сучасної науки та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів ДДПУ, учителів та учнів загальноосвітніх закладів (м. Слов'янськ, 22–24 травня 2018 р.) / відп. ред. Н. М. Маторіна. Слов'янськ : Донбаський дер. пед. ун-т, 2018. Вип. 10, ч. 2. С. 112–116.

44. Руденко М. Ю. Мовознавці про розвиток і функціонування сленгу (50-і рр. ХХ ст.–початок ХХІ ст.). *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : матеріали Четвертої всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний ун-т, 2018. С. 130–133.

45. Руденко М. Ю. Специфіка дослідження загальнотеоретичних проблем арго в соціолінгвістичних студіях європейських та американських учених (30-і рр. ХХ ст.–початок ХХІ ст.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія : Філологія* : збірник наукових праць / голов. ред.

В. Я. Мізецька. Одеса, 2018. Вип. 34, т. 1. С. 105–109. (Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)).

46. Руденко М. Ю. Специфіка дослідження загальнотеоретичних проблем жаргону в соціолінгвістичних студіях європейських та американських учених (XX ст.–початок XXI ст.). *Закарпатські філологічні студії* : науковий журнал / Ужгородський нац. ун-т; голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород, 2018. № 4, т. 2. С. 74–82.

47. Ставицька Л. О. Функціонування жаргонної лексики у сучасній українській уснорозмовній мові. *Вісник Харківського університету*. Харків, 2000. Вип. 491. С. 294–296.

48. Ставицька Л. О. Проблеми й аспекти вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 55–68.

49. Ставицька Л. О. Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення. *Доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу україністів. Серія : Мовознавство*. Київ : Пульсари, 2002. С. 213–216.

50. Шовгун Н. О. Молодіжний сленг: причини та шляхи розвитку. *Наукові дослідження в галузі української та русинської філології*. Київ, 1997.

51. Щур І. І. Внутрішня форма одиниць комп'ютерного сленгу. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2003. Вип. 7. С. 135–143.

52. Щур І. І. Словник комп'ютерного сленгу української мови: понад 1500 слів і стійких словосполучень. Київ : Діал, 2006. 143 с.

53. Aguilar E. C., Franco E. G. Voces y expresiones del argot juvenil madrileño actual. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*. 2018. 74. P. 147–168. DOI: <http://dx.doi.org/10.5209/CLAC.60518>.

54. Al-Harabsheh A., Farghal M., Al-Rousan R. Anti-language: A Case Study of Jordanian Inmates. *In SKASE Journal of Theoretical Linguistics*. 2020. Vol. 17, No. 1. P. 102–116.

55. Andree A. N., Ismail N., Darmayanti N. Form, Meaning and Function of Argot in French Rap Song: Sociolinguistics Study. *RETORIKA: Jurnal Ilmu Bahasa*. 2019. Vol. 5, No. 2. P. 159–167. DOI: <http://dx.doi.org/10.22225/jr.5.2.1214>.

56. Andrewes G. Dictionary of the Slang and Cant Languages: ancient and modern. London : G. Smeeton, 1809. 12 p.

57. Androutsopoulos J. K. Deutsche Jugendsprache. Untersuchungen zu ihren Strukturen und Funktionen. Frankfurt am Main u.a. : Peter Lang, 1998. 684 s.

58. Arua A. E., Alimi M. M. The Creation of Students' Academic Slang Expressions in the University of Botswana. *Linguistik Online*. 2009. 40(4). P. 15–28.

59. Barrère A., Leland C. G. A Dictionary of Slang, Jargon, and Cant : in 2 vol. London : George Bell & Sons, 1897. Vol. 1. xix, 500 p.

60. Barrère A., Leland C. G. A Dictionary of slang, jargon, and cant, embracing English, American, and Anglo-Indian slang, Pidgin English, tinkers' jargon and other irregular phraseology. With a new Introduction by Eric Partridge : in 2 vol. The Ballantyne Press. MDCCCLXXXIX. Republished by Gale Research Company. Detroit : Gale Research Co., Book Tower, 1967. Vol. 1. P. v–xi, xiii–xxiii.

61. Barrère A. Argot and Slang: A new French and English Dictionary. New York : Cornell University Library, 2009. 560 p.

62. Basler Studentensprache. Eine Jubiläumsausgabe für die Universität Basel. Basel : Georg, 1910. 52 s.

63. Baumann H. Londinismes – Slang and Cant – Alphabetisch geordnete Sammlung der Eigenartigen Ausdrucksweisen der Londoner Volkssprache. Berlin, 1887.

64. Baumann H., Auflage D. Londonismen (Slang and Cant). Wörterbuch der Londoner Volkssprache sowie der üblichsten Gauner-, Matrosen-, Sport- und Zunftausdrücke. Mit Einleitung und Musterstücken. Ein Supplement zu allen

Englisch-Deutschen Wörterbüchern von H. Baumann. Berlin; Schöneberg : Langenscheidtsche Verlabuchhandlung, 1902. CXVI, 285 p.

65. Bausinger H. Jugendsprache. *Neue Praxis 17*. Darmstadt; Neuwied, 1987. S. 170–176.

66. Bee J. Slang. A Dictionary of the Turf, the Ring, the Chase, the Pit, of Bon Ton, and the Varieties of Life. London : T. Hughes, 1823.

67. Bee J. Sportsman's Slang: A New Dictionary of Terms. London : W. Lewis, 1825. XVI, 202 p.

68. Bellone L. Per un nuovo itinerario gergale nella letteratura del secondo '900: "Lo sbarbato di" Umberto Simonetta. *Carte Romanze*. 2019. 7(1). P. 321–339. DOI: 10.13130/2282-7447/11992.

69. Bergmann K. Wie der Feldgraue spricht. Scherz und Ernst in der neuesten Soldatensprache. Giessen : A Töpelmann, 1916. 64 s.

70. Berlin A. Le français vagabond: dictionnaire d'argot-français et français-argot. Paris : La pensée universelle, 1983. 216 p.

71. Besses L. Diccionario de argot español. Barcelona : Manuel Soler, 1905. 273 p.

72. Boudard A. Préface. *Dontchev D. Dictionnaire du français argotique, populaire et familier*. Monaco : Éds du Rocher, 2000. P. 7–8.

73. Boylu E., Kardaş D. The views of teachers and students on slang in teaching Turkish as a foreign language. *Journal of Language and Linguistic Studies*. 2020. 16(1). P. 73–88. DOI: 10.17263/jlls.712655.

74. Budiasa I. G., Savitri P. W. The Effect of Indonesian Youtuber's and Vlogger's Register on Young Generation Behavior. *Lingual*. 2020. Vol. 9, No. 1. P. 1–7.

75. Budiasa I. G., Savitri P. W., Shanti Sari Dewi A. A. Sg. Penggunaan Bahasa Slang di Media Sosial. *Humanis: Journal of Arts and Humanities*. 2021. Vol. 25.2. H. 192–200. DOI: <https://doi.org/10.24843/JH.2021.v25.i02.p08>.

76. Budiasa I. G., Savitri P. W., Shanti Sari Dewi A. A. Sg. Slang Language in Indonesian Social Media. *Lingual: Journal of Language and Culture*. 2021. Vol. 11, N. 1. P. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.24843/LJLC.2021.v11.i01.p06>.
77. Burke W. J. *The Literature of Slang*. New York : New York Public Library, 1939. vii, 180 p.
78. Calvet L.-J. *L'Argot en 20 Leçons*. Paris : Payot, 1993. 214 p.
79. Calvet L.-J. *L'argot*. Paris : Presse Universitaire de France, 1994. 128 p.
80. Calvet L.-J. *L'argot*. Paris : Presse Universitaire de France, 1999. 127 p.
81. Cellard J., Rey A. *Dictionnaire du français non conventionnel*. Paris : Larousse, 1990. 700 p.
82. Chapman R. L. *American slang*. New York : Harper & Row, Publishers, Inc., 1987. xiii, 499 p.
83. Chereau O. *Le Jargon ou Langage de l'Argot reformé*. Lyon, 1630. 58 p.
84. Clavería C. *Argot. Enciclopedia lingüística hispánica*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1967. P. 349–351.
85. Cohen M. Notes sur l'argot. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*. Paris, 1919. Vol. 21. P. 132–147.
86. Cohen M. Note sur l'argot. *In : M. Cohen. Cinquante années de recherches*. Paris, 1995. P. 110–150.
87. Coleman J. *The Life of Slang*. Oxford : Oxford University Press, 2012. 354 p.
88. Colin J.-P., Mével J.-P., Leclère Ch. *Dictionnaire de l'argot français et de ses origines*. Paris : Larousse, 2002. 903 p.
89. Commenda H. *Die Deutsche Soldatensprache der K. und K. Armee. Ein erster Versuch der Darstellung auf Grund eigener vielfältiger Aufzeichnungen im Felde, in der Etappe wie im Hinterlande*. Wien, 1918. 150 s.
90. Dalzell T., Victor T. *The Concise New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English*. Routledge, 2007. 740 p.
91. Daniel P. *Panorámica del argot español. León V. Diccionario de argot español*. Madrid : Alianza, 1992. P. 5–19.

92. Dauzat A. Les argots de métiers franco-provençaux. Paris : Champion, 1917. 268 p.
93. Dauzat A. L'Argot de la guerre. D'après une enquête auprès des officiers et soldats. Paris : Librairie Armand Colin, 1918. 295 p.
94. Dauzat A. Trois lexiques d'argots militaires romans recueillis pendant la guerre. *RLR LX*, 1918–1920. P. 387.
95. Dauzat A. Les argots; caractères, évolution, influence. Paris : Delgrape, 1929. 189 p.
96. Dauzat A. Les argots. Caractères, évolution, influence. Paris : Librairie Delagrave, 1956. 189 p.
97. Dauzat A., Fournier P.-F. Argots de métiers auvergnats et marchois. *Revue des Langues Romanes. Septième série. Vol. 7. T. 67 de la Collection.* Montpellier, 1933–1936. Nendeln / Liechtenstein : Kraus Reprint, 1970. P. 446–470.
98. Delaplace D. Bruant et l'argotographie française. Paris : Honoré champion, 2004. 305 p.
99. Dictionnaire d'argot / Jean la Rue. Paris : Flammarion, 1986. 186 p.
100. Djurin V. Interesne govornice slang, žargon, argo. *Slavistična revija.* Ljubljana, 1974. № 1. P. 66.
101. Domaschnev A. Umgangssprache / Slang / Jargon. *Sociolinguistics / Soziolinguistik. Ammon U., Dittmar N., Mattheier K. J. (Hrsg.) Erster Halbband.* Berlin; New York : de Gruyter, 1987. S. 308–315.
102. Drange E-M. D. No me banco la gente así. Un estudio comparativo del uso de palabras coloquiales y malsonantes en conversaciones informales en tres comunidades de habla hispanohablantes. *Bergen Language and Linguistics Studies.* 2019. 10(1). P. 1–13. DOI: 10.15845/bells.v10il.1502.
103. Dronč L. K otázke sociálnych nárečí. *SaS*, 1957. № 18. S. 180.
104. Ducange, Anglicus. The Vulgar Tongue comprising Two Glossaries of Slang, Cant, and Flash Words and Phrases used in London at the Present Day. London : Bernard Quaritch, 1857. 46 p.

105. Ducange, Anglicus. *The Vulgar Tongue: A Glossary of Slang, Cant, and Flash Words and Phrases, Used in London, from 1839 to 1859...* Second edition, Improved and much Enlarged. London : Bernard Quaritch, 1859. 80 p.
106. Eble C. *College Slang 101*. Georgetown; Connecticut : Spectacle Lane Press, 1989. 95 p.
107. Eble C., Hill C. *Slang and Sociability: in-group language among college students*. New York : University of North Carolina Press, 1996. 228 p.
108. Ehmann H. *Jugendsprache und Dialekt: Regionalismen im Sprachgebrauch von Jugendlichen*. Opladen : Westdt. Verl., 1992. 256 s.
109. Einat T., Einat H. Inmate argot as an expression of prison subculture: The Israeli case. *The Prison Journal*. 2000. № 80. P. 309–325.
110. Emha R. J., Fatinova D. Indonesian Lingual Variation Use Among Millennials In The Industrial Revolution Era 4.0. *Jurnal Arbitrer*. 2021. Vol. 8, No. 1. P. 35–45. DOI: <https://doi.org/10.25077/ar.8.1.35-45.2021>.
111. Esnault G. *L'imagination populaire. Métaphores occidentales. Essai sur les valeurs imaginatives concrètes du français parlé en Bas-Bretagne comparé avec les patois, parlers techniques et argots français*. Paris : Les Presses universitaires de France, 1925. 348 p.
112. Esnault G. *Dictionnaire historique des argots français*. Paris : Librairie Larousse, 1965. XVIII, 644 p.
113. Farmer J. S., Henley W. E. *Slang and its Analogues. Past and Present. A Dictionary, Historical and Comparative, of the Heterodox Speech of All Classes of Society for more than Three Hundred Years. With Synonyms in English, French, German, Italian, etc. : in 7 vol. MDCCCXC, 1890. Vol. 1. Reprinted / New York : Kraus Reprint Corporation, 1974. Vol. 1. x, 405 p.*
114. Flexner S. B. *American slang. Introduction to Dictionary of American Slang*. New York, 1967. VI, 414 p.
115. François D. *Les argots. Le Langage. Encyclopédie de la Pléiade*. Paris : Gallimard, 1968. № 25. P. 620–646.

116. Franklyn J. A Dictionary of Rhyming Slang. London : Routledge, 1960. xii, 202 p.
117. Galler M., Marquess H. E. Soviet prison camp speech. A Survivor's Glossary. Supplemented by terms from the works of A. I. Solzenicyn. Madison : The University of Wisconsin Press, 1972. 216 p.
118. García Ramos J. Lenguajes marginales. Análisis y vocabulario. Cuadernos de Formación. Madrid, 1990. 156 p.
119. Gauchat L. Studentensprache. In : *Rektoratsrede und Jahresbericht 1925 / 1926*. Zürich, 1926. *Bibliothek zur historischen deutschen Studenten- und Schülersprache*. Berlin; New York : de Gruyter, 1984. Bd. 6. S. 165–177.
120. Gheno V. The Italian-English “Cocktail” on Italian Social Networks. *Quaderni di Linguistica e Studi Orientali*. 2019. 5. P. 459–475. DOI: <http://dx.doi.org/10.13128/QULSO-2421-7220-25977>.
121. Ghounane N. A Thorough Examination of Teens Drug Slang in Algeria. *Arab World English Journal*. 2020. Vol. 11, No. 1. P. 419–431. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol11no1.28>.
122. Givanel Mas J. Argot Barceloni. Notes per a un vocabulari. Barcelona : Impr. de la Casa de Carital, 1919. 64 p.
123. Gläser R. Should LSP Dictionaries also Include Professional Jargon and Slang? *Lexikos*. 2011. 10. P. 86–98. DOI: 10.5788/10-888.
124. Götze A. Deutsche Studentensprache. Berlin, 1928.
125. Grabias S., Kaczmarek L., Skubalanka T. Wstep. W dwadziescia lat później. *Słownik gwary studenckiej*. Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1994. S. IX, 1, 5–327.
126. Grattan J. H. On Slang, Cant and Jargon. *Transactions of the Yorkshire Dialekt Society*. 1935. Vol. 5, № 36. P. 9–22.
127. Greenough J. B., Kittredge G. L. Words and their ways in English speech. New York : The Macmillan Company, 1901. 456 p.
128. Grose F. A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue. London : Printed for S. Hooper, 1785. v, 182 p.

129. Guiraud P. L'argot. Paris : Presse Universitaire de France, 1956. 128 p.
130. Günther L. Die deutsche Gaunersprache. Leipzig, 1919.
131. Gyuró M. Conceptualizing the metaphors of drug abusers. *Topics in Linguistics*. 2016. 17(1). P. 81–91. DOI: 10.1515/toppling-2016-0006.
132. Hall B. H. A Collection of College Words and Customs. Cambridge, MA : John Bartlett, 1851.
133. Harared N. Slang Created and Used in 1cak.com Site: A Sociolinguistics Study. *Humaniora*. 2018. Vol. 9, No. 2. P. 119–127. DOI: 10.21512/humaniora.v9i2.4262.
134. Heinemann M., Ehmman H. Kleines Wörterbuch der Jugendsprache. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1990. 122 s.
135. Heyne M. Rezension zu Friedrich Kluge: Deutsche Studentensprache. In : *Anzeiger für Deutsches Altertum und Deutsche Literatur*. Straßburg, 1895. № 22. *Bibliothek zur historischen deutschen Studenten- und Schülersprache*. Berlin; New York : de Gruyter, 1984. Bd. 6. S. 135–140.
136. Hoogervorst T. G. Youth culture and urban pride. The sociolinguistics of East Javanese slang. *Wacana: Journal of the Humanities of Indonesia*. 2014. Vol. 15, No. 1. P. 104–131. DOI: 10.17510/wjhi.v15il.107.
137. Hotten J. C. A dictionary of modern slang, cant and vulgar words, used at the present day in the streets of London. London : John Camden Hotten, Piccadilly, 1860. xvi, 300 p.
138. Hotten J. C. The history of cant, or the secret language of vagabonds. *The slang dictionary*. East Ardsley; Wakefield; Yorkshire; England : Republished by EP Publishing, Ltd., 1972. (This reprint taken from the 1887 edition). P. 1–26.
139. Hotten J. C. A short history of slang, or the vulgar language of fast life. *The slang dictionary*. East Ardsley; Wakefield; Yorkshire; England : Republished by EP Publishing, Ltd., 1972. (This reprint taken from the 1887 edition). P. 34–70.
140. Hubáček J. O českých slanziích. Ostrava : Profil, 1979. 170 s.
141. Hurst-Harosh E. Youth language in Africa: Introduction to the special issue. *Linguistics Vanguard*. 2020. 6(s4). P. 1–4.

DOI: <https://doi.org/10.1515/lingvan-2020-0069>.

142. Juanda J. Bahasa Prokem dan pembelajaran bahasa Indonesia. *Retorika*. 2017. 8(1). H. 27–42. DOI: 10.26858/retorika.v8il.510.

143. K. E. Gwara zloczynców. Warszawa : Druk. Gazety Polskiej, 1867. 2, II, 47 s.

144. Kekez S. Zinotinski nazivi u slengu. *Kulturni bestijarij*. Zagreb : Hrvatski radio- televizija, Hrvatski radio, Treći program, 1999. S. 371–387.

145. Klimeš L. Příspěvek k poznání západočeského slangu, habilitační spis. Praha : Karlova univerzita, 1969. 98 s.

146. Kluge F. Deutsche Studentensprache. Straßburg : Verlag Karl J. Trübner, 1895. X, 136 s.

147. Kluge F. Rotwelsch. Quellen und wortschatz der Gaunersprache und der verwandten Geheimsprache von Fridrich Kluge, Prof. an der Universitaet Freiburg i. B. I. Rotwelsches Quellenbuch. Strassburg, 1901. XVI, 519 s. (репринт : Berlin; New York, 1987).

148. Kluge F. Seemannssprache. Halle a. d. S. : Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1911. XI, 847 s.

149. Kovács M. Le champ lexical d'aimer dans l'argot commun des jeunes Hongrois. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Romanica*. 2021. 16. P. 105–117. DOI: <https://doi.org/10.18778/1505-9065.16.10>.

150. Kravchenko O., Vakaliuk I., Kuzmych O., Pereverten N., Sydorenko T. The conceptsphere of “slang” in the discourse of youth internet communication in English and Chinese. *Apuntes Universitarios*. 2022. 12(4). P. 414–433. DOI: <https://doi.org/10.17162/au.v12i4.1254>.

151. Křístek V. Poznámky k problematice argotu a slangů. *Slovo a slovesnost*. 1973. № 34. S. 98–103.

152. Krištof Š. Mládeznický slang. *Juhász Gyula tanárképző főiskola*. Szeged, 1975. S. 165–182.

153. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache. Jugenddeutsch von A bis Z. Düsseldorf; Hamburg : Claassen Verlag, 1970. Bd. 6. 438 s.

154. Kuttner M. Von der Geltung des Argot. *Philologisch-philosophische Studien. Festschrift für Eduard Wechsler zum 19. Oktober 1929*. Jena; Leipzig, 1929. S. 346.
155. Kuzmanović M. Kreativnost žargonske tvorbe. *Umijetnost riječi*. 1970. 1–2. S. 129–135.
156. La Rue J. Dictionnaire d'argot. Paris : Flammarion, 1986. 186 p.
157. Lighter J. E. Introduction. *Random House historical dictionary of American slang*. New York : Random House, 1994. Vol. 1. P. VI–XXXIX.
158. Liu S., Gui D-Y., Zuo Y., Dai Yu. Good Slang or Bad Slang? Embedding Internet Slang in Persuasive Advertising. *Frontiers in Psychology*. 2019. 10. P. 1–12. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.01251.
159. Looser D. Boobslang; A lexicographical study of the argot of New Zealand prison inmates, in the period 1996–2000: A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in English in the University of Canterbury. Canterbury : University of Canterbury, 2001.
160. Ludwikowski W., Walczak W. Zargon mowy przestępców. Blatna muzyka. Ogólny zbiór słów gwary złodziejskiej. Warszawa, 1922. 126 s.
161. Lutviana R., Mafulah S. The use of slang words in online learning context of EFL class. *EnJourMe (English Journal of Merdeka): Culture, Language, and Teaching of English*. 2021. Vol. 6, No. 1. P. 55–62. DOI: 10.26905/enjourme.v6i1.6118.
162. Maples M. The University Slang. London : Williams & Norgate, 1950. 187 p.
163. Matsell G. Vocabulum, or, the Rogue's Lexicon. Compiled from the most Authentic Sources. New York : George W Matsell & Co, 1859.
164. Meier J. Hallische Studentensprache. Halle, 1894. 91 s.
165. Meier J. Vorwort. *Basler Studentensprache*. Basel : Georg, 1910. S. III–XXVIII.
166. Melville A. H. An investigation of the function and use of slang. *The pedagogical seminary*. 1912. Vol. 19. P. 10.

167. Melzer F. Die Breslauer Schülersprache (1928). *Henne H., Objartel G. (Hrsg) Bibliothek zur historischen deutschen Studenten- und Schülersprache*. 1986. Bd. 5. S. 435–582.
168. Mendonça R. R., Brito D. F., Rosa F. F., Reis J. C., Bonacin R. A Framework for Detecting Intentions of Criminal Acts in Social Media: A Case Study on Twitter. *Information*. 2020. 11, 154. P. 1–40. DOI: 10.3390/info11030154.
169. Merle P. Le Blues de l'argot. Paris : Le Seuil, 1990. 117 p.
170. Merle P. Argot, verlan et tchatches. Paris : Le Seul, 1997. 117 p.
171. Michalak M. Remarques sur l'argot dans les "Communistes" de Louis Aragon. *Romanica wratislaviensia I. Acta universitatis wratislaviensis*. Wrocław, 1968. № 59. P. 3–19.
172. Michel F. Etudes de philologie comparée sur l'argot. Paris : Librairie de Firmin Didot Frères, Fils et Cie, 1856. 516 p.
173. Mish F. C. Webster's Ninth New Collegiate Dictionary. Springfield; Massachusetts : Merriam- Webster, 1984. 1563 p.
174. Muhartoyo, Wijaya B. S. The use of English slang words in informal communication among 8th semester students of English department in Binus University. *Humaniora*. 2014. Vol. 5, No. 1. P. 197–209. DOI: 10.21512/humaniora.v5il.3009.
175. Ndlovu S. Attributional and relational influence of numerals in S'ncamtho metaphors. *Linguistics Vanguard*. 2020. 6(s4). P. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.1515/lingvan-2019-0067>.
176. Neshkovska S. The Anti-language in the English as a Foreign Language Curriculum. *Respectus Philologicus*. 2020. Vol. 37(42). P. 47–61. DOI: <http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2020.37.42.38>.
177. Neuland E. Jugendsprache in der Diskussion: Meinungen, Ergebnisse, Folgerungen. *Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall?* Mannheim; Leipzig- Wien- Zürich : Duden, 2000. S. 107–123.

178. Neuland E. Jugendsprache. *Studienbibliographien Sprachwissenschaft*. Tübingen : Julius Groos Verlag, 2007. Bd. 29. 51 s.
179. Neuland E. Jugendsprache. Tübingen; Basel : Fraucke Verlag, 2008. 210 s.
180. Niceforo A. IL gergo nei normali, die degenerati e die criminali. Torino : F. Bossa, 1897. 182 s.
181. Niceforo A. Le Génie de l'Argot. Essai sur les langages spéciaux, les argots et les parlers magiques. Paris : Mercure de France, 1912. 277 p.
182. Oberpfalzer F. Argot a slangy. *Československá vlastivěda. Jazyk*. Praha, 1934. № 3. S. 311–375.
183. Oktavia W. Variasi jargon chatting WhatsApp grup mahasiswa Tadris bahasa Indonesia. *Jurnal KATA: Penelitian tentang Ilmu Bahasa dan Sastra*. 2018. 2(2). H. 317–325. DOI: 10.22216/jk.v2i2.3644.
184. Partridge E. Slang to-day and yesterday, with a short historical sketch; and vocabularies of English, American, and Australian slang. London : Routledge, 1933. ix, 476 p.
185. Partridge E. A Dictionary of Slang and Unconventional English : in. 2 vol. London : Hardback Publisher : Routledge, 1963. Vol. 1. 974 p.
186. Partridge E. Smaller Slang Dictionary. London : Routledge & K. Paul, 1964. 204 p.
187. Partridge E. Usage and Abusage: A Guide to Good English. London : Penguin Reference Books, 1964. 378 p.
188. Ponchon T., Retinskaya T., Voynova N., Baghana J., Karpenko V. Elaboration of an empirical basis for the web-based mapping of French common youth slang. *XLinguae*. 2021. Vol. 14, Issue 4. P. 209–226. DOI: 10.18355/XL.2021.14.04.14.
189. Pratama F. G., Wiyaka, Prastikawati E. F. Word formation analysis found in English slangs used by Justin Bieber on Instagram. *ELTALL (English language teaching, applied linguistics and Literature)*. 2021. Vol. 2, No. 2. P. 71–80.

190. Rachmijati C. An analysis of the slang language used in the movie “Juno”. *ELTIN Journal*. 2015. 3/II. P. 97–105.
191. Ramírez T. T. Processos de criação lexical na gíria Peruana: o caso do ‘floreo’ verbal. *Cadernos de Letras da UFF*. 2013. 23(47). P. 315–331.
192. Renier R. Cenno sull’antico gergo furbesco nella letteratura italiana. *Miscellanea di studi critici edita in onore di Arturo graf*. Bergamo, 1903. P. 123–142.
193. Ritter O. Zur herkunft von neuenenglischen slang. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*. 1906. S. 84, 116.
194. Roels L., Latte F. D., Enghels R. Monitoring 21st-Century Real-Time Language Change in Spanish Youth Speech. *Languages*. 2021. 6.162. P. 1–25. DOI: <https://doi.org/10.3390/languages6040162>.
195. Sabljak T. Rječnik hrvatkoga žargona. Zagreb : V. B. Z., 2001. 376 s.
196. Sainéan L. L’Argot ancien (1455–1850). Paris : Honoré Champion Editeur, 1907. VII, 350 p.
197. Sainéan L. Les sources de l’argot ancien : 2 vol. Paris : Librairie ancienne Honoré et Edouard Champion, 1912. Vol. 1. XV, 492 p. Vol. 2. – Le dix-neuvième siècle (1800–1850). 470 p.
198. Sainéan L. L’Argot des tranchées. D’après les lettres des poilus et les journaux du front. Paris : Editions Manucius, 1915. 160 p.
199. Saluzzo Th. S. Die deutsche Burschensprache. Breslau, 1862. 42 s.
200. Sauvageot A. Les procédés expressifs de l’argot modern. Paris, 1957. 315 p.
201. Schmidt E. Rezension zu Friedrich Kluge: Deutsche Studentensprache. *In : Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*. Straßburg, 1895. № 5. *Bibliothek zur historischen deutschen studenten- und Schülersprache*. Berlin; New York : de Gruyter, 1984. Bd. 6. S. 107–134.
202. Schwob M., Guieysse G. Etude sur l’argot français. Paris : Eds du Boucher, 2003. 38 p.

203. Senefonte F. H. R. Discourses on slang: implications for English classes in Brazil. *Working Papers em Linguística*. 2014. 15(1). P. 71–83.

DOI: 10.5007/1984-8420.2014v15n1p71.

204. Skelin Horvat A. Sleng kao odraz identiteta mladih : doktorska disertacija. Zagreb, 2009. 384 s.

205. Spears R. A. Slang and euphemism. New York : Jonathan David Publishers, Inc. Middle Village, 1981. xxviii, 448 p.

206. Spears R. A. Slang and euphemism: A dictionary of oaths, curses, insults, ethnic slurs, sexual slang and metaphor, drug talk, college lingo, and related matters. New York : New Amer Library Classics (Mm), 2001. xxviii, 412 p.

207. Spitzer L. Italienische Kriegsgefangenenbriefe. Materialien zu einer Charakteristik der vokstümlichen italienischen Korrespondenz. Bonn : Peter Hanstein, Verlag, 1921. 305 s.

208. Spitzer L. Zum Problem des französischen Argot. *N Mon*, 1930. № 1. S. 205.

209. The American Thesaurus of Slang with Supplement, by Lester V. Berrey and Melvin Van den Bark. New York : Thomas Y. Crowell Company, 1953. 1328 p.

210. The American Thesaurus of Slang, by Lester V. Berrey and Melvin Van den Bark. New York, 1962. 1572 p.

211. Vikulova L. G., Ukhova L. V., Gaponova Z. K., Razumova L. V., Ukhova P. S. The slang of young Russians and French: reinventing scientific linguistic collaboration in the age of coronavirus and containment. *XLinguae*. 2021. Vol. 14, Issue 4. P. 237–253. DOI: 10.18355/XL.2021.14.04.16.

212. Wagner M. L. Notes linguistiques sur l'argot barcelonais. Barcelona : Institut d'Estudis Catalans, 1924. 69 p.

213. Wagner M. L. Sobre algunas palabras gitano- españolas y otras jergales. *RFE*. 1941. № 25. P. 163–181.

214. Wagner M. L. A propósito de algunas palabras gitano- españolas y otras jergales. *Filologia*. Buenos Aires, 1951. № 3. P. 161–181.

215. Wartburg W. V. Vom Ursprung und Wesen des Argot. *GRM*. 1930. № 18. P. 376.
216. Wentworth H., Flexner S. B. Dictionary of American Slang. New York : Crowell, 1960. XVIII, 766 p.
217. Wulandari A. Penggunaan jargon oleh komunitas chatting WhatsApp grup. *Transformatika: Jurnal Bahasa, dan Pengajarannya*. 2016. 12(2). H. 60–72. DOI: 10.31002/transformatika.v12i2.190.
218. Yana A., Nurlela, Gustianingsih. Kosakata Bahasa Gaul Siswa Sekolah Dasar Kelas Tinggi. *Jurnal Handayani: Jurnal Kajian Pendidikan Pra Sekolah dan Pendidikan Dasar*. 2018. 9.1. H. 1–10. DOI: 10.24114/jh.v9i1.10507.
219. Yannuar N. Wòlak-waliké jaman; Exploring contemporary Walikan in public space. *Wacana: Journal of the Humanities of Indonesia*. 2018. 19(1). P. 100–121. DOI: 10.17510/wacana.v19i1.625.
220. Yve-Plessis R. Bibliographie raisonnée de l'argot et de la langue verte en France du XVe au XXe siècle. Paris : H. Daragon, 1901. 173 p.
221. Zimmermann K. La variedad juvenil y la interacción verbal entre jóvenes. *El lenguaje de los jóvenes* / F. Rodríguez González (coord.). Barcelona : Ariel (social), 2002. P. 137–163.

ПОКАЖЧИК ІМЕН

- Андрієвський В., 99
Андріянова О., 159, 160
Андрухович Ю., 304, 305, 306
Антощенко Н., 251
Арделян О. В., 244
Аркушин Г., 38, 50, 56, 66, 69, 70, 71, 72, 76
Бабенко О., 261
Бажан М., 62
Балабін В. В., 12
Бацевич Ф. С., 256
Березовенко А., 218
Білостоцький С., 89
Бондаренко К. Л., 252
Брасюк Г., 100
Бугарски Р., 273
Варавкіна З. Д., 260, 276
Винник В. О., 12, 14, 15, 18, 37, 38, 40, 42, 48, 49, 120, 125, 126, 184, 188
Винничук Ю., 309
Вольвач П., 218
Врублевський В., 290, 317
Гасюк О., 228
Гнатюк В., 12, 38, 54, 61, 62, 69
Горбач О. Т., 11, 12, 38, 42, 43, 46, 47, 48, 51, 52, 54, 55, 58, 70, 72, 79, 81, 82, 83, 84, 87, 89, 90, 92, 93, 95, 98, 132, 133, 135, 208, 210, 211, 234, 257
Грабовий П. М., 12, 13, 181, 228, 231, 232, 242, 253, 256, 258, 286
Грабяс С. (Grabias S.), 273, 285
Григор'єв Г., 311
Гримич М., 59, 232

Грінченко Б., 142, 148, 151, 152
Даниленко Т., 310
Данський О., 95
Демченко В., 104
Дзендзелівський Й., 12, 38, 42, 44, 50, 55, 56, 64, 65, 69, 73, 74, 75, 76, 78, 83,
85, 86, 132, 133, 145, 148, 149, 298, 299, 300
Друм Т., 13, 228
Естрейхер К. (Estreicher K.), 12, 52
Заводна Л., 275
Зарецький О., 214
Іванова Н., 191, 192
Кав'юк В., 88
Кальве Луї-Жан (Calvet L.-J), 38
Караванський С., 127, 313
Карпець Л. А., 11, 15, 122, 123, 162, 163
Качкан Ю., 228
Керницький І., 100
Клименко О. Л., 292, 293
Ковалевська Т. Ю., 88
Ковальчук Ю. А., 178, 179, 182, 184, 189, 197, 232, 260, 265, 267
Козицький А., 89
Кондратюк Т. М., 184
Кононенко Є., 195, 315
Корнієнко І., 228
Костецький І., 96
Кочерган М. П., 92
Кравченко О., 261
Кудін А., 214, 218
Кузнєцова Т. В., 312
Куліш М., 209

Курка А. (Kurka A.), 94
Левченко Т., 211, 212, 217, 222, 223, 226
Ляндау А. (Landau A.), 94
Марійчин П. 95
Мартос С., 13, 228, 252, 255, 256, 257, 258
Масенко Л. Т., 11, 49, 96, 97, 121, 155, 156, 303
Матвіяс І. Г., 15, 18
Меє А. (Meillet A.), 14
Микитенко І., 100
Миколенко Т. М., 252, 255, 256, 257, 258
Мірошник С. О., 185, 193, 197
Могилянський М., 212
Мосенкіс Ю. Л., 12, 228, 232
Нижанківський Б., 95
Пашковський Є., 299
Пиркало С., 12, 13, 177, 180, 193, 195, 228, 258, 259, 271, 272, 284
Подерв'янський Л., 232
Позаяк Ю., 311
Попович М., 60, 63
Поповченко О. І., 96, 97
Приходько В., 100
Пуряєва Н. В., 292
Ревуцький Л., 60
Редько Є. О., 39
Руденко М. Ю., 36, 50, 58
Рудницький Я. (Rudnyckyj J.), 95
Сагаровський А. А., 14, 15, 18, 39, 121, 123
Свидницький А., 41, 133, 148, 152
Селіванова О. О., 19, 22, 39, 121, 184
Сенгалевич Ф., 68

Сердега Р. Л., 14, 15, 18, 39, 121, 123
Сердюкова Т. В., 121, 189, 197
Смаль- Стоцький Р., 126
Ставицька Л. О., 12, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 25, 26, 38, 40, 41, 49, 53, 57, 64, 67, 75, 80, 81, 88, 122, 124, 127, 128, 129, 131, 155, 156, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 193, 195, 196, 197, 211, 224, 226, 228, 237, 250, 251, 252, 258, 262, 265, 267, 269, 272, 275, 277, 280, 292, 295, 303, 305, 313, 319, 321
Старченко Я., 155, 157
Стогній І. В., 260, 276
Столярчук О. В., 18, 232, 239, 240, 241, 276, 277, 282
Студинський К. (Кость Викторин), 12, 38, 52, 53, 54, 60, 61, 63, 68
Тис (Тис- Крохмалюк) Ю., 96
Ткаченко О., 306, 313
Трембіцький А. М., 11, 49, 50, 51, 57
Третяк Н. В., 13, 124, 130, 156, 157, 162, 180, 185, 220, 269
Трінчій В., 305
Угрин- Безгрішний М., 100
Ужченко В. Д., 130, 298, 299, 300, 318
Ужченко Д. В., 130, 298, 299, 300, 318
Фурса О. С., 228, 232
Хоткевич Г., 36
Ціхоцький І. Л., 95
Чапленко В., 126
Чернявський М., 272
Шевельов (Шерех) Ю., 127, 183, 320, 321
Широцький К. В., 12, 38, 133, 134, 135, 137, 144, 148, 150, 285
Шкуратенко О. В., 208, 210, 211, 212, 213, 217, 218
Шовгун Н. О., 228
Шовкун В., 235
Шумейкіна А., 178, 196

Щепотьєв В., 12, 38, 100, 149, 234

Щур І. І., 13, 16, 17, 180, 185, 188, 189, 227, 259, 277, 280, 282

Яворський Й. (Jaworskij J.), 94

Ягич В. (Jagič V.), 94

Янів В., 305

Яровий О., 218, 231, 237, 291

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Актуалістичний метод, 9

Англiцизм, 262, 265

Антропоцентричність, 243, 324

Арго, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 25, 26, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 48, 49, 51, 52, 55, 56, 58, 69, 71, 72, 77, 79, 82, 84, 93, 94, 97, 101, 105, 106, 107, 120, 121, 125, 154, 177, 180, 182, 184, 185, 192, 199, 207, 286, 303, 311, 313

Арго бандуристів, 11

Арго бездомних, 97, 109

Арго волинських лірників, 56

Арго вояків, 40

Арго дротарів, 49, 74, 106

Арго жебраків, 11, 40, 49, 53, 57

Арго злодіїв, 92, 109

Арго злочинного світу, 50

Арго каторжан, 92, 109

Арго кобзарів, 11, 57

Арго кожухарів, 11, 49, 106

Арго кушнірів, 49, 106

Арго лаборів, 48, 49, 53, 56, 76, 77, 106

Арго міської вулиці, 46, 97, 109

Арго нововижвівських кожухарів на Волині, 64, 78, 83

Арго офень, 52, 80, 83

Арго прасолів, 52

Арго представників бродячих професій, 49

Арго прохачів, 40

Арго прошаків-лірників, 52

Арго рашевців (бродячих торговців), 49, 106

Арго ремісників, 50, 53, 72

Арго сліпих кобзарів, 48, 106
Арго сліпців- лірників, 11
Арго слов'янських народів, 12
Арго спиських дротарів, 78, 108
Арготизм, 37, 38, 41, 43, 45, 46, 48, 50, 51, 56, 81, 92, 94, 96, 98, 99, 104, 106, 109, 286
Арготична лексика, 79, 98, 103, 109
Арготичний словник, 78, 79, 108
Арго тюремників, 92, 109
Арго шаповалів, 49, 52, 106
Армійський сленг, 182, 237
Бандуристи, 49
Біжаргонні поля, 24
«Блатна музика», 225
«Блатний», 210
Блатний жаргон, 223
«Блатний» сленг, 267
Блатні слова, 235
Бродячі торговці, 48, 106
Бурсаки, 72, 140
Бурсацтво, 135
Бурсацьке арго, 37, 42, 152
Бурсацький жаргон, 142, 144, 151, 152, 153, 278, 285
Бурсацький соціолект, 147, 167
Бурсацько- семінарське арго, 11, 38, 40, 150
Бурсацько- семінарський жаргон, 119, 131, 132, 133, 134, 141, 142, 144, 149, 150, 152
Бурсацько- семінарський соціолект, 148
Ваганти, 132
Великоміський сленг, 48

Взаємопроникнення соціолектів, 25
Відкриті соціально- професійні групи, 325
Військовий жаргон, 17
Вуличне арго, 40, 44, 90, 92, 109
Вульгаризм, 180
Галицькі лірники, 61
Герметичність, 181
Грецизми, 80
Групова приналежність, 322
Груповий жаргонізм, 192
Груповий сленг, 187
Групові жаргони, 156
Декласовані елементи, 40
Депреціативність, 229
Диференціація соціальних діалектів, 25
Дідівська мова, 68
Дрібні бродячі торговці, 50, 106
Дротарі, 65
Евфемістична функція, 199
Езотеричні потреби, 39
Економія мовних зусиль, 231, 258
Експресивна функція, 199
Експресивне забарвлення, 195, 198, 199
Експресивні засоби, 307
Експресивність, 232, 285
Експресивність арго, 42
Експресивно- емоційна лексика, 178
Експресивно- оцінна функція, 261
Емоційність, 200
Емоційно- експресивна лексика, 184

Емоційно- експресивна функція, 187

Емоційно- забарвлені слова, 284

Ератив, 275

Жаргон, 8, 9, 11, 13, 16, 17, 19, 25, 26, 40, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 135, 154, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 165, 166, 167, 176, 177, 180, 181, 182, 184, 185, 198, 229, 230, 284, 286, 287, 301, 312, 314

Жаргон блатний, 211

Жаргон гомосексуалістів, 230

Жаргон декласованих елементів, 24

Жаргон злочинців, 207, 322

Жаргонізм, 98, 128, 148, 149, 161, 180, 209, 264, 269, 278, 287, 291

Жаргонізована розмовна мова, 11, 21, 25, 26, 38, 130, 178, 187, 215, 221, 230, 268, 269, 281, 287, 288, 289, 304, 312, 315

Жаргонізована субмова, 288

Жаргонізоване мовлення, 312, 326

Жаргонізовані стилі комунікації, 313, 325

Жаргон кримінальний, 322

Жаргон курсантів, 159

Жаргон мафіозних груп, 230

Жаргон моряків, 17

Жаргонна лексика, 154, 157, 206, 207, 210, 269, 281, 301, 307, 314, 325

Жаргон наркоманів, 50, 211, 230

Жаргонне слововживання, 234

Жаргонний вокабуляр, 269

Жаргонний лексикон, 156, 306, 307

Жаргонний субкод, 306

Жаргонотворчість, 278, 280, 300

Жаргон повій, 230

Жаргон правопорушників, 288

Жаргон токсикоманів, 211

Жебраки, 48, 50, 60, 61, 67, 68, 79, 106, 107
Жебраки- сліпці, 76
Жебрацька мова, 69, 79
Жебрацьке арго, 50, 55, 56, 106
Жебручий люд, 63
Загальний жаргон, 21, 22, 187
Загальний сленг, 22, 176, 187, 188, 199, 237
Загальнокримінальне арго, 210
Загальнокримінальний жаргон, 210, 277
Загальномолодіжний жаргон, 277, 293
Загальномолодіжний сленг, 236, 237, 242, 248, 251, 252, 263, 266, 272, 281, 323
Загальнонародна мова, 42, 177
Закриті соціально- професійні групи, 325
Запозичення, 262
Запозичення з англійської мови, 262
Засекречування, 26
Західноукраїнський кримінальний жаргон, 89
Злодії, 50, 106
Злодійська лексика, 234
Злодійське арго, 41, 44, 96, 101, 211, 311
Злодійське койне, 45
Злодійський жаргон, 96, 97, 224, 307
Злодійський сленг, 182
Злодійські арготизми, 93
Злочинне арго, 104
Злочинний жаргон, 259
Злочинний світ, 207, 322
Ігрова функція арготизмів, 109

Інтержаргон, 19, 22, 23, 24, 26, 121, 161, 164, 167, 196, 215, 266, 267, 281, 286, 288, 293, 296, 301

Інтержаргонна лексика, 22, 23, 25

Інтержаргонний вокабулярій, 23, 25

Інтернет- сленг, 241, 249, 260

Іншомовні запозичення, 78, 199, 260

Каліпницька мова, 67, 107

Класифікація соціальних діалектів, 25, 26

Кобзарі, 49, 59, 60, 63

Кожухар, 64

Койне, 45

Колківське кравецьке арго на Волині, 56, 65, 86

Колоквіалізм, 180

Комп'ютерна мова, 181

Комп'ютерна сленгова лексика, 189

Комп'ютерний жаргон, 295, 296, 297, 298

Комп'ютерний сленг, 13, 188, 189, 190, 191, 262

Конспіративні потреби, 39

Корпоративна жаргонна лексика, 302

Корпоративний (груповий) жаргон, 130, 242

Корпоративні соціолекти, 237

Кримінальна мова, 208

Кримінальне арго, 40, 143, 150, 199, 207, 211, 313

Кримінальне жаргонотворення, 218

Кримінальний арготизм, 24

Кримінальний жаргон, 90, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 236, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 280, 281, 285, 294, 301, 314, 322, 323, 324

Кримінальний жаргонізм, 259, 266, 267, 270, 271

Кримінальний соціум, 214, 215, 218, 219, 220

Кримінально- молодіжний жаргонізм, 281
Кримінально- тюремний соціум, 218, 224
Криптологічна функція арго, 42
Криптофорні потреби, 39
Курсантські жаргонізми, 159
Лаборі, 66, 107, 108
Лабурська мова, 77, 108
Лебійська мова, 48, 55, 69, 79, 106
Лексеми молодіжного сленгу, 267
Лексика жаргону, 125
Лексика молодіжного сленгу, 228, 249, 254, 324
Лексика старицької мови, 108
Лексико- фразеологічне ядро молодіжного сленгу, 237
Лінгвоісторіографічний аспект, 9
Лірники, 49, 54, 59, 60, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 71, 78, 85, 107, 108, 313
Лірники- жебраки, 61, 63
Лірницька мова, 55, 68, 69, 82, 209, 322
Лірницьке арго, 36, 39, 42, 48, 49, 50, 53, 55, 56, 57, 64, 67, 68, 71, 72, 77, 80, 83, 86, 89, 90, 106, 107, 108
Лірницьке братство, 60
Лірницько- арготична комунікація, 71
Любецька мова, 79
«Людична» функція, 229
Малоросійський жаргон, 126
Мандрівні коробейники- офені, 80
Мандрівні ремісники, 65, 81
Мандрівні старці- музиканти, 49
Міська мова, 181, 302
Міський жаргон, 320
Міський побут, 316, 317, 318

Міський сленг, 183, 266, 286, 311, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 325, 326

Міський соціум, 320, 326

Мова «блатних», 267

Мова волинських лірників, 55

Мова геймерів, 241

Мова дрібних торговців, 208

Мова жебраків, 107

Мова лірників, 85, 108

Мова мафіозі, 267

Мова міста, 303, 318, 326

Мова нововижвівських кожухарів, 85, 86, 87

Мова офеней, 208

Мова студентів, 98, 109

Мова школярів, 98, 109

Мовна гра, 42

Мовна розвага, 42

Мовне дно міста, 307

Мовне обличчя міста, 305

Мовний побут конкретного міста, 302, 303, 306, 307

Молодіжна мова, 150, 181, 232, 234, 239, 243, 245, 251, 260, 265

Молодіжна субкультура, 252

Молодіжна субмова, 235, 236, 237, 267, 269, 277, 288, 322

Молодіжне аргю, 101

Молодіжне середовище, 233, 244, 254, 317, 326

Молодіжний жаргон, 17, 38, 230, 234, 263, 268, 269, 281, 285, 311

Молодіжний лексикон, 234, 239

Молодіжний сленг, 13, 150, 178, 184, 188, 195, 215, 221, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 237, 240, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252,

255, 258, 259, 260, 262, 263, 265, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 282, 287, 288,
313, 317, 323, 324, 326

Молодіжний сленгізм, 233, 237, 270, 271

Молодіжний соціолект, 149, 150, 206, 207, 227, 242, 269

Молодіжний соціум, 235, 244, 246, 247, 249, 254, 268, 324

Молодіжний субкод, 324

Музичний сленг, 323

Негерметичність, 181

Некодифікована розмовна мова, 321, 326

Ненормативні лексичні одиниці, 243

Неосленгізм, 276

Нетспік, 276

Нововижвівське арго, 76

Нововижвівські кожухарі- кравці, 65, 73, 75

«Олбанська» мова, 282

Офені, 48, 54, 72, 79, 81

Офенська мова, 79, 81

Оцінна функція, 199

Потайна мова, 55

Принцип історизму, 9

Просторіччя. 21, 178

Професійна група, 39, 40, 106, 123, 185

Професійна лебійська мова, 50

Професійна лексика, 11, 25, 26

Професійна мова, 182, 212

Професійна розмовна мова, 130

Професійне арго, 50, 74, 75, 92, 98, 106

Професійний діалект, 13

Професійний жаргон, 16, 17, 26, 129, 130, 156, 166, 187, 210, 284, 285, 286,
287, 289, 293, 311, 325

Професійний жаргонізм, 129, 161, 284, 286, 288, 325

Професійний сленг, 187, 287, 314

Професійний соціолект, 76, 206, 207, 285, 290

Професійні лексичні системи, 325

Ремісники, 48, 64, 75, 77, 78, 85, 106, 108, 313

Ремісники мандрівних професій, 65, 107

Ремісничче арго, 40, 64, 83

Розбійницьке арго, 51

Розважальна функція арго (арготизмів), 43, 109

Розмовна мова, 177, 188, 215, 266, 286, 313, 321, 326

Сексуальна атракція, 245

Семантичний гумор, 232

Сімейна мова, 187, 312, 313

Сімейний сленг, 76, 188

Сленг, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 25, 26, 38, 46, 121, 127, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 190, 192, 195, 197, 198, 199, 232, 233, 236, 241, 243, 256, 260, 288, 290, 313, 314, 315, 320, 321, 324, 326

Сленг артсубкультур, 240, 323

Сленг геймерів, 241

Сленг інтернет-спільнот, 240, 323

Сленги окремих молодіжних субкультур та угруповань, 237

Сленгізм, 178, 179, 190, 194, 195, 196, 197, 200, 232, 233, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 254, 256, 257, 260, 262, 289, 315

Сленг музичних субкультур (емо та готи), 239

Сленг наркоманів, 267

Сленг неформальних молодіжних угруповань, 237

Сленгова лексема, 193

Сленгова лексика, 179, 193, 206, 249, 261

Сленгова одиниця, 250, 254

Сленгове слово, 180, 260

Сленговий вокабулярій, 176
Сленговий лексикон, 231, 246
Сленговий словник, 234
Сленг студентів, 237
Сленг хакерів, 241
Сленг хіпі та хіп-хоп, 236, 238, 239
Сленг школярів, 237
Сліпці-жебраки, 59, 67
Сліпці-лірники, 71
Сліпці-музиканти, 69
Соціальна група, 39, 40, 106, 123, 185, 196
Соціальна діалектологія, 7
Соціальна лінгвістика, 11
Соціальний діалект, 7, 9, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 26, 39, 40, 284, 322, 325
Соціальний жаргонізм, 192, 199
Соціальні діалекти в українській мові, 8
Соціальні різновиди мови, 14
Соціально-професійна група, 78, 286, 325
Соціолект, 7, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 39, 41, 57, 151, 228, 252, 322, 323
Соціолектизм, 26
Соціофункціональні аспекти кримінального жаргону, 207
Соціофункціональні аспекти сучасних соціолектів, 8, 9, 206, 322
Спеціальний жаргон, 260, 277, 324
Спеціальний молодіжний жаргон, 265
Спеціальний молодіжний сленг, 236, 237, 242, 323
Спеціальний сленг, 176, 187, 199, 237, 242, 323
Спиські дротарі, 65, 74, 76
Спортивний сленг, 323
Способи засекречування мови, 99
Способи творення молодіжного сленгу, 272

Старицька мова, 56, 67, 77, 107
Стиляги. 235
Структура соціальних діалектів, 17
Студентська молодь, 306
Студентське арго, 97, 109
Студентський жаргон, 17, 276, 277, 280, 281
Студентський сленг, 184, 188, 277, 323
Студентсько-учнівські соціолекти, 278
Студентсько-шкільний жаргон, 281
Субстандартний лексикон, 26
Суржик, 126, 127, 128, 180, 192, 199, 315, 319, 320, 321, 326
Суржикова мова, 126, 312, 320, 326
Сучасне міське просторіччя, 302
Сучасний молодіжний сленг, 196, 267, 316
Сучасний молодіжний соціум, 228, 242
Сучасний український жаргон, 119, 153
Сучасний український сленг, 176, 187
Таємна мова, 40, 41, 49, 77, 94, 286
Таємне спілкування, 42
Таємничість арго, 42
Топонім. 258
Тюремне арго, 211
Тюремний жаргон, 210, 230
Тюремні арготизми, 93
Українська жаргонологія, 315
Українська молодіжна субмова, 234
Українська соціолінгвістика, 318
Українське арго, 52, 53, 80, 81, 83, 107, 108, 143
Український жаргон, 119, 120
Український комп'ютерний сленг, 189, 195

Український міський сленг, 320
Український молодіжний сленг, 199, 252, 255, 261, 324, 325
Український молодіжний соціолект, 151, 263
Український сленг, 176, 306
Український сленгізм, 306
Українські професійні соціолекти, 298
Умовна мова, 16, 40
Урбанізація, 319, 326
Урбаністична комунікація, 307
Урбаністичне середовище, 312, 318, 326
Урбаністичний мовний побут, 305
Урбаністичний мовний простір, 315
Урбаністичний простір, 313
Урбаністичні форми комунікації, 320, 325
Учнівська молодь, 234
«Феня», 102, 104, 210, 211, 217
Фронтний жаргон, 124
Функція соціального маркування мовця, 261
Хіпі, 238
Шаповали, 54
Шкільний жаргон, 276, 277, 279, 281, 282
Шкільний сленг, 277, 323
Школярське арго, 11, 37, 38, 40, 42, 50, 92, 97, 109, 143
Шлепецька (сліпецька) мова, 55, 67, 69, 106, 107
Шнайдерська мова, 73, 75
Штучна мова, 43

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Марина РУДЕНКО
Володимир ГЛУЩЕНКО

СОЦІОЛЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

За загальною редакцією доктора філологічних наук,
професора **В. Глуценка**

24,7 ум. друк. арк.